

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARA
București

Cota 8272

Inventar 781627

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 8272
Inventar 781.627

772/04

8272
de la RC 108

RC 206/04

B.C.U. Bucuresti

C781627

Amiculus meo V. comp. Florian

Suaviter affectus

DIVERSE

G. Danilopolu

FRAGMENTE JURIDICE

DE

GEORGE DANIELOPOLU

DOCTOR IN DREPT DIN FACULTATEA DIN PARIS, LAUREAT AL ACELEAȘI FACULTĂȚI,
PROFESOR LA FACULTATEA DE DREPT DIN BUCUREȘTI.

VOLUMUL IV

BUCURESCI

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, F. GÖBL FII

19, Strada Regală, 19

1898.

COMENTARIUL TITLU I, CARTEA II DIN INSTITUȚIUNELE LUI JUSTINIANU

De divisione rerum et qualitate—(Despre diviziunea și calitatea lucrurilor)

În cartea I, Instituțiunile lui Justinian se ocupă de persoane, adică de drepturile personale, de drepturile ce o persoană poate să aibă independent de orî ce patrimoniu, de orî ce avere, adică de drepturile ce o persoană poate să aibă în societate ca om liber, în cetate ca cetățian roman, și în familie ca membru al unei familii civile din care face parte. Și cu această ocaziune am vădit că persoanele în societate se împart în libere și servile, în cetate în cetățeni și peregrini, în familie sau ginte, în *patres familias* și *fili familias*; și *patres familias* în *patres familias* în tutelă sau curatelă și *patres familias* afară de orî ce tutelă și de orî ce curatelă.

De la cartea II încolo, Justinian se ocupă de drepturile asupra lucrurilor, de drepturile patrimoniale. Acesta formeză obiectul Cărții II și cărții a III. Iar în cartea IV Justinian se ocupă despre acțiuni, adică despre mijloacele silite ce Statul pune la dispoziția unei persoane pentru a-și exercita drepturile sale, fie personale, fie patrimoniale, când aceste drepturi nu sunt respectate ci violate de una sau mai multe alte persoane. Subt numirea de lucruri, *res* în limba juridică ro-

mană, nu se 'nțelege, ca în științele naturale, toate lucrurile din lumea externă cu care suntem în raport prin simțurile noastre, ci numai acelea care sunt susceptibile de a procura omului o utilitate óre-care înavușindu'lă, care aũ saũ pot avea o valóre reală, fie că prin legi aceste lucruri sunt susceptibile de o apropiatiune individuală, fie că nu sunt, dástul numai ca după natura lor aceste lucruri să pótă avea o valóre venală. Sunt lucruri fórte utile, dar care ne avënd valóre venală sunt excluse din domeniul dreptului. Ast-fel este lumina, căldura, aerul etc. Lucrurile care formésă obiectul dreptului se mai numesc și *bona*, adică bunuri, pentru că după natura lor pot forma patrimoniul omului. Vorba *bona* derivă de la *beatus*, căci bunurile facũ fericirea omului: *Si l'argent ne fait pas le bonheur*, dice un proverb francesũ, *il y contribue cependant puissamment*.

Lucruri în sensul dreptului, *res* synonyme de *bona*, sunt acele care facũ saũ folosința unei comunități, fără a fi proprietatea exclusivă a nimului, saũ formeasă proprietatea exclusivă a cui-va.

Comunitatea pótă fi mai întinsă saũ mai restrînsă. Întinsă de tot este genul humanũ întreg.

Mai restrînsă este o națiune, poporul Romanũ de exemplu. Și mai restrînsă este o cetate, un municipiũ, un collegiũ, collegiul flaminilor diali, de exemplu.

Când lucrurile servescũ spre folosința unei comunități, fără a fi proprietatea exclusivă a nimului, se numescũ lucruri affară din patrimoniul nostru (*res extra patrimonium nostrum*), când elle aparțin cui-va saũ cel puțin sunt susceptibile de a aparține cui-va ca proprietar, elle se numescũ lucruri din patrimoniul nostru (*res in nostro patrimonio*).

Cele d'ântaiũ potũ fi commune când folosescũ genului humanũ întregũ, tutulor națiunelor, măcar că nu ar face parte din Statul romanũ, altele pot fi publice, afectate usului membrilor unei națiuni speciale,

de exemplu poporul roman, altele ale unei universități juridice mai restrânse de cât un popor, de exemplu unui municipiū.

Pe lângă lucrurile publice și ale unei *universitas*, care fac parte din domeniul public al poporului și al universității juridice, fie-care popor, fie-care *universitas* mai pôte avea, în domeniul său privat, lucruri relativ la care să se compôrte ca un proprietar pârlicular, de care să usese, să se folosescă, pe care să le închiriese sau arendese, de care să dispue, cu ôre-care restricțiuni pentru acéstă persónă morală, restricțiuni ce nu sunt impuse particularilor.

Avemū mai multe divisiuni ale lucrurilor, după punctul de vedere sub care le priivimū.

Divisiunea principală, de care se ocupă Justinian, copiând pe Marcian, este în *res intra patrimonium nostrum si res extra patrimonium nostrum*, adică în lucruri care sunt susceptibile de apropiare individuală și lucruri care nu sunt susceptibile de apropiare individuale.

Res extra patrimonium nostrum, adică lucruri nesusceptibile de apropiare individuale sunt *res communes, res publicae* și *res universitatis* după cum am arătat mai sus.

Lucruri comune sunt acele a căror proprietate este a nimului, iar alū căror usū este, conform dreptului ginților, comun tuturilor ômenilor, prin urmare și cetățenilor Romani și peregrinilor. Ast-fel este aerul. Elū este în atâta mare cantitate în cât n'are nimenea interesū a și'lū apropria. Binē înțelesū, dacă cine-va va închide aerū într'unū recipientū, și altul îi va da drumul, acesta din urmă va putea fi supusū la despăgubire, nu pentru valôrea aerului care este în imensă cantitate, ci pentru osteneala ce și-a dat și cheltuiala ce a făcut pentru închiderea aerului.

Putem dice că aerul nu are nici valôre venală, așa în cât propriū disū elū face mai mult parte din do-

menul științelor fizice, de cât al dreptului. Tot așa este și cu apa curgătoare din mare și din riuri. Este atâta de multă și în mare și în riuri, în cât este pentru totă lumea. Cu toate acestea, în orașe, apa curgătoare, din cauza osteneții adusului, capătă valoare, în cât, bine înțelesu, apa adusă pe socotela cui-va devine proprietatea lui, numai în riū sau în mare este comună. Asemenea este și ususul mării. De aceea totă lumea poate naviga pe mare, pescui în mare.

Țermul mării, *littus maris*, este asemenea un lucru comunu.

Țermul mării este după definițiunea lui Ciceron acea parte de uscat după marginea mării până unde se întindū apele mării în timpul celui mai mare fluxu, pe care textele ilū declară că are locū *iarna*. Usul țermului mării este comunu, usul lui aparține tuturor omenilor. Ori-cine poate să se servescă de densul spre a arunca plasa în mare, a o scote, a o întinde și a o usca. Ori-cine asemenea poate construi pe densul o cabană spre a se adăposti într'ensa, în interesul serviciului ce aduce țermul mării pentru pescuit. Și acésta nu contradice ideia că nimenea nu e proprietarū pe țermū. Căci mai întâiū acésta construcțiune nu o poate face de câtū cu autorisațiunea autorității, a pretorului sau a proconsulului, cum o spune Pomponiū în legea 50 D. *De adquirendo rerum dominio*; alū doilea că nu atribue constructo- rului asupra locului de cât o posesiune provisorie, care nu ține de cât, cât ține ușora construcțiune, care incetéză la destrucțiunea construcțiunei, intrând locul în condițiunea anterioră de lucru comunu, de care altul poate usa în urmă, construi pe elū, și deveni la rândul său posesor provisoriu pe cât va ține și construcțiunea lui; în fine acésta construcțiune nu poate avea locū de cât cu condițiunea ca să nu genesc usul publicū alū țermului după cum prea bine o spune Scævola în legea 4 D. titlul 8 alū Cărții XLIII.

Eacă textele care se ocupă de lucrurile comune :

§ 1, din titlul nostru I, alū Cărții a doua din Instituțiunile lui Justinian, împrumutat din Marcianū, Cartea 3 a Instituțiunilor sale, care formésă în Digeste legea 2 § 1 și legea 4, principium *De divisione rerum* (I, 8):

„Et quidem naturali jure communia sunt omnium haec: aer, aqua profluens, et mare, et per hoc litora maris.

Nemo igitur ad litus accedere prohibetur, dum tamen villis et momentis et aedificiis absteineat; quia non sunt juris gentium, sicut et mare.—

Și în adevărū după dreptul natural lucruri comune sunt acestea: aerul, apă curgătoare a riului și marea, și prin urmare țermul mării.

Prin urmare nimenea nu pôte fi împedecat de a se apropia și de a se plimba pe țermul mării, cu condițiune de a respecta vilele și monumentele clădite pe țermū, căci ele nu sunt de dreptū a ginților ca marea și țermul ei.“

Paragraful 2, este împrumutat din legea 96, principium, *De verborum significatione* (L. 16), extrasă din Cartea 25 a Digestelor lui Celsus. Vom transcri și traduce textul lui Celsus care este mai desvoltat:

„Litus est quousque maximus fluctus a mari pervenit, idque Marcum Tullium aiunt, quum arbiter esset, primum constituisse.—Se numește țermū partea de uscatū pe care o udă valurile mării cândū se întindū mai multū, în timpul celui mai mare fluxū, și acésta se dice că s'a stabilit pentru prima óră de Marcus Tullius (Cicero), într'unū procesū pe care l'a judecat ca arbitru.“

Paragraful 5, este împrumutat din legea 5 § 1 și legea 6, principium, D. *De divisione rerum*, împrumutate cea d'ântēiū din Gaius, Cartea 2 *Res Quotidianae sive Aurea*, cea d'a doua din Marcianus, Cartea 3 a *Instituțiunelor* sale. În locū de paragra-

ful 5 vomŭ traduce textele lui Gaius și Marcianŭ, căci sunt mai dezvoltate:

„In mare piscantibus liberum est casam in litore ponere, qua se recipiant.

In tantum, ut et soli domini constituentur, qui ibi aedificent, sed quamdiu aedificium manet; alioquin, aedificio dilapso, quasi jure postliminii revertitur locus in pristinam causam, et, si alius in eodem loco aedificaverit, ejus fiet.—

Celor ce pescuescŭ în mare le este permisŭ a construi pe țermŭ case în care să locuiască.

Intru atât în câtŭ să devie proprietari și ai solului cei ce construescŭ pe țermul mării, dar numai pe câtŭ dură construcțiunea; căci, derămându-se construcțiunea, ca printr'unŭ drept de postliminiŭ locul se reîntorce în starea și condițiunea primitivă, și dacă altul va construi pe același locŭ, locul va deveni proprietatea lui.“

Lucrurile comune se distingŭ de cele publice întru aceia că usul celor d'ânteiŭ aparține tuturilor ómenilor, tuturilor locuitorilor după globŭ, pe când usul lucrurilor publice nu aparține de cât membrilor unei națiuni, națiunei în teritoriul căria se află situate.

Lucruri publice sunt de exemplu porturile, riurile, malurile riurilor. De aceia pôte cine-va naviga pe riŭ, a se servi de maluri pentru a lega luntrile, a usca mreșile pentru prinsul peștelui, a pescui într'ensele. Asemenea și amfitreatrele sunt lucruri publice.

Textele relative la lucrurile publice sunt paragrafele 2 și 4 extrase celŭ d'ânteiŭ din legea 4 § 1 *De rerum divisione*, cea d'a doua din legea 5 principium și § 1 acelașŭ titlu:

„Flumina autem omnia et portus publica sunt. Ideoque jus piscandi omnibus commune est in portu fluminibusque.

Riparum quoque usus publicus est jure gentium, sicut ipsius fluminis: itaque navem ad eas adplicare,

funes arboribus ibi natis religare, onus aliquod in his reponere cuilibet liberum est, sicut per ipsum flumen navigare: Sed proprietates illarum eorum est, quorum praediis haerent; qua de causa arbores quoque in iisdem natae eorundem sunt.—

Tóte (Marcianū dice mai tóte) riurile și porturile sunt publice.

De aceia dreptul de a pescui în riuri și în porturi este comună tutulor.

Usul malurilor riurilor ca și al riurilor este asemenea publică după dreptul ginților; și de aceia orî-cine este liber a se apropia și a se atinge cu navea saŭ cu luntrea de maluri, de a o lega de arborii crescuți pe ele, ca și de a naviga pe riuri. Darŭ proprietatea malurilor este a proprietarilor mălurenî, care din acéstă cauză sunt proprietari și pe arborii crescuți pe maluri.*

Lucruri ale unei *universitas*, sunt lucrurile unei asociațiunii de persoane mai restrânse de cât asociațiunea membrilor unei națiuni, cum de exemplu o cetate (civitas), o corporațiune religiósă, cum e corporațiunea augurilor, vestalelor etc.

Vorba *universitas* are la Romani trei sensuri. Într'un primŭ sensŭ ea însemnează o asociațiune de persoane cu caracterŭ de persoană juridică, morală, acordat printr'o lege, unŭ Senatusconsult saŭ o constituțiune imperială. Într'unŭ alŭ duoilea sensŭ însemnează mănuchiul de drepturi coprinse într'unŭ patrimoniu, drepturi reale, creanțe, obligațiunii. Astfel este hereditatea unei persoane, care este patrimoniul unui defunctŭ deferitŭ hereșilor sêi testamentari saŭ ab intestat. Într'unŭ alŭ treilea sensŭ însemnează reuniunea de mai multe lucruri corporale, și atunci ia numirea de *universitas facti*, cum e o turmă de oi, o ciredă de boi, o hergheliă de cai, etc.

Paragraful 6, se ocupă de lucrurile care sunt în domeniul publicŭ alŭ unei *universitas*. Acest para-

grafü este împrumutat din legea 6 § 1 D. *De rerum divisione*, extrasü din Cartea 3 a *Instituțiunilor* lui Marcianü. Vomü transcri și traduce textul lui Marcianü, căci este mai desvoltatü:

„Universitatis sunt, non singulorum, veluti quae in civitatibus sunt theatra, et stadia, et similia, et si qua alia sunt communia civitatum. Ideoque nec servus communis civitatis singulorum pro parte intelligitur, sed universitatis. Et ideo tam contra civem, quam pro eo posse servum civitatis torqueri, divi fratres rescripserunt. Ideo et libertus civitatis non habet necesse veniam edicti petere, si vocet in jus aliquem ex civibus.—Sunt ale universității (persónei morale), iar nu a fie-căruia din membrii care compunü universitatea, de exemplu theatrele, stradele și altele asemenea ce se găsecü prin cetăți, și ori-ce alte lucruri comune cetățilorü. Și de aceia nici servul comunü al unei cetăți nu este considerat că aparține fie-căruia cetățeanü, ci cetății, persónei morale, universității. Și de aceia servul unei cetăți póte fi pusü la tortură atât în contra unui cetățianü, cât și în favórea lui, după cum aü decisü printr'unü rescriptü divii frați (Marcu Aureliü și Lucius Verus). Și de aceia și libertul unei cetăți n'are trebuință să cêră voiä de la magistrat, cândü vrea să chieime în judecată pe vre-unul din cetățeni.“

Altä divisiune a lucrurilor este aceia în lucruri *divini juris* și lucruri *humani juris*. Gaius în *Instituțiunile* sale nu vorbește de divisiunea d'ânteia, dar vorbește de acêsta din urmă. Lucrurile *divini juris* și ele sunt afarä din patrimoniul nostru, adică nesusceptibile de o apropiare individuală. Lucrurile *divini juris* se subțimpartü în lucruri *sacre*, *religióse* și *sancte*. Lucrurile *sacre* și cele *sancte* inträ în categoria lucrurilor unei *universitas*. Cele *religióse* de și lucruri *nullius*, adică nesusceptibile de apropiare individuală, totuși usulü lorü

nu e comună mai multor persoane, ci afectată usual membrilor familiei a căria un membru îi a dat prin îngropare de mortă caracterul de lucru religios.

În timpul religiunii păgâne lucrurile sacre erau acelea care erau consacrate zeilor superiori, adică zeilor Olympului. În mythologia grăcă ca și în cea Romană erau trei feluri de zei: *dei superi* sau ai Olympului unde locuia Jupiter, Junone, Apollon, Marte, etc., *dei inferi* sau ai infernului, ca Pluton, Charon și alții, *dei mărilor* ca Neptun, Eol și alții. Consacrarea avea loc prin pontifici în virtutea unui ritual solemn și în puterea unei legi, unui Senatus-consult și mai târziu a unei Constituțiuni imperiale. Astfel erau templele ală căror teritoriū rămănea sacru chiar după derămarea templului, dacă nu avea loc o desinaugurare, adică o ceremonie religioasă în sens invers și o lege de declassare. În timpul religiunii creștine, consacrară avea loc printr'o ceremonie religioasă celebrată de episcopi fără intervenția a nici unui act al puterii legiuitoare. Astfel erau bisericile, și toate odorele bisericilor, policandrelele, candelăle, sfitele și altele.

Lucrurile religioase erau locurile unde se îngropău morții. Fie-cine îngropând un mort în locul său, îl face religios și în dreptul classic și în dreptul justinianeū. Vorba *religiosus* vine de la *relictus*, și însemnă că pe când lucrurile sacre sunt consacrate zeilor superiori, cele religioase sunt *relictae*, lăstate zeilor inferiori. În adevăr pe lângă Pluton și alți zei, Romanii considerău ca zei și sufletele morților, care locuia sub pământ în infern și veneă la morminte, de se ospătau din nutrimentul și vinul ce descendenții puneă pe mormintele ascendenților lor. În adevăr cum dice Ciceron în tractatul său *De legibus*, II, 22, strămoșii Romanilor au voit ca cei ce trec din lumea acăsta în cea-l'altă să trecă în numărul zeilor:

Majores nostri eos qui ex hac vita migraverunt in deorum numero esse voluerunt.

Ca unū locū să pótă deveni religiosū prin inhu-
mațiunea unū mortū trebuie :

1. Ca locul să aparție celui ce îngropă saū să fie
celū puținū coproprietatea lui, saū in fine să aibă
voie anterióră saū ratificare posterióră din partea pro-
prietarului.

Nudul proprietar nu pótă îngropa fără voia usu-
fructuarului, proprietarul unū fond servient fără voia
titularului fondului dominant;

2. Să aibă dreptul a îngropa cadavrul;

3. Ingroparea să se facă într'unū locū unde legea
permite să se facă îngropări.

La început fie-care îngropa în casa sa. Acésta este
ceva fórte vechiū la Greci și la Romani (Euripidū,
Helena, 1163—1168, citat de Fustel de Coulanges,
Cité antique, 11-a edițiune, paginile 34 și 35).

Mai târđiū, îngroparea se făcea afară din casă, in-
tr'o câmpie vecină.

Mormântul era al familiei, al ginteī.

Mai târđiū însă, inhumatiunea nu putu să se facă
de câtū afară din oraș. Acésta este starea de lucruri
de sigurū in timpul lui Paul (Paul Sentințe, Cartea
I, titlu 21 § 2).

Violarea lucrurilor sacre constituia unū sacrilegiū,
crimă a căria pedepsă putea merge până la mórte.

Violarea lucrurilor religioase da locū la o *actio po-
pularis* a căria consequență putea să fie infamia saū
o pedepsă pecuniară. Violarea cadavrului atrăgea o
pedepsă și mai mare, condamnarea la deportațiune
și câte o dată *in metallum*.

Lucruri sancte, sunt lucrurile ferite de ori-ce atingere,
de ori-ce violare prin legi, a căror parte privitoare la
pedepsa inflessă violatorilorū se numea pentru aceia
sanctiune. Astfel erau đidurile și porțile cetăților.
La cei vechi fie-care cetate era înconjurată de ziduri

in care erau lăsate deschidături sub numire de porți. Acesta din cauza resbóielor perpetue ce erau la cei vechi. Acest obicei s'a conservat și in evul mediú, și in Braşov și Viena zidurile și porțile au fost in ființă până după jumătatea secolului acestuia.

Causa era pentru că fundarea cetăților era precedată de o ceremonie religioasă care avea de obiectú determinarea incintei oraşului. De aceea la început și proprietățile imobiliare rurale erau lucruri sancte, pentru că delimitarea proprietății imobiliare se făcea, consultându-se auspiciu, și era însoțită de sacrificii. Și era unú deú, numit Terminus, care presida la respectarea hotarelor. Totuși Gaius ne spune că lucrurile sancte, porțile și muri cetăților erau *quodammodo* numai, óre-cum numai de drept divinú. Causa e probabil că ele nu erau consacrate deilor, nici *Superi* nici *Manes*, de și sanctificarea se făcea printr'o ceremonie religioasă.

Să transcriem acum și să traducem textele relative la lucrurile *divini juris*, adică la lucrurile sacre, religiose și sancte.

Avemú mai întâiú paragrafele 2—11 din Comentariul II alú Instituțiilor lui Gaius:

„Summa itaque rerum divisio in duos articulos deducitur, nam aliae sunt divini juris, aliae humani. Divini juris sunt, veluti res sacrae et religiosae. Sacrae sunt, quae Diis superis consecratae sunt; religiosae quae Diis manibus, relictae sunt. Sed sacrum quidem solum existimatur auctoritate populi Romani fieri; consecratur enim lege de ea re lata, aut Senatusconsulto facto. Religiosum vero nostra voluntate facimus, mortuum inferentes in locum nostrum, si modo ejus mortui funus ad nos pertineat. Sed in provinciali solo placet plerisque solum religiosum non fieri, quia in eo solo dominium populi Romani est vel Caesaris, nos autem possessionem tantum et usum fructum habere videmur: utique tamen ejusmodi lo-

cus, licet non sit religiosus, pro religioso habetur, quia etiam quod in provinciis non ex auctoritate populi Romani consecratum est, quanquam proprie sacrum non est, tamen pro sacro habetur. Sanctae quoque res, velut muri et portae, *quodammodo* divini juris sunt. Quod autem divini juris est, id nullius in bonis est, id vero quod humani juris est, plerumque alicujus in bonis est, potest autem et nullius in bonis esse; nam res hereditariae, antequam aliquis heres existat, nullius in bonis sunt. Hae autem res quae humani juris sunt, aut publicae sunt aut privatae. Quae publicae sunt, nullius in bonis esse creduntur; ipsius enim universitatis esse creduntur: privatae autem sunt, quae singulorum sunt.—

Aşa dar principala divisiune a lucrurilor are două subdivisiuni: căci lucrurile unele sunt de drept divin, altele de drept human (sau profan). Sunt de drept divin, de exemplu lucrurile sacre și religioase. Sacre sunt lucrurile consacrate Țeilor superiori, religioase cele lăsate (relictae) Țeilor-măni. Solul însă e considerat că devine sacru prin autoritatea poporului Roman, căci este consacrat printr'o lege într'adinsă propusă, sau printr'un Senatusconsult într'adinsă făcut. Religios însă facem locul prin voința noastră, îngropându un mort în locul nostru, numai să avem drept a îngropa cadavrul acelu mort. Dar în sol provincial (îngropându) cei mai mulți sunt de părere că nu pôte solul să devie religios, căci asupra acelu sol proprietatea este a poporului Roman sau a Cesarului; iar noi suntem considerați că nu avem asupra lui de cât posesiunea și usufructul: totuși acelu loc de și nu devine religios este considerat ca religios, căci și locul care este consacrat în provincii nu prin autoritatea poporului Roman, de și nu e propriu sacru, este însă considerat ca sacru. Și lucrurile sancte, precum Țidurile și porțile cetăților, sunt *ore-cum* de drept divin. Ceia ce însă

este de drept divin, nu face parte din bunurile nimului: ceea ce este însă de drept uman. este în cea mai mare parte din cazuri între bunurile cui-va; poate însă să nu facă parte din lucrurile nimului; căci lucrurile hereditare, înainte de adăugarea de hereditate, nu fac parte din bunurile nimului. Lucrurile de drept uman sunt sau publice sau private. Lucrurile publice sunt considerate ca nefăcând parte din bunurile nimului, căci sunt considerate ca fiind chiar ale universității ca corp, ca persoană morală; lucrurile însă private sunt acele care aparțin particularilor.

Să transcriem și să traducem acum fragmentele din Digeste relative la lucrurile de drept divin:

Marcianu legea 6 paragrafele 2, 3, 4 și 5 titlu nostru în Pandecte, extras din Cartea 3 a *Instituțiilor* sale:

„Sacrae res, et religiosas, et sanctae in nullius bonis sunt. Sacrae autem res sunt hae quae publice consecratae sunt, non private; si quis ergo privatim sibi sacrum constituerit, sacrum non est, sed profanum. Semel autem aede sacra facta, etiam diruto aedificio, locus sacer manet. Religiosum autem locum unus quisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum. In commune autem sepulcrum, etiam invitis ceteris, licet inferre. Sed et in alienum locum, concedente domino, licet inferre; et licet postea ratum habuerit, quam illatus est mortuus, religiosus locus fit.

Cenotaphium quoque magis placet locum esse religiosum, testis in ea re est Virgilius.

Ulpianu, legea 7 titlul nostru, extras din Cartea 25 asupra Edictului:

Sed divi fratres contra rescripserunt.—

Lucrurile sacre, religioase și sancte nu fac parte din bunurile nimului.

Lucrurile sacre sunt însă acelea care sunt consacrate.

crate în mod public, iar nu privat; deci dacă cine-va va fi întocmit pentru sine un lucru sacru în mod privat, acel lucru nu e sacru, ci profan. O dată însă ce edificiul a fost consacrat în mod regulat, chiar după dărâmarea lui, locul rămâne sacru.

Fie-care poate însă după simpla sa voință să facă un loc religios, spre acesta n'are de cât să îngrope un mort în acel loc dacă este al său. Poate cine-va însă să îngrope un mort într'un sepulchru comun, și fără voia celor-l'alți. Dar poate să îngrope și într'un loc străin cu voia proprietarului; și chiar dacă a îngropat înainte de a-i da voie, și apoi ratifică proprietarul, locul devine tot religios.

Cenotaphiul (mormânt funerar gol care nu conține corpul persoanei pentru care a fost construit) e de preferat al considerat ca religios după cum o atestă Virgiliu.

Cu toate acestea divii frați au dat un rescript în sens contrariu, „dice Ulpian care repetă același lucru într'un alt fragment extras tot din Cartea 25 a Commentariului său asupra Edictului, care formésă în Digeste legea 6 § 1 *De religiosis, et sumptibus funerum, ut funus ducere liceat*, XI, 7 (Despre lucrurile religioase, despre cheltuelile înmormântărilor, și despre permisiunea de a duce cadavrele spre înmormântare).

Decisiunea Impăraților e rațională, căci ceia ce face ca lucrul să devie religios este inhumanitatea. (Justinian din neatenția a inserat în Pandecte textele contradictorii ale lui Marcian și Ulpian.

Calistrat legea 41 D. *De religiosis*, extrasă din Cartea 2 a Instituțiilor sale:

„Si plures sint domini ejus loci, ubi mortuus infertur, omnes consentire debent, cum extranei inferantur; nam ex ipsis dominis quemlibet recte ibi sepeliri constat, etiam sine ceterorum consensu, maxime cum alius non sit locus ubi sepeliretur.—Daca

sunt mai mulți coproprietari pe acelașu locu, toți trebuie să consimță la îngroparea unui strein, dar dacă este vorba să se îngrope vr'unu coproprietaru, elu pôte fi îngropat chiar fără consimțimentul celorl'alți, mai cu sémă daca nu este alt loc unde să fie îngropat.“

Florentinū, legea 62 D. *De religiosis*, extrasă din Cartea 7 a Instituțiunelor sale :

„Monumentum generaliter res est memoriae causa in posterum prodita; in qua si corpus vel reliquiae inferantur. fiet sepulcrum; si vero nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriae causa factum, quod Graeci *νεκροτάφιον* appellant.—Monumentu în regulă generală se numește lucru întocmit pentru aducerea aminte a posterității; în care dacă se îngropă vre-unu cadavru sau rămășițe mortuare, devine sepulcru; dacă nu se îngropă nimicū, rămâne monumentu făcut pentru aducere aminte, ceia ce Grecii numescū *νεκροτάφιον*.“

Florentinū, legea 211 *De verborum significatione*, extrasă din Cartea 8 a Instituțiunilor :

„*Fundi* appellatione omne aedificium et omnis ager continetur; sed in usu urbana aedificia aedes, rustica villae dicuntur. Locus vero sine aedificio in urbe area, rure autem ager appellatur. Idemque ager cum aedificio fundus dicitur.—Sub numirea de *fondū* se înțelege ori-ce construcțiune și ori-ce țarină; dar obicinuit construcțiunile urbane se numescū casse, cele rustice ville. Locul însă fără construcția în orașe se numește locu viran, la țară *țarină*. Iar țarina cu casă pe dēnsa se numește *fondū*.“

Marcianū, legea 8 principium, paragrafele 1 și 2 D., *De reram divisione*, extrasă din Cartea 4 a Regulilor :

„Sanctum est, quod ab injuria hominum defensus atque munitum est. Sanctum autem dictum est a sagminibus. Sunt autem sagmina quaedam herbae,

quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret, sicuti legati graecorum ferunt ea, quae vocantur cerycia. In municipiis quoque muros esse sanctos, Sabinum recte respondisse Cassius refert, prohiberique oportere, ne quis in his immiteretur. — Sanctū este ceia ce este apërat și garantat in contra injuriei ómenilor. Vorba *sanctum* vine de la *sagmina*, un fel de iarbă ce obicinuiaū a purta legații popoului Românū ca să fie feriți de violare, precum legații Grecilor pörtă ceia ce se numește *cerycia* (neste bețe). In municipiū asemenea ȕidurile sunt sancte, după cum referă Cassius că a răspunsū Sabinus, și că trebuie prohibit orī și cine de a arunca. saū de a depune ceva pe dënsele.“

Instituțiunile lui Justinian § § 8 și 10: „Sacrae res sunt quae rite et per pontifices consecratae sunt veluti aedes sacrae, et donaria, quae rite ad ministerium Dei consecrata sunt.

Quae etiam per nostram Constitutionem alienari et obligari prohibuimus, excepta causa redemptionis captivorum...

Sanctae quoque res, veluti muri et portae, quodammodo divini juris sunt, et ideo nullius in bonis sunt. Ideo autem muros sanctos dicimus, quia pœna capitis constituta sit in eos qui aliquid in muros deliquerint. Ideo et legum eas partes, quibus pœnas constituimus adversus eos qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus.—

Lucruri sacre sunt acelea care sunt consacrate de pontifici cu ritualul intr'adinsū stabilit, precum edificiele sacre, și cele-l-alte obiecte mobile consacrate cultului chreștinescū, dedicate lui Dumneđeū după ritualul ad hoc prescrișū.

Care nu pot fi nici alienate nici hypothecate conform constituțiunei noastre ¹⁾ afară numai pentru cauza de rescumpărare de captivi.

Asemenea și lucrurile sancte, precum zidurile și porțile sunt ôre-cum de drept divin, și de aceea nu intră între bunurile nimului. De aceea numim zidurile sancte pentru că este stabilită o pedepsă capitală în contra acelor care ară comite vr'unu delict în contra lor, le ar murdări, le ar strica. Și de aceea și acele părți ale legilor prin care se stabilescu pedepse în contra acelor care le calcă, se numescu sancțiuni.“

Lucrurile susceptibile de apropiare individuală, sau *res singulorum*, cum le numeau Românii, adică susceptibile de a fi ale fie-căruia, se subt împărțeau în lucruri *mancipi* și lucruri *nec mancipi*, în lucruri corporale, și încorporale, divisiune de care ne vom ocupa în titlul 2 alu. Cărții a II-a, în lucruri fungibile și nefungibile, în lucruri care se consumă sau se deteriorează prin primul usă și în lucruri care nici se consumă nici se deteriorează prin primul usă.

Lucrurile sunt mobile când se mișcă prin sine înseși sau printr'o forță streină, lucruri imobile când nu se pot prin nici un mediū mișca din locu. Pe cele d'ântéiu Românii le numeau *res mobiles*, pe cele d'alū duoilea *res soli*.

Interesul acestei divisiuni exista subt mai multe puncturi de vedere : 1° Lucrurile mobile se usucapau printr'unu lapsu de timpu mai scurtu de cât cele imobile; 2° Interdictul relativu la posesia mobilelor era interdictul *utrubi*, celū relativu la posesiunea imobilelor era interdictul *uti possidetis*, și aceste

¹⁾ Constituțiunea la care se referă Instituțiunea este legea 21 în Condiță *De sacrosantis ecclesiis, et de rebus, et de privilegiis earum*, I, 2 (Despre sacrosanctele ecclesii și despre lucrurile și privilegiile lor). Inșă printr'o constituțiune posterioară, novella 120, capitollu 10, Justinian permite vândarea sau topirea vaselor sacre superflue pentru a quitarea de datorii.

două interdicte erau guvernate de reguli deosebite; 3° După legea *Julia de adulteriis*, imobilele dotale nu se puteau aliena de bărbat fără consimțământul femeii sale, pe când pentru alienarea mobilor dotale bărbatul ca și în trecut n'avea trebuința de consimțământul femeii sale.

Lucruri *mancipi* erau lucrurile susceptibile de modul de acquisițiune de drept civil, unică la început și applicabil la toate operațiunile asupra patrimoniului, susceptibile adică de mancipațiune, lucruri *nec mancipi* erau acelea ce nu erau susceptibile de mancipațiune și care la început nu erau susceptibile de cât de tradițiune, mod de acquisițiune derivat, de drept al ginților, împrumutat de Romani de la cele-lalte popore. Într'adevăr tocmai târziu s'a creat ca mod de acquisițiune între vii *cessiunea in jure* care s'a applicat și lucrurilor *mancipi* și lucrurilor *nec mancipi*.

Lucruri *mancipi* erau la Romani imobilele situate în Italia sau în acele părți din provincii a căror sol se bucura de *jus italicum*, fie rustice cum e o țarrină, fie urbane, cum e o casă; 2° servii; 3° animalele domestice quadrupede cunoscute Romanilor când s'a făcut clasificarea, care se încarcă pe spinare, sau se înjugă sau se înhamă, *quae dorso collove domantur*, precum erau boii, caii, cătării, măgarii. Sabinianii erau de părere că ele erau *res mancipi* din momentul nașterii. Proculianii din momentul domesticirei sau ajungerii la acea etate la care obicinuit se domesticesc. 4° Servituțile prediale rustice.

Toate cele-lalte lucruri erau lucruri *nec mancipi*.

Acastă clasificare e foarte antică, e făcută la o epocă în care tot Statul roman nici că se întindea în totă Italia, înainte de sigur de resbóiele lor cu Pyrrhus când pentru prima óră au cunoscut elefanții; de aceia elefanții și cămilele măcar că sunt qua-

drupele domestice care se încarcă pe spinare, nu erau clasificate între lucrurile *mancipi*; când mai târziu le-au cunoscut Romanii și s'au servit cu ele prin Africa, lista era închisă, și Romanii fideli celor antice au păstrat clasificarea cum era când s'a făcut. De aceea și dintre servituți numai cele antice erau considerate ca *res Mancipi*. Cele urbane pôte nici nu exista, sau de și exista n'aveau importanță mare la un popor în care casele de prin cetăți erau foarte puține una lângă alta, în cât să se nască utilitatea servitutilor urbane; pe când cele rustice au trebuit să presinte utilitate unui popor agricol ca Romanii chiar din cele d'ânteu timpuri.

Textele la lucrurile *mancipi* și *nec Mancipi* sunt paragrafele 15, 16 și 17 din Commentariul II alu Instituțiunelor lui Gaius:

„Omnes res aut Mancipi sunt aut nec Mancipi. Mancipi sunt praedia in italico solo, tam rustica, qualis est fundus, quam urbana, qualis domus; item servi, et quadrupedes quae dorso collove domantur, veluti boves, muli, equi, asini. Sed haec animalia nostri quidem praeceptores statim ut nata sunt, Mancipi esse putant. Nerva vero Proculus et ceteri diversae scholae auctores non aliter ea Mancipi esse putant, quam si domita sunt; et, si propter nimiam feritatem domari non possunt, tunc videri Mancipi esse, cum ad eam aetatem pervenerint, cujus aetatis domari solent.—Nec Mancipi sunt velut ursi, leones; item ea animalia quae ferarum bestiarum numero sunt, velut elephantēs, et cameli; et ideo ad rem non pertinet, quod haec animalia etiam collo dorsove domantur. quorum Mancipi esse, quaedam non Mancipi sunt.—Item fere omnia quae incorporalia sunt, nec Mancipi sunt, exceptis servitutibus praediorum rusticorum; nam haec quidem Mancipi res sunt, quaravis sunt ex numero rerum incorporalium.—Tôte lucrurile sunt sau *mancipi* sau *nec*

mancipi. Sunt lucruri *mancipi* fondurile de pe solū italicū, atât rustice precum este o moșie, cât și urbane, precum este o casă; asemenea și servii și quadrupedele care se înjugă, sau se înhamă sau se încarcă pe spinare, precum boii, catării, caii, asinii. Preceptorii noștri însă sunt de părere că aceste animale sunt lucruri *mancipi* de îndată ce se nascū. Proculus însă și cei-l'alți autori ai scōlei contrarie sunt de părere că ele nu devinū lucruri *mancipi* de cât după ce se domesticescū, și, dacă nu se potū domestici din cauza prea marelor lor sēlbăticiei, atunci sunt considerate lucruri *mancipi* când ajungū la acea etate la care obicinuit se potū domestici. Lucruri *nec mancipi* sunt de exemplu urșii, leiī, precum și acelle animale care fac parte dintre animalele sēlbatice, precum sunt elefanții și cămilele, și puțin importă că aceste animale se înhamă și se încarcă pe spinare. . . . —Asemenea sunt lucruri *nec mancipi* mai tōte lucrurile incorporale, afară de servituțile prediale rustice, care sunt lucruri *mancipi* de și facū parte din lucrurile incorporale.“

Lucruri fungibile sunt acelea care se represintă una printr'alta, *res quarum altera alterius vice fungitur*, care n'au valōre prin identitatea lorū. ca opusul lorū *res certae saū species*, care au valōre prin identitatea lorū, din care una nu pōte într'unū modū exact fi înlocuită printr'alta. Acestea sunt lucrurile care se mēsōră, se cāntărescū sau se numēră, *res quae mensura, pondere numerove constant*, din care o măsură egală, o greutate egală, unū numărū egalū de lucruri de aceeași natură și calitate are absolut aceeași valōre, în cât e totū una a avea alte lucruri de aceeași natură și calitate în aceeași greutate, măsură sau numărū în locul acelorū predate. E tot una a avea din aceeași bucată de postavū șeece metrii ori de la începutul, ori de la mijlocul bucatii. E tot una a avea șeece librē de făină de aceeași calitate din același sacū, ori de la începutul ori de la

mișlocul sacului. E tot una a avea de ce aurei dintr'o pungă ori dintr'alta, din cei bătuți în anul 806, sau în anul 810 de la fondarea Romei. Pe când nu e tot una a avea fondul Cornelian sau fondul Sempromian, de și sunt unul lângă altul și au aceeași întindere și calitate de pământ, chiar când ar avea aceeași valoare venală, căci poate să le diferențiese valoarea de afecție, pe când la lucrurile fungibile nu există valoare de afecție. În regulă generală lucrurile fungibile sunt cele ce se consumă sau deterioră prin primul usă. Cu toate acestea pot să fie lucruri fungibile și cele ce nici se consumă nici se deterioră prin primul usă, dacă intenția părților contractante le-a dat caracterul de lucruri fungibile. Așa o carte, ună boă nu se consumă nici se deteriorează prin primul usă, și de aceea în regulă generală nu sunt lucruri fungibile, ci *species*. Se poate însă ca părțile să le dea caracterul de lucruri fungibile, astfel ună boă între două măcelari, o carte între două librari poate lua caracterul de lucru fungibilă. Măcelarul ce a dat ună alt măcelar ună boă împrumut, i l'a dat ca să i dea altul în schimb, de aceeași greutate și calitate. Asemenea ună librară care a împrumutat ună alt librară ună *Manuale juris synopticum*, ediția I-a de Pellat, i l'a dat ca acesta să i dea ună altă exemplar din aceeași ediție. Ideea părților face dar ca lucrurile să fie fungibile. Și când e îndoială asupra intenției lor, ea se poate deduce din profesia lor. Și e mare interesă a ști dacă ună lucru e fungibilă sau nu : căci în cazul d'antău se restituie *tantumdem*, în cazul al duilea *idem*, în cazul întău nu e *furtum usus* la Romani, abusu de încredere la moderni, în cazul d'ală duoilea este.

Lucrurile care se consumă sau se deteriorează prin primul usă, sunt acellea de care nu putemă usa fără a le consuma, fără a dispune de dăsele în modă definitivă, *res quarum usus in abusu consistunt*, ast-

fel e griul, vinul, banii, saŭ a căror usŭ de ŝi se pŭte repeti, insă nu în timpŭ îndelungat, cum sunt vest-mintele, care după unŭ anŭ, duoŭ, se deteriorésă cu desăvârşire. Interesul a le distinge de cele ce nici nu se consumă, nici nu se deterioră prin primul usŭ, este că numai aceste din urmă sunt susceptibile de unŭ adevărat drept de usufruct saŭ de usŭ, cele d'ânteiŭ nu, ŝi de aceia relativŭ la ele s'a inventat unŭ drept analogŭ care se numeşte quasi-usufruct.

Asupra lucrurilor susceptibile de apropiare individuală, asupra *res singulorum*, putemŭ avea deosebite feluri de drepturi.

Aceste drepturi se împartŭ în două mari categorii, în drepturi reale ŝi drepturi de creanţă.

Prin drepturi reale înţelegemŭ acelea care ne punŭ în contact direct cu lucru, fără necesitatea intervenţiunei vre-unei persŭne, pe care le putem exercita directŭ asupra lucrului, fără iutervenţia vre-unei persŭne, pe care le putemŭ oppune orŭ-cării persŭne, care există, cum ŝicŭ Romanii, *adversus omnes*, pe care nu ŝtimŭ a priori cine ni le pŭte contradice, ŝi care orŭ-cine le ar contradice, il putemŭ împedeca de a o face. Ele se numescŭ reale pentru că ne punŭ în contact direct cu lucru, ŝi le putemŭ exercita fără intervenţiunea vre-unuia saŭ mai multor persŭne determinate.

Prin drepturi de creanţă, pe care unii le numescŭ impropriŭ drepturi personale, înţelegemŭ drepturile pe care le avemŭ în contra unia saŭ mai multor persŭne determinate, de care nu ne putemŭ folosi fără concursul unia saŭ mai multor persŭne determinate, ŝi de aceia unii interpreţi le numescŭ drepturi personale, dar rēu facŭ, căci acéstă denumire pŭte da naştere la mai multe confusiuni: în adevărŭ pe de o parte avemŭ ŝi drepturi reale care sunt personale, se stingŭ cu persŭna titularului lorŭ, astfel sunt usufructul, usul ŝi habitaţiunea; iar pe de alta avemŭ ŝi

drepturi personale nepatrimoniale, de care ne-am ocupat în Cartea I, drepturile de om liber, de cetățean, de membru dintr'o familie civilă etc. De aceea e de preferat a numi opusul drepturilor reale, drepturi de creanță. Ele există în favoarea unia sau mai multor persoane determinate care se numesc creditorii sau creditor și în contra unia sau mai multor persoane determinate care se numesc debitorii sau debitor: și raportul dintre ele se numește obligația. Drepturile de creanță, cu deosebire de cele reale, nu sunt opozabile de cât debitorului și heredierilor lui. Nu succedă activă la dăsele de câtă heredierii creditorului. Nu sunt transmisibile pasivă de câtă heredierii debitorului. Pe cândă drepturile reale sunt transmisibile nu numai heredierilor și succesiorilor *per universitatem*, ci și succesiorilor cu titlu particular, cumpărătorilor, legatarilor, donatarilor. Și sunt opozabile tuturilor, nu numai unei anume persoane determinate și heredierilor săi cum sunt drepturile de creanță

D'între drepturile reale, celă mai important este dreptul de proprietate.

Dreptul de proprietate este dreptul celă mai absolut, celă mai complet ce pôte avea cine-va asupra unui lucru, și exclusivă de oră-ce amestecă ală oră-cării alte persoane. Când este cine-va proprietară asupra unui lucru, elă pôte, și numai elă pôte, face cu lucru ce vrea, trage din elă tôte serviciile, tôte folósele, dispune de elă în oră-ce modă. Și dreptul este atât de completă și ne supusă la nici o restricțiune, în cât dreptul de proprietate quiritar, *dominium ex jure Quiritium*, cum ilă numescă Romanii, nu e supusă relativă la imobilele italice, asupra cărora singure elă se pôte concepe, la nici ună imposită.

Dreptul de proprietate prin excelență este *dominium ex jure Quiritium*, dominiul recunoscut de dreptul civil roman. Elă este recunoscut de dreptul

civil romană, fie asupra lucrurilor *mancipi*, când modul de aquisitione este de drept civil, fie asupra lucrurilor *nec mancipi*, când modul de aquisitione este de drept al ginților, cum e tradițiunea.

Afară de *dominium ex jure Quiritium*, avemă ceia ce interpreții dreptului romană numescă *dominium bonitarium*, iar juriconsulții romană prin perifrasede : *habere in bonis, esse in bonis alicujus*, ceia ce are locă când se aplică tradițiunea ca mod de alienare la *lucrurile mancipi*, presupunând că tôte condițiile de transmisiune există, calitatea de proprietară și capacitatea de a aliena a tradentului, voința lui de a transmite proprietatea acieipientului care are voința de a o căștiga, dar numai forma lipsesce, în locă să se apliced *mancipațiunea* sau *cessiunea in jure*, se întrebuintesă tradițiunea. Într'ună asemenea casă, probabil în cele d'ânteiă timpuri ale dreptului romană, tradițiunea nu transmitea de cât posesiunea, mai târziu însă se admised ca tradițiunea în asemenea casă să transmită mai mult de cât posesiunea, ună felă de proprietate de drept a ginților a căror efecte să fie mai egale cu ale dominiului quiritar, mai mari chiar de cât ale posesiunei de bună credință de care vomă vorbi în curënd, căci pe când revendicarea proprietarului înainte de usucapiune în contra posesorului de bună credință nu pôte fi respinsă prin nici o excepțiune de către posesoru de bună credință, din contră revendicarea dominiului *ex jure Quiritium* în contra dominiului bonitariu pôte fi respinsă prin *excepțiunea doli mali* sau *in factum concepta, rei venditae et traditae*, dacă tradițiunea proceded *ex venditione, rei donatae et traditae*, dacă tradițiunea proceded *ex donatione* etc. De altmintrelea atât dominiul bonitariu cât și *bonae fidei possessorul* au trebuință de usucapiune pentru a deveni *domini ex jure Quiritium*. În fapt însă dominiul bonitariu are tôte avantagele dominiului *ex jure Qui-*

ritium. Atâta numai că dominul bonatariu al unui servu, dacă îl manumite, nu-lu face de cât Latinu junian, pe când dominul *ex jure Quiritium* dacă îl manumite îl face cetăţianu roman şi dacă servul e impuber, devine tutor legitimu alu lui, pe când dominul bonitariu manumiţendu pe servu nu devine tutore legitimu al lui, şi la mórtea lui nu-l ia bunurile *jure patronatus*, ci *jure peculii*. *Dominiul ex jure Quiritium* nu pôte exista de cât asupra fondurilor italice, sau în provinciî asupra solurilor bucurându-se de *jus italicum*. Asupra restului solului provincial, fie că provincia e cucerită în timpul Republicii, în numele Senatului şi popoluului roman, fie că provincia e cucerită în timpul imperiului în numele Impăratului, nu există unu adevărat dominiu quiritar, ci unu dominiu *sui generis*, pe care îl putemu numi provincial, supusă plăţii unui imposit fonciar anual şi ordinar numit *stipendium* pentru provinciile republicane, *tributum* pentru cele imperiale, plus a unui imposit extraordinar numit *aurum coronarium* plătit o dată la avenimentul pe tronul a fie-cărui Impărat. Gaius ne spune relativu la imobilele situate în provinciile stipendiare sau tributare, că dominiul era al Senatului sau al Impăratului, iar că particularii nu aveau asupra solului provincial de cât *quandam possessionem et quemdam usufructum*, adică unu fel de posesiune şi unu felu de usufructu, ceia ce este inexact, căci titularii unor asemenea fonduri aveau mai mult de cât posesiunea, căci nimenea nu putea revendica în contra lor şi a-l desposeda, mai mult de cât usufructul, căci la mórtea lor ei transmiteau fondurile moştenitorilor lor.

Acţiunea care garanta dominiul *ex jure quiritium* era *vindicatio ex jure Quiritium*. Acţiunea care garanta dominiul bonitariu ca şi posesiunea de bună credinţă era acţiunea publiciană, de origine pretoriană pe când *vindicatio* era de origină civilă. Acţiunea

care gâranta dominiul provincială era o *vindicatio sui generis, juris gentium*.

Avantajele pe care le are proprietarul, drepturile în care se descompune *jus domini* sunt: 1° *jus utendi*, dreptul de a trage din lucru toate serviciile ce el îl e menit a procura după natura și destinația sa; 2° *jus fruendi*, adică dreptul de a lua produsele lucrului atât naturale și periodice cât și extraordinare, pe când *jus fruendi* în mâna usufructuarului se reduce la dreptul de a lua numai fructele lucrului, adică produsele sale naturale și periodice; 3° dreptul de a dispune de lucru, de a face de el un us definitiv care să nu se mai pôtă repeta cel puțin pentru același proprietar; *jus abutendi*, dreptul de a usa de lucru astfel în cât să îți iasă din mâini, să te speli pe mâini de el, cum țice Românul, adică al consuma saă ală aliena.

În regulă generală proprietarul unui lucru îl posedă în același timp, adică în regulă generală proprietatea și posesiunea lucrului sunt reunite în aceleași mâini. Prin excepțiune însă se pôte întâmpla ca proprietatea și posesiunea unui lucru să fie în mâini deosebite, ca unul să fie proprietar al unui lucru fără a-l poseda, iar altul posesor al unui lucru fără a-l avea în proprietate. Posesiunea este exercițiul dreptului de proprietate. Posesiunea când se află în mâna proprietarului n'are interesă a fi studiată. Posesiunea însă presintă interesă cândă este în mâna altuia de cât a proprietarului. La început, în cele d'antăi timpuri ale istoriei dreptului roman, posesiunea nu era recunoscută și investită de efecte și protegiată de cât când procedea *ex justa causa* și era de *bună credință*. Atunci numai dreptul, și acest drept era dreptul civil, o recunoștea, și de aceea se și numea *posesiă civilă*, îi da avantajul de a procura fructe titularului, și de a-l conduce după un timp ôre-care prin usucapiune la *dominiul ex*

jure Quiritium. Orî-ce altă posesiune, nu producea nici un efect după dreptul civil. Și nici un alt drept, nici chiar cel pretorian, nu o recunoștea la început. Puțin însă câte puțin începu să se introducă o schimbare în legislațiunea romană, și după cât-va timp dreptul pretorian începu să proteje acea posesiune care se compunea din *corpus* și din *animus dominii*, măcar că nu avea *bona fides* nici procedea *ex justa causa*. În cât în cele după urmă timpuri ale dreptului roman, avem trei grade de posesiune :

1° *possessio naturalis* sau *detentio*, compusă numai de *corpus*, adică de faptul material al detențiunii, al averii lucrului la dispozițiunea sa;

2° *possessio praetoria* sau *ad interdicta* compusă din *corpus* și din *animus dominii*, adică din voința de a posedea ca proprietar, fii nu fii proprietar, știi ori nu știi că nu ești proprietar;

3° *Possessio bonae fidei* sau *civilis* sau *ad usucapionem*, compusă: 1° din *corpus*; 2° din *animus dominii* 3° din *justa causa*, adică din o sorginte recunoscută de dreptul civil care constituie o cauză translativă de proprietate, o cauză care conține din partea tradentului voința de a transmite și din partea accipientului voința de a câștiga proprietatea; 4° din *bona fides*, adică din credința eronată în fapt că tradentul era proprietar și capabil de a aliena.

Să examinăm pe rând fie-care din aceste trei grade de posesiune. Și mai întâi să vorbim despre *possessio naturalis* sau *detentio*.

Vorba *possessio* când este întrebuințată singură este tot-d'auna sinonimă de *possessio* cu *corpus* și *animus*. În cât primul grad de *possessio*, care nu coprinde de cât *corpus*, și pe care interpreții dreptului romanu o mai numesc și *detentio* se designă în limba juriconsulților romani prin *possessio naturalis*. Detentor sau posesor natural este acela care n'are de cât faptul material al detențiunii, al posi-

bilității de a dispune de lucru, fără *animus domini*, fără voința de a deține ca proprietar, recunoscând din contră calitatea de proprietară altei persoane, în cât elū nu posedă pentru elū, ci pentru altul, este unū instrumentū al posesiunei altuia, cum dicū textele : *naturaliter tantum possidet, non quidem ipse possidet, sed alius per se possidet, præbet ministerium possessionis suae alio.*

Astfel este deponitarul care posedă pentru deponent.

Astfel este commodatarul care posedă pentru comodatant.

Astfel este locatarul care pe de o parte posedă pentru locatar pe care îl recunoște de proprietar, dar care posedă și pentru sine, în sensul acesta că posedă lucru pentru a usa și a se folosi de elū, conformū contractului de locațiune prin care locatarul îi a remisū lucrul pentru a se servi și folosi de elū, ba încă s'a îndatorat chiar a'lū face să pôtă usa și a se folosi, cu deosebire de nudul proprietarū, care lasă numai pe usufructuar să usese și să se folosescă de lucru.

Astfel este creditorul pigneratițiū, care pe de o parte posedă pentru debitorul pignorator pe care îl recunoște de proprietar, iar pe de alta posedă pentru el, căci reține lucrul ca asigurare a creanței sale până la plată.

Astfel este precaristul care pe de o parte posedă lucrul pentru concedent în precariū, iar pe de alta îl posedă pentru elū, pentru a usa și a se folosi de elū, ca și commodatarul unū lucru mobil.

Drepturile decurgând din *detentio* sunt :

1° Dreptul de *retentio* exercitat prin *exceptio doli mali* în contra proprietarului lucrului care îl revendică și cere restituirea lui fără a plăti impensele utile făcute de detentor.

2° Dreptul de a-și defende posesiunea întrebuintând chiar violența, și de a se restabili prin violență în

posesiunea lucrului de care a fost deposedat prin violență (l. 1 C., *Unde vi*, VIII, 4 și legea 17 D., *De vi et de vi armata*. XLIII, 16).

3° Dreptul de a se apăra ca ori-ce defendor, fără a avea nimic a proba în contra revendicantului și de a câștiga procesul în contra lui dacă revendicantul nu dovedește dreptul său de proprietate.

Alu' doilea gradū de posesiune, este posesiunea propriū' dīsă, care se mai numește și pretoriană, pentru că ea este garantată de pretorū' prin interdicte, și de aceea se mai numește și interdictală.

Ea se compune din *corpus* și din *animus*.

Corpus este faptul material al detențiunei, alu' averii lucrului la dispoziția sa. Spre acest sfârșit, de și în regulă generală cel ce are *corpus* deține în fapt lucru, dar acésta detentio nu e neapărat necesară. E destul ca să aibă cine-va lucrul la dispoziția sa, să pōtă imediat dispune de el, de și pentru moment, nu'l deține. Așa acela care a cumpărat o carte ce i s'a adusū a casă are *corpus* relativ la acea carte mai nainte de a intra în casă și de a pune mâna pe ea, căci nu atărnă de cât de el de a intra în casă la el când va vrea și să pue mâna pe carte. Așa și bărbatul care încă nu e în casa sa, are posesia femeii din momentul ce a fost adusă în casa sa, de și pentru moment el încă nu e în casă, căci n'are de cât să vie acasă când va vrea și să aibă pe femeia la dispoziția sa.

Animus sau' mai bine *animus dominii* este voința, intenția de a posedea ca proprietar, adică pentru sine, iar nu pentru altul. Acésta este independent de *bona fides*, care este credința că cel ce a priimit posesia lucrului a priimit-o de la adevăratul proprietar capabil de a aliena. Pōte cine-va avea *animus dominii*, fără să aibă *bona fides*. Așa furul are intenția cea mai accentuată de a posedea pentru sine, iar nu pentru altul, și totuși este cel mai de rea credință.

posesor, căci știe că nu e proprietar al lucrului furat.

Posesor propriu ȃisă este mai înteiu furul, cum ȃiserămă.

Mai este posesorul de rea credință al unui immobil, care a intrat în posesiunea lui fără violență, nici clandestinitate, ci ȃiua înamiădă mare și fără îngăduirea altuia.

Drepturile care rezultă din posesiunea propriu ȃisă este pe lângă acelea ce rezultă din *detentio*, și garantarea posesiunii prin *interdictul utrubi* pentru mobile, prin *interdictul uti possidetis* pentru immobile. Aceste interdicte săă acțiunii posesorii aă fost pentru prima oră introduse de către pretor pentru garantarea posesiunii compusă din *corpus* și din *animus*.

Ca să existe o asemenea posesiune, trebuie ca ea nu numai să se compue din *corpus* și din *animus*, dar încă posesorul să nu fi intrat în posesiune cu violență, nici cu clandestinitate, nici îngăduit de altul. De aceia în formula ambelor interdicte se găsescă expresiunile: *nec vi, nec clam, nec precario*.

Pentru a putea exercita *interdictul uti possidetis*, aplicabil la immobile, se cere: 1° ca să fie posesorul turburat în posesia sa; 2° ca posesorul să nu fi încetat de a poseda. Acest *interdict* este dar la origină celă puțină ună *interdict retinendae possessionis*.

Iacă formula lui: „*Uti nunc nec vi, nec clam, nec precario alter ab altero possidetis, quominus ita possideatis, vim fieri veto*.—Cum posedați acum unul față cu cel-l'alt în mod neviolent, neclandestin și nu prin îngăduire, oprescă ca prin violență să fiți împedicați unul de către altul de a poseda astfel.“

Pentru a putea intenta *interdictul utrubi* trebuie 1° ca posesorul să fie turburat în posesiunea sa; 2° ca cel ce-lă intentă să fi posedat în cursul anului, computat înderăt de la data cererii *interdictului*, ună lipsă de timpă mai lungă de cât adversarul.

Eacă formula interdictului *utrubi*: „*Utrubi hic homo, quo de agitur, majore parte hujusce anni nec vi, nec clam nec precario fuit, quominus is eum ducat vim fieri veto.* — La care din două a fost servul de care e vorba cea mai mare parte a acestui an, posedat de el în mod neviolent, neclandestin și fără îngăduire față cu adversarul, oprescui ca să i se facă violență de către adversar întru a’și lua servul îndărăt.“ Și cum ne spune Gaius, Inst. Com. IV § 150, în interdictul *uti possidetis* învinge acela care posedă în momentul dării interdictului față cu adversarul *nec vi, nec clam, nec precario*, iar în interdictul *utrubi* învinge acela care în cursul anului calculat îndărăt a posedat mai mare parte din timp față cu adversarul *nec vi, nec clam, nec precario*. Și cum, adaugă jurisconsultul Licinnius Rufinus, în legea 156 D., *De verborum significatione* (L, 16), chiar dacă în cursul anului îndărăt calculat dintre cei două adversari unul a posedat două luni, și altul mai puțin, cel d’antéu totuși va triumfa în interdictul *utrubi*.

Prin urmare nu era necesar în dreptul clasic să posede cine-va în momentul cererii interdictului. Acest interdict era prin urmare în același timp *et retinendae et recuperandae possessionis*, pe când interdictul *uti possidetis*, la început cel puțin, era *retinendae possessionis*. Cu toate acestea cu timpul s’a simțit necesitatea ca să se acorde în privința pășunilor de vară și de iarnă (*saltus aestivi et hiberni*) interdictul *uti possidetis* și spre a recupera posesiunea perdută a acestor pășuni. La Romani în adevăr, erau locuri ca și la noi, unde se pășuna numai vara, cum era în nordul și în centrul Italiei, pe văile munților înalți, Alpi sau Apenini; dar erau și locuri unde nu se pășuna de cât iarna cum era în Calabria și Sicilia, unde în Iunie, Iulie și August, e imposibil a sta ómenii și animalele fără insolația. Apoi iarna pentru pășunile de vară, vara pentru cele de iarnă,

acele locuri nu erau păzite, și dacă ar fi fost destul că cine-va să se introducă acolo, mai înainte de a se întorce ciobanii cu oile, ar fi fost dificil a se conserva posesiunea. De aceea, *utilitatis causa*, s'a admis că posesiunea relativă la ele se conservă pentru *saltus aestivi* iarna, pentru *saltus hiberni* vara, *animus tantum*, fără *corpus*, fără a le posedea efectiv nici prin sine, nici prin alții, și de aceea s'a acordat relativă la ele interdictul *uti possidetis*, chiar pentru a recupera posesiunea pierdută în timpul în care ele obicnuită nu se păzesc (Paul, Sentențe, Cartea V, titlu 2 § 1, Papinian legea 46 De *adquirenda vel amittenda possessione*, XII, 2, Gaius, *Instit. Com.* IV § 153). Pe urmă această doctrină s'a întins și la celelalte imobile, cum ne spune Ulpian în legea 1 § 25 D., *De vi et vi armata* (XLIII, 16), în care Ulpian ne spune că aceasta era deja părerea lui Proculus.

Justinian asimilă interdictul *uti possidetis* cu interdictul *utrubi*, cerând ca pentru amândouă, ca să pătă triumfa cine-va, să posedă față cu adversarul în momentul litis contestațiunii *nec vi, nec clam, nec precario*.

În interdictul *utrubi*, în legislația clasică, era locul la juncțiune de posesiune, putea cine-va triumfa dacă a posedat mai mult timp de cât adversarul în cursul anului calculat în dărăt, servindu-se nu numai cu posesiunea sa, ci și cu a autorului său, de exemplu a defunctului, sau a donatorului, sau a vîndătorului, ceea ce nu putea avea loc în interdictul *uti possidetis*. (Gaius C. IV § 151). În legislațiunea lui Justinian nu mai pôte fi vorba de juncțiune de posesiune nici în interdictul *utrubi*.

Cîndu pe lângă *corpus* și *animus* se mai adaugă și *justa causa* și *bona fides*, atunci avem celălalt treilea grad de posesiune, și celălalt mai avantajos, posesiunea așa numită de bună credință, *possessio*

bonae fidei cum o numeauă Romanii, saū posesiunea civilă, *possessio civilis*, pentru că era singură de care se ocupă dreptul civil, saū *possessio ad usucapionem*, pentru că duce prin usucapiune la proprietatea quiritară.

Iusta causa este titlul translativă de proprietate, recunoscută, consfințită de *jus*, adică de dreptul civil romană, acea operațiă juridică care conține din partea tradentului intențiunea de a transfera proprietatea, și din partea accipientului intențiunea de a o câștiga. Așa este vândarea, donațiunea, constituirea, de dote. Așa de exemplu vândătorul când trădésă cumpărătorului lucrul vândut, are intențiunea de a'i transmite proprietatea, iar cumpărătorul de a o câștiga. Locațiunea nu este o *causa transferendi dominii*, căci locatarul când remite lucrul locat locatarului n'are intențiunea de a'i transfera proprietatea, ci numai posesiunea spre a usa și a se folosi de lucru în timpul termenului locațiunei. Dar nu e destul ca tradițiunea să emane dintr'o cauză translativă de proprietate, ci trebuie în acelașu timpă acéstă cauză să fie recunoscută de dreptul civil. Așa femeia când priimește ună lucru de la bărbatul ei cu titlu de donațiune între vii în timpul căsătoriei, nu'lă priimește ex *iusta causa*, ci ex *causa injusta*, căci la Romanii donațiunile între bărbat și femeia în timpul căsătoriei erau nule. *Iusta causa* se mai numește câte o dată în texte și *justum titulum*, acéstă expresiune însă este mai rară, ea se întrebuintésă mai adesea de moderni care dicu: *posséder à juste titre*, a posede cu justu titlu, în locu de *posséder en vertu d'une juste cause*, a posede în virtutea unei juste cause.

Bona fides este credința din partea accipientului că tradentul era proprietarū și capabil de a aliena, saū că cel puțină avea mandat din partea proprietarului de a aliena.

Ea constituie o eróre de faptă, eróre în care se gă-

sește în faptu accipientul asupra calității de proprietarū și capacității de a aliena a tradentului.

Ambele aceste definițiuni și a *justeî cause* și a *bunei credințe*, rezultă în modu evident dintr'unu textu relativu la adquisițiunea fructelor de către posesorul de bună credință. În adevărū posesiunea *ex justa causa* și cu *bona fide*, are îndoitul efectū de a face pe posesorul de bună credință în momentul percepțiunei fructelor, de a deveni proprietarū alū lorū prin simplul faptū alū percepțiunei și în acelașu timpū de a duce la proprietate prin usucapiune când dură neîntrerupt unū anū pentru mobile și douī pentru imobile. Acestea sunt cele douē efecte suplimentare ce posesiunea de bună credință produce pe lângă efectele ce produce posesiunea pretoriană. Textul la care facemū alusiune este paragraful 35 din titlul 1 alū Cărții II a *Instituțiunelor* lui Justinian : „Si quis a non domino, quem dominum esse crediderit, bona fide fundum emerit, vel ex donatione aliave qualibet justa causa aequae bona fide acceperit, naturali ratione placuit fructus quos percepit ejus esse...---Daca cine-va a cumpărat unū fundū de la unū non proprietarū pe care îlū credea proprietarū, sau l'a priimit în virtutea unei donațiuni sau în virtutea orī-cărui alte juste cause, totū cu bună credință, s'a decisū în virtutea rațiunei naturale ca fructele ce a perceput să fie ale lui.” Vorbele *si quis fundum emerit vel ex donatione, aliave qualibet justa causa acceperit* se referă la justa causa : vëndarea, donațiunea sau orī-ce *altă justă causă de tradițiune*. Vorbele *daca cine-va de la unū non proprietarū pe care-lū credea proprietar cu bună credință a priimit* servescū a defini buna credință. Buna credință este dar distinctă de *justa causa*, ea e erórea asupra calității de proprietarū și capacității de a aliena a tradentului, n'are a face cu *justa causa*, care e titlul translativū de proprietate legitimū; calitatea de proprietarū pôte

lipsi, ea e înlocuită prin erórea asupra existenței ei din partea tradentului. Titlul translativă de proprietate nu póte lipsi, credința cronată în existența lui nu face parale. Acésta mai resultă și din paragraful 43 a Comentariului I a Instituțiunelor lui Gaius care dice : „*Ceterum etiam carum rerum usucapio nobis competit, quae non a domino nobis traditae fuerint, sive mancipi sint eae res, sive nec mancipi, si modo eas bona fide acceperimus, cum crederemus eum qui tradiderit dominum esse* — Pe lângă acésta ne competă usucapiunea și a acelor lucruri care ne-au fost trădate de ună non proprietar, fie *mancipi* acele lucruri, fie ele *nec mancipi*, desul ea să le fi primită cu bună credință creșend, că cel ce ni le-a trădat este proprietarū.” Aci definițiunea *bunee fide* este și mai accentuată : Textul ne dice : *le-amă primit de lá ună non proprietarū cu bună credință, creșend* că acel non proprietarū este proprietarū. Acelașu lucru o repetă și alienca înteiū alū principiului titlului 6 alū Cărții II din Instituțiunile lui Justinian, care mai definește pe lângă *bona fides* și *justa causa*. Acelașu lucru mai repetă și Modestinū relativū la *bona fides* in legea 109 D. *De verborum significatione* : *Bonae fidei emptor esse videtur, qui ignoravit eam rem alienam esse ; aut putavit eum qui vendidit, jus vendendi habere, puta procuratorem aut tutorem esse.* — Cumpărător de bună credință se consideră acela care a ignorat că lucrul (ce a cumpărat) este streinū : saū a creșut că celū ce a vëndut avea dreptul de a viude, creșend de exēplu că era procurator saū tutor.“

Buna credință am disū că este o eróre de faptū.

Erórea de drept nu constituie pe posesor de bună credință. Așa cel ce crede că donațiunea între bărbat și femeia este o *justa causa*, nu e de bună credință pentru a usucupa cel puțin. Buna credință nu e dar credința in existența causei saū in legitimita-

tea ei. Cel ce crede că locațiunea pe timp lung și cu totă chiria plătită o dată este ca și vîndarea translativă de proprietate este în eróre de drept, dar nu e de bună credință.

De aceia și Paulu în legea 136 D. *De regulis juris* dice: „*Bona fides tantundem possidenti praestat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non est.*—Buna credință atît dă posesorului cât îi ar fi dat veritatea, de câte ori însă legea nu se împotrivesțe.” Prin urmare de câte ori legea se împotrivesțe, nu e bună credință folositoare posesorului. Decî *error juris* nu constituie în mod utilu pe posesor de bună credință. În materie de usucapiune acêsta este siguru. Pomponius, în legea 4 D., *De juris et facti ignorantia*, formulêsă regula în mod neîndoios: „*Juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse: facti vero ignorantiam prodesse constat.*— În materie de usucapiune se negă că ignoranța de drept folosește: pe cînd este constant că ignoranța de faptu folosește.” Și acêsta este lesne de înțelesu: În eróre de faptu cadu ómenii cei mai prudenți, în eróre de dreptu cu băgare de sémă eviți de a cădea, n’ăi de cât să consulți unu jurisconsult, cum observă Neratius în legea 2 D., *eod. tit.* Cu tóte acestea se póte întâmpla ca să credă cine-va în existența unei juste cause și să póta usucapa, daca credința sa provine dintr’o eróre de faptu. Așa amu însărcinat pe unu servu să’mi cumpere unu immobilu. Elu ilu ia cu chiriă și intră ca locataru în posesiunea lucrului, plătind totă chiria pe tot termenul locațiunei de o dată, și mă face să credu că a intrat în posesiunea lucrului ca cumpărătoru. După duoî ani de posesiune, daca voiú poseda eu immobilul, deviu proprietaru prin usucapiune. Acêsta este o derogățione de la principiile dreptului și nu s’a admisu de cât *utilitatis causa, benigni ratione*. În ceia ce privește însă adquisițiunea fructelor, erórea de drept profită ca și cea de

faptă. În adevăr e mai puțin gravă a lua fructele unui om de cât a i lua lucru, și apoi posesorul s'ar ruina dacă ar restitui fructele, căci în cea mai mare parte din cazuri, el le-a cheltuit *lautius vivendo*. Acesta o declara în mod pozitiv Gaius în legea 48 princ. *De acquirendo rerum dominio* (XLI, 1), : „Bonae fidei emptor non dubie percipiendo fructus etiam ex aliena re suos interim facit, non tantum eos qui diligentia et opera ejus pervenerunt, sed omnes : quia quod ad fructus attinet, loco domini pene est. Denique etiam priusquam percipiat, statim ubi a solo separati sunt, bonae fidei emptoris fiunt. Nec interest ea res, quam bona fide emi longo tempore capi possit, necne : veluti si pupilli sit, aut vi possessa, aut praesidi contra legem repetundarum donata, ab eoque abalienata sit bonae fidei emptori.— Cumpărătorul de bună credință face fructele ale sale prin percepțiune măcar că provin dintr'ună lucru strein, și nu numai pe acelea care vin din diligența și cheltuiala sa, ci pe toate fructele : căci în cea ce privește fructele, el e mai puțin pus pe aceeași linie cu stăpânul lucrului. De aceea chiar înainte de a le percepe devin ale cumpărătorului de bună credință de îndată ce sunt separate de sol. Și puțin importă că lucrul pe care l'am cumpărat cu bună credință, poate sau nu fi usucapat (Textul dice căștigat prin lungă timp, *longo tempore capi*, de sigură juriconsultul a dis *usucapi*, și comisariul lui Justinian au schimbat vorba *usu* prin *longo tempore*): de exemplu dacă lucrul este al unui pupil, sau posedat cu violență, sau dăruit unui president de provincie în contra legii Julia relativă la concesiune, și de către pupil sau posesorul violent sau presidentul de provincie a fost alienat unui cumpărător de bună credință.” Acest text este important sub mai multe puncte de vedere. El ne arată mai întâi că posesorul de bună credință câștigă fructele

nu numai când le-a perceput el, și din momentul percepțiunei, ci din momentul separării de sol, oricine le ar fi perceput, cu deosebire, după cum vom vedea, de usufructuară, care câștigă fructele numai când au fost percepute de el sau de altul în numele lui sau pe socotela lui. Alu' duoilea textul ne arată că chiar când posedă cine-va unu' lucru ce nu pôte usucapa, pentru că are unu' vitiu care 'lu' face impropriu' usucapiunei, așa a eșit din mâna proprietarului prin violență, sau e unu' bunu' ruralu' alu' unu' pupilu' care a fost alienat de tutor fără decretul magistratului, sau unu' immobil rural dăruit unu' president de provinciă în contra legii *Julia repetundarum* și alienat de acesta unu' cumpărător de bună credință care ignora tôte aceste vitiu', elu' nu'lü pôte usucapa, căci buna sa credință repausă pe o eróre de drept, iar nu de fapt, cumpărătorul ignora că immobilul rural al unu' pupilu' nu pôte fi alienat fără decretul magistratului, nici că presidentul unei provinci' nu pôte priimi în darü unu' immobil situat în provinciă ce administrésă, erórea sa de drept nu'lü constitue de bună credință pentru a usucapa, ilü constitue însă de bună credință pentru a câștiga fructele, ceia ce dovedește că pentru acquisițiunea fructelor și erórea de drept profită ea și erórea de faptü.

Vice-versa în paragraful 1 Paulü ne arată o altă diferență între acquisițiunea fructelor și usucapiune, acesta în favórea usucapiunei și în detrimentul acquisițiunei fructelor. Pentru a câștiga fructele trebuie cine-va să fie de bună credință în momentul percepțiunei lorü, în cât daca era de bună credință în momentul intrării în posesiune, și pe urmă a aflat că lucrul ce cumpăruse nu era al vëndătorului, nu mai pôte câștiga fructele, de și pôte usucapa, căci buna credință se cere la începutul posesiunei pentru usucapiune, *in usucapionibus initium possessionis spectandum est, mala fides superveniens non impedit*.

usucapionem : „In contrarium quaeritur, si eo tempore, quo mihi res traditur, putem vendentis esse, deinde cogovero alienam esse: quia perseverat per longum tempus capio, an fructus meos faciam? Pomponius verendum, ne non sit bonae fidei possessor, quamvis capiat: hoc enim ad jus, id est capionem; illud ad factum pertinere, ut si quis bona aut mala fide possideat. Nec contrarium est quod longum tempus currit: nam e contrario is qui non potest capere propter rei vitium, fructus suos facit.—In sensu contrariu, se întreabă, dacă în momentul când mi se tradă lucru credu că este al vëndătorului, iar după aceea aflu că este alu altuia: fiind că continuă usucapiunea (textul dice *per longum tempus capio*, de sigur juriconsultul scrisese *usucapio*), dacă câștigă fructele? Pomponius dice că e de temut să nu fie cumpărătorul posesor de bună credință de și usucape: căci usucapiunea se referă la o questiune de drept, pe când câștigarea fructelor la o questiune de faptu, questiune dacă în faptu (la percepțiunea fructelor) posedă cu bună sau cu rea credință. Și nu e lucru contrariu că curge usucapiunea (textul dice *longum tempus currit*, juriconsultul dicea de sigur *usucapio currit*): căci și în sensu contrariu celu ce nu pôte usucapa din cauza vitiului lucrului câștigă cu tôte acestea fructele.”

Posesiunea propriu disă, compunindu-se de *corpus* și de *animus*, se câștigă naturalmente *corpore et animo*, adică cându câștigămă și *corpus* și *animus*.

Prin *corpus* se înțelege faptul material al averii lucrului la dispoziția sa, care obicinuit se capătă prin apprehensiune, care apprehensiune însă nu e necesară în tôte casele; e destul ca să aibă cine-va lucrul la dispoziția sa, fără a’l apprehenda, fără a’l deține în fapt, pentru ca să aibă *corpus*.

Așa pentru imobile nu e necesar ca cine-va să cutreere tôte părțile imobilului pentru a intra în

posesiunea lui, ci e destul să calce pe o parte din elu, cum dice foarte bine Paulu în legea 3 § 1 D., *De acquirenda vel amittenda possessione* (XLI, 2), nici chiar a călca pe pământu, e destul a sta dincoace de limite și a i se arăta fundul ce i se predă cum adaugă Celsus în legea 18 § 2 *eod. tit.*

Așa pentru mobile e destul ca ele să fie aduse în casa mea, fără să fiu în casă, nici să le atingă cine-va din partea mea, pentru ca să începă a le poseda, cum dice acelașu jurisconsultu Celsus în aceeași lege 18 § 2 titlul nostru în Pandecte, pentru că atărnă de mine să intru când voiu vrea în casă și să punu mâna pe ele. De aceia și când mi se vinde marfa din o magasiu și mi se remite cheile, eu intru în posesia mărfii mai nainte de a deschide magasiu și a pune mâna pe marfă, după cum dice Gaius în legea 9 § 6 D., *De acquirendo rerum dominio* (XLI, I), și Justinian în paragraful 45 Cartea II, titlu I, destul numai ca cheile să mi se remită lângă magasiu, cum dice foarte bine Papinian în legea 74 D., *De contrahenda emptione et de pactis inter emptorem et venditorem compositis, et quae res venire non possunt* (XVIII, 1), pentru ca să pociu intra imediat în magasiu, căci altmintrelea până să ajungu acolo se pôte să facă vëndătorul să fiu impededat de a deschide magasiu. În cât nu e necesaru a explica, cum facu unii interpreti, aci adquisiția posesiunei prin ceia ce numescu ei o tradițiune simbolică, adică prin remiterea cheilor, symbolul mărfii din magasiu, căci atunci ar fi destul, ceia ce nu e exact, să mi se remită cheile cât de departe de magasiu. În cât ceia ce dicu unii că *corpus*, în majoritatea casurilor, constă într'o *apprehensio ficta* este ceva cu totul inexact. Erórea celor ce susținú o asemenea teoriă falsă constă în ideea eronată ce'și facu de *corpus*, care cred că constă într'o apprehensiune corporală, într'o atingere, și de aceia când vedú că nu e atingere și totuși este in-

ceput de posesiune ei, incurcați, dicu că este o apprehensiune fictivă. Dar, cu explicația ce dăm noi vorbeii *corpus*, adică averea lucrului la dispoziția sa, îl vei atinge sau nu, nu este necesar a mai imagina o apprehensiune fictivă, cum o făceau cei vechi, precum Doneau, Comentariul V capit. 9, S. P. Gasser *De apprehensione possessionis*, Capit. 1 și 2, și glossatori înainte de Doneau. Celu d'antéiū care ne-a dat adevărata idee despre *corpus* este nemuritorul Savigny, în celebra sa scriere *Das Recht des Besitzes*, tradusă în franțuzește după a șéptea edițiune de Henri Staedtler (veđi paginile 181—210 ale traducțiunei), și după dênșii nemuritorii profesori de la Facultatea de drept din Paris, Pellat, la cursul său din 1857—1858, și Machelard (*Textes de droit romain sur la possession*, § 2). Căci în adevăr cum țize foarte bine Paulu în legea 1 § 21 D., *De acquirenda vel amittenda possessione* (XLI, 2): „... Non est enim corpore et actu (după alții, precum Savigny, tactu) necesse apprehendere possessionem, sed etiam oculis et affectu. —..... Căci nu e trebuința să se apprehende posesiunea cu corpul și cu fapta (după Savigny cu tactul) ci e destul să se apprehendese cu ochii și cu voința.”

O aplicațiune importantă a ideii că *corpus* însemnêsă punerea lucrului la dispozițiunea posesorului o găsimu în legea 3 § 3 D., *De acquirenda vel amittenda possessione*: „Neratius et Proculus solo animo non posse nos acquirere possessionem, si non antecedit naturalis possessis. Ideoque si thesaurum in fundum meum positum sciam, continuo me possidere, simul atque possidendi animum habuero: quia, quod desit possessioni naturali, id animus implet. Ceterum quod Brutus et Manilius putant, eum qui fundum longa possessione cepit, etiam thesaurum cepisse, quamvis nesciat in fundo esse, non est verum: is enim qui nescit, non possidet thesau-

rum, quamvis fundum possideat: sed et si sciat, non capiet longa possessione: quia scit alienum esse. Quidam putant Sabini sententiam veriore esse, nec alias eum qui scit, possidere, nisi si loco motus sit, quia non sit sub custodia nostra, quibus consentio — Neratius și Procūlus sunt de părere că nu putem câștiga numai cu voința de a poseda pentru noi, posesiunea unui lucru, dacă nu precede posesiunea naturală (adică *corpus*). Și de aceea dacă știu că în fundul meu se află unŭ thesaurŭ, îlŭ posedŭ îndată ce voiŭ avea voința de a'ŭ poseda pentru mine: căci ceia ce lipsește posesiunii naturale îlŭ împlinește voința de a poseda. Pe de altă parte părerea lui Brutus și Manilius că celŭ ce a usucapat unŭ fondŭ, a usucapat implicit și thesaurul din acest fondŭ, de și ignora că se află ascunsŭ în fondŭ, nu este adevărată: căci celŭ ce nu știe despre existența thesaurului, nu posedă thesaurul, de și posedă fondul în care se găsește thesaurul: dar chiar de știe despre thesaurŭ, nu'ŭ usucapă, de ôre-ce știe că este alŭ altuia. Unŭ însă credŭ mai adevărată părerea lui Sabinus care crede că nici dacă știe despre existența thesaurului (măcar că ignoră că este alŭ altuia) totuși nu'ŭ posedă până nu l'o scôte din pământŭ, căci nu se află sub păstrarea sa. Cu această părere mă unescŭ și eu." Paulŭ expune aci două păreri deosebite: una după care celŭ ce posedă unŭ locŭ, posedă și thesaurul din acest locŭ, de îndată ce află de existența lui, mai înainte de a'ŭ scôte; alta după care nu'ŭ posedă de cât după ce'ŭ scôte, căci numai atunci se pôte dice propriu că'ŭ are la dispoziția sa, căci până atunci, pôte să'ŭ scôte altul; nu dóră că trebuie contactul material ca să fie *corpus*, dar pentru că până la scótere nu se pôte dice că thesaurul este la dispoziția posesorului fondului. Căci pôte să'ŭ scótă altul și atunci va fi jumătate al lui ca inventor, și jumătate al proprietarului locului care pôte să fie al-

tul de cât posesorul locului. O altă aplicațiune analogă avemă aci pentru usucapiune. Celu ce posedă unū fondū nu'lū usucapă de cât pe elū, nu usucapă și thesaurul ce ignoră că se află în elū. Dar chiar dacă află de thesaurū, după opiniunea lui Neratius și Proculus îlū usucapă, căci după părerea lor începū de a'lū posedă din momentul ce află despre existența lui. După opiniunea însă a lui Sabinus numai din momentul scóterii thesaurului, căci numai de atunci după elū, începe să'lū posedă. Totū așa vomū vedea că celū ce posedă o casă nu usucapă materialul din care a fost construită, măcar că a posedat casa cu bună credință și *ex justa causa* duoi ani, căci n'a posedat materialul distinct. Și de accia dacă se dērămă casa din întârplare, proprietarul materialului îlū va putea revendica înainte de împlinirea de unū anū de posesiune distinctă a materialului de la dērâmarea casei, pentru ca să se împlinescă usucapiunea anuală a materialului posedat separat de solū.

O altă aplicația a ideii că *corpus* însemnă averea lucrului la dispoziția, posibilitatea a dispune de lucru, o găsimū în ceia ce privește ocupațiunea aplicată la unū animalū selbaticū. După opiniunea care a prevalut vênătorul devine posesor (și fiind că lucrul este *nullius*) și proprietar al animalului nu din momentul chiar alū atingerii corporale, nu iarăși din simplul moment al rănirii, ci din momentul în care după ce l'a rănit, urmărirea lui să devie sigură, ceia ce are locū când animalul e lovit de mórte, de și încă nu a pusū mâna pe dēnsul, și de și încă nu a murit, dacă e rănit în câmpū liberū unde nu pôte făcēnd câte-va salturi să se ascundă. Trebatius conformū doctrinei adoptate pentru cazul thesaurului de Neratius și Proculus, decidea că e al vênătorului din momentul rănirii pe cât timpū încă e subt ochii vênătorului în cât să'lū pótă urmări. Opinia care a prevalat decide contrariul pentru că măcar că e subt ochii

vânătorului și se poate urmări, multe se poate întâmpla ca să scape din ochi și să nu mai potă fi urmărit, și de aceea este inexact a decide că dacă în urmă altul l'ar prinde, sau l'ar lovi de mörte, ar comite furtü de ar pune mâna pe elü (Gaius, l. 5 § 2 D., *De acquirendo rerum dominio*, și Justinian, Instituțiuni, Cărtea II, titlu 1 § 13).

E destul ca să căpătămü *corpus* și *animus* pentru ca să căștigăm posesiunea, puțin importă că am căștigat ambele elemente în mod simultanü sau în momente diferite. De accia pociü căștiga *corpus* înainte, și *animus* în urmă, fără să fie necesitate în momentul căștigării voinței să se repete prin transferare și retransferare *corpus*. Așa ađi Primus depune în mâinele lui Secundus unü obiectü öre-care. Secundus a căștigat *corpus* ca depositar. După accia Primus vinde același obiectü lui Secundus. Din momentul acela Primus transferă lui Secundus *animus dominii*. Secundus care până acum poseda *nomine alterius*, începe a poseda *nomine suo*, elü din momentul acesta chiar devine posesor adevërat. Nu e necesitate ca Secundus să trădese lucrul lui Primus ca să se libereze de obligația lui de depositar și după accia Primus să'ı retrădese lucrul lui Primus în execuțiunea contractului de vëndare. În cât e inexat a ăice aci, cum ăicü unii interpreți ai dreptului roman, că este o *traditio brevi manu*, adică o eliminare de tradiții în sensü inversü. Cu explicația noastră că tot ce se cere öste să se transmită *corpus* și *animus*, și că ele pot să se transmită în acelașü timpü și chiar în timpuri diferite, scăpămü de tóte aceste încureături, de tradiția *brevi manu*, precum adineaórá amü scăpat de *apprehensio ficta*, de tradițiunea *symbolică*. Incă o dată, onóre și glorie nemuritorului Savigny care a elucidat aceste puncturi, și care a făcut din materia *possessiunei*, care înainte lui era

la *bouteille à l'encre*, o materie limpede, sigură (Veđi Savigny, *op. cit.* pag. 211—220).

Alu douilea elementu ce trebuie să câștigăm, ca să câștigăm posesiunea propriu ăisă este *animus domini*, adică voința de a poseda pentru noi ca proprietar, puțin importă că credem sau nu în calitatea noastră de proprietar. De aceea celu ce nu pôte avea voința, cum e nebunul și pupilul *infans*, nu potu câștiga posesiunea, căci ne având nici unu *intellectus*, nu potu voi. Pupilul eșit din *infantia* fiind că pôte avea o voința incompletă, pôte câștiga posesiunea, completându-i-se voința prin autorisația tutorulu. Prin urmare pentru *infans*, *stricto sensu*, ar fi fost imposibilă achișiunea posesiunei, căci tutorele nu l'ar fi putut represinta, intrând el și în posesiunea de fapt a lucrulu, și având *animus domini* pentru pupil, căci posesiunea fiind o questiune de fapt nu se pôte câștiga prin represintant. Totuși *utilitatis causa* s'a admis că tutorele pôte câștiga pentru *infans* posesiunea, și prin consequență s'a admis că infantele pôte câștiga posesiunea căpătând elu *corpus* și autorisându-lu tutorele întru acesta, adică completându-i sau mai bine ăisă supleându-i elu *animus domini*. Acesta rezultă din douē texte celebre care au dat naștere la multe controverse, legea 32 § 2 D., *De acquirenda vel amittenda possessione* și legea 3 C., *De acquirenda et retinenda possessione* (VII, 32):

Eacă textul din Pandecte: „*Infans possidere recte potest, și tutore auctore coepit: nam iudicium infantis suppletur auctoritate tutoris: utilitatis enim causa hoc receptum est: nam alioquin nullus consensus infantis est accipiendi possessionem.*—Infantele pôte valabil poseda, dacă a apprehendat lucru cu autorisarea tutorulu: căci voința infantelu este suplinită prin autorisarea tutorulu: în adevăr, acesta s'a admis pentru causă de utilitate: căci de altmintrelea

nu p \acute{o} te fi vorba de vr'un \acute{u} consensus al \acute{u} infantel \acute{u} i pentru c \acute{a} știgarea posesiunei." Eac \acute{a} acum textul din Condic \acute{a} : „Donatarum rerum a quacumque persona infanti vacua possessio tradita corpore quaeritur. Quavis enim sint auctorum sententiae dissentientes: tamen consultius videtur interim, licet animi plenus non fuisset affectus, possessionem per traditionem esse quaesitam: alioquin sicuti consultissimi viri Papiniani responso continetur, nec quidem per tutorem possessio infanti poterit acquiri.—Posesiunea lucrurilor d \acute{a} ruite de or \acute{i} -ce pers \acute{o} n \acute{a} se c \acute{a} știg \acute{a} prin simpla tradi \acute{t} iune f \acute{a} c \acute{u} t \acute{a} infantel \acute{u} i, prin simplul *corpus* al infantel \acute{u} i. C \acute{a} c \acute{i} de și sunt p \acute{a} rer \acute{i} de jurisconsult \acute{i} contrari \acute{i} , cu t \acute{o} te acestea este mai chibzuit a decide c \acute{a} în intervalul impubert \acute{a} ții trebue s \acute{a} se c \acute{a} știgue posesiunea prin tradi \acute{t} iune f \acute{a} c \acute{u} t \acute{a} infantel \acute{u} i de și nu are plin \acute{a} voin \acute{t} \acute{a} : c \acute{a} c \acute{i} altmintrelea, dup \acute{a} cum șice Papinian \acute{u} cel \acute{u} f \acute{o} rte bine chibzuit intr'un \acute{u} r \acute{e} spons \acute{u} al \acute{u} s \acute{e} i, nici chiar prin tutore nu s'ar putea c \acute{a} știga pentru infante posesiunea."

Adopt \acute{a} m \acute{u} intru t \acute{o} te versiunea textelor dat \acute{a} de Savigny și interpretarea ce le d \acute{a} lor \acute{u} acest mare jurisconsult.

Putem \acute{u} c \acute{a} știga posesiunea nu numai *animo et corpore nostro*, ci și *animo nostro et corpore alieno*. Așa o putem \acute{u} c \acute{a} știga prin servii și fi \acute{i} noștri de familie, de îndat \acute{a} ce am \acute{u} luat cunoștin \acute{t} \acute{a} de intrarea lor \acute{u} în posesiune, și, *ex peculiari causa*, chiar înainte de a lua cunoștin \acute{t} \acute{a} despre intrarea lor \acute{u} în posesiune, dup \acute{a} cum am aratat în volumul I a \acute{u} *Fragmentelor mele juriaice*.

Asemenea putem \acute{u} c \acute{a} știga posesiunea *et per liberam et extraneam personam*, adic \acute{a} prin mandatari, chiar înainte de luarea în cunoștin \acute{t} \acute{a} de c \acute{a} tre mandant de intrarea în posesiune a mandatarului, dar în ceea ce privește usucapiunea, ea nu începe de c \acute{a} t din momentul acestei lu \acute{a} ri de cunoștin \acute{t} \acute{a} : „Per liberam personam ignorant \acute{i} quoque acquiri possessionem, et

postquam scientia intervenierit, usucapionis conditionem inchoare posse, tam ratione utilitatis quam juris pridem receptum est. — S'a admisă atât pentru cuvânt de utilitate cât și pentru cuvânt de drept că să se pótă câștiga de mandant chiar ignorând posesiunea prin liberă persoană (adică prin mandatar), și din momentul aflării intrării în posesiune a mandatarului să începă chiar a usucapa.“

Prin tutor putemă câștiga posesiunea chiar *ad usucapionem* ignorând intrarea în posesiune a tutorului.

Tot așa și persoanele morale (universitates) pótă câștiga posesiunea chiar *ad usucapionem* prin mandatară (l. 1. § 22 et l. 2 D., *De acquirenda vel amittenda possessione*).

Precum pociu prin altul câștiga posesiunea, asemenea pociu înceta de a posedea pentru mine, constituindu-mă posesor pentru altul. Acesta este ceia ce se numește *constitutum possessorium*, expresiune care de și nu există în textele de drept roman, totuși exprimă unu lucru eminent exact. Eacă textul care pune în privința acesta regula generale: Elu este legea 18 principium, D., *De acquirenda vel amittenda possessione*, în care jurisconsultul Celsus se exprimă astfel: „Quod meo nomine possideo, possum alieno nomine possidere: nec enim muto mihi causam possessionis, sed et desino possidere, et alium possessorem ministerio meo facio: nec idem est possidere, et alieno nomine possidere. Nam possidet, cuius nomine possidetur. Procurator alienae possessioni praestat ministerium.—Ceia ce posedu în numele meu, pociu să posedu în numele altuia: în adevăru nu'mi schimbă mie cauza posesiunii, ci încetesu de a posedea și facu pe altul posesor prin ministeriu meu: și nu e tot una a posedea și a posedea în numele altuia. Căci posedea acela în numele căruia se posedea. Procuratorul prestesa ministeriu seă posesiunii altuia.“ În cazul constitutului po-

sesoriu, posesorul adevărat de până acum fără a înceta de a deține lucrul, fără a trăda lucrul altuia, transferă *animus* de la elu la altul, și prin acesta chiar elu încetă de a posedea, și acel altul începe a posedea prin elu: nu e în asemenea casă, cum ține foarte bine Celsus, o schimbare de cauză de posesiune, ci o pierdere de posesiune; cum ține elu foarte elegant, alta e a posedea, și alta a posedea pentru altul, când posedea cine-va pentru altul, nu el posedea, ci altul posedea prin elu.

Constitutul posesoriu nu se prezumă.

Elu trebuie să fie expresu, adică voința părților trebuie să fie expresă din partea actualului posesor de a înceta de a posedea pentru elu, și de a începe a posedea pentru altul, și din partea acestuia de a începe a posedea prin intermediul celui d'ânteu.

Totuși elu poate rezulta în mod implicit din altu act, ca consecință fatală a lui. Dar aceste acte formează excepția. Așa de exemplu elu poate rezulta din luarea cu chirie din partea vânzătorului al obiectului ce vinde cumpărătorului. Când Primus vânzând o casă lui Secundus convine cu el, ca fără să i-o predea, să o reție pe fitor ca chiriașu. prin acesta chiar fatalemente el se constituie posesor în numele și pe comptul cumpărătorului.

Totu așa și celui ce transferă altuia nuda-proprietate, reținând usufructul, se constituie tacitamente posesor în numele concesionarului usufructului.

Asemenea debitorul care constituie unu obiectu în *pignus* unui creditor, reținându *precariter* lucrul constituit în gagiu, se constituie tacitamente posesor în numele și pe comptul concesionarului pignului.

Totu asemenea și în societatea *universorum bonorum*, fie-care asociat n'are trebuință să facă tradițiune coasociaților săi a părților indivise pe care voește a le transmite lor în posesiune și proprietate,

ci implicitamente se constituie posesor a acestor părți indivise în numele și pe comptul coasociaților săi.

Este evident că posesiunea adevărată compuindu-se din *corpus* și din *animus domini*, ea se conservă pe cât timpă cine-va conservă ambele elemente.

Și nu e necesar ca să se conserve ca în fapt să fie lucrul la dispoziția de fie-care moment a posesorului, e destul ca să se pótă cu ușurință reînoui facultatea de a dispune. Așa de exemplu conservă posesiunea unei case de țară, sau a unei moșii, măcar că pentru moment m'am depărtat dintr'ênsa și că altul nu o deține în numele meu, e destul să pociu ușorū reveni acolo, și să nu fi intrat altul în posesiunea lucrului, ca să înă pótă opri de a dispune de dênsa.

Dar când unul din cele două elemente dispăre, posesiunea încetêsă de a mai exista; căci ea este formată din suma lorū. Așa e evident că prin urmare posesiunea se pierde nu numai prin pierderea ambelor elemente, și a lui *corpus* și a lui *animus*, dar și prin pierderea unuia numai din ele, ea se pierde *corpore vel animo tantum*. Acêsta este atât de evident, în cât nu ar avea trebuință de demonstrația. Sunt cu tôte acestea și texte care o demonștră. Avemū mai întèiū legea 44 § 2 D., *De acquirenda vel amittenda possessione*, care nu lasă cea mai mică îndoială în acêstă privință. Intr'ênsa jurisconsultul Papinian se exprimă astfel : „... *Nam ejus quidem quod corpore nostro teneremus, possessionem ammitti vel animo, vel etiam corpore*...—Căci a lucrului ce posedămū prin noi înșine, pierdemū posesiunea cândū pierdemū sau *animus* sau *corpus*.” Cu tôte acestea este unū textū care pare că ar decide că pentru pierderea posesiunei se cere pierderea ambelor elemente în mod cumulativ. Acestū textū este legea 153 D., *De diversis regulis juris antiqui* (L, 17), în care jurisconsultul Paulū dice : „Fere, quibuscumque obli-

gamur, iisdem in contrarium actis liberamur: cum quibus modis acquirimus, iisdem in contrarium actis amittimus. Ut igitur nulla possessio acquiri nisi animo et corpore potest: ita nulla amittitur nisi in qua *utrumque* in contrarium actum." Totul depinde de sensul ce dămū vorbeī *utrumque*. *Uterque* în regulă generală însemnăsă și unul și altul, în opozițiă cu *alteruter* care în regulă generală însemnăsă unul saū altul. Prin excepțiă *uterque* însemnăsă și unul saū altul. Așa acelașu jurisconsultū Paulū, în legea 10 § 13 D., *De gradibus* (XXXVIII, 10), întrebuintăsă vorba *utrumque* în amândouă sensurile, la începutul legiī în sensū disjunctivū, iar la fine în sensū conjunctivū: „Frater quoque per *utrumque* parentem accipitur, id est, aut per matrem tantum, aut per patrem, aut per *utrumque*.—Vorba frate se pôte lua în raportū cu fie-care din genitorī, adică saū numai față cu tatăl, saū numai față cu muma, saū față cu amândouă.” Așa vorba *uterque* e luată în sensū disjunctivū în următorea propozițiă a lui Ciceron, *De officiis*, III, 15: „*Uterque*, si ad eloquendum venerit, non plus quam semel eloquetur.—Orī-care din duoi de va veni să vorbescă, nu va vorbi de cât o dată.” Unī traducēu pe *Utrumque* din legea nōstră în sensū conjunctivū, și atunci decidū că Paulū cere pierdere ambelor elemente pentru pierderea posesiunei. Alții o traducēu în modū disjunctivū, cum o traducea Savigny în cele douē d'ântēiū ediții ale tractatului sēu asupra posesiunei, și atunci textul e de acord cu regula de bunū simțū și însemnăsă că posesiunea se pierde când se pierde unul numai din cele douē elemente, or numai *corpus* or numai *animus*. În edițiunile posterioare, prin urmare și în a șeptea, după care e făcută traducēia francesă a lui Staedtler. Savigny dă altă explicație textului. Elū dice că vorba *utrumque* se referă la *corpus* și la *animus*, dar fără intențiă precisă de conjunctivitate saū disjunctivitate,

că scopul jurisconsultului nu a fost de a spune că pentru pierderea posesiunii se cere pierderea cumulativă a lui *corpus* și a lui *animus*, sau pierderea numai unuia din ele, ci de a arăta că pentru fie care din aceste două elemente, necesare amândouă pentru acquisiția posesiunii, trebuie să se manifeste un act contrariu fie pentru un element, fie pentru altul, fără să spuie dacă se cere pierderea amândurora sau numai a unuia din ele pentru pierderea posesiunii. Așa ca să intru în posesiune, trebuie să capăt *corpus*, să încep a avea lucrul la dispoziția mea, ca să pierd posesiunea trebuie un fapt contrariu, să încetesc de a mai avea lucru la dispoziția mea, nu e destul să se depărtese posesorul de la imobil pentru ca să 'lă piardă, ci trebuie să încetese de a 'lă mai putea avea la dispoziția sa. Așa ca să intru în posesiune trebuie să am voința de a posedea pentru mine: ca să pierd posesiunea trebuie să am voința contrariă, să nu mai vreau să posed pentru mine, nu e destul să pierd conștiința despre posesiunea lui, ci trebuie să vreau să nu 'lă mai posed pentru mine. Așa pociu să plec și să nu mai mă gândesc la lucru, nici la posesia lui, nu e destul ca să pierd posesiunea, ca să o pierd trebuie să vreau să nu mai posedes pentru mine, să 'lă abandon, o intra altul în lucru sau nu. Așa în cât iacă după ultima părere a lui Savigny cum ar trebui tradus textul: „Mai adesea ne liberăm de obligațiile noastre prin moduri contrarii aceloră după care ne-am obligat: pierdem un drept prin acte în sensu contrariu modurilor după care am câștigat dreptul. Așa prin urmare precum nici o posesiune nu se poate câștiga fără *corpus* și *animus*, tot așa nici o posesiune nu se pierde fără un act contrariu și corpului și animului.“

Posesiunea se pierde și s'a pierdut în toate timpurile legislației romane când posesorul a pierdut ani-

mus, a încetat de a mai voi să posede pentru sine. Cât pentru pierderea numai a *corpului*, ar fi trebuit conform regulei să fie tot așa, și pierderea corpului, adică încetarea din partea posesorului de a mai avea lucrul la dispoziția sa, la o dispoziție facilă, ar fi trebuit prin ea însăși să facă pe posesor să piardă posesiunea, orî-care ar fi voința sa de a continua de a posede, ceia ce nu mai poate posede.

Cu toate acestea, *utilitatis causa*, s'a admis excepțiunii la această regulă, și s'a decis mai întîiu pentru salturile *estive și hiberne*, apoi și pentru toate cele-l'alte imobile, conservarea posesiunii lor, nu numai în tot timpul cât altul n'a intrat în ele, dar și după intrarea altuia, până la aflarea posesorului despre această intrare. Și de aceia am arătat că până atunci posesorul conservă interdictul *uti possidetis* pentru a face să iasă usurpatorul, și dacă acesta care a intrat în posesiune, se împotrivește cu violență, atunci posesorul va putea să'l ūdea afară prin *interdictul unde vi*. Acesta rezultă anume din legea 46 D., *De acquirenda vel amittenda possessione*, în care Papinian dice : „*Quamvis saltus proposito possidendi fuerit alius ingressus, tandiu priorem possidere dictum est, quamdiu possessionem ab alio occupatam ignoravit.* — De și cine-va a intrat într'o liveadă cu scopu de a o posede, totuși primul posesor este considerat că continuă de a posede pe câtu timp ū aflat că posesiunea liveădei este ocupată de altul.“

Putem ū conserva posesiunea unui lucru prin altul, cu toate că de fapt ū ne-am desinvestit de *corpus*. Acesta se întâmplă când închiriăm ū, *commodăm ū*, depunem ū sau dăm ū în usufruct un ū lucru altuia. Noi continuăm ū a posede prin locatar ū, *commodatar ū*, *depositor ū* și *usufructuar ū*.

După ce am ū vorbit de posesiune, să revenim ū la proprietate, la *dominium ex jure Quiritium*. *dominium ex jure Quiritium* se câștiga la Romani.

în diferite moduri, care nu sunt întocmai aceleași în legislațiunea clasică și în legislațiunea lui Justinian.

Să vorbim mai întâiu de legislațiunea clasică. Modurile de acquisițiune a proprietății quiritare se împart în legislațiunea clasică în moduri de acquisițiune de drept civil și în moduri de acquisițiune de drept al ginților.

Gaius ne o spune într'un fragment extras din Cartea II a *Lucrurilor sale* *quotidiane* sau a *Aureelor*, care formésă în *Pandecte* legea 1, principium, *De acquirendo rerum dominio* (Despre acquisițiunea proprietății lucrurilor), Cartea XLI, titlu 1, unde se exprimă astfel: „*Quarundam rerum dominium nanciscimur jure gentium, quod ratione naturali inter omnes homines peraeque servatur; quarundam jure civili, id est jure proprio civitatis nostrae...* A unor lucruri câștigăm proprietatea după dreptul ginților, care conform rațiunii naturale este observat de o potrivă la toți ómenii; a unor lucruri din contră câștigăm proprietatea după dreptul civil, adică după dreptul propriu cetății noastre.“

Să nu credem că sunt două feluri de proprietăți, una *juris civilis* sau *Quiritium*, care se câștigă după modurile de acquisițiune de drept civil, și alta *juris gentium* care se câștigă după modurile de acquisițiune de drept al ginților. Nu, atât după modurile de acquisițiune de drept al ginților cât și după modurile de acquisițiune de drept civil, câștigăm un singur fel de proprietate, proprietatea quiritariă, *dominium ex jure quiritium*. Așa prin tradițiune a unui lucru *nec mancipi*, un pelerin nu poate câștiga un adevărat *dominium ex jure Quiritium*, ca și prin *mancipațiune* a unui lucru *mancipi* un cetățian roman. E adevărat că sunt interpreți care au crezut contrariul. Dar, cum a demonstrat nemuritorul Pellat, sunt în eróre cei ce cred că prin tradițiune un pelerin nu poate câștiga asupra unui lucru *nec*

mancipi de cât un^u *dominium juris gentium* (Veđi Pellat, *Exposé des principes généraux sur la propriété...*, §§ 32—34).

Aşa Gaius, *Instit.*, Comm. II § 19, ne spune că lucrurile *nec Mancipi* corporale se pot aliena prin tradițiune. Și în § 20 adaugă : că de exemplu dacă îți voi^u trăda o haină... sa^u în virtutea unei v^undări, sa^u în virtutea unei donațiuni, sa^u în virtutea vreunei alte cause, *haina devine a ta, tuă fit*, expresiune care indică proprietatea ta, fără să adauge *ex jure gentium*. Iar Ulpian, în Regulele sale, titlu XIX § 2, dice că proprietatea (*dominia*), fără să adauge *ex jure Quiritium*, căci prin *dominium* se înțelege *dominium ex jure Quiritium*, se câștigă de noi asupra lucrurilor singulare prin *mancipațiune*, prin tradițiune, prin *usucapiune*, prin *in jure* cesiune, prin *adjudicațiune*, prin lege, amestecându la un^u loc^u tradițiunea mod de drept al ginților cu cele-lalte moduri care sunt de drept civil.

Și, în adev^ur^u, de îndată ce Romanii s^u intrat în contact mai frequent cu peregrinii, și prin pretorul peregrin^u a^u cunoscut instituțiunile celor-lalte pop^ure, între care tradițiunea, mod de *acquisițiune* de drept al ginților^u, ei a^u împrumutat acest mod ca și altele din dreptul ginților, le a^u aplicat nu numai peregrinilor, ci și cetățenilor lor^u, și introducându-le în legislați^ua romană, le a^u făcut să producă același efect, *domini^u m ex jure Quiritium*. Interesul sub^ustă însă și după *introducere* a distinge modurile de *acquisițiune* de drept civil de modurile de *acquisițiune* de drept al ginților : el constă întru ac^usta că numai modurile de drept a ginților sunt aplicabile și peregrinilor și cetățenilor Romani, pe când pe modurile de drept civil, Romanii după, ca și înainte de *introducere* lor^u de pretorul peregrin^u, le reservară numai cetățenilor Romani.

Să vorbim mai întâi de modurile de acquisițiune de drept civil.

Modurile de acquisițiune a proprietății după dreptul civil sunt:

1° mancipațiunea (*mancipatio*), 2° cesiunea *in jure* (*in jure cessio*), 3° adjudicațiunea (*adjudicatio*), 4° legatul *per vindicationem* (*legatum per vindicationem*). 5° usucapiunea (*usucapio*) și 6° legea (*lex*).

Gaius nu enumără în Instituțiunile sale într'unu mod complet modurile de acquisițiune. El nu vorbește în paragrafele 23, 24 și 65, Com. II, de cât de mancipațiune, de *in jure* cesiune și de usucapiune, dintre cele de drept civil, și de tradițiune, dintre cele de drept al ginților. Ulpianu însă vorbește în mod complet de modurile de acquisițiune de drept civil în paragrafele 2-17, titlul XIX a Regulelor sale.

Atât numai că elu amestecă la unu locu *legatul per vindicationem* și legea (§ 17), ceia ce este inexact, căci în casul legatului *per vindicationem* voința testatorului, confirmată numai de lege, transmite proprietatea ca și în cas de mancipațiune, cesiune *in jure*, pe când, în casul de acquisițiune a caducului și a ereptoriului, voința singură a legiuitorului, în contra chiar a voinței testatorului, operă acquisițiunea.

Mancipațiunea (*mancipatio*, cum o numesău Romanii), este o vorbă care vine de la *mancipi*, contractiune din *mancipii*, genitivu al lui *mancipium*, pentru că *mancipatio* este un mod propriu de alienațiune a lucrurilor *mancipi*. Gaius, *Inst. Com. I*, § 22 dice în mod inexact că lucrurile *mancipi* se numesău astfel pentru că ele se alienesă prin *mancipatio*, ca cum *mancipi* ar veni de la *mancipatio*, ceia ce nu se pôte, căci vorba cea mai lungă derivă în tot-d'una de la vorba cea mai scurtă. Vorba *mancipium*, ca și vorba *mancipatio*, derivă de la *manu capere*. În adevărū cea mai mare parte a lucrurilor impor-

tante ale Romanilor primitivi au fost cucerite în răsboie, *manu ab hostibus captae*, astfel au fost caii, servii și pământurile cele d'ânteiu, situate tóte în Italia, și acestea constituiau cea mai mare parte din lucrurile *mancipi*.

Mancipațiunea era la început chiar unú modú universalú de acquisițiune nu numai a proprietății, dar și a desmembramentelor dreptului de proprietate, unú modú de a dispune chiar de o *universitas*, căci, în timpul legii celor 12 Tabule, testamentul se făcea *per aes et libram*, era în acelașú timpú unú modú de acquisițiune de creanțe, de contractare de obligațiuni, și unú modú de stingere de obligațiuni (Gaius, Instit. Com. III, §§ 173 și 174), în cât tóte operațiunile relativú la unú patrimoniu se făceau la început prin mancipațiune.

Pe urmă s'a introdusú *cessiunea in jure* și s'a împrumutat din dreptul ginților tradițiunea pentru lucrurile *nec mancipi*. Cât pentru *adjudicațiune*, cređú că ea este contimporană cu mancipațiunea, căci principiul eșirei din indivisiune a trebuit să existe încă din cele d'ânteiu timpurí ale dreptului Romanú.

Mancipațiunea mai era aplicabilă și pentru vândarea persónelor libere sau constituirea lor în stare de *mancipium*, putere analógă cu servitutea. Ea mai servea și pentru adopțiune și emancipațiune. Și de aceia Gaius trâmite în § 23 al Com. II. pentru forme. la Comentariul I, la § 119, unde vorbește de mancipațiune a proposito de *coemptio* care și ea este unú felú de *mancipatio*. În acest paragrafú și în paragrafele următóre 120, 121 și 122, Gaius intră în multe amănunte cu ocaziunea mancipațiunei. Să dămú textul și traducerea acestor paragrafe.

§ 119. „Est autem mancipatio.... imaginaria quaedem venditio: quod et ipsum jus proprium civium Romanorum est; caque res ita agitur, adhibitibus non minus quam quinque testibus, civibus romanis pube-

ribus, et praeterea alius ejusdem conditionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens; is qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit: hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc aere aeneaeque libra; deinde aere percutit libram, idque aes dat ei a quo mancipio accipit, quasi pretii loco.—Mancipațiunea este..... o vânzare imaginară: și ea este unŭ drept propriu alŭ cetățenilor Romani. Și ee se petrece astfelŭ întrebuintându-se nu mai puțin de cinci martori cetățeni romani puberi, și pe lângă acesta o altă persoană de aceeași condițiune, care să ție în mână unŭ cântarŭ de aramă, care se numește cântăritorŭ; acelŭ care priimește lucrul în *mancipium*, ținând lucrul dice: acest servŭ sustiŭ că este alŭ meu după dreptul Quiritilor, și elŭ a fost cumpărat de mine cu această bucată de aramă și prin acest cântarŭ de aramă: după această lovește cântarul cu bucata de aramă, și dă bucata de aramă aceluia de la care a priimit lucrul în *mancipium*, ca drept prețŭ.“

§ 120. „Eo modo et serviles et liberae personae mancipantur: animalia quoque quae mancipi sunt, quo in numero habentur boves, equi, muli, asini; item praedia tam urbana quam rustica, quae et ipsa mancipi sunt, qualia sunt italica, eodem modo solent mancipari.—In acest modŭ se mancipă și persoanele servile și cele libere: asemenea și animalele care sunt lucruri *mancipi*, în numărŭ cărora intră boii, caii, cătării, asinii; asemenea și fondurile atât cele urbane cât și cele rustice, precum sunt cele italice, se obiicește a se mancipa în acelașŭ modŭ.“

§ 121. „In eo solo praediorum mancipatio a ceterorum mancipatione differt, quod personae serviles et liberae, item animalia quae mancipi sunt, nisi in praesentia sint, mancipari non possunt: adeo quidem, ut eum qui mancipio accipit, apprehendere id ipsum quod ei mancipio datur, necesse sit: unde etiam man-

cipatio dicitur, quia manu res capitur. Praedia vero absentia solent mancipari.—Intru această numai se deosebesc mancipațiunea fondurilor de mancipațiunea celor l'alte lucruri, că persoanele servile și libere, precum și animalele care sunt lucruri *mancipi*, nu se pot mancipa de cât când sunt prezente: și această intru atât în cât acel care primește lucrul în mancipiū, trebuie să apuce cu mâna lucrul ce i se dă în mancipiū: de unde și operațiunea se numește mancipațiune, căci lucrul se apucă cu mâna. Pe când fondurile se pot mancipa și în absența lor.⁴

Mancipațiunea este o operațiune solemnă în care figură transmitentul, *is qui mancipat*, acquisitorul, *is qui mancipio accipit* sau *cui mancipatur*, cinci persoane cetățeni romani și puberi ca martori, care reprezintă cele cinci clase ale comițiilor centuriate, înaintea cărora se făcea mancipațiunea, și un libripendū sau un cântăritor cu un cântar de aramă. La început cântărirea era reală, se mancipa un lucru al cărui preț era fixat la atâtea libre de aramă, căci monede nu existau, sau de și existau de aramă, dar valoarea lor era nu convențională, ci reală constând în greutatea lor, pentru care verificarea se făcea prin cântărire. Mai târziu, când Romanii începură să aibă monede de aur și argint cu valoare fixă, nu se mai făcea cântărirea, dar simulacrul cântării îi luă locul *propter veteris juris imitationem*, și de aceea tot mai figura libripendul cu cântarul de aramă, dar în loc de cântărire, cel cărui se mancipa isbea cântarul de aramă cu o *bucătică de aramă, pro forma*. În această operațiune vorbea numai acquisitorul care, apucând lucrul cu mâna, dacă era mobil, dicea: Susțiu că acest cal, de exemplu, este al meu după dreptul Quiriților, și că l'am cumpărat prin mijlocul acestui cântar de aramă și drept preț dau această bucată de aramă, și, dîcînd acestea, lovea cu bucată de aramă cântarul de aramă.

Textul nu dice că se adresa și către martori, ca în testamentul *per aēs et libram*, care era tot o *mancipatio*, dicându: *Et vos cives, testimonium mihi perhibetote* (Gaius Com. II § 104). Totuși e probabil că acestu supplementu de formalitate avea locu în tôte mancipațiunile. Mobilele se mancipau fiind presente și apucate, sau atinse celu puțin cu mâna. Imobilele dice Gaius că se mancipau și în absența lor. E probabil însă că la început se mancipau la localitate, că în urmă se făcea mancipația în absența lor, aducându-se de la fondurile rustice o brasă, de la cele urbane o țiglă care se apuca cu mâna, și că, în cele din urmă, a dispărut și aducerea brăsei sau a țiglei. Ceia ce mă autorisă a crede acēsta, este că acēsta se petrecea la revendicarea imobilelor în timpul procedurii *per sacramentum*, după cum ne spune Gaius, Com. IV § 17. La început revendicarea se făcea la localitate, după accia și departe de locul situațiunei, dar aducându-se înaintea magistratului o brasă sau o țiglă. (Veđi Fragmentele mele juridice Vol. I pag. 31 și 32).

§ 122. „Ideo autem aes et libra adhibetur, quia olim aereis tantum nummis utebantur; et erant asses dupondii, semisses, quadrantes, nec ullus aureus vel argenteus nummus in usu erat, sicut ex lege duodecim tabularum intelligere possumus: eorumque nummorum vis ac potestas, non in numero erat sed in pondere nummorum: veluti asses librales erant; et dipondii tum erant bilibres: unde etiam dipondius dictus est, quasi duo pondo: quod nomen adhuc in usu retinetur; semisses quoque et quadrantes pro rata scilicet portione librae aeris habebant certum pondus. Item qui dabat olim pecuniam non adnumerabat eam, sed appendebat: unde servi quibus admittitur administratio pecuniae dispensatores appellati sunt, et adhuc appellantur.—Pentru acēsta însă se întrebuintesă arama și cântarul, pentru că o dată Romanii

se serveau numai de bani de aramă; și erau ași dupondii, jumătăți și sferturi de asu, și nu era în usă nici un banu de auru sau de argintu, după cum putem să înțelegem din legea celor douăsprezece tabule: și puterea și valoarea acestor bani nu sta în numărul lor, ci în greutatea lor: erau de exemplu ași de o libră, ași de două libre, care se numeau dipondii, pentru că aveau de două ori greutatea unitară a unei libre: numire de dipondii care până azi este în usă; erau și ași de o jumătate de libră, și de unu quartu de libră, care adică aveau greutatea unei fracțiuni din greutatea unei libre. Asemenea celor ce da o dată bani, nu i numera, ci i cântărea: de unde și servi cărora li se încredințesă administrația banilor, se numesc dispensatori (de la *dispendere*, adică a distribui prin cântărire), și și astăzi se numesc ast-felū.

In jure cessio este unu alt modu de transmisiune a proprietății după dreptul civil. Cu deosebire de *mancipatio*, care nu se aplică de cât la lucrurile *mancipi*, în *jure cessio* se aplică și la lucrurile *mancipi* și la lucrurile *nec mancipi*, ceia ce dovedește că acest modu este introdusă posterioru mancipațiunei, și după introducerea tradițiunei din dreptul ginților aplicabilă numai lucrurilor *nec mancipi*, adică după introducerea pretorului peregrinū, care după cum am disu, în introducțiune, devenind prin alegere pretorū urbanū, a introdusă în dreptul civil instituțiunii din dreptul ginților aplicabil peregrinilor.

De *in jure cessio* ne vorbește Gaius în Com. II § 24 și Ulpianū în Regulele sale, titlu XIX §§ 9 și 10. Gaius dându mai multe amănunte, vomu transcri, traduce și parafraza § 24 din Instituțiunile sale:

„*In jure cessio* autem hoc modo fit. Apud magistratum populi Romani, velut praetorem, vel apud praesidem provinciae, is cui res in jure ceditur, rem tenens ita dicit: *hunc ego hominem ex jure Qui-*

ritium meum esse aio; deinde postquam hic vindicaverit, praetor interrogat eum qui cedit, an contra vindicet; quo negante aut tacente, tunc ei qui vindicaverit eam rem addicit. Idque legis actio vocatur; quae fieri potest etiam in provinciis apud praesides earum. — Cesiunea *in jure* se face în modul următor: Înaintea magistratului popoului Romanu, de exemplu înaintea pretorului sau a presidentului provinciei, acela căruia se cedesa lucrul *in jure*, ținând lucrul în mână dice: *Sustiu că acest servu este alu meu după dreptul Quiriților*; apoi, după ce acesta revendică în acești termeni, pretorul intrăbă pe celu care cedesa. dacă revendică în sensu contrariu; și acesta negându, sau tăcându, atribue atunci lucrul aceluia care l'a revendicat. Și acesta se numeste acțiune a legii, și pôte să aibă locu și în provinciă înaintea presidentilor loru.

În *jure* cesiunea este unu procesu fictiv, unu simulacru alu revendicării în forma acțiunii legii *per sacramentum*.

În revendicarea adevărată, fie-care dintre litiganți, înaintea magistratului popoului Romanu, revendică în sensu contrariu unul în contra altuia, și celu ce nu posedă lucrul și celu ce l'u posedă. Primus de exemplu vrea să revendice în modu seriosu servul Stichus de la Secundus, care-l'u posedă. Se duce cu elu sau de bună voie sau aducându'l'u cu forța, *oborto collo*, înaintea magistratului poporului Romanu, și acolo il'u revendică astfel: *hunc ego Stichum ex jure Quiritium meum esse aio secundum suam causam, sicut dixi: ecce tibi vindictam imposui*, adică: *sustiu că acest servu Stichus este al meu după dreptul Quiriților, după cauza sa după cum dizeiu: și iacă că și am pusu pe elu vindicta*. Și dicându acestea atingea cu o festucă, cu o vergea pe sclavū. Secundus, la rândul său, revendicând în sensu contrariu, dicea: *Ego contra aio hunc servum Stic-*

hunc meum esse ex jure Quiritium, secundum suam causam et ecce tibi vindictam imposui. Și zicându aceste vorbe, lovea și elu cu vergeaua pe servu. Apoi, după câte-va alte formalități, magistratul, după ce acorda posesia provisorie a servului unuia dintre ei, trãmitea pe amândou înaintea Tribunalului centunviral, în timpurile mai vechi, care să judece în fapt care din duoi era proprietaru. După acosta *actio legis sacramenti* de revendicare au imaginat Romanii să formese unu modu de transmișiune a proprietății, și acesta este cesiunea *in jure*. Celu ce vrea să transmită se duce cu cel ce vrea să câștige înaintea magistratului poporului roman, și acolo transmitentul care se numește *cedens in jure* lasă pe fiitorul acquirent care se numește *is cui ceditur* să pronunțe o parte din vorbele revendicațiunei: *hunc meum esse ex jure Quiritium*, suprimându-se vorbele *secundum suam causam, sicut dixi: ecce tibi vindictam imposui*. Cedentul nu revendică în sensu contrariu, pentru că este de acord cu cesionarul, și de aceea la întrebarea ce-i face magistratul dacă elu revendică în sensu contrariu, elu sau tace sau răspunde că nu, și atunci magistratul atribuie (*addicit*) proprietatea servului cesionarului. Cum ne spune Gaius, în paragraful urmator 25, mancipațiunea este mai frequentă de cât cesiunea *in jure* căci este mai lesne să strângi șese amici de cât să te duci înaintea magistratului. Gaius nu adaugă că cesiunea *in jure*, care este o *actio legis sacramenti* fictivă în revendicare a proprietății, se pôte face chiar afara din tribunalul magistratului, adică pe drum chiar, cum spune că se pôte opera manumisiunea *vindicta*, care este și ea o *actio legis sacramenti* fictivă în revendicare a libertății, într'unu fragmentu al Cărții I din *Res quotidianae sive Aurea* care formésă legea 7 D., *De manumissis vindicta* (XL, 2), în cât nu putem, în privința acosta, asimila aceste doué

acte de jurisdicțiune grațiosă, și se poate în adevărul ca în favoarea libertății să se fi făcut derogarea ca manumisiunea *vindicta* să se potă face afară din tribunal, pe când, în lipsă de texte care să ne o spuie, trebuie să decidem că cesiunea *in jure* nu se putea face de cât *pro tribunali*.

Un alu treilea modu de acquisițiune a proprietății după dreptul civil este adjudicațiunea.

Precum magistratul în cesiunea *in jure* are puterea de a confirma voința părților pentru transmisiunea proprietății, totu așa și judecătorul de fapt, dar numai în trei cazuri, în acțiunea *communi dividundo*, în acțiunea *familiae herciscundae*, și în acțiunea *finium regundorum*, are puterea de a transmite proprietatea, în virtutea purului său *arbitrium*, adică puterei de a judeca. Acesta ne o spune Ulpian în Regulele sale, titlul XIX, § 16 în termenii următori: „Adjudicatione dominia nanciscimur per formulam familiae herciscundae, quae locum habet inter coheredes; et per formulam communi dividundo, cui locus est inter socios; et per formulam finium regundorum, quae est inter vicinos. Nam si iudex uni ex heredibus aut sociis aut vicinis rem aliquam adjudicaverit, statim illi acquiritur, sive mancipi sive nec mancipi sit.— Caștigămū prin adjudicațiune proprietatea lucrurilor în acțiunea pentru împărțirea unei moșteniri, care are locu între coheređi; și în acțiunea în împărțire a unuiu său mai multe lucruri commune, care are locu între coproprietari; și în acțiunea în regulare de hotare, care are locu între vecini. Căci dacă judecătorul va adjuceca unu lucru ore-care unui coherede său unuiu coproprietar său unuiu vecinu, de îndată acelu lucru devine proprietatea adjudicatarului, fie acelu lucru *mancipi* său *nec mancipi*.”

Judecătorul, în virtutea purului său oficiu, purelor sale atribuțiuni, are puterea în două acțiuni divisorii, adică de împărțire, în acțiunea de împărțire a unei

moșteniri și în acțiunea de împărțire a unui lucru comun, precum și în acțiunea de regulare de hotare, a transmite proprietatea de la unul din litiganți la cel-l'altu.

Eacă cum se întâmplă acesta în fie-care din aceste trei acțiuni. Să vorbimū mai înteu de acțiunea *familiae herciscundae*.

Acetă acțiune se numește așa pentru că are de obiectū împărțirea unei moșteniri; *familia*, în adevărū, între alte semnificațiuni, are și aceia de *patrimoniū*, de universalitate a bunurilor unei persoane vii sau mörte, și prin urmare și aceia de moștenire, adică patrimoniul unui mortū, iar *herciscere* însemnēsă a divide, a împărți.

Patrimoniul unei persoane vii sau mörte se pöte compune : 1° de lucruri corporale asupra cărora persoana să aibă dreptul de proprietate; 2° de creanțe; 3° de datorii. Töte aceste drepturi reunite într'unū mănunchiū constituie o *universitas*. Creanțele și obligațiunile se împartū *ipso jure* între mai mulți co-creditori sau codebitori conjuncți sau între herediū unui creditor sau debitor unicū. Principiul acesta este consacrat deja de legea celor XII Tabule în modul următor : *Inter coheredes nomina ercta cita sunt*, adică : între coheredi creanțele (și prin urmare și datoriile) să fie divisate de plinū dreptū. Așa în cât față cu debitorul răposatului, fie-care herede *ipso jure* nu e creditor de câtū pentru o parte virilă a creanței, față cu creditorul răposatului fie-care herede nu e debitor de cât pentru o parte virilă a datoriei. Darū judecătorul acțiunei *familiae herciscundae* între coheredi, pöte arangia altfel lucrurile, pöte pune o creanță întrögă în lotul unuia din heredi, pöte impune plata unei datorii întregi unuia din heredi. Cu alte cuvite în raportul dintre creditor și heredi, debitorū și heredi, nu e trebuință de împărțire, împărțirea are locū de plinū dreptū. Intre heredi însă pöte

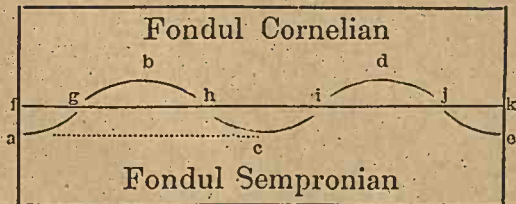
să se facă împărțirea și a creanțelor și a datorielor, și atunci heredele singur împărțitū de creanță, va putea *nomine proprio* cere partea sa virile de la debitorul defunctului și, ca *procurator in rem suam*, părțile cohereților puse în lotul său, heredele singurū impusū la plata unei datorii, de nu o va plăti integral creditorului, va putea fi urmărit de creditor pentru partea sa virile, va putea și fie-care din cohereți să fie urmărit pentru partea sa virile, dar coherețele care va fi silit a face plata, va putea cere restituirea a ce va fi plătit de la heredele singurū impusū prin acțiunea *familiae herciscundae*.

Darū pentru lucrurile corporale ele nu se dividū *ipso jure*, ele rămānū indivise între hereți. Fie-care herede se găsește într'o stare de *condominium*, de coproprietate, de *communio*, cum diceau Romanii, asupra fie-căruia din lucrurile corporale cuprinse în moștenire. În cât daca presupunemū doi hereți, Primus și Secundus, și două lucruri corporale, fondul Cornelian și fondul Sempronian, o datorie către Gaius de dece mii de sestertii, și o creanță în contra lui Seius de dece mii de sestertii, Primus va fi coproprietarū pe o jumătate indivisă din fondul Cornelian și pe o jumătate indivisă din fondul Sempronian, dator către Gaius cinci mii de sestertii, creditorū al lui Seius de cinci mii de sestertii, și Secundus totū așa. Starea însă de indivisiune asupra lucrurilor corporale este contrariā interesului publicū și interesului fie-căruī proprietarū, care se pōte să nu se înțelegă cu coproprietarul său asupra modului exploatării fondurilor commune, așa în câtū exploatarea să se facă rău sau să rămāiā în stagnațiune, interesului publicū, căci când averile particulare nu sunt exploatare sau rău exploatare, venitul descrește și Statul pierde, căci pe de o parte Statul strānge mai puține impozite, pe de altă parte se compune din locuitori săraci, și sērăcia locuitorilor diminueasă importanța Sta-

tului. De aceea, încă din cele d'antéiū timpuri de civilizația a popórelor antice, și la Greci și la Romani, s'a stabilit ca principiu de ordine publică că nimenea nu este ținut să stea în divisiune, că ori-ce coproprietară are dreptul să cêră de la justiția să facă să încetese indivisiunea între el și coproprietarii săi. Spre acest sfârșit s'a stabilit între moștenitori acțiunea în împărțire a moștenirei, numită *actio familiae herciscundae*, cum am arêtat mai sus, între coproprietari, rezultând din altă sorginte juridică de cât moștenirea, acțiunea *communi dividundo*, pentru a face să încetese indivisiunea. În specia noastră fie-care dintre moștenitori va putea cêre împărțirea moștenirei în contra celui-l'alt. Să presupunem că Primus e acela care intentă acțiunea *familiae herciscundae* în contra lui Secundus, și că judecătorul, înainte căruiia îi a trâmisiu magistratul, a nume Sempronius, pune în lotul lui Primus fondul Cornelian și în lotul lui Secundus fondul Sempronian, dicându : *adjudico Primo fundum Cornelianum, adjudico Secundo fundum Sempronianum*, prin acêsta el face o adevêrată translațiune de proprietate, căci transferă lui Primus jumêtatea indivisă ce avea Secundus în fondul Cornelian și în schimbă transferă lui Secundus jumêtatea indivisă ce avea Primus în fondul Sempronian. Totu așa se va întâmpla dacă Primus și Secundus în locu să fie comoștenitori, sunt coproprietari ai fondurilor Cornelian și Sempronian pentru că le-au cumpêrat împreună, sau li s'au dărui, sau li s'au legat împreună. Eșirea din indivisiune între dênșii, care sunt *socii*, cum îi numește textul, comuniștii cum îi numimă noi în limba juridică modernă, va avea locu prin intentarea acțiunei *communi dividundo* (adică pentru împărțirea unuia său mai multor lucruri comune când comunitatea rezultă din altă sorginte de câtu moștenirea). Dacă Primus va intenta acțiunea *communi dividundo* în contra lui Secundus, și ma-

gistratul îi va trâmite înaintea judecătorului Sulpicius, și Sulpicius va pune în lotul lui Primus fondul Cornelian și în lotul lui Secundus fondul Sempronian, prin acesta, ca și adineaoră, el va opera o transmisiune de proprietate, căci va transmite lui Primus jumătatea indivisă ce avea Secundus în fondul Cornelian și în schimbă va transmite lui Secundus jumătatea indivisă ce avea Primus în fondul Sempronian.

Să trecem acum la acțiunea *finium regundorum*. Ce este această acțiune? Să nu o confundăm cu acțiunea în hotărnicie din legislațiunea noastră. În acțiunea în hotărnicie, cel ce se pretinde călcăt revendică de la adversarū o cătățime de pământū ce pretinde că este a sa de mai nainte în virtutea unui act anterior translătivū de proprietate, vëndare, donațiune etc., și judecătorul care ordonă restituirea nu face de cât să confirme titlul anteriorū, să declare o proprietate anterior existentă, iar să nu transmită o proprietate de la unul la altul. În acțiunea *finium regundorum*, din contră, judecătorul, ca și în acțiunile *familiae hereiscundae* și *communi dividundo*, operă o adevărată transmisiune de proprietate. Căci ea are de obiect a transforma, pentru causă de utilitate publică, pentru a evita o amestecare de hotare, o liniă curbă sau șerpuită sau sfărîmată, necontestată, într'o liniă dréptă. Să presupunem de exemplu că între Primus și Secundus vecinī, cel d'antēiū cu fondul Cornelian, cel d'al duoilea cu fondul Sempronian, liniă de hotar necontestată între ei, este liniă șerpuită următore: *a b c d e*, și că judecătorul Ceci-

lius, după cererea unuia din vecinī, Primus, care a

intentat în contra lui Secundus acțiunea *finium re-gundorum*, însărcinat de magistrat care îi a trimisă înaintea lui spre a le îndrepta linia de hotarū. a stabilit pe fiitor între ei ca linia de hotarū linia dréptă *fghijk*, prin acésta elū a făcut mai multe transmisiuni de proprietate, căci a transmisū lui Primus bucățile de pământ *gbh* și *idj*, care erau ale lui Secundus în schimbul bucăților de pământū *fag*, *hci* și *jke*, care de la el Primus le a transmisū lui Secundus.

În *Condica Caragia* și în *Condica Callimachū*, și în o bună parte din legislațiunile moderne, împărțirea este, ca și la Romani, translativă de proprietate. Din contră, în *Condica Napoleon*, *Condica Alexandru Ión I.* și legislațiunile care aū imitat *Condica Napoleon*, împărțirea este declarativă de proprietate. Printr'o ficțiune a legiuitorului fie-care moștenitorū saū coproprietarū este considerat că a fost în tot-d'auna, încă dinainte de împărțire, proprietarū unicū al immobilului, saū a fracțiunei de immobilū pusū în lotul seū. Nu e locul a discuta și a compara aci ambele systeme romanū și francesū. Totuși cât pentru mine, care preferū în tot-d'auna realitatea ficțiunei, mai cu sémă în materie de legislațiune, preferū systemul romanū systemului francesū.

Unū alū patrulea modū de acquisițiune al proprietății după dreptul civil este *usucapiunea*. Instituțiunile lui Justinian, consacrandū'ī unū titlu special, titlul 6 din Cartea II, vomū explica și noi acésta instituțiune, când vomū explica titlul 6, atât în legislațiunea clasică cât și în legislațiunea justinianeă.

Unū alū cincilea modū de acquisițiune a proprietății după dreptul civil este *legatul per vindicationem* și *legatul per praeceptionem*.

În legislațiunea clasică sunt mai multe feluri de legate: *legatul per vindicationem*, *legatul per damnationem*, *legatul sinendi modo*, și *legatul per praeceptionem*.

In legatul *per vindicationem* testatorul transportă direct proprietatea unui lucru legatarului care devine proprietar *ipso jure*, prin însăși puterea testamentului, a lucrului legat în momentul adățiuneii de hereditate, fără intervenținea heredelui căruia legatarul n'are a'î cere de cât remiterea posesiuneii, căci proprietatea a căștigat'o fără intervenția sa. Totu așa se întâmplă și în legatul *per praeceptionem*, care este făcut unui herede pe d'asupra părții sale din hereditate, pe când legatul *per vindicationem* este făcut unui strein. Și în legatul *per praeceptionem*, legatarul preciputar devine *ipso jure* proprietar al întregului obiectu legatū îndată ce cei-l'alți heredi au făcut adățiune de hereditate. In legatul *per vindicationem* nu numai termenii legatului, dar și numele indică translaținea directă a proprietății de la testator la legatarū, căci acest legat după numele seū arată că transportă *vindicatio*, acțiune care garanțesă proprietatea de la testator direct la legatar.

In legatele *per damnationem* și *sinendi modo*, proprietatea obiectului legat trece de la testator la herede, care este numai obligat a transfera acestă proprietate legatarului, care căștigă astfel unū singurū drept de creanță în contra heredelui obligat *ad dandum*, iar nu unū drept real *adversus omnes* ca în legatele *per vindicationem* și *per praeceptionem*. Compară Gaius C. II, §§ 194, 217, 220 și 222 cu Gaius, Com. II § § 204 și 213.

Alū șeselea modū de acquisițione a proprietății după dreptul civil este legea.

Legea Julia și legea Papia Poppaea decidū că daca unū instituit sau unū legatar nu se găsesce în surați și cu copii legitimi în momentul morții testatorului sau cel mai târziu până în una sută de zile de la deschiderea testamentului, liberalitatea făcută lorū devine caducă pentru totu, daca sunt celibi, pentru jumătate, daca sunt în surați dară fără copii, și sau totă

liberalitatea sa jumătate o atribue, în contra voinței testatorului, celor-l'alți beneficiari coprinși în testamentul dacă sunt *patres*, adică dacă sunt însurați și au copii, care astfel beneficiază nu numai de ceea ce a voit să le dea testatorul, dar și, în contra voinței testatorului, în virtutea purului capriciu al legii, de ceea ce testatorul a voit să dea altora.

Totul așa se întâmplă și în cazul de *ereptorium*. Prin *ereptorium* se înțelege hereditatea testamentară sau ab intestat răpită de lege din mâna celui chemat la dânsa sau prin testament sau ab intestat prin dreptul civil sau pretorian, care a deschis testamentul și a făcut adăuțiune de hereditate sau a făcut adăuțiune de hereditate ab intestat, sau a cerut *bonorum possessiunea* ab intestat a bunurilor unui defunct omorit, înainte instruirii și judecării procesului de omor și supunerii la tortură a servilor defunctului omorit. Succesiunea e răpită din mâna chematului la dânsa și atribuită de lege fiscului. Acesta în virtutea Senatusconsultului Silanian combinat cu Senatusconsultul Claudian și cu Senatusconsultul Neronian (Paulu. Sentențe, Cartea III titlu 5, §§ 1, 5 și 10, Ulpianu legea 1, principium, și legea 3 § 29, Cartea XXIX, titlu 5).

În legislațiunea lui Justinian, ne mai fiind deosebire între lucrurile *mancipi* și *nec mancipi*, mancipațiunea a dispărut. Cesiunea *in jure* a devenit o simplă cesiune care se operă înainte magistratului de ori-ce tréptă, care judecă și în drept și în fapt de la Dioclețian încolo, și înainte căruia cedentul și cesionarul se presintă și declară, cel d'anteiu că cedă, cel d'alui duoilea că primește proprietatea lucrului ce formésă obiectul cesiunei. Acestă cesiune se face prin ori-ce expresiuni, ori-ce solemnitate fiind abolită în privința acesta. Adjudicațiunea subsistă cu aceleași efecte și în legislația lui Justinian. Legatul transmite pe fiitor proprietatea *ipso jure*, ori-care ar fi forma lui, numai testatorul să fie proprietar și ca-

pabil de a aliena. Legea nu mai operă transmisiune în casu de caducă, căci caducele s'au desființat printr'o constituțiune a lui Justinian din anul 534, legea unică în Condiță, Cartea VI, titlu 51. Daru totuși operă transmisiune în casu de *ereptorium*, căci dispozițiile Senatusconsultului Silanianu sunt conservate, textele jurisconsultilor care tractau despre densus fiind inserate în Pandecte, în titlu 5 alu Cărții XXIX ce amu menționat mai susu.

Să vorbimă acum de modurile de acquisițiune a proprietății după dreptul ginților.

În privința lor, puține modifițiuni s'au adus de legislațiunea byzantină dreptului clasicu.

De aceia vomă studia pe fie-care dintr'ensele, și relativu la fie-care vomă arăta modificările aduse.

Aceste moduri sunt ocupațiunea, tradițiunea și o sumă de casuri de acquisițiune relativu la care Romanii dicu că e conformu rațiunei naturale ca să se câștige proprietatea, sau că proprietatea e câștigată ca accesoriu unu lucru principalu, și pe care interpreții dreptului romanu le au grupat sub denumire de accesiune, denumire sub formă de substantivă care figurăsă forțe rară în textele romane, cum e în paragraful 26 din titlu 1 al Cărții II a *Instituțiunelor* lui Justinian, căci Romanii mai adesea exprimă idea prin întrebuițarea verbului *cedere* ca în paragrafele 29, 32, 33, 34. Nu tôte aceste moduri cadrăsă cu idea de accesiune, după cum vomă vedea.

Să vorbimă mai înteu de ocupațiune.

Ocupațiunea este unu modu de acquisițiune originarū în opozițiune cu tôte cele-l'alte moduri fie de drept civilu, fie de drept al ginților, care sunt derivate, care constituiescū nu numai moduri de acquisițiune ci și de transmisiune, unul transmite și altul câștigă, pe cându ocupațiunea e unu puru modu de acquisițiune fără transmisiune, unu modu de acquisițiune originarū care se aplică la lucrurile *nullius*,

care adică nu au pentru moment stăpână de și sunt susceptibile de apropiatiune individuală, fie că nu au avut nici o dată stăpână, fie că au avut dar acum nu mai au, căci proprietarul lor le a abandonat într'ună mod definitivă. Ocupatiunea constă întru luarea în posesiune a acestor lucruri. Prin ocupatiune câștigăm în mod imediat posesiunea acestor lucruri și în mod mediat și concomitentă proprietatea asupra lor. Și de aceea când proprietarul pierde posesiunea lor pierde în același timp și proprietatea.

Instituțiunile lui Justinian vorbesc foarte pe larg de ocupatiune în paragrafele 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 47 și 48, imprumutate cea mai mare parte din *Res quotidianae sive Aurea* a lui Gaius.

Vomă transcrie, traduce și explica pe rînd pe fie-care din aceste paragrafe.

§§ 12 și 13. Aceste paragrafe sunt în mare parte reproducțiunea legii 1 § 1, legii 5 principium, și § 1 D., *De acquirendo rerum dominio* (XLI, 1), extrase din Cartea II a scrierii lui Gaius intitulată *Res quotidianae sive Aurea*.

„Ferae igitur bestiae, et volueres, et pisces, id est, omnia animalia quae mari, caelo et terra nascuntur, simul atque ab alio captae fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt: quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. Nec interest feras bestias et volucres utrum in suo fundo quisque capiat, an in alieno. Plane qui in alienum fundum ingreditur venandi aut aucupandi gratia, potest a domino, si id providerit, prohiberi ne ingrediatur. Quidquid autem eorum ceperis, eousque tuum esse intelligitur, donec tua custodia coercetur; cum vero evaserit custodiam tuam, et in naturalem libertatem se receperit, tuum esse desinit, et rursus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, ut difficilis sit ejus persecutio.—

Illud quaesitum est, an, si fera bestia ita vulnerata sit, ut cepi possit, statim tua esse intelligatur. Quibusdam placuit statim esse tuam, et eousque tuam videri, donec eam persequaris; quod si desieris persequi, desinere tuam esse, et rursus fieri occupantis. Alii non aliter putaverunt tuam esse, quam si eam ceperis. Sed posteriorem sententiam nos confirmamus, quia multa accidere possunt ut eam non capias. — Aşa dar animalele sălbatice și pasările, și peștii, adică toate animalele care se nascu în mare, în ceru și pe pământu, de îndată ce au fost prinse de cine-va, devinū imediat după dreptul ginților proprietatea lui: căci ceia ce este înainte alū nimuluī, se conțedă după rațiunea naturală ocupantuluī. Și puțin importă că a prinsū cine-va animalele sălbatice și pasările în fondul seū saū al altuia. Bine înțelesū că acelu care intră pe fondul altuia cu scopū de a vena saū de a prinde în lațū; pôte fi impedeat de stăpănu ca să intre, dacă acesta bagă de sēmă. Or-ce veī prinde însă, până atunci se consideră că este al tēu, până cândū va fi subț paza ta; de îndată însă ce a scăpat de subț paza ta, și 'și a recăpătat libertatea naturală, încetēsă de a mai fi alū tēu, și devine din nou alū celui ce 'lū va prinde. Este considerat că 'și a recăpătat libertatea naturală. saū când a scăpat de subț ochii tēi. saū când urmărirea lui devine dificilă de și'lū mai veđi încă cu ochii. — S'a întreat dacă unū animalū sălbaticū este rănit astfel în cât să'lū poți prinde, devine de îndată proprietatea ta. Unii au fost de părere că este de îndată alū tēu, și că este considerat ca al tēu pe cât timpū ilū urmărești; iar dacă încetesi de a'lū urmări, încetēsă de a mai fi alū tēu și devine alū celui ce'lū va prinde. Alții au fost de părere că nu devine alū tēu de cât din momentul în care veī pune mâna pe elū. Noi confirmămū acestă din urmă părere, căci multe se potū întâmpla ca să nu'lū poți prinde.“

Animalul sălbatic, fie ferosă sau nu, ca și pasărea, devine al tău prin ocupațiune, ca și peștele din apă, căci este lucru nimului până ce lă prindă tu, și nimic măi natural ca să devie ală tău. Textul lui Justinian ȓice *paserile care se nască în aeră*. Nime măi inexact, paserile se nască pe pământă; dară sboră numai în aeră, și de aceia Gaius se ferește de a ȓice ce ȓice Justinian. A fost questiă controversată daca animalul devine ală vânătorului din momentul ce lă a rănit și lă pôte urmări, în cât să lă prindă, sau numai din momentul prinderii. Trebatius era de părerea d'ânteiă și de aceia considera ca fură pe celă ce rănește ună animal deja rănit și pune mâna pe elă. Gaius însă aprobă părerea celor măi mulți, pe care o aprobă și Justinian, după care animalul rănit nu devine al vânătorului de cât din momentul prinderii, căci de și rănit rău, în cât de sigură are să cadă josă, se pôte să cadă într'ună tufișă, sau într'o apă, unde să i pieră de urmă și să nulă măi găsești. Precum animalul prinsă devine ală tău de îndată ce ai pusă mâna pe elă, asemenea încetesă de a măi fi ală tău din momentul ce a eșit din paza ta, și și a recăpătat libertatea naturală.

Ocupațiunea a fost modul primitiv de aquisițiune a proprietății. Așa a fost la început și pentru imobile, căci la început pământul nu era apropiat de niminea, fie-care ilă ocupa până ilă cultiva și i lua rodul, apoi ilă părăsea, lua altă pământă odihnită și lă cultiva pe acesta. Tocmăi măi târăiă a început omul să se așede și să manție definitiv pământul ce a ocupat. Până astădi încă sunt părți ale globului unde pământul nu e proprietatea exclusivă a nimului, de și acăsta pe ȓi ce merge devine măi rară. La început ómenii își aă apropiat animalele, apoi locurile de casă și apoi țerinele. În timpul Romanilor erau mult măi multe lucruri *nullius* de cât astădi, cu tóte că și în timpul loră numărul loră era multă

reduși de ce fusese cu secole înainte. Dar totuși și astăzi mai sunt lucruri *nullius*, și prin urmare și astăzi ocupațiunea își are aplicațiune. Așa și astăzi sunt animale sălbatice, păsări, pești care sunt lucruri ale nimului. Cu toate că azi în regulă generală nu se poate vîna nici pescui pe pământul seî, în apa altuia, de cât în virtutea unei *permisiuni* care se cumpără cu bani.

§ § 14 și 15. Aceste paragrafe sunt reproducțiunea legii 5 § § 2, 3, 4 și 5 D., *cod. tit.*, extrase din aceeași Carte a același scrieri a lui Gaius :

„*Apium quoque natura fera est. Itaque quae in arbore tua consederint, autequam a te alveo includantur, non magis tuae intelliguntur esse, quam volucres quae in arbore tua nidum fecerint; ideoque si alius eas incluserit, is earum dominus erit. Favos quoque, si quos effecerint, quilibet eximere potest. Plane integra re, si provideris ingredientem fundum tuum, poteris eum jure prohibere ne ingrediatur. Examen quoque quod ex alveo tuo evolaverit, eousque intelligitur esse tuum, donec in conspectu tuo est, nec difficilis ejus est persecutio; alioquin occupantis fit.—Pavonum et columbarum fere natura est: nec ad rem pertinet, quod ex consuetudine avolare et revolare solent; nam et apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam. Cervos quoque ita quidam mansuetos habent, ut in silvas ire et redire soleant, quorum et ipsorum feram esse naturam nemo negat. In iis autem animalibus quae ex consuetudine abire et redire solent, talis regula comprobata est ut eousque tua esse intelligantur, donec animum revertendi habeant; nam si revertendi animum habere desierint, etiam tua esse desinunt, et fiunt occupantium. Revertendi autem animum videntur desinere habere, cum revertendi consuetudinem deseruerint.—Și natura albinelor este sălbatică. Și de aceia albinele care s'au pusă pe copaciul tîu, până ce nu le vei include*

în stupă nu sunt ale tale, precum nu sunt ale tale nici păsările care au făcut cuibă în copaciul tău; și de aceea, de le va închide altul în stupă, el va fi proprietarul lor. Și faguri de voră face, ori cine le poate lua. Bine înțeles, dacă pe câtă lucrurile sunt încă în întregimea lor, vei vedea pe cel care vrea să intre în fondul tău, poți cu tot dreptul să-l împiedici de a intra (și de a intrat să-l dai afară). Asemenea și roiul care va fi sburat din stupul tău până atunci se consideră ca al tău până când îl vezi încă cu ochii, și poți să-l urmărești cu înlesnire: altmintrelea devine al celui ce-l va prinde.—Asemenea și natura păunilor și a porumbilor este sălbatică; și puțin importă că ei au obiceiul de a se duce și de a se întorce; căci și albinele a căror natură este constantă că este sălbatică, au asemenea obiceiul. Chiar și pe cerbi unii îi îmblânDESC și domesticesc astfel în cât ia obiceiul de a se duce prin păduri și de a se întorce, și de natura lor nimine nu poate tăgădăi că este sălbatică. Relativ la animalele care au obiceiul de a se duce și de a se întorce s'a aprobat regula ca să fie considerate ca ale tale, până când au încă intențiunea de a se întorce; căci, dacă au pierdut această intențiune, încetă să de a mai fi ale tale, și devin proprietatea a celor ce le vor prinde. Sunt considerate însă că au pierdut intențiunea de a se mai întorce, când au pierdut obiceiul de a se mai întorce.

Sunt animale care nu stau pe loc, de și sunt domestice, care pleacă, se duc și se întorc. Aceste animale nu putem fi considerați că am încetat de a le posedea și prin urmare de a fi proprietari asupra lor, de îndată ce au plecat de la locuința lor, căci așa le e obiceiul de a se duce și de a se întorce. Astfel sunt porumbii, albinele, cerbii. De aceea conservăm posesiunea și prin urmare proprietatea asupra lor

pe cât timpü aü intențiunea de a se întorce, adică obiceiul de a se întorce, care obiceiü nu sunt considerate că l'aü pierdut de cât când a trecut atât de lungü timpü de când aü plecat in cât să se piardă ori-ce speranță de întorcere.

Paragraful 16 este împrumutat din legea 5 § 6 D. titlul nostru, extrasü din aceeași Carte a același scrieri a lui Gaius.

„Gallarum autem et anserum non est fera natura; idque ex eo possumus intelligere, quod aliae sunt gallinae quas feras vocamus, item alii anseres quos feros appellamus. Itaque si anseres tui aut gallinae tuae aliquo casu turbati turbataeve evolaverint, licet conspectum tuum effugerint, quocumque tamen loco sint, tui tuaeve esse intelliguntur, et qui lucrandi animo ea animalia retinet, furtum committere intelligitur.—Natura însă a găinilor și a găștelor nu este sëlbatică. Și acésta lesne o putemü înțelege căci sunt și alte găini și alte găște pe care le numimü sëlbatice. De aceia daca găștele sau găinele tale speriate vorü sbura și vorü eși chiar de subt ochii tãi, n'aü încetat de a fi ale tale, și celü ce le va reține cu scopü de a se folosi de dênsele, e considerat că a comisü unü furtü.“

Sunt animale care aü congenererele lorü sëlbatice. Astfel sunt găștele, găinele, rașele. Sunt găște, găini, rașe domestice, și găini, găște, rașe sëlbatice. Pe cele domestice nimenea nu le póte prinde. De le va fi prinsü, nu devine proprietarü, ci comite chiar unü furtü.

Paragraful 17 este împrumutat din legea 5 § 7 D., titlul nostru, extrasü din aceeași Carte a același scriere a lui Gaius.

„Item ea quae ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra fiunt: adeo quidem ut et liberi homines in servitatem nostram deducantur; qui tamen

si evaserint nostram potestatem, et ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt.“

Orî-ce cine-va prinde de la unŭ poporŭ inamicŭ în timpŭ de răsboiŭ saŭ chiar și în timpŭ de pace, daca poporŭl nu este nici amicŭ, nici aliatŭ, e bun căpătatŭ, devine prin simpla luare în posesiune proprietatea aceluî ce l'a prinsŭ. Și acęsta se aplică nu numai la lucrurile neînsuflețite și la animale, dar chiar și la ómenî liberî, care știm că devenind captivi, devin proprietatea celorŭ în mânele căroră aŭ căđut. Atăta numai că, după cum știmŭ, la captivi există beneficiul postliminiului în virtutea căruia daca captiviŭ vorŭ fi scăpatŭ din mâna inamicilor și vorŭ fi trecut peste hotarul țerii unuî poporŭ amicŭ saŭ aliat cu poporŭl Roman, a fortiori în Statul romanŭ, redevinŭ cu efect retroactivŭ liberî, ca și cum nu ar fi căđut nici o dată în servitute.

Paragraful 18 este împrumutat din legea 3 D., *De divisione rerum* (I, 8), care este extrasă din Cartea 6 a *Instituțiunelor* jurisconsultuluî Florentinŭ :

„Item lapilli, et gemmae, et cetera quae in littore inveniantur, jure naturali statim inventoris fiunt. — Asemenea și pietrele scumpe, mărgăritarul (adăugați coraliul) și orî-ce se găsește pe țermul mării (saŭ chiar în mare) devinŭ după dreptul natural proprietatea celui ce le-a găsit.“

În adevărŭ aceste lucruri nefiind ale nimuluî e natural să devie proprietatea primuluî ocupant.

Gaius se ocupă și în Instituțiunile sale de căștigarea lucrurilor *nullius* prin ocupațiune, dar fórte pe scurt, în paragrafele 66, 67, 68 și 69.

Paragrafele 47 și 48 sunt relative la căștigarea prin ocupațiune a lucrurilor abandonate. Aceste lucruri aŭ fost o dată ale cui-va, dar proprietarul lorŭ, abandonându-le în mod definitivŭ, cu scopŭ de a se desbrăca și de proprietatea și de posesiunea lorŭ, ele devinŭ lucruri ale nimuluî și prin urmare devinŭ pro-

prietatea primului ocupant, ca și lucrurile nimului care nu au fost nici o dată proprietatea vre unui particular. Este un argument de analogie de a decide acesta.

Dintre paragrafele precedente, paragraful 48 este împrumutat din legea 9 § 8 D., *De acquirendo rerum dominio*, extrasă din aceeași carte a aceiași scrieri a lui Gaius.

„Qua ratione verius esse videtur, si rem pro derelicto a domino habitam occupaverit quis, statim eum dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abjecerit, ut id rerum suarum esse nollet, ideoque statim dominus esse desinit. — Alia causa est carum rerum quae in tempestate maris, levandae navis causa, ejiciuntur; hae enim don inorum permanent, quia palam est eas non eo animo ejici quod quis eas habere non vult, sed quo magis cum ipsa navi maris periculum effugiat. Qua de causa, si quis eas fluctibus expulsas vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum committit; nec longe discedere videntur ab his quae de rheda currente, non intelligentibus dominis, cadunt. — Pentru același cuvânt este mai adevărat a decide că dacă cineva va lua un lucru considerat ca abandonat de stăpânul său, devine imediat proprietar al acelui lucru. E considerat însă ca abandonat lucru aruncat de stăpânul său cu intențiune de a-l scote dintre lucrurile sale, și de aceia abandonatorul incetă să în asemenea casă de îndată de a fi stăpânul lucrului. — Alta însă este sorta lucrurilor care se aruncă în mare în casă de tempeastă pentru ușurarea corăbiilor: acestea rămân ale stăpânilor lor, pentru că este evident că ei nu le au aruncat cu intenția de a nu mai fi proprietari asupra lor, ci cu intenția de a scăpa de pericolul tempestii împreună cu corabia. De aceia, dacă cineva va lua aceste lucruri, fie că le va găsi aruncate de valuri pe țărm, fie că le va scote din

mare, comite furtu. Aceste lucruri nu diferă mult de lucrurile care fără observarea stăpânilor loră cadu din căruța pe când merge.“

Justinian consideră ca *res nullius* lucrurile abandonate și de aceia le declară proprietatea *ex jure Quiritium* a primului ocupant. Intru acesta elu adoptă opiniunea lui Julian. Proculus era însă de altă părere, după cum ne spune Paulu in legea 2 § 1 D., *Pro derelicto*, XLI, 7.

In paragraful 48 Justinian dice că lucrurile aruncate in mare in casu de tempesta nu sunt considerate ca abandonate, și prin urmare nu devinu *res nullius*. Elu adoptă părerea lui Gaius din titlul expusă mai susu și a lui Julianu din legea 8 *De lege Rhodia de jactu*, Cartea XIX, titlu 2. Ulpian însă intr'unu textu inserat de acelașu Justinian in Pandecte, distinge, și de siguru această distincțiune este rațională și Justinian a admis'o inserându textul lui Ulpian in Pandecte. Acest textu este legea 43 § 11 D., *De furtis* (XLVII, 2), și Ulpian intr'ensul face distincțiunea următoare: Daca a aruncat cu intenția de abandonu, și acesta este ceia ce vomu presume până la probă contrariă, căci probabil a cređut că lucrul o să se prăpădescă, lucru devine *nullius*, și aparține primului ocupant. Daca însă a aruncat lucrul cu intenția de a'lu căuta după scăpare, sau de se va găsi să fie tot al lui, ceia ce va trebui să probeze aruncătorul, atunci lucrul nu devine *nullius*, și celu ce'lu găsește comite furtu.

Să ne ocupămă acum, in ordinea paragrafelor din Instituțiunile lui Justinian, de casurile de acquisițiune numite accesiune de interpretii dreptului romanu, și apoi, după aceia vomu vorbi de tradițiune.

Casurile de accesiune sunt împărțite de interpretii in casuri de accesiune in materie imobiliară și casuri de accesiune in materie mobilă. La cele d'ânteu sunt relative paragrafele 20, 21, 22, 23, 24, 29,

30, 31 și 32 din titlu nostru 1 alu Cărtii II, la cele d'ală duoilea se referă paragrafele 25, 26, 33 și 34 din acelașu titlu.

Să explicăm aceste paragrafe.

Paragraful 20 este împrumutat din legea 7 § 1 D., *De acquirendo rerum dominio*, extrasă din aceeași Carte și scriere a lui Gaius.

„Praeterea quod per alluvionem agro tuo flumen adjecit, jure gentium tibi adquiritur. Est autem alluvio incrementum latens; per alluvionem autem id videtur adjici, quod ita paulatim adjicitur, ut intelligere non possis quantum quoquo momento adjiciatur.—Pe lângă acésta ceia ce riul adaugă la țarina ta prin aluviune, devine proprietatea ta după dreptul ginților. Aluviunea însă este o creștere latentă; prin aluviune se consideră adăugatū ceia ce se adaugă așa de încetū, în cât să nu se pótă observa ceia ce s'a adăugat în fiecare moment.“

Aluviunea este adăugarea încetă și îndelungă, produsă pe nesimțite din molecule de nisipū sau argilū sau humă sau alt-fel de pământū, cărate de apa riului, deslipite din țerinele de maī susū, fără să se știe de unde, și alipite la țarina de maī josū după malul riului. Acestū acrescământū nu se știe din ale cui molecule sunt produse, deosebitū că deslipirea lorū nu presintă interesū pentru proprietarii acestor molecule daca s'ar cunoște. Elū e natural darū ca să devie proprietatea proprietarului mălurean. Aci este o adevărată accesiune, căci este o adevărată alipire. Gaius tractesă de aluviune și în Instituțiunile sale, Comentariul II § 70.

Să nu confundămū aluviunea cu ruptură, despre care tractesă paragraful următor 21, împrumutat din legea 7 § 2 D., *cod. tit.*, extrasă din aceeași Carte ai același scrieri a lui Gaius:

„Quod si vis fluminis partem aliquam ex tuo praedio detraxerit, et vicini praedio attulerit, palam est

tuam permanere. Plane si longiore tempore fundo vicini tui haeserit, arboresque quas secum traxerit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore *videntur* vicini fundo *adquisitae* esse. — Daca forța rîului va fi ruptă o parte din fondul tău, și o va fi alipită de fondul vecinului, este evident că acea parte rămâne a ta. Este evident însă că daca acea parte va fi stat alipită mai mult timp de fondul vecinului tău, și arborii pe care îi va fi tîrită cu dînsa, vor fi prinsă rădăcinii în acelă fond, ei se consideră căști-gați din acelă momentă fondului vecinului.“

Acest textă a dată naștere la o dificultate.

Evident că partea ruptă rămâne proprietatea proprietarului locului de unde s'a rupt, măcar că s'a alipit la fondul vecinului. Prin urmare elă o va putea revendica. Se pôte însă întâmpla ca ea să stea multă timpă alipită de fondul vecinului, în căt după ună timpă ore-care prin molecule de pămînt, prin foile putredite ale arborilor ce erau pe dînsa, locul de alipire să fie astfel de astupat și să ajungă să semene atăt partea lipită cu fondul de care s'a lipită, în căt să nu se mai distingă una de altul și să nu se cunoască unde s'a făcut lipitura și pe de altă parte arborii din acea parte alipită să'și fi întinsă rădăcinele în fondul vecinului atăt de mult în căt din succul lui să se fi nutrit și devenit mult mai mari de cum erau. Ce se întâmplă atuncă cu arborii și cu acea parte de pămînt? Căt pentru arbori nu e cea mai mică îndoială, că ei din momentul ce au început să se nutrescă din fondul vecin, devină proprietatea vecinului, căci e ună principiu la Romani că arborel e ală aceluia din fondul căruia se nutrește, iar nu al cui a fost, elă e considerat că are prea puțină importanță prin elă însuși, că importanța lui reală începe din momentul din care a prinsă rădăcinii în locul unde a fost plantat, de aceia până atuncă, cum decide paragraful 31, elă rămâne încă al pro-

prietarului vechiū, nu e ca cărămidele care din momentul în care sunt legate prin mortierū, uscatu-s'a saū nu mortierul, devinū proprietatea proprietarului solului. Dar pentru partea de pământū, questiunea e controversată între interpreții dreptului Romanū. Unii credū, după textul paragrafului 21 din Instituțiunile lui Justinian, că numai arborii deveneau proprietatea vecinului, căci textul țice *adquisitae* și pare să se refere numai la arbori. Alții credū că și bucata de pământū, după textul lui Gaius legea 7 § 2 D., *De acquirendo rerum dominio*, din care e împrumutat paragraful 21, care lege 7 § 2 pörtă *adquisita*, referindu-se de sigurū la partea alipită, căci pentru arbori n'avea trebuința Gaius s'o spuie. Este în adevărū evident că din momentul prinderii de rădăcinii în fondul vecinului ei aū devenit proprietatea vecinului, și apoi juriconsultul nu'și propusese a spune ai cui sunt arborii, ci partea ruptă și alipită în opozițiune cu pământul adăugat prin aluviune. Partea ruptă până nu se confundă cu fondul de care s'a alipit rămâne a proprietarului seū, din momentul în care nu se mai pöte cunoște punctul de alipire, devine a vecinului, căci nu mai pöte fi distinctū indicată ca să mai pötă fi revendicată: *si extinctae res vindicari non possunt, condici tamen possunt*, cum țice paragraful 26, așa în cât din momentul confundării, în locul reverdicării stinse, se dă proprietarului părții, o *condictio*, o acțiune în despăgubire pentru valörea acelei părți. În edițiunea Galisset, textul lui Gaius coprinde singuritul *adquisita*. Este însă o altă edițiune a Pandectelor, *Vulgata*, în care se vede imulțitul, *adquisitae*, ca și în Instituțiunile lui Justinian. Dar, după cum am arėtat mai susū, este evident că versiunea *adquisita* este mai exactă.

Accarias, Précis de droit romain, ediția 4-a, susține opiniunea d'antėiū, invocând paragraful 71 din Com. II alū *Instituțiunelor* lui Gaius, fără să bage de

sémă că Gaius nu se ocupă de casul în care bucata de pământ adjunctă a stat mult timp alipită în cât să nu se mai cunoscă punctul de joncțiune. În cât Gaius în Instituțiunii nu se pôte invoca nici *pro* nici *contra*. Iar în Pandecte e tocmai un text al lui Gaius, extrasă din *Res quotidianae sive Aurea*, care e transcrisă în mod divers în cele două edițiuni, Florentina și Vulgata. Sunt fericit că interpretarea acésta pe care o dau e și motivarea ei ce am scris anul acesta 1897, în Campina, în luna August, fără să am la îndemână nici pe Accarius, nici pe vr'un alt scriitor, acum în Septembrie, întorcându-mă în București, și consultându pe Vinnius, le găsesc împărțite întocmai de marele jurisconsult holandesă, și că raționamentul sãu sémănă atât cu al meă. El ne spune că marele Cujas conservă înmulțitul, de și este de părere că și partea alipită devine împreună cu arborii proprietatea vecinului. Compară pe Vinnius, Comentariu asupra acestui paragraf cu Cujas, *Nota asupra Instituțiunelor lui Justiniană*, Cartea II, capitolul 1, nota 49. Voet. *Commentarius ad Pandectas*, Cartea XLI, titlu 1 § 16, este de aceeași părere cu Cujas, dice că este indiferent a citi *adquisitae* sau *adquisita*, declară însă că de la alipire încolo partea alipită devine proprietatea vecinului până întru atât în cât nu acordă fostului proprietar al părții alipite în locul revendicării stinse nici o acțiune în despăgubire, pe când Vinnius și chiar Cujas îi acordă *vindicatio utilis*, sau *o acțiune in factum*. Îi am putea prin analogia a paragrafului 26, să îi acordăm și *condictio*, în virtutea principiului: *extinctae res vindicari non possunt, condiciti tamen possunt*.

Paragraful 22. este împrumutat din legea 7 § 3 D., *eod. tit.*, care este extrasă din aceeași Carte ale aceiași scrieri a lui Gaius.

„Insula quae in mare nata est, quod raro accidit, occupantis fit; nullius enim esse creditur. In flumine

nata, quod frequenter accidit, si quidem mediam partem fluminis tenet, communis est eorum qui ab utraque parte fluminis prope ripam praedia possident, pro modo latitudinis cujusque fundi, quae latitudo prope ripam sit; quod si alteri parti proximior sit, eorum est tantum qui ab ea parte prope ripam praedia possident. Quod si aliqua parte divisum sit flumen, deinde, infra unitum, agrum alicujus in formam insulae redegerit, ejusdem permanet is ager cujus et fuerat.—Insula care se naște în mare, ceia ce se întâmplă fôrte rarü, este a primului ocupant, căci este considerată ca lucru *nullius*. Cea născută în riü, ceia ce se întâmplă adesea, daca ocupă partea mediă a riului, este comună acelora care posedă predie apröpe de malü de ambele părți ale riului, în proporțiä cu lățimea fie-cărui fondü, lățime d'a lungul malului. Daca însă insula este mai apröpe de una din părți ale riului, ea este proprietatea numai a acelora care posedă fondurî de acea parte a riului apröpe de malü. Daca însă apele riului se dividü și apoi iar se împreună, mai în josü, în câtü să transforme țarina cui-va în formă de insulă, țérina rămâne proprietatea a cui era mai nainte.“

Fôrte rarü se naște o insulă în mare. Ca acesta să se întâmple trebuie să presupunemü saü că apele mării au scădut atât de multü, în cât vre-o proeminență öre-care să apare d'asupra apii, saü că focul internü alü pämântului să ridice d'asupra mării sub formă de proeminență o parte a fundului mării. Când acesta se va întâmpla, ceia ce va fi fôrte rarü, fiind că marea nu e a nimului, acest pämënt descoperit va fi considerat ca *res nullius*, și de aceia va deveni proprietatea primului ocupant.

Nu este tot așa pentru albia riului. Acesta prin secarea apii riului în partea unde este proeminență pöte apare sub formă de insulă. Acestă insulă aparține proprietarilor mälurenî. Și eacä de ce. Proprie-

tarii mălurenii sunt considerați proprietari până în mijlocul râului, până la o liniă mediă presupusă descrisă în mijlocul râului. Și dacă cât apa acopere albia, ei nu se pot folosi de albiă, este numai pentru că proprietatea e paralisată în mâinele lor. Când această paralyse dispăre, pentru că o parte din albiă e descoperită, exercitiul proprietății devine posibilă asupra acestei părți. Și de aceea, dacă presupunem că descriind o liniă în mijlocul albiei râului, această liniă va tăia insula în două, partea care va cădea spre stânga, va fi a proprietarilor de pe malul stâng, partea care va cădea spre dreapta, va fi a proprietarilor de pe malul drept. Și dacă presupunem că sunt mai mulți proprietari pe un mal în fața părții de insulă ce cade în fața aceluși mal, atunci, ca să împărțim acea parte a insulii între ei, vom scoberii din punctul de separațiune a proprietăților lor după mal o perpendiculară pe liniă din mijlocul râului, care perpendiculară va despărți în două bucăți acea parte a insulii, și fie-care proprietar va lua bucata ce vine în fața proprietății sale după mal. Dacă insula nu e tăiată în două de liniă mediă din mijlocul râului, ci cade totă într'o parte în fața numai a unui mal, atunci acea insulă va aparține numai proprietarilor de pe acel mal, care vor împărți-o între dânsii cum am arătat mai sus. Să nu confundăm formarea insulei prin descoperirea unei părți a albiei, cu insula ce se formă prin separarea la un punct a apelor râului în două brațuri și împreunarea lor mai la vale, în cât să dea pământului de la mijloc forma unei insule. Acesta nu e insulă, acesta aparține cui aparținea pământul mai înainte. Paragraful 23 și 24 sunt împrumutate din legea 7 §§ 5 și 6 din aceeași Carte și scriere a lui Gaius.

„Quod si naturali alveo in universum derelicto alia parte fluere coeperit, prior quidem alveus eorum est qui prope ripam ejus praedia possident, pro modo

scilicet latitudinis cujusque agri, quae latitudo prope ripam sit; novus autem alveus ejus juris esse incipit, cujus et ipsum flumen, id est publicus. Quod si post aliquod tempus ad priorem alveum reversum fuerit flumen, rursus novus alveus eorum esse incipit qui prope ripam ejus praedia possident. — Daca unŭ riŭ părăsește complectamente albia sa naturală și'și formésă o nouă albiă aiurea, albia vechie aparține acelora care sunt proprietari pe malul albiei vechi, fie-căruia în proporțiã cu lățimea fondului fie-căruia d'a lungul malului; iar noua albiă începe să devie publică ca și riul. Iar daca, după cât-va timpŭ, riul se va întorce la vechia albiã, noua albiã devine proprietatea celor ce posedã fonduri pe malul ei."

Avemŭ aci aplicarea aceluiași principiŭ, cã albia aparține proprietarilor mălurenii, cât este chiar acoperită cu apă, atât numai cã proprietatea e paralisată prin apă cât curge apă în albiã. Și acest principiŭ merge până acolo cu consecunțele în cât chiar daca riul abandonă noua albie și reintrã în cea vechiã, acéstã nouă albiã nu e datã neapărat celui ce a posedatŭ pământul ei, înainte de a'și fi schimbat riul albia, ci celor care se vor găsi proprietari pe malul riului care curge în noua albiã, abandonată acum și ea.

Condica Napoleon în articolul 563 decide altmintrelea, ea dă albia părăsitã ca despăgubire proprietarilor a căror pământuri sunt ocupate de noua albiã. Condica noastră civilă Alexandru Ión I, articolul 502 n'a urmat în privința acésta Condica Napoleoon, ci dreptul roman. Preferŭ Condica Napoleon, ca mai equitabilã, cu tótã logica dreptului roman, mai cu sémã cã dreptul roman duce la consecunța nedreptã ce am arătat când riul abandonă noua albiã și revine în cea vechiã.

§ 24. „Alia sane causa est, si cujus totus ager inundatus fuerit: neque enim inundatio fundi speciem commutat: et ob id, si recesserit aqua, palam est eum fundum ejus manere cujus et fuit. — Alta

este sörta fondului inundat de apă, căci inundațiunea nu schimbă natura fondului, și de aceea când se va trage apa, fondul evident va reintra în posesiunea aceluia ce-lü poseda mai înainte.“

Nu este în cazul acesta albiă nouă, nu se schimbă proprietatea a căruï numai exercițiü este împedecat momentanü.

Paragrafele 29, 30, 31 și 32 sunt aplicațiunea principiilor: *omne quod inaedificatur solo cedit, omne quod in solo plantatur vel seritur solo cedit.*

Paragraful 29 este împrumutat din legea 7 § 20 D., *De acquirendo rerum dominio*, extrasü din aceeași Carte și scriere a lui Gaius.

„Cum in suo solo aliquis ex aliena materia aedificaverit, ipse intelligitur dominus aedificii: quia omne quod inaedificatur, solo cedit. Nec tamen ideo is qui materiae dominus fuerat, desinit dominus ejus esse; sed tantisper neque vindicare eam potest, neque ad exhibendum de ea re agere, propter legem duodecim tabularum, qua cavetur ne quis tignum alienum aedibus suis junctum eximere cogatur, sed duplum pro eo praestet per *actionem* quae vocatur *de tigno adjuncto*. Appellatione autem tigni omnis materia significatur, ex qua aedificia fiunt. Quod ideo provisum est, ne aedificia rescindi necesse sit: sed si aliqua ex causa dirutum sit aedificium, potest materiae dominus, si non fuerit duplum jam persecutus, tunc eam vindicare et ad exhibendum de ea re agere. — Daca cineva clădește pe pământul său cu materialü străinü, elü însuși e considerat ca proprietarü alü edificiului: căci tot ce se construște pe unü pământü öre-care cedésă pământului. Pentru acésta însă proprietarul materialului nu încetéză de a fi proprietarü asupra lui, atât numai că de o cam dată nu póte relativü la elü intenta nici acțiunea *ad exhibendum*, nici acțiunea în revendicare, din cauza legii celor 12 tabule care decide că nimenea nu póte fi silit să scóță ma-

terialul străinū din clădirea sa, ci să plătescă indoitul valorii sale prin acțiunea numită *de tigno adjuncto*. Prin numire de *tignum* se înțelege ori-ce material din care se construescū edificiile. Acēsta a fost prevădut pentru ca nu cumva să fie nevoie să se dărime edificiile: dar, dacă dintr'o cauză óre-care, se va dărîma edificiul, proprietarul materialului va putea relativū la el să intente acțiunea *ad exhibendum* sau acțiunea în revendicare, bine înțelesū dacă nu va fi obținut deja indoitul valorii aceluī material prin acțiunea *de tigno adjuncto*."

Primus construēște cu materialul lui Secundus pe pământul său, puțin importă că a cumpărat sau a primit ca dar sau în virtutea altei cause materialul cu bună credință, creșdend că cel de la care 'l ține era proprietar, sau cu rea credință, știind că nu e proprietar. Dacă ar fi fost să urmăm principiile de drept comun, Secundus nu ar fi încetat de a fi proprietar al materialului, și ar fi putut intente acțiunea *ad exhibendum* spre a obține dărâmarea casei și exhibițiunea materialului pe care în urmă l'ar fi putut revendica. Legea însă a celor XII Tabule, într'un interesū de ordine publică, pentru infrumusețarea orașelor, ca să nu se dărâme casele, a decisū că, pe cât timp casa va sta în picioare, ea nu pôte fi dărâmată, acțiunea *ad exhibendum* și acțiunea în revendicare trebuie să stea paralyzate. Dacă, din întemplantare, fie din cutremurū, fie din chiar voia proprietarului locului, pe care legea în același scop de ordine publică îl declară proprietarū alū casei, casa se va dărâma, atunci, dar atunci numai, proprietarul materialului il va putea revendica. Dar, fiind că ar fi foarte durū ca să aștepte atâta timpū, legea celor XII Tabule, a decisū că dacă materialul a fost furat, adică dacă a eșit prin furt din mâna proprietarului său, ceia ce se va putea întemplan foarte desū, căci la Romani *furtum* coprinde și abuzul de incredere,

care se numește *furtum usus*, măcar că cel ce l'a întrebuințat și l'ă procurat de la o persoană pe care o credea proprietară, atunci proprietarul materialului va putea intenta acțiunea de *tigno juncto* prin care va obține îndoitul valorii aceluï material.

Că materialul trebuie să fi eșit prin furt din mâna proprietarului său, rezultă din legea 1 principium D. *De tigno juncto*, Cartea XLVII, titlul 3. Prin numirea de *tignum* se 'nțelege orï ce material din care se fac casele, de și strictü *tignum* însemneză grindă, și s'ar aplica vorba numai la grinđi. Acésta o spune nu numai textul nostru și fragmentul lui Gaius din care esto împrumutat, dar și Ulpian în legea 1 § 2 D., *De tigno juncto*. Dacă însă materialul nu a eșit prin furt din mâna proprietarului său, ceea ce, de și rarü, se pöte întempla, în cazul de exemplu în care el a fost vëndut de heredele depositarului care ignora depositul, căci *nullum furtum sine animo furandi, nullum delictum sine animo delinquendi*, atunci dacă cel ce l'a cumpărat a fost de rea credință, se va intenta în contra proprietarului edificiului de rea credință cumpărător al materialului *acțiunea ad exhibendum* nu pentru a obține exhibițiunea materialului, căci acésta o define legea celor 12 Tabule, ci pentru a obține valórea materialului fixată cu jurământ de proprietarul său, cum ñice förte bine Ulpian în legea 1 § 2 D. *De tigno juncto*:.... *non enim sic eum convenimus quasi possidentem, sed ita, quasi dolo malo fecerit quominus possideret*. Dacă însă materialul nu numai nu a fost de furat, dar și proprietarul solului și l'ă procurat cu bună credință, atunci nu numai nu se va putea da contra lui acțiunea de *tigno juncto*, dar nici acțiunea *ad exhibendum*, ci simpla *condictio*, pentru a obține numai valórea materialului, fixată de judecător, în virtutea principiului că *extinctae res vindicari non*

possunt, condici tamen possunt, principiū a cărui aplicațiune am făcut'o și mai susū.

Paragraful 12 alū legei 7 D., *De acquirendo rerum dominio* se întrébă ce se va întâmpla dacă constructorul posesor al casei zidite pe pământul său cu material străinū va vinde casa unū cumpărător de bună credință? Putea-va acest cumpărător de bună credință dacă va poseda casa atât timp cât îi ar trebui să o usucape, dacă ar fi cumpărat-o cu bună credință *a non dominio*, să usucape materialul în cât să scape de revendicarea materialului, de s'ar dărîma în urmă casa. Și Gaius răspunde cu drept cuvânt că nu, căci el nu a posedat materialul distinct, separat de casă, ca să'lū pótă usucapa. Dacă însă după dărîmarea casei, va poseda unū anū materialul, el în dreptul clasicū, îlū va usucapa, și fostul său proprietar nu 'lū va mai putea revendica.

Paragraful 30, împrumutat din legea 7, § 12 D., *De acquirendo rerum dominio*, extras din aceeași carte și scriere a lui Gaius, prevēde casul inversū, casul în care cineva cu materialul său și cu mânopera sa construēște pe pământū străinū.

„*Ex diverso, si quis in alieno solo sua materia domum aedificaverit, illius fit domus cujus et solum est. Sed hoc casu materiae dominus proprietatem ejus amittit, quia voluntate ejus intelligitur alienata, utique si non ignorabat se in alieno solo aedificare: et ideo, licet diruta sit domus, materiam tamen vindicare non potest. Certe illud constat, si in possessione constituto aedificatore, soli dominus petet domum suam esse, nec solvat pretium materiae et mercedes febrorum, posse eum per exceptionem doli mali repelli, utique si bonae fidei possessor fuerit qui aedificavit, nam scienti alienum solum esse potest objici culpa quod aedificaverit temere in eo solo quod intelligeret alienum esse. — Vice-versa, dacă cine-va a construit cu materialul său o casă pe pământ străinū, casa*

-devine proprietatea proprietarului pământului. Dar în acest cas proprietarul materialului pierde proprietatea lui, căci este considerat că l'a alienat prin voința sa, bine înțeles dacă nu ignora că construiește pe pământ strein. Este evident constant, că dacă constructorul posedă încă locul cu casa, și proprietarul solului îi cere casa ca a sa, și nu plătește prețul materialului și al manoperei, el va putea fi respins prin excepțiunea de dol, bine înțeles dacă constructorul e posesor de bună credință, căci acelu care știe că locul este al altuia, i se poate imputa culpa că într'un mod temerar a construit pe un loc ce știa că este al altuia."

Primus construiește pe locul lui Secundus cu materialul său și cu meșterii plătiți de el. În virtutea principiului *aedificium solo cedit*, locul este al lui Secundus. Primus însă are drept, după ore care distincțiunii, și în ore care casuri a fi despăgubit. În privința acesta trebuie să distingem patru ipoteze: I-a ipoteză. Primus a construit cu bună credință, crezând că construiește pe locul său și este încă în posesiune. În cazul acesta el n'are de cât să se definească. Dacă Secundus va revendica, el îi va opune excepțiunea *doli mali*, prin care judecătorul este autorizat să respingă revendicarea lui Secundus, dacă acesta nu plătește lui Primus sau plus-valuta sau valoarea materialului și a manoperei, plus-valuta dacă e mai mică plus-valuta de cât costul construcțiunii, costul construcțiunii dacă prin extraordinar este mai mic costul construcțiunii de cât plus-valuta. În cazul d'întâiu Secundus va răspunde lui Primus: dacă îți plătesc plus valuta, eu nu mă îmbogățesc în detrimentul tău, de și tu păgubești. În cazul d'alui duoilea va răspunde lui Primus: De și mă îmbogățesc, dar nu în detrimentul tău, căci îți plătesc cât te-a costat construcțiunea. Așa decide Justinian în paragraful 30 și Gaius în legea 7 § 12 D, *De ad-*

quiendo rerum dominio. Cu toate acestea, acesta este ceia-ce va decide obicnuit judecatorul. Celsus însă în Pandecte, legea 38 D., *De rei vindicatione*, Cartea VI, titlul I, arată și alte soluții ce va putea da judecătorul după împrejurări. Așia dacă proprietarul locului este sărac și n'are mijloce a plăti nici plus valuta nici costul construcției, dar el are fondul de vânzare, nu ține la el, și constructorul poate să 'i plătească valoarea locului, atunci judecătorul va condamna pe constructor să plătească proprietarului solului această valoare. Dacă însă nu are atâtea parale, și ține la loc, căci îl are de la moși de la strămoși, dar poate plăti cât ar costa materialul după ce s'ar derima casa, va fi condamnat a plăti numai atât. Dacă nici acesta nu poate face și ține la loc, cum am dis mai sus, constructorul, deși de bună credință, va fi autorizat numai a derima casa și a ridica materialul.

II. Primus a construit cu rea credință, dar posedă încă locul cu casa. În acest casu Gaius și Instituțiunile lui Justinian nu 'i acordă nimic: ei decidu că constructorul de rea credință este considerat că a dăruit materialul și salariul meșterilor proprietarului solului. Această soluțiune este prea draconiană, și măcar că a fost inserată în compilațiunile lui Justinian, adică în Pandecte și în Instituțiuni, nu e aceea care a prevalut, și chiar Justinian a inserat în aceleași Pandecte o altă soluțiune mai umană a lui Ulpian, sub legea 37 D., *De rei vindicatione*, după care constructorul de rea credință va putea să derime casa și să ridice materialul. De sigur acesta e soluțiunea cea mai drăptă și care a prevalut, căci: 1° donațiunile nu se presumă; 2° *neque adversu latronem cum jactura ejus aliquis locupletari debet*, adică nici în paguba hoțului, necum a unui simplu posesor de rea credință, e permisă cui-va să se îmbogățescă.

III. Hypothesă. Constructorul e de bună credință, dar nu mai e în posesiunea edificiului. În cazul acesta

în textele de drept roman nu găsim să se fi acordat vre-o acțiune constructorului spre a obține vre-o despăgubire.

Iulianu se întreabă dacă i se poate da *condictiunea indebiti*, și răspunde că nu, căci cel ce a plătit indebitul, intră în raport de afaceri cu cel cui îi plătește, pe când cel ce intră în posesia locului său cu casa construită de altul, nu intră în nici un raport de afaceri cu acesta (Julian l. 33, Cartea XII, titlu 6). S'ar putea dice mai bine, cel ce plătește altuia intră în raport cu el, cel ce construiește pentru el, iar nu pentru altul, nu intră în raport de afaceri cu nimenea.

S'ar putea invoca prin analogie ceia ce dice același Julian în legea 6 § 3 D., *De negotiis gestis*. Eacă specia. Primus gerésă afacerile lui Secundus, nu de dragostea lui Secundus, ci pentru ca să folosescă, ca să câștige. Póte intenta acțiunea *negotiorum gestorum contraria* pentru impensele ce a făcut? Textul dice că da. S'ar putea dice: Veđi: Aceluia care nu în interesul stăpânului, ci pentru al lui, cheltuește pentru lucrul altuia, care cheltueli în parte folosescă stăpânului, în limita folosinții i se dă *actio negotiorum gestorum contraria*. De ce să nu se dea și celui ce cheltuește pe fondul altuia, de și în interesul său?

Răspunsul este: în cazul legii 6 § 3 *De neg. gestis* cel ce gerésă știe că gerésă lucrul altuia, de și în folosul său, pe când în cazul nostru cel ce construiește pe locul altuia, crede, fiind că e de bună credință, că gerésă lucrul său, prin urmare nu póte fi locu la *actio negotiorum gestorum contraria*, nici chiar *utilis*, adică trasă de pěrú, prin analogie, căci nu e analogie posibilă.

Vinnius se întreabă dacă s'ar putea da o acțiune *in factum*, și răspunde că nu, căci, dice elú, acțiunea *in factum* se dă de câte ori cel în contra cui se dă a comisú, a făcut vre-unú faptú óre-care, apoi în

specie proprietarul n'a făcut nimic. Inșă nicăeri nu se limitésă astfel aplicarea acțiunei *in factum*. Ea se dá de câte ori pretorul, în lipsă de principiū de drept civil, care să legitimese o acțiune, găsește că în faptū este equitabil a se da acțiunea. Mărturisescū că textū nu e care să acorde în asemenea casū o acțiune *in factum*, în cât se póte să nu se fi dat. Dar constatū că, cu principiul largū alū equității, ce servă de basă acestei acțiunī, nu e de mirare ca pretorul să fi acordat în casul nostru o acțiune *in factum*. Cine știe daca între fragmentele neinserate în Pandecte nu o fi existat vre-unū textū? (Veđi Vinnius asupra paragrafulū nostru). Cujas e de părere că se póte da constructorului de bună credință *condictio incerti* pentru a repeta posesiunea perdută, și încă numai în casul în care din eróre a restituit proprietarului casa, și apoi, daca proprietarul locului și al casei ar revendica casa, i se póte da *exceptio doli mali* pentru a se despăgubi. (Veđi Cujas *Observationes*, Cartea X, capitolul 4). Dar de sigurū daca casa se derimă altmintrelea de cât prin faptul constructorului, el va putea revendica materialul. Acésta resultă pozitivū din legea 2 C., *De rei vindicatione* (III, 32).

IV. *Hypothesă*. Constructorul e de rea credință și nu posedă. În acestū casū de sigurū constructorul nu are nici o acțiune în despăgubire. Instituțiile lui Justinian și Gaius îi refusă chiar dreptul de a revendica materialul în cas de derimare. De sigurū acésta soluțiune e nedréptă. Ea nu a prevalut. Legea 2 C., D., *De rei vindicatione*, citată mai susū, dá acest drept nu numai constructorului de bună credință dar și constructorului de rea credință. Și comisarii lui Justinian din nebăgare de sémă, aū reprodus în colecțiunile lorū și părerea rigurosă a lui Gaius și părerea equitabilă a Impăratului Antoninū Caracalla ex-

primată prin Constituțiunea sa care formésă legea 2 D., *De rei vindicatione*:

Paragraful 31 este împrumutat din legea 7 § 13 D. *De acquirendo rerum dominio* (XLI, 1), extrasă tot din Cartea 2 a scrierii *Res Quotidianae sive Aurea* a lui Gaius :

„Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit, ipsius erit; et ex diverso si Titius meam plantam in Maevii solo posuerit, Maevii planta erit: si modo utroque casu radices egerit; ante enim quam radices egerit, ejus permanet cujus et fuerit. Adeo autem ex eo tempore quo radices agit planta, proprietates ejus commutatur, ut si vicini arbor ita terram Titii presserit, ut in ejus fundum radices egerit, Titii effici arborem dicamus; *rationem enim non permitttere ut alterius arbor esse intelligatur, quam cujus in fundum radices egerit*. Et ideo prope confinium arbor posita, si etiam in vicini fundum radices egerit, communis fit.—Daca Titius a plantat în solul său o plantă străină, a lui e planta; și vice-versa daca Titius a plantat planta sa în solul lui Mevius, a lui Mevius este planta; dacă însă în ambele cazuri planta a prins rădăcină este a cui era mai înainte. Întru atât este de adevărat că planta nu și schimbă proprietarul de cât din momentul în care ea prinde rădăcină, în cât dacă arborele vecinului va fi apăsător întru atât solul lui Titius în cât toate rădăcinile sale vor fi pătrunsă în solul lui Titius și se vor nutri pe viitor numai dintr'ensul, arborele va deveni proprietatea unică a lui Titius; *căci rațiunea nu permite ca arborele să fie al altuia de cât al aceluia în al cărui fonduri îi au crescut rădăcinile*. Și de aceea arborele plantat lângă limita a două proprietăți, dacă și întinde rădăcinile și în proprietatea vecinului, devine comună.“

Arborele al altuia nu devine proprietatea proprietarului solului în care a fost plantat de cât din mo-

mentul în care a prinsă rădăcinii în acel sol, nu trindu-se dintr'ensul; până atunci el rămâne proprietatea celui al cărui era; nu e ca cărămida care de îndată ce se unesce prin mortar, mai înainte chiar de a se usca mortarul, în cât să facă un tot, devine proprietatea proprietarului solului. Codica Napoleon, art. 555, și Codul Civil Alexandru Ión I, art. 494, declară plantațiunile proprietatea proprietarului solului din momentul facerii lor, mai înainte ca plantele să fi prinsă rădăcinii. Soluțiunea modernă e mai equitabilă și mai folositoare progresului. În ceea ce privește dreptul de despăgubire al proprietarului plantei aplicăm aceleași soluțiuni ca și în materie de construcțiuni.

Paragraful 32 este împrumutat din legea 9, principium, *D. De acquirendo rerum dominio*, extrasă din aceeași Carte a aceleiași scrieri a lui Gaius: „Qua ratione autem plantae quae terra coalescunt solo cedunt, eadem ratione frumenta quoque quae sata sunt, solo cedere intelliguntur. Ceterum sicut is qui in alieno solo aedificaverit, si ab eo petat aedificium, defendi potest per exceptionem doli mali, secundum ea quae diximus, ita ejusdem exceptionis auxilio tutus esse potest is qui alienum fundum sua impensa bona fide construxit. — In virtutea aceleiași rațiuni după care plantele care se hrănesc din pământ cedésă pământului, și semințele care se sémână în pământ cedésă pământului. Bine înțeles că întocmai precum acela care a construit pe pământ străin, pôte în contra proprietarului pământului, care revendică clădirea, să se apere prin excepțiunea de dol, după cum am vădit, tot cu ajutorul acestei excepțiuni se pôte defende și acela care cu bună credință a semănat cu cheltuiala sa o țarină străină.“

Precum construcțiile cedésă solului, asemenea și plantele cedésă solului, și tot așa și semințele cedésă solului, dar semințele din momentul semănării,

înainte de a prinde, căci ar fi lipsă de orice utilitate de a scormoni în pământ și a le scote chiar înainte de a prinde. Pentru despăgubirea proprietarului semințelor se aplică aceleași reguli ca și pentru construcțiuni.

Amă terminat cu accessiunea în materie imobiliară. Să trecem acum la accessiunea în materie mobilă.

Și să explicăm pe rând paragrafele relativ la dinsa din Instituțiunile lui Justinian.

Și mai întâi să explicăm paragraful 25, relativ la specificațiune.

Acest paragraf este împrumutat din legea 7, § 7 D., *De acquirendo rerum dominio*, extrasă din Cartea II a scrierei lui Gaius *Res Quotidianae sive Aurea*. Fiind însă că paragraful 25 din Instituțiunile lui Justinian expune o opinie intermediară între cele două a Sabinianilor și a Proculianilor relativ la specificațiune, de aceea vom transcrie, traduce și explica și fragmentul lui Gaius și paragraful lui Justinian.

Legea 7 § 7 D. *De acquirendo rerum dominio*:

„Quum quis ex aliena materia speciem aliquam suo nomine fecerit, Nerva et Proculus putant, hunc dominum esse, qui fecerit, quia quod factum est, antea nullius fuerat. Sabinus et Cassius magis naturalem rationem efficere putant ut, qui materiae dominus fuerit, idem ejus quoque, quod ex eadem materia factum sit, dominus sit, quia sine materia nulla species effici potest, veluti si ex auro vel argento, vel aere tuo vas aliquod fecero, vel ex tabulis tuis navem, aut armarium, aut subsellia fecero, vel ex lana tua vestimentum, vel ex vino et melle tuo mulsum, vel ex medicamentis tuis emplastrum aut collyrium, vel ex uvis, aut olivis, aut speciebus tuis vinum, vel oleum, vel frumentum. Est tamen etiam media sententia recte existimantium, si species ad materiam reverti possit, verius esse, quod et Sabinus et Cassius

senserunt; si non possit reverti, verius esse quod Nervae et Proculo placuit; ut ecce vas conflatum, ad rudem massam auri vel argenti vel aeris reverti potest: vinum vero, vel oleum, vel frumentum ad uvas, et olivas, et spicas reverti non potest: ac ne mulsum quidem ad mel et vinum; vel emplastrum, aut collyria ad medicamenta reverti possunt. Videntur tamen mihi recte quidam dixisse, non debere dubitari quin alienis spicis excussum frumentum ejus sit, cujus et spicae fuerunt: cum enim grana quae spicis continentur, perfectam habeant suam speciem; qui excussit spica, non novam speciem facit, sed eam, quae est, detegit. — Când cine-va dintr'o materie streină face în numele său și pentru sine o nouă specie, Nerva și Proculus sunt de părere că specificatorul este proprietarul alu speciei noi, căci specia nouă în momentul ce ese din mâna specificatorului este lucru *nullius* (și este dreptă să fie a lui ca primul ocupant). Sabinus și Cassius din contra dic că e mai conform rațiunei naturale ca să fie specia nouă a aceluia din a cui materie s'a făcut, căci fără materie nu se putea face specia, de exemplu dacă am făcut ună vasă dintr'o bucată de aur, de argint sau de aramă a ta, sau vre-o navă, dulapă, seaune din scândurile tale, sau vre-un vestmēt din lâna ta, sau mulsă din vinul și mierea ta, sau vr'un plastru sau colyriū din medicamentele tale, sau vinū, uleiū, griū, din struguri, măslinile sau spicele tale. Este însă și o părere intermediară a unora care *cu dreptă cuvētă* credă că este mai adevărată părerea lui Cassius și Sabinus, când specia se pōte întōrce la materia primitivă, și din contra e mai adevărată părerea lui Nerva și Proculus în cazul în care specia nu pōte reveni la materia din care a fost făcută; așa de exemplu vasul se pōte transforma în masa rudă de aurū, argintū sau aramă din care a fost făcut; vinul însă, uleiul și griul nu se pōte transforma

în struguri, măslina sau spice, nici mulsul în miere și vin, nici plastorul sau collyriul în substanțele medicamentose din care a fost făcut. Sunt însă unii care mi-au spus cu drept cuvânt că nu încapă îndoială, că grâul scos din spice trebuie să fie al proprietarului spicelor, căci bóbele de grâu ce se coprind în spice, au deja forma lor perfectă în spice, și cel ce scutură spicele, cel ce bate snopi, nu face o specie nouă, ci descoperă specia deja existentă.“

§ 25 din Instituțiunile lui Justinian :

„Cum ex aliena materia species aliqua facta sit ab aliquo, quaeri solet quis eorum naturali ratione dominus sit, utrum is qui fecerit, an ille potius qui materiae dominus fuerit; ut ecce si quis ex alienis uvis aut olivis aut spicis vinum aut oleum aut frumentum fecerit, aut ex alieno auro vel argento vel aere vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino et melle mulsum miscuerit, vel ex medicamentis alienis emplastrum aut collyrium composuerit, vel ex aliena lana vestimentum fecerit, vel ex alienis tabulis navem vel armarium vel subsellium fabricaverit. Et post multas Sabinianorum et Proculianorum ambiguitates placuit media sententia existimantium, si ea species ad materiam reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiae dominus fuerit: si non possit reduci, eum potius intelligi dominum, qui fecerit: ut ecce, vas conflatum potest ad rudem massam aeris vel argenti vel auri reduci; vinum autem aut oleum aut frumentum ad uvas et olivas et spicas reverti non potest, ac nemulsum quidem ad vinum et mel resolvi potest. Quod si partem ex sua materia partim ex aliena speciem aliquam fecerit quis, veluti ex suo vino et alieno melle mulsum fecerit, aut ex suis et alienis medicamentis emplastrum aut collyrium, aut ex sua lana et aliena vestimentum fecerit, dubitandum non est hoc casu eum esse dominum qui fecerit, cum non solum operam suam dedit, sed et partem ejusdem

materiae praestaverit. — Daca cine-va face o specie nouă dintr'o materie străină, se întreabă obicinuît cine după rațiunea naturală trebuie să fie considerat stăpânul speciei, specificatorul său proprietarul materiei; de exemplu, daca cine-va a făcut din struguri, măslinile sau spicele altuia vin, ulei sau grâu, sau din aurul, argintul sau arama altuia un vas, sau din vinul și mierea altuia *mulsum*, sau din medicamentele altuia plastru sau colyri, sau din lâna altuia un vestmânt, sau din scândurile altuia o navă, un dulap sau un scaun. Și după multe îndoieli între Sabiniani și Proculiani a prevalat o opiniune intermediară a unora care decideau că dacă specia poate reveni la materia primitivă, proprietarul speciei să fie proprietarul materiei, iar dacă nu, specificatorul; așa de exemplu vasul se poate reduce la masa de aur, argint sau aramă din care a fost făcut, vinul însă sau uleiul sau spicele nu se pot preface în struguri, măslini sau spice, nici mulsul în vin și miere. Dacă însă cine-va a făcut o specie nouă parte din materia sa, parte din materie străină, de exemplu din vinul său și mierea altuia *mulsum*, din medicamentele sale și ale altuia plastru sau collyri, din lâna sa și a altuia un vestmânt, în acestu cas fără îndoială specificatorul este stăpânul speciei noi, de oare-ce el a întrebuițat nu numai industria sa dar și o parte din materie.“

Se dice că este specificația când dintr'o materie străină se face o specie nouă, atât de nouă în cât substantivul designator al speciei nu e tot același cu acel ce designa materia, ci altul nou. Așa din aurul lui Titius Gaius face un inel. Substantivul speciei este *inel*, al materiei *aur*. Din lemnul lui Titius Gaius face un dulap, din struguri lui Titus Gaius face vin, din mierea și vinul lui Titus Gaius face *mulsum* sau *oenomel*, o băutură dulce plăcută Românilor și Grecilor. Gaius și Justinian între alte

exemple de specificație, citéză și scóterea griului din spice. Gaius însă în același paragraf mai la vale adaogă că acestu exemplu nu este unu exemplu de adevărată specificația, și că aprobă părerea acelora care susținú acésta, și care dicu că aci este descoperirea unei speciei existente, iar nu crearea unei specii noi. Sabinianii tipicari, diceau: fără materie nu se póte face specie nouă, materia e principalul, meșteșugul, industria accesoriul; decí accesoriul cedend principalului trebuie a decide că proprietarul materiei trebuie să fie proprietarul speciei noi și acésta fără a distinge dacă specia nouă se póte întórce sau nu la materia primitivă. Proculianii din contră, mai progresiști, încuragiatori ai industriei, declarau pe specificator proprietar al speciei noi. Ei raționau ast-fel: alt substantiv designe specia nouă, materia a dispărut căci nici nu se mai numește specia nouă cu substantivul cu care se designa materia, specia nouă este dar unu lucru nou, care se găsește pentru prima oră în mâna specificatorului, și prin urmare trebuie să'i aparție lui ca primu ocupant. Ast-fel colorau ei cu argumente juridice soluțiunea loră care în realitate era o inovațiune făcută pentru protecțiunea industriei. Și ei decideau ast-fel, fie că specia nouă nu se póte întórce la materia primitivă, fie că se póte întórce. *Forma dat esse rei*, diceau ei în ambele casuri; forma nouă dă o nouă esență și existență lucrului. Dătătorul formei noi trebuie dar să fie proprietarul speciei noi.

Gaius în Instituțiunile sale, care nu pot fi bănuite de interpolațiune, Com. II, § 79, expune ambele păreri ale Sabinianilor și Proculianilor, fără a mai vorbi de o a treilea părere. Cu tóte acestea, în Pandecte, în fragmentul ce amú citat și trădus, vedemú pe Gaius menționând o a treilea părere, aceia pe care o aprobă și o adoptă redactorii Instituțiunelor lui Justinian, după care trebuie să distingemú daca specia nouă se póte

reduce saŭ nu la materia primitivă, și, în cazul din-taiu să dăm proprietatea speciei proprietarului materiei, în cazul d'alŭ duoilea s'o dămŭ specificatorului. Și ceia ce e curiosŭ Gaius, în Pandecte, găsește mai bună acosta a treilea părere, elŭ în adevărŭ ȃice recte *existimantium*, iar nu numai *existimantium*. Mie nu 'mă vine să credŭ una ca acosta. În Instituțiunŭ nici nu vorbește de a treilea părere, și în *Res Quotidianae sive Aurea* să vorbească și să o și aprobe. Și chiar daca am admite, cum susține Pellat, că *Res Quotidianae sive Aurea* este desvoltarea Instituțiunelor, și că prin urmare a putut Gaius într'o scriere mai desvoltată să vorbească și de a treilea opiniune, totuși după mine vorba *recte* este interpolată, căci nu credŭ ca Gaius, Sabinian și logicŭ, să admită tocmai opiniunea stupidă a distincțiunei, care face proprietar pe proprietarul aurului din care unŭ artist distinsŭ a făcut ō cupă artistică, neȃiind socotela de arta care aci e mare, iar din contră să facă proprietar al uleiului pe acela care și-a dat mica ostenela de a comprima niȃel măslinelle, pentru a face să curgă din ele uleiul, unde industria este insignifiantă și arta încă mai puțin importantă. Dacă e să judecămŭ, nu se pôte alege, de cât dintre cele douē opiniunŭ extreme a Sabinianilor și a Proculianilor, una logică, și alta equitabilă, și în legislaȃia a se pronunȃa pentru a Proculianilor. Opiniunea mediă e stupidă, și numai niște comisariŭ puțin inteligenȃi ca ai lui Justinian aŭ putut aproba o asemenea opiniune.

Condică Napoleon, în articolele 570 și 571, și după ea Condică Alexandru IŃn I, în articolele 508 și 509, aŭ admisŭ o altă soluȃiune, cu alte distincȃiunŭ mai stupide de cât soluȃiunea adoptată de comisariŭ lui Justinian, căci e stupidŭ a distinge după valorea industriei, dacă trebuie să 'i dămŭ preferenȃa ei, ori materiei, și să dămŭ ast-fel soluȃiunea unei questiuinŭ de drept, de purŭ principiu, în mâna judecătorului

faptului, căci după mine cea mai bună legislație este aceea care lasă mai puțin arbitriului judecătorului, mai cu seamă la moderni, și la popóarele neo-latine, la care nu se găsesc judecători ai faptului de talia judecătorilor ai faptului din timpul clasic roman.

Justinian adaugă la sfirșitul paragrafului 25, că în cazul în care specificatorul va fi pus pe lângă industria sa și o parte din materie, atunci chiar dacă s'ar putea reduce specia nouă la materia primitivă, totuși proprietarū va fi specificatorul. Cum se va despăgubi acum în opiniunea Sabinianilor specificatorul, în opiniunea Proculianilor proprietarul materiei? În opiniunea Sabinianilor specificatorul de este în posesiune, ceia ce se va întâmpla mai adesea, și este de bună credință, prin excepțiunea *doli mali* va obține despăgubire pentru opera sa în limitele plus-valutei bine înțelesă, dacă e de rea credință măcar că e în posesiune excepțiunea *doli mali* nu'i va servi la nimic. Dacă nu mai posedă, chiar de este de bună credință, nu se vede a fi avut vre-o acțiune, afară numai dacă nu s'ar admite, după părerea mea, că i s'ar da o acțiune *in factum*. În opiniunea Proculianilor dacă, după cum se va întâmpla mai adesea, specificatorul este în posesiune, se va da o acțiune în revendicare *utilis* sau o *condictiune* proprietarului materiei pentru a cere valoarea materiei, și dacă materia i s'a furat chiar o acțiune *furti manifesti* sau *nec manifesti* în contra autorului furtului, după cum ne spune Gaius în Instituțiunile sale, paragraful 79, citat mai sus. Iar dacă din întâmplare lucrul va fi intrat în mâna proprietarului materiei atunci la revendicarea specificatorului va opune proprietarul materiei excepțiunea *doli mali* cu ajutorul căria va obține valoarea materiei.

§ 26. „Si tamen alienam purpuram vestimento suo quis intexuit, licet pretiosior est purpura, accessionis vice cedit vestimento. Et qui dominus fuit purpurae,

adversus eum qui subripuit, habet furti actionem et conditionem, sive ipse sit qui vestimentum fecit, sive alius: nam *extinctae res, licet vindicari non possint, condici tamen a furibus et quibusdam aliis possessoribus possunt.* --Daca cine-va a țesut în vestmântul său fire de purpură streine, ele vorû ceda vestmântului cu titlu de accesiune. Și stăpânul firelor de purpură va avea contra furului acțiunea furti și condițiunea, fie că elû e autorul țesării, fie că este altul; *căci lucrurile stinse, de și nu se mai pot revendica, se pôte însă relativû la ele intenta condițiunea în contra furilor lorû, și altor căți-va posesori ale lorû.*"

Purpura este o culóre roșă foarte prețiosă, provenită principalemente din Phenicia. Cu asemenea culóre se colorau vestmintele, și mai adesea fire de mătase sau lâna care se țeseau numai în vestminte. În specia noastră proprietarul unui vestmântû a înțesut fire de purpură streine în vestmântû. Aceste fire de purpură potû să aibă mult mai mare valóre de cât vestmântul. Totuși vestmântul e considerat ca principalul, și firele de purpură ca accesoriul și prin urmare ele devinû proprietatea proprietarului vestmântului. Iar proprietarul firelor de purpură n'are de cât o acțiune în despăgubire. Firele de purpură, de și se vedû în vestmântû, în interesul industriei nu se vorû putea scôte din vestmântû, nu se va da acțiunea *ad exhibendum* pentru scôtarea lorû, ele sunt considerate ca stinse, și, în locul revendicării, se va da condițiunea spre a se cere valórea lorû, *furtiva* în contra furului, simplă în contra posesorului de bună credință a firelor de purpură care le a înțesut sau a făcut să se țesă în vestmânt, iar daca posesorul acelor fire le-a țesut cu rea credință, știind că nu sunt ale lui, de și nici nu le-a furat el, nici e complice al furtului, atunci se va da în contra lui acțiunea *ad exhibendum*, nu pentru scôtarea firelor,

ci ca in contra unei persoane *quae dolo malo fecit quominus possideret*, pentru a fi condamnată la valoarea firelor de purpură fixată nu de judecător ca în casă de *condictio*, ci de însuși proprietarul firelor după jurământul său. In contra furului se va da, cum dice textul, și acțiunea *furti manifesti* sau *nec manifesti*, pentru condamnarea lui cu titlu de amendă privată în favoarea proprietarului firelor de purpură la împătritul sau indoitul valorii firelor de purpură. In acest paragraf e o adevărată accesiune, și textul, unul din cele rare în astă privință, pomenește chiar de numele *accessio, vice accessionis* dice el in adevăr.

Alături cu specia prevădută in paragraful 26, putem arăta ceia ce decideau Romanii într'un alt casă de accesiune, în casă de *adjuncțiune*.

Cândă două lucruri mișcătoare se unesc unul cu altul, cu sau fără interpozițiune de un agentă streină, avem ceia ce se numește *adjuncțiune*.

Romanii în casă de *adjuncțiune* decideau că dacă lucrurile adjuncte se pot despărți fără deteriorare, atunci își va lua fie-care din proprietari lucrul său. Așa de exemplu la statua mea de marmură am adăogit un braț sau un picior ce era al tui prin interpozițiune de un agentă streină, căci marmura de marmură nu se lipește. In acest casă, pe care Romanii ilă numiau *adplumbatură*, pentru că mai obienuit agentul interpus era plumbul, proprietarul brațului de nu era în posesiune, casul cel mai frequent, intentă in contra proprietarului statuei acțiunea *ad exhibendum* pentru a obține separațiunea, și apoi vindica (Paulă legea 23 § 5 *De rei vindicatione*, VI, 1), pentru că numai lucrurile distincte se puteau vindica. Dacă însă obiectele adjuncte nu se puteau separa fără deteriorare, atunci proprietarul lucrului accesoriu pierdea proprietatea lucrului său și devenea creditoră a unei indemnitați in contra proprietarului lucrului principală care devenea proprie-

tară și pe lucrul accesoriu. Și, ca să decidă care era lucrul principal și care accesoriu, Romanii se refereau numai la natura lucrurilor, iar nici de cum la valoarea lor. Era principală acela pentru a căruia ornamentul său complectare s'a adjungetă celălalt lucru, fiă el mai mult sau mai puțin prețios de câtă acesta. Așa de exemplu dacă la o statuă de bronz s'a adjungetă un braț fără interpozițiune de agentă streină, ci numai prin încălzire a extremităților acestor două obiecte și lipirea lor, ceia ce Romanii numiau *ferruminațiune*, atunci proprietarul statuei devenea definitiv proprietarul brațului, fără a se mai teme de separațiune, și fostul proprietarul al brațului avea numai o acțiune în indemnitate (legea 23 § 5 D., *De rei vindicatione*). Asemenea dacă în vestimentul meu am țesut firele tele de purpură, acestea de și multă mai prețioase, încetădă de a fi ale tale și devin ale mele, și tu n'ai în contra'mi de cât o acțiune în indemnitate (Instit. lui Justinian, Cartea II, titlu 1 § 26).

În dreptul românesc, Condica lui Caragia, nu pomeneste nimic despre adjunțiune.

Pe de altă parte atât din *Porunca domnescă de punerea în lucrare a legiurei lui Caragia*, cât și din *Anaforaoa obștească a părinților Archierei și a Dumnealorū Boerilorū*, adresată către M. S. Domnul Caragia pentru priimirea și votarea Condiceii, rezultă că dreptul roman la noi în puncturile cele netractate de Condica Caragia, nu mai are autoritate de lege, ci numai de *rațiune scrisă*, adică că soluțiunile lui pot fi adoptate de judecători în cauzele neprevădute cândă vor fi raționabile, equitabile. Să vedem dacă în dăilele noastre soluțiunile romane sunt equitabile. Câtă pentru mine, cu tot respectul și admirațiunea ce am pentru această monumentală legislațiune, cu totă circumspecțiunea ce trebuie să observe cine-va în revocarea autorității sale celei forte,

mi se pare, de și p^ote m^e înșel^u, cu t^ote c^ă aștept^u cu cea m^ai mare plăcere a fi convins^u de alții c^ă sunt în er^ore, mi se pare c^ă soluțiunile ei nu sunt equitabile într^u t^ote. Soluțiunea romană este f^orte raționabilă, equitabilă, în cazul când^u lucrurile unite se pot^u separa fără deteriorare. Atunci nimic^u m^ai just^u de cât^u să se separe și să'și ia fie-care al^u s^eu. Dar^u în cas^u când^u lucrurile nu se pot^u separa, nu mi se pare just^u ca tot^u-d'auna să răm^aiă totul la proprietarul obiectului principal^u, adică al^u aceluia pentru ornamentul s^eu complectarea căruia s'a adăugit lucrul accesori^u, fiă acela chiar de mult m^ai mică val^ore de cât^u acesta. Bine să admitem^u ac^osta când obiectul principal^u este de m^ai mare val^ore sa^u de o val^ore egală sa^u chiar de o val^ore f^orte puțin m^ai mică de cât^u obiectul^u accesori^u, pentru c^ă atunci într'o parte avem^u calitatea de obiect^u principal^u și o val^ore m^ai egală, pe când dincolo avem^u num^ai o val^ore puțin m^ai superi^oră. Dar^u când obiectul principal va fi de o val^ore mult m^ai mică de cât^u obiectul accesori^u, precum în cazul când^u la un vestm^ent^u de 30 galbeni s'a țesut purpură de 100 galbeni, și când^u p^ote proprietarul purpurei ține cu drept cuv^ent la purpură, căci vine de la strămoșii s^ei, pe când proprietarul vestm^entului p^ote să nu aibă cuv^ent a ține la vestm^ent, și când proprietarul vestm^entului este insolubil și de rea credință, cum atunci să dăm proprietarului purpurei, să 'i dăm^u num^ai o acțiune în indemnitate, care fiind în contra un^ui insolubil nu 'i va procura nimic, și chiar fiind în contra un^ui solubil 'i p^ote aduce lui num^ai val^orea venale care pentru d^ensul e mult m^ai mică de cât^u val^orea lui de afecțiune. Și să nu ni se opuiă c^ă aci e vorbă de drept^u, iar nu de morală, căci dreptul când se ține prea mult strins^u de logică, cade în iniquitate, *summum jus summa injuria*, dreptul m^ai cu s^emă în timp^ui modern^ui, trebuie să m^ergă cât se

póte mai aprópe de equitate, și cândü e vorba a sacrificia pe una din două, pe logică orî pe equitate, mai bine să se sacrifice prima și să se urmeđe secunda.

Chiar Romani, într'un casü analogü, în cazul de construcțiune țineaü socotéla de *affectiune*, de și este adevērat, pentru a da o soluțiune contrariă proprietarului materialurilor, proprietarului accesoriului, și favorabile proprietarului locului, proprietarului principalului. Dar e vorba că totü ținea comptü de afectiune, de equitate, căci da dreptü constructorului a lua numai materialurile saü a priimi valórea ce ar avea după dărîmarea lorü, pe cândü logica 'i da drept la costul materialurilor și a manoperei saü la plus-valută (Celsus l. 38 D. *De rei vindicatione*.)

Paragraful 27, de și nu e relativü nici la materia ocupațiunei, nici al accesionei, nici al tradițiunei, fiind ea este intercalat între casurile de accesione (Justinian imitând în privința acésta pe Gaius paragraf 8 alü legii 7 D., *De acquirendo rerum dominio*) il vomü traduce și noi și 'lú vomü explica.

„Si duorum materiae ex voluntate dominorum confusae sint, totum id corpus quod ex confusione fit, utriusque commune est; veluti si qui vina sua confuderint, aut massas argenti vel auri conflaverint. Sed et si diversae materiae sint, et ob id propria species facta sit, forte ex vino et melle mulsum, aut ex auro et argento electrum, idem juris est; nam et eo casu communem esse speciem non dubitatur. Quod si fortuito et non voluntate dominorum confusae fuerint vel diversae materiae, vel quae ejusdem generis sunt, idem juris esse placuit. — Daca s'aü confundat materialele a douë persóne după a lorü voință, corpul resultat din confusiune este comunü alü amândorora; de exemplu daca s'a amestecat vinul meü cu vinul teü, aurul meü cu al teü, argintul meü cu al teü. Totü așa va fi și daca materialele sunt diferite, în cât să se facă o specie nouă, precum daca s'a

amestecat vinul meu cu mierea ta și să se facă *mulsum*, sau argintul meu cu aurul tău și să se facă *electrum*. Căci și în acest cas nu e îndoială că specia este comună. Daru totu așa a prevalut să se decidă că trebuie să fie, chiar dacă confusiunea a avut locu prin casu fortuitu.“

Acestu paragrafă nu e relativu la accesiune.

Elu are de scop a arăta că dacă două materii fie liquide, fie solide, care s'au topit împreună și apoi răcindu-se au făcut unu corpă solidu, s'au amestecat la unu locu, fie că amestecarea sau confusiunea a avut locu prin voința ambelor proprietari, fie prin casu fortuitu, fie numai prin voința unuia, fără știrea sau învoirea celui-l-alt, fie materiile de același felu, fie diferite, precum vinu cu miere, auru cu argintu, corpul produsu va fi comunu. Și nici că putea să fie altmintrelea, fiind că nu se pôte considera unu ca principal și altul ca accesoriu, și nici nu e mijloc de a despărți aurul meu de al tău, vinul meu de al tău, nici mierea mea de vinul tău, nici argintul meu de aurul tău, din care s'a făcut ceia ce Romanii numeau *electrum*, pentru că Romanii nu cunoșteau ca modernii mijlocul chimicu de a despărți aurul din argintu. Masa dar va fi comună, și fie-care va fi coproprietar alu masei, în proporțiune cu cătățimea materiei sale și cu valoarea ei. Așa de exemplu dacă aurul meu fiind de o libră dar nu valéză de cât trei mii sestertii, pe când alu tău de și tot de o libră valésă trei mii cincii sute, eu nu voi avea în masa comună o parte egală cu tine, ci eu voi avea $\frac{6}{13}$ din masă, iar tu $\frac{7}{13}$. Pentru constatarea quotei părți a fie căruia, se dă o *vindicatio incertae partis*, și pentru împărțirea masei comune, acțiunea *communi dividundo*.

Să nu confundăm casul paragrafului 27, unde avem ceia ce se numește, *confusio* cu casul prevădut de paragraful următor 28 unde avem *mixtio*. În

paragraful 28, care și elū e streinū de orī-ce idee de accessio, se prevede casul în care două grămeđi de corpuri solide amândouē, s'aū amestecatū între dēnsele, în cât să se pótă la nevoie separa corpurile, de și cu mare dificultate.

„Quod si furmentum Titii frumento tuo mixtum fuerit, si quidem ex voluntate vestra, commune erit; quia singula corpora, id est, singula grana, quae cujusque propria fuerunt, ex consensu vestro communicata sunt. Quod si casu id mixtum fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, non videtur commune esse, quia singula corpora in sua substantia durant; nec magis istis casibus commune fit frumentum, quam grex intelligitur esse communis, si pecore Titii tuis pecoribus mixta fuerint. Sed si ab alterutro vestrum totum id frumentum retineatur, in rem quidem actio pro modo frumenti cujusque competit; arbitrio autem judicis continetur, ut ipse aestimet quale cujusque frumentum fuerit. — Daca grīul lui Titius s'a amestecat cu grāul tēū, din voința vóstră, grāmada va deveni comună, căci fie-care corpū, adică bobul de grāū, care până acum era alū unuia, a devenitū comunū prin voința sa și a celui-l-alt, și fie-care bobū care era a celui-l-alt a devenit comun prin voința sa și a celui d'antēiū. Daca însă amestecarea s'a produsū prin cas fortuit saū prin voința numai a unuia, grāmada nu devine comună, căci fie-care bobū de grīū își conservă substanța și individualitatea sa, și în cazul acesta grāmada de grāū nu devine comună, cum nu devinū comune capetele mele de vite care se amestecă cu ale tale, cum nu devine comună cireda în care s'aū amestecat. Dar dacă unul din voi reține singurū grāmada de grāū, se acordă fie-cărui din voi în contra celui-l-alt o acțiune *in rem*, în oficiul judecătorului căria intră dreptul de a estima cătățimea și calitatea (prin urmare valórea) grāului fie-căruia.“

În cazul de amestecare a lucruri solide, cum e în cazul amestecării grăului meu cu al tău, nu e ca în cazul confuziunii adică contopirii solidelor sau amestecării liquidelor. Când amestecarea se face cu voința tuturilor, atunci evident se dă efect voinței părților și grămada devine comună. Dar în toate celelalte cazuri, fie că amestecarea are loc prin casă fortuită, fie că are loc prin voința numai a unuia sau a unora dintre proprietari, fiind că corpurile își conservă individualitatea lor, fiind că bóbele de grâu ale unuia se pot distinge de ale celui-l-alt, grămada nu devine comună. Prin urmare *stricto jure* se poate da fie-căruia acțiunea *ad exhibendum* și revendicarea pentru a-și lua bóbele sale de grâu. Dar, fiind că, în practică, acesta ar fi absurd, căci ar fi foarte greu a alege cu gimbistra bóbele mele dintr'ale tale, de aceea, în practică, ajungem la un rezultat analog cu cel din cazul de confuziune, și se va da o *vindicatio incertae partis* celui ce nu posedă contra celui ce posedă grămada pentru a-și fixa quota sa parte de coproprietate din grămadă, în care judecătorul va ține compt și de cătățimea și de calitatea și prin urmare de valoarea grăului fie-căruia, și care va isbuti ca rezultat la condamnarea detentorului a plăti revendicantului valoarea părții sale din grămadă.

Paragrafele 33 și 34 conțin adevărate cazuri de accesione.

Paragrafal 33 este imprumutat din legea 9 § 1 D., *De acquirendo rerum dominio*, extrasă din aceeași carte a aceleiași scrieri a lui Gaius:

„Literae quoque, licet aureae sint, perinde chartis membranisque cedunt, ac solo cedere solent ea quae inaedificantur aut inseruntur; ideoque si in chartis membranisque tuis carmen vel historiam vel orationem Titius scripserit, hujus corporis non Titius sed tu dominus esse videris. Sed si a Titio petas tuos libros tuasve membranas, nec impensas scripturae solvere

paratus sis, poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali, utique si earum chartarum membranarumve possessionem bona fide nactus est.— Asemenea și litterele, măcar că ar fi scrise cu tinctură aureă, cedesă chartei și membranei, întocmai precum cedesă solului, ceia-ce se construe pe elu său se sémână într'ensul, și de aceia daca pe charta său pe membrana ta Titius va fi scrisă vre-o poesiă, vre-o istoriă sau vre-o orațiune, nu Titius ci tu vei fi considerat ca proprietar alu manuscriptului. Dar daca vei cere de la Titius cartea ta sau membrana ta, fără a fi gata să 'i plătești costul scrierei, Titius se va putea de-finde prin excepțiunea de dolu, bine înțelesu daca el a intrat cu bună credință în posesiunea chartei sau a membranei.“

Pe pergamentul teū cu tinctura sa, fie ori-cât de scumpă, fie chiar aureă, Titius scrie ceva, o odă, unū fragment historic. Scriptura este considerată ca accesoriul pergamentului, cedă pergamentului, prin urmare tu vei deveni proprietar al manuscriptului. Avemū aci unū adevărat casū de accesiune. Acum, bine înțelesū, Titius trebuie despăgubit de valoarea tincturei și a munciei sale. Daca posedă încă manuscriptul, ceia ce se va întâmpla mai adesea, și este de bună credință, el se va despăgubi pe cale de excepțiune, pe calea excepțiunei *doli mali*, de la tine, când vei revendica manuscriptul, va obține costul tincturei și al manoperei. Daca însă scriitorul de și în posesiune e de rea credință, adică își a procurat charta sau membrana de la o persoană care știa că nu e proprietară, atunci excepțiunea *doli mali* ce elu ar opune acțiunei în revendicare nu i ar servi la nimicū. Daca însă nu mai posedă, de și de bună credință, nu găsimū în texte în regulă generală dându-i-se nici o acțiune, nici lui, nici constructorului de bună credință, dar în imitațiune cu acesta, am putea să 'i dămū după mine *o acțiune în factum*. Când nu e nici în

posesiune, nici de bună credință, evident că nu are nici un mijloc de despăgubire.

Paragraful 34 este împrumutat din paragraful 79 alu comentariului II a Instituțiunelor lui Gaius. Elu se ocupă de cazul picturei făcută pe o tablă străină :

„Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam picturae cedere; aliis videtur picturam, qualisumque sit, tabulae cedere. Sed nobis videtur melius esse tabulam picturae cedere: ridiculum est enim picturam Apellis vel Parrhasii in accessionem vilissimae tabulae cedere. Unde si a domino tabulae imaginem possidente, is qui pinxit eam petet, nec solvat pretium tabulae, poterit per exceptionem doli mali submoveri. At si is qui pinxit possideat consequens est ut utilis actio domino tabulae adversus eum detur; quo casu, si non solvat impensam picturae, poterit per exceptionem doli mali repelli, utique si bonae fidei possessor fuerit ille qui picturam imposuit. Illud enim palam est quod, sive is qui pinxit subripuit tabulas, sive alius, competit domino tabularum furti actio.—Daca cine-va a depinsu pe o tablă străină, unii sunt de părere că tabula trebuie să cedese picturei; alții din contră susțină că pictura, ori-care ar fi calitatea ei, trebuie să cedese tablei. Noi însă credemă mai bună părerea după care tabula trebuie să cedese picturei. In adevărū este ridicul ca pictura unui Apelles sau unui Parrhasiu să cedese unei vile table. Prin urmare daca în contra stăpânului tablei, în posesiune a tabloului, pictorul va intenta acțiunea în revendicare, fără să plătescă prețul tablei, el va putea fi respinsu prin excepțiunea de dol. Daca din contră pictorul este în posesiunea tabloului, e cuviincios să se dea stăpânului tablei o acțiune în revendicare utilă în contra pictorului și atunci, daca nu va plăti prețul picturei, el va putea fi respinsu prin excepțiunea *doli mali*, bine înțelesu daca a fost de bună credință pictorul.

Este evidentă că stăpânul tablei are acțiunea *furti* în contra furului tablei, fie acesta pictorul, fie altă persoană.“

În cazul în care cine-va, de exemplu Gaius, a făcut o pictură pe tabula altuia, de exemplu a lui Seius, jurisconsultii Romani erau în disensiune. Paulu, în legea 23 § 3 D., *De rei vindicatione*, decide, ca și în casu de manuscriere, că proprietarul materiei, adică a tablei, este proprietarul tabloului. Gaius în Instituțiunile sale spune că opiniunea contrariă a prevalut, după care tabula trebuie să cedese picturii, dar critică această soluțiune, zicându că nu vede cu-vânt a se distinge casul picturii de casul manuscrierii, iar în *Res quotidianae sive Aurea*, Cartea II, într'unu fragmentu inserat în Pandecte sub legea 9 § 2 *De acquirendo rerum dominio*, zice iarăși că opiniunea care a prevalut este că tabula trebuie să cedese picturii, dar nu critică această opiniune. Justinian adoptă această din urmă opiniune. Motivul este că pictura are o valoare mai însemnată de cât manuscrierea: nu trebuie, zice Justinian, ca o pictură a unui Parrhasiu sau a unui Apelles să cedese unei vile tabule. Opiniunea care a prevalut este rațională. Dar motivul dat de Justinian este prostu. Căci nu calitatea picturii face să se decidă astfel. Cât de prostă ar fi pictura, tot așa trebuie să decidem și se decide în opiniunea care a prevalut. Causa deosebirei între scriere și pictură e alta. În scriere nu se identifică opera intelectuală a autorului cu manuscrisul. Virgil, Ciceron, Tacitu rămâne stăpânul pe Eneida, Oratiunea sa în Verrem, Analele sale, iar manuscrisul e numai o reproducțiă a operii autorului, se poate dar sacrifica manuscrisul pergamentului, căci prin această nu se sacrifica opera autorului. În pictura nu e așa, opera genială a pictorului se confundă cu culorile, e un tot opera artistului, nu e o copiă după pictura sa originală, și ar fi fost duru a se sa-

crifica opera artistică unei tabule. Acésta este cu atât de adevărat, în cât daca manuscrisul ar fi elū însuși o operă artistică, o operă caligrafică de mare valóre, în care inițialele să fie scrie cu fiorituri artistice ar trebui rațional să decidemū ca și pentru pictură. Cum însă se va despăgubi proprietarul tabulei? Daca posedă pictorul, ceia ce se va întâmpla mai adesea, se va da proprietarului tabulei în locul acțiunei în revendicare, *directa*, care este stinsă, o acțiune în revendicare utilă prin care elū va cere de la pictorū valórea tabulei. Daca însă se va întâmpla să posede tabloul proprietarul tabulei, atunci se va da pictorului acțiunea în revendicare directă contra căria proprietarul tabulei va putea prin excepțiunea *doli mali* să obție prețul tabulei.

Paragrafele 35, 36, 37 și 38 fiind relative la achișițiunea fructelor de către usufructuarū și posesorū de bună credință, le trāmitemū la materia usufructului, unde își au locul lor, spre a le explica acolo.

Paragraful 39 se ocupă de achișițiunea tesaurului. Până la óre-care punct să póte dice că achișițiunea părții de tesaurū cuvenită proprietarului locului unde a fost descoperit, are locū prin accesiune.

„Thesaurus, quos quis in loco suo invenerit divus Hadrianus naturalem equitatem secutus, ei concessit, qui invenerit; idemque statuit si quis in sacro aut religioso loco fortuito casu invenerit. At si quis in alieno loco, non data ad hoc opera sed fortuito invenerit, dimidium inventori, dimidium domino soli concessit. Et convenienter, si quis in Caesaris loco invenerit, dimidium inventoris, dimidium Caesaris esse statuit. Cui conveniens est, ut, si quis in fiscali loco vel publico invenerit, dimidium, ipsius esse, dimidium fisci vel civitatis. — Thesasurele pe care cineva le-a descoperit în locul său, divul Hadrianū, conformū equității naturale, le-a atribuit inventorului; și totū așa a hotărit în cazul în care cineva a gă-

sit din întâmplare unŭ thesaurŭ într'unŭ locŭ sacru sau religios. Dacă însă cine-va găsește unŭ thesaurŭ în locul altuia, din întâmplare, iar nu pe căutate, elŭ l'a atribuit jumătate inventorului, jumătate proprietarului locului. Și în consecință dacă cine-va a găsit unŭ thesaurŭ într'unŭ locŭ privat al Cesarului, divul Hadrianŭ l'a atribuit jumătate inventorului, jumătate Cesarului. Prin urmare este consequent ca dacă cine-va găsește unŭ thesaurŭ într'unŭ locŭ alŭ fiscului său publicŭ, să fie jumătate alŭ lui, jumătate al fiscului său alŭ cetății. "

Definițiunea thesaurului ne este dată de jurisconsultul Paulŭ în legea 31 § 1. D., *De acquirendo rerum dominio*: „Thesaurus est, dice Paulŭ, vetus quaedam depositio pecuniae cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat, la care trebuie să adăugămŭ cu Instituțiunile lui Justinian, *non data ad hoc opera sed fortuito casu inventa*: sic enim fit ejus qui invenerit, quod non alterius sit. Alioquin si quis aliquid vel lucri causa, vel metus, vel custodiae, condiderit sub terra, non est thesaurus; cujus etiam furtum fit. — Thesaurul este o valoare depusă de multŭ timp, de atât de îndelungŭ timpŭ în cât nu'și mai aduce aminte nimenea de depunerea sa, care prin urmare n'are stăpânŭ, găsită din întâmplare iar nu pe căutate : acea valoare în acest casŭ devine a inventorului, căci nu este a nimului. Altminterea dacă cineva sau pentru cauză de câștig, sau de frică, sau pentru păstrare va ascunde ceva în pământ, acesta nu este thesaurŭ : celŭ ce'l va găsi și lua comite chiar furtŭ. "

Thesaurul este jumătate alŭ inventorului, *jure occupationis*, jumătate al proprietarului locului, *jure accessionis*, se acordă lui ca product extraordinar, nici periodicŭ, nici naturalŭ, și de aceea în casŭ de desmembrare al usufructului de proprietate, elŭ aparține nu usufructuarului ci nudului proprietar. Prin urmare

când un thesaură a fost găsit de către însuși proprietarul locului, elă aparține întregă lui, jumătate *jure occupationis*, jumătate *jure accessionis*. Totă așa se întâmplă și când e găsit într'ună locă sacru saă religiosă, saă într'ună locă făcendă parte din domenu publică ală statului saă ală cetății, precum într'o piață saă cale publică, căci ele nu aparțină nimului în particular, ca să pótă fi atribuită jumătate din thesaură proprietarului locului. Dacă însă este găsit într'ună locă din domenu privat ală Cesarului, ală fiscului, saă al unei cetăți (în acestă sensă trebuie luate vorbele *loco publico* de la finele paragrafului 39), atuncă aparține jumătate inventorului, jumătate Cesarului saă fiscului saă cetății. Textul dice că tóte aceste soluțiuni aă fostă date de Hadrian. De sigură însă elă a confirmat ceia ce exista încă de mai nainte prin tradițiune.

A mai rămasă să vorbimă despre ultimul modă de adquisițiune de drept ală gințiloră, adică despre tradițiune. Tradițiunea este obicinuit ună modă de adquisițiune a posesiunei. Cu tóte acestea prin tradițiune, în óre-care condițiuni, se póte căștiga și proprietatea concomitentă cu posesiunea. Pentru acésta în dreptul clasică se cerea: 1° ca tradentul să fie proprietar și capabil de a aliena; 2° ca tradițiunea să emane *ex justa causa*, adică dintr'o causă translativă de proprietate recunoscută de dreptul civil, cum este vëndarea, îndestrarea, donațiunea între vii saă *mortis causa* etc.; 3° în dreptul clasică ca lucrul să fie *nec mancipi*, căci tradițiunea lucrurilor *mancipi* nă transfera accipientului *dominium ex jure Quiritium*, ci punea numai lucrurile *in bonis ejus*, ă transfera, cum dică interpretăi dreptului romană, numai dominiul bonitară, pe care ca să'lă transforme în dominiă quiritară, se cerea ca accipientul să usucape lucru, posedându'l timpul necesară pentru a'lă usucapa. Acésta

ne o spune Gaius, în Comentariul al II-lea, paragrafele 40, 41 și 42.

„Sequitur ut admoneamus, apud peregrinos quidem unum esse dominium; itaque aut dominus quisque est, aut dominus non intelligitur. Quo jure etiam populus Romanus olim utebatur; aut enim ex jure Quiritium unusquisque dominus erat, aut non intelligebatur dominus; sed postea divisionem accepit dominium, ut alius posset esse ex jure Quiritium dominus, alius in bonis habere.—Nam si tibi rem mancipi neque mancipavero, neque in jure cessero, sed tantum tradidero, in bonis quidem tuis ea res efficietur, ex jure Quiritium vero mea permanebit, donec tu eam possidendo usucapias: semel enim impleta usucapione, proinde pleno jure incipit, id est et in bonis et ex jure Quiritium tua res esse, ac si ea mancipata vel in jure cessa esset.—Usucapio autem mobilium quidem rerum anno completur, fundi vero et aedium biennio: et ita lege XII tabularum cautum est.—Urmeasă să anunțăm că la peregrini nu e de cât un singur fel de proprietate, căci ori e cine-va proprietar, ori nu e. Și acésta era la început starea dreptului și la Romani (înainte ca să se împrumute din dreptul giuților tradițiunea ca mijloc de transmite a proprietății): căci ori era cine-va proprietar *ex jure Quiritium*, ori nu era de loc proprietar. În urmă însă s'a introdusă divisiunea proprietății, astfel în cât unul să pótă fi proprietar *ex jure Quiritium*, altul să aibă lucru *in bonis*.—Căci daca în loc de a ți mancipa sau ceda *in jure* un lucru *mancipi*, mă voi mărgini a ți-lă trăda, lucru va trece între bunurile tale, dar va rămănea al meu *ex jure Quiritium* (dominiul meu *ex jure Quiritium* se numește *nudum*, măi *nudum* de cât al meu nudului proprietar față cu usufructuarul), până când tu posedându-lă timpul cerut de lege, îl vei usucapa: căci o dată implinită usucapiunea, de aci încolo lucrul de-

vine alui tãu într'unã modã completã, adicã și *ex jure Quiritium* și *in bonis*, ca cum 'ți-ar fi fost mancipat sau cedat *in jure*. — Usucapiunea însã se împlinește pentru mobile printr'unã anã de posesiune, iar pentru fondurã și case prin doi ani de posesiune: și acãsta a fost prevãdut astfel prin legea celor XII table."

Condițiunea d'a treia, adicã ca lucrul sã fie *nec mancipi*, nu se mã cere în legislația lui Justinian, de ôre-ce a încetat orã-ce deosebire între lucrurile *mancipi* și cele *nec mancipi*, precum și între *fondurile italicice* și cele *provinciale*.

Și de acia paragraful 40 din titlul nostru se exprimã astfel:

„Per traditionem quoque jure naturali res nobis adquiruntur: nihil enim tam convenientis est naturali aequitati, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.

Et ideo *cujuscumque generis* sit corporalis res, tradi potest, et a domino tradita alienatur. Itaque stipendiaria quoque et tributaria praedia eodem modo alienantur: vocantur autem stipendiaria et tributaria praedia quae in provinciis sunt: inter quae nec non et italica praedia ex nostra constitutione (l. unicã C. 3 *De nudo jure Quiritium tollendo*, VII, 25) nulla est differentia.

Sed, si quidem ex causa donationis aut dotis aut qualibet alia ex causa tradantur, sine dubio transferuntur. —

Asemenea și prin tradițiune, conformã dreptului natural, câștigãmã proprietatea lucrurilor: cãci nimicã mã conformã equitãții naturale nu este, ca voința stãpãnului care vrea ca lucrul sãu sã fie transferat în proprietatea altuia, sã'si producã efectul.

Și de acia de orã-ce genã ar fi lucrul corporal, se pôte trãda și daca se trãdêsã de cãtre stãpãn, se alienêsã. De acia în acelașu modã se potã aliena

și fondurile stipendiare și tributare : se numesc însă fonduri stipendiare și tributare acele care sunt situate în provinciile : între care și fondurile italice în virtutea Constituțiunei noastre (legea unică în Condiție, *despre abolitiunea nudului drept al Quiriților*) nu mai este nici o deosebire.

Însă, dacă sunt trădate în virtute de donațiune sau de constituțiune de dote sau în virtutea unei alte cause, de sigur se transferă în proprietatea altuia.“

După cum vedem nu mai este nici o deosebire între fondurile italice și provinciale, lucrurile corporale de orice gen se pot transfera prin tradițiune, dreptul nud al Quiriților este desființat, prin urmare nu mai e dominiu bonitariu, prin urmare nu mai e diferență între lucrurile *mancipi* și *nec mancipi*, prin urmare toate lucrurile se pot transfera în proprietatea altuia prin tradițiune. Și când cauza translațiunei nu e o vânzare, ci orice altă cauză în legislația clasică, e destul în legislația clasică cele trei condițiuni sus-menționate, în legislația justiniană cele două d'antăiu.

Când este vorba de vânzare, când tradițiunea provine *ex causa venditionis*, atunci se cere o condițiune mai mult, după cum ne spune celebrul paragraf 41 din titlul nostru :

„Venditae vero res et traditae non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti expromissore aut pignore dato. Quod cavetur etiam lege duodecim tabularum, tamen recte dicitur et jure gentium, id est, jure naturali, id effici. Sed si is qui vendidit, fidem emptoris secutus est, dicendum est statim rem emptoris fieri — Însă lucrurile vândute și trădate nu devin proprietatea cumpărătorului, de cât dacă cumpărătorul a numărat vândătorului prețul, sau dacă i a dat o satisfacțiune equipolentă, de exemplu un pignu sau un expromisoru. Acesta este prevăzut în adevăr

și de legea celor XII tabule, cu toate acestea cu drept cuvânt se ține că acesta se operă și în virtutea dreptului ginților său natural. Dar dacă vânzătorul s'a încreșut în cumpărător, trebuie să decidem că de îndată lucrul devine proprietatea cumpărătorului."

Cându cauza tradițiunei este vânzarea, pe lângă condițiunile indicate mai sus, se cere, și în legislația clasică și în legislația lui Justinian, ca cumpărătorul să plătească prețul vânzătorului pentru ca să devie proprietar al lucrului cumpărat, sau să i dea altă satisfacțiune, de exemplu un fidejutor sau un pignu pentru asigurarea plății prețului, după cum o spune paragraful 41 și Gaius în legea 53 D., *De contrahenda emptione*, XVIII, 1, sau ca vânzătorul să fi făcut novațiune prin schimbare de debitor, să fi priimit ca altul să se oblige ca *expromisoru* în locul vânzătorului să plătească o sumă egală cu prețul, când atunci cumpărătorul este liberat. În regulă generală însă, până la plata prețului, vânzătorul măcar că a făcut tradițiune rămâne proprietar, și prin urmare, dacă cumpărătorul nu i plătește prețul, poate revendica lucrul vândut în mâna cumpărătorului sau a oricărui alte persoane. Causa pentru care vânzătorul reține proprietatea, este că altmintrelea în dreptul roman el ar putea fi păcălit. Cumpărătorul ar vinde, sau ar dăruia lucrul altuia care ar deveni proprietar. În mâna lui vânzătorul n'ar putea să urmărească lucrul; iar în contra vânzătorului urmărirea prețului ar putea să devie ilusoriă, dacă acesta s'ar arangia să devie insolubil sau să pară insolubil ascundându'si averea.

Condica Napoleon, în art. 1583 și Condica noastră civilă în art. 1295, au adoptat alt sistem. Ele au declarat pe cumpărător proprietar în virtutea simplului contract al vânzării, înainte chiar de orice tradițiune, care, la Francesi ca și la noi, n'are utilitate de cât pentru transmiterea posesiunei, dar ven-

datorul rămâne de plin drept creditor hypothecar privilegiat pentru plata prețului, și astfel în virtutea hypothecei sale privilegiate care se conservă fără chiar necesitatea vre-unei inscripțiuni prin simplul efect al transcripțiunei vânzării imobilului, vânzătorul poate urmări imobilul vândut în ori-ce mâini s'ar afla. Care din aceste două sisteme este mai bună? Amândouă sunt bune și fie-care din ele e potrivit stării de civilizația a poporului pentru care a fost edictat. Romanii nu puteau edicta systemul modern, căci ei n'aveau destul pergament pentru a face registre pentru toate alienările imobiliare. D'abia aveau atât cât să ajungă pentru insinuarea donațiunilor de o valoare însemnată. Modernii l'au putut adopta, căci au hârtie multă. Și bine au făcut că l'au adoptat, căci la moderni circulabilitatea sigură a bunurilor presintă mare interes, și dacă terțiul cumpărător n'ar fi știut că cumpără în mod eficace, afară numai de sarcina de a plăti restul prețului în mâna vânzătorului primitiv neacquitat, el nu ar fi cumpărat și cu chipul acesta transacțiunile ar fi rămas în stagnațiune.

În locul proprietarului poate face tradițiunea un mandatar special, după cum ne spune paragraful 42, sau chiar un mandatar general cu liberă administrațiune, cum o declară paragraful 43, mandatar care poate face chiar tradițiunea unui imobil în virtutea ori-cărui alte cauze afară de aceia a unei donațiuni, căci dacă intră într'o liberă și deplină putere de administrația și dreptul de a vinde imobile și a pune valoarea lor în loc în patrimoniul, nu poate intra însă dreptul de a dărui, căci prin donațiuni nu se administrează, ci se slește un patrimoniu.

Paragraful 44 este imprumutat din legea 9 § 6 D. *De acquirendo rerum dominio*, extrasă din aceiași Carte a aceluiași scrierii a lui Gaius:

„Interdum etiam sine traditione nuda voluntas do-

mini sufficit ad rem transferendam, veluti si rem quam tibi aliquis commodavit aut locavit aut apud te deposuit, vendiderit tibi aut donaverit; quamvis enim ex ea causa tibi eam non tradiderit, eo tamen ipso quod patitur tuam esse, statim tibi acquiritur proprietas, perinde ac si eo nomine tradita fuisset.—Câte o dată chiar și fără tradițiune simpla voință a stăpânului este de ajunsă pentru a transmite proprietatea lucrului, de exemplu daca cine-va îți a comodat sau închiriat un lucru său l'a depusă la tine, și apoi ți l'a vândut sau ți l'a donat; căci, de și în virtutea acestei cause nu ți l'a trădat, prin aceia că suferă să fie ală tău, elă devine de îndată proprietatea ta, ca cum ți s'ar fi trădat cu acest titlu.“

Maniera de a se exprima a lui Justinian de și e calcată după Gaius, este inexactă. Nu este exact că în specie nu e tradițiune, nu este exact că simpla voință transferă proprietatea. N'au ajunsă Romaniū acolo. D'abia înainte-mergătorul Ulpian admite acest principiu într'ună singură casă. Nu! E în specie o adevărată tradițiune. Tradițiunea însă care nu e de cât remiterea posesiune, adică a corpului (a detenției) și a animului (a voinței de a se comporta ca proprietar) în locă să se opere pentru ambele elemente în același moment, se operă în două momente deosebite: Proprietarul lucrului când a comodat, depusă, locat a transmisă *corpus*, acum când se hotărăște să vândă sau să dăruiască, transmite și *animus* celui căruia transmisese deja *corpus*, și așa *corpus* plus *animus* fiind egale cu *possessio*, elă îi a remisă în realitate posesiunea. Acastă manieră inexactă de a se exprima a lui Gaius și a lui Justinian a indus în cróre pe unii interpreți, care ca să explice acest paragraf, au inventat o tradițiune *brevi manu*. Nu e nici *traditio brevi manu*, nu e nici translațiune a dominiului prin simplul efect al voinței, este o adevărată tradițiune, însă în două timpuri deose-

bite, lucru la care nu se opune nici unŭ principiu și nici unŭ textŭ de lege.

Paragraful 45 este împrumutat din legea 9 § 7 D., *De acquirendo rerum dominio*, extrasă din aceiași carte a aceliași scrieri a lui Gaius.

„Item si quis merces in horreo depositas venderit, simul atque claves horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem. — Asemenea daca cine-va va vinde marfa depusă într'o magasiă, de îndată ce va fi predat cumpărătorului cheile magasiiei, elŭ îi transferă proprietatea mărfii.”

Și aci avemŭ o tradițiune adevărată, iar nu o tradițiune simbolică, cum aŭ susținut unii din interpreți. Căci dacă cheile nu se predăŭ la ușa magasiiei, cum dice Papinianŭ în legea 74 D., *De contrahenda emptione*, de care amŭ vorbit mai susŭ, nu e tradițiune, și prin urmare transferare de proprietate. Prin urmare tradițiunea cheilor, care ar fi simbolul mărfii din magasiie este ineficace.

Paragraful 46 este împrumutat din legea 9 § 7 D., *De acquirendo rerum dominio*, extrasă din aceiași Carte a aceliași scrieri a lui Gaius :

„Hoc amplius et in incertam personam collata voluntas domini transfert rei proprietatem: ut ecce, praetores et consules, qui missilia jactant in vulgus, ignorant quid eorum quisque sit excepturus, et tamen quia volunt quod quisque exceperit ejus esse, statim eum dominum efficiunt. — Ba încă și mai mult voința stăpânului aplicată la o persoană incertă, transferă proprietatea lucrului: de exemplu pretorii și consuli când aruncă bani și obiecte la mulțime, ignoră ce va prinde și cine va prinde din mulțime, și cu toate acestea fiind că vreau că orî-ce va prinde orî și cine să fie al lui, îlŭ facŭ pe ce va prinde imediat stăpânŭ.”

Consuli, și mai târziu Impărații, aveau obiceiul de a arunca bani și alte obiecte la mulțimea strânsă ina-

întea caselor lor. Ei nu ştiaŭ, când aruncaŭ, cine şi ce o să prindă. Prin urmare nu e o tradiţiune la o persoană certă în cazul acesta. Totuşi e o adevărată tradiţiune. Căci aruncătorul prin aruncare se desbracă de *corpus* şi în momentul prinderii lucrului *animus* alŭ său de care s'a desbrăcat şi pe care a voit să'lŭ transfere celui ce va prinde se găseşte în momentul prinderii pe capul celui ce l'a prinsŭ. Este o desbrăcare de *corpus* şi de *animus* separată, printr'un intervalŭ de timpŭ adesea foarte scurtŭ, de îmbrăcarea cu *corpus* şi cu *animus* a celui ce pune mâna pe lucru aruncat. În cât este o adevărată tradiţiune, cum ŭdice şi Gaius şi Justinianŭ, şi cum susţinŭ cea mai mare parte din interpreŭi, între care şi *Vinnius* asupra acestui paragrafŭ. Heineccius însă asupra acestui paragrafŭ, anotândŭ pe *Vinnius* în ediŭiunea Comentarului acestuia asupra Instituŭiunelor lui Justinian din 1755, typărită în Lyon, ŭdice că în acest casŭ e o acŭiziŭiune prin ocupaŭiune a unui lucru abandonat. Heineccius se înşelă, căci în abandonŭ, abandonatorul nu se preocupă de cât de desinvestire, nici nu se gândeşte că o să ia cine-va lucrul; în cazul de *missilia* din contră magistratul şi Impăratul nu se ocupă numai de desinvestire, ci şi de investire a celui ce se va nemeri ca să puie mâna pe lucru.

TITLU II

Despre lucrurile incorporale.

Să transcriem mai întâiu și să traducem textele relative la această materie.

„Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales.—Corporales hae sunt, quae natura tangi possunt: veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum et denique aliae res innumerabiles.—Incorporales autem sunt, quae tangi non possunt: qualia sunt ea quae in jure consistunt, sicut hereditas, usus-fructus, usus, obligationes quoquo modo contractae. Nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur; nam et fructus qui ex fundo percipiuntur corporales sunt, et id quod ex aliqua obligatione nobis debetur plerumque corporale est, veluti fundus, homo, pecunia: nam ipsum jus hereditatis, et ipsum jus utendi fruendi, et ipsum jus obligationis incorporale est.—Eodem numero sunt jura praediorum urbanorum et rusticorum, quae etiam servitutes vocantur.—Pe lângă aceasta unele lucruri sunt corporale, altele incorporale.—Corporale sunt acelea care după natura lor se pot atinge, precum un fond, un serviu, o haină, o bucată de aur sau de argint, și

alte multe nenumărate lucruri.—Incorporale sunt însă cele ce nu se pot atinge : precum sunt lucrurile ce consistă într'unu dreptu ôre-care, de exemplu hereditatea, usufructul, usul, creanțele or-cum ar fi contractate. Și puțin importă că în hereditate se coprindă lucruri corporale: căci și fructele care se percepă dintr'unu fondă sunt lucruri corporale, și ceia ce ne este datorit în virtutea unei obligațiuni este mai adesea un lucru corporal, precum o moșie, ună servă, o sumă de bani: căci dreptul de hereditate însuși, dreptul de usufruct însuși, dreptul de creanță însuși, este ună lucru incorporal. — Totă între lucrurile incorporale se numără și servituțele prediale rustice și urbane.“

În realitate tôte lucrurile sunt corporale, căci tôte se potă atinge.

Dacă însă considerămă drepturile care pôrtă asupra lucrurilor, și le calificămă și pe ele de lucruri, atunci tôte sunt incorporale, dreptul de proprietate, de usufruct, usă, de creanță, de hereditate, servituțele prediale, căci tôte se concipă cu mintea, nu se potă concepe de cât în urma unui raționamentă. Romanii însă, practici cum erau, fiind că din tôte aceste drepturi nici unul nu se confundă cu lucru, de cât numai dreptul de proprietate, care absorbă lucrul, în cât a dice că cine-va este proprietar al unui lucru, sau luând lucrul în locul dreptului, a dice că cătare lucru este al cătăruia este tot una, aș distinsii între dreptul de proprietate și cele-l'alte drepturi, și pe celă d'ântăi confundându'l cu lucrurile ce pôte avea drept obiecte; aș disă că aceste lucruri sunt corporale, iar pe cele-l'alte drepturi, neabsorbind lucrurile și neputându-le confunda cu ele, aș disă că sunt lucruri incorporale.

În realitate însă este o pură questiune de terminologie, care n'are nici o importanță practică.

DESPRE LEGATE

Legatul este o dispozițiune solemnă de ultimă voință, coprinsă într'unu testamentu saũ într'unu codicilũ confirmatũ prin testamentu, dependinte de instituțiunea de herede, făcută unei persóne care se numește legatarũ cu valori prelevate din hereditate, care altmintrelea arũ rãmânea în hereditate și arũ aparține heredeluĩ instituitũ, și care nu póte fi pusũ de cât în sarcina unũ herede testamentarũ. De aceia și Florentinũ în legea 116 D., *De legatis* I (Cartea XXX) dice cã legatul este o delibațiune, o extractiune din hereditate, prin care testatorul conferã cuiva ceva din ceia ce altmintrelea ar aparține în întregimea sa heredeluĩ. De aceia textele întrebuintesã expresiunile *legare ab aliquo*, adicã a pune unũ legatũ în sarcina cuiva. Legatul este făcutu totũ-d'auna în termeni solemnĩ și imperativi ca și instituțiunea de herede. Vorba *legatum*, vine de la *lex*, cãci testatorul prin legatũ ca și prin instituțiune de herede, legiuește asupra averii sale. Și de aceia în sensũ largũ vorba legatũ se aplicã la tóte dispozițiunile testamentare, afarã de fideicommisses, care la începutu erau necunoscutes și ne coprinse în testamente. De aci formula legii celor XII Tabule: *Ubi legassit super pecunia tutelave suae rei ita jus esto.* — Dupã cum

cine-va va legiui asupra averii saŭ tutelii averii sale, aŝia sã fie în dreptŭ.—E de observatŭ aci cã prepozițiunea *super* este urmatã de ablativŭ, ca în forma arhaicã, iar nu de acusativŭ ca în forma clasicã.

Fideicomisul din contrã este o dispozițiune nesolemnã de ultimã voințã, fãcutã într'unŭ modŭ ŝi în termeni precativi, coprinsã fie într'unŭ testamentŭ, fie într'unŭ codicilŭ confirmatŭ prin testamentŭ, fie chiar într'un codicil ne confirmat prin testament ŝi pusã în sarcina unui herede ab intestatŭ.

Justinianŭ a confundatŭ legatele cu fideicomisele, ŝi de aceia, în paragraful 1 alŭ titlului XX din Cartea II a Instituțiunelor sale, comisarii lui Justinianŭ aŭ definitŭ legatul: *o donatiune lãsatã de unŭ defunctŭ, donatio quaedam a defuncto relicta*, schimbãndŭ din definițiunea legatului datã de jurisconsultul Modestinŭ (legea 36 D., *De legatis* II XXXI) vorba *testamento* în vorbele *a defuncto*. În adevãrŭ Modestinŭ ŝicea: *legatum est donatio testamento relicta*.

În legislațiunea clasicã erau patru feluri de legaturi, fie-care dintr'ensele își avea formele sale sacramentale proprii; afarã din formele speciale fie-cãruil legatŭ, testatorul nu fãcea nici unŭ felŭ de legatŭ, fãcea unŭ actŭ nulŭ. Nu numai cã nu se putea împlini prin equipolente formele prescise pentru fie-care legatŭ, darŭ încã daca forma întrebuintatã nu era tocmai aceia prescisã pentru legatŭl ce voia a face testatorul, nu i se da nici mãcar efectul unui legatŭ pentru care se cereau condițiuni mai facile. Acãsta este starea de lucruri primitivã, purã, care a duratŭ pãnã la Neron. Acãsta este forma solemnã purã în tãtã rigõrea ei, ŝi în tãtã frumusețea rigõrei ei. Nu numai cã fie-care din cele patru feluri de legate își avea forma sa, darŭ încã fie-care din ele își avea condițiile sale de fondŭ pentru a putea fi fãcutŭ în acãstã formã, ŝi fie-care din ele își avea efectele sale proprii.

Aceste patru feluri de legate, grație descoperirii originalului Instituțiilor lui Gaius, le cunoaștemu astăzi pe deplin. Gaius în privința lor nu dă amănunțele cele mai meticuloase, în câtă mai că nu vomă avea pentru a le explica de câtă a explica paragrafele scrise de Gaius în privința lor. Despre aceste patru feluri de legate, Gaius ne vorbește în paragrafele 192 până la 223 inclusivă ale Comentariului II a Instituțiilor sale.

Aceste patru feluri sunt: legatul *per vindicationem* (sau cum îl vomă numi legatul *prin vindicațiune*, adică prin care legatarul câștigă ca acțiune pentru a-lă reclăma, *vindicațiunea*), legatul *per damnationem* (sau cum îl vomă numi legatul *prin condamnățiune*), adică prin care testatorul condamnă pe herede întocmai ca cum judecătorul îl ar condamna, întru a da sau a face ceva), legatul *sinendi modo* (sau cum îl vomă numi legatul *cu permisiune*), adică prin care testatorul condamnă pe herede să permită legatarului să ia ceva, și legatul *per praeceptionem* (sau cum îl vomă numi legatul *cu preluare*), adică legatul în care testatorul dă dreptul unuia din heredi de a lua cu preferință, de a prelua ceva peste partea sa hereditară.

Să vorbimă mai înteu de legatul *per vindicationem*.

Relativă la această specie de legat, ca și la celelalte trei, găsimă amănunte foarte precise și complete în Institutele lui Gaius. Descoperirea originalului acestor Institute a fost foarte prețioasă pentru această materie. Înainte de această descoperire nu avem cunoștință de cât de numele acestor legate, după Instituțiile lui Justinian. Erau și fragmente în Pandecte care se refereau la aceste patru feluri de legate. Dar ele erau interpolate de comisarii lui Justinian. E adevărat că unele din ele erau imperfectă coresce, în cât lăsa să se trădese ideia vechiă a jurisconsultilor de la care emană, dar aceste idei erau

obscure, și numai astăzi, după descoperirea originalului Institutelor lui Gaius, ele au devenit complet inteligibile, și s'a putut constata unde și cum au fost interpolate. Gaius vorbește de legatul *per vindicationem* în paragrafele 193 până la 200 inclusiv. Forma în care putea și trebuia să fie făcutu acestu legatū este arătată de Gaius în paragraful 193. Eacă cum se exprimă Gaius în acestu paragrafū:

„*Per vindicationem hoc modo legamus: Lucio Titio, verbi gratia, hominem Stichum do lego; sed (et) si alterutrum verbum positum sit, velut: Hominem Stichum do vel lego, per vindicationem legatum est; si vero etiam aliis verbis, velut ita legatum fuerit: Sumito, vel ita: Sibi habeto. vel ita: Capito, aequè per vindicationem legatum est.*— Prin vindicațiune legămū astū-felū: Daū legū lui Lucius Titius, de exemplu, pe servul Stichus; dar și de va fi pusū numai una din cele două vorbe, de exemplu: Daū saū legū pe servul Stichus, este legatū prin *vindicațiune*; dacă însă se va fi întrebuintatū chiar și alte expresiuni, de exemplu dacă se va fi legatū astū-felū: Ia, saū astū-felū: Aibī penru tine, saū astū-felū: Priimește, asemenea este legatū prin *vindicațiune*.”

După cum vedemū în formulă intră saū expresiunea: *do*, adică *îți transferū directū proprietatea*, saū expresiunea *lego*, care exprimă idea de leguire, *legiuescū penru tine*, saū mai bine expresiunile ambele reunite, *legiuescū șiți transmitū proprietatea*, saū imperativul, care exprimă idea de poruncire a testatorului care legiuește, care poruncește cum are să fie după mórtea sa. Darū în forma imperativă nu se pôte întrebuinta de câtū unul din cele trei verburī: *sumere, capere, sibi habere*. Afară de aceste șese formule nici una alta, câtū de equipolentă, nu pôte fi întrebuintatā penru a face unū legatū *per vindicationem*. Testatorul nu pôte dice de exemplu:

Titius capiat, sumat, sibi habeat, adică întrebându-l subjonctivul în loc de imperativ, ca în materie de instituțiune de herede, unde poate dice și *heres esto* și *heres sit*. Asemenea nu poate dice *jubeo ut Titius habeat, capiat, sumat*, adică întrebându-l vorba *jubere* care este destul de poruncitoare, cum poate dice făcându-l o instituțiune de herede: *Titium heredem esse jubeo*. În adevăr Ulpian, care se ocupă în Regulele sale, titlul XXIV, despre forma legatului *per vindicationem*, nu indică alte formule de cât tot cele indicate de Gaius. Iar Paul, în Sentențele sale, Cartea III, titlul 6, în care se ocupă pe larg de legate, nu indică nici o formulă. În materie de instituțiunii de herede, dacă s'a admisă încetul cu încetul mai multe formule, cum am arătat în Volumul II al Fragmentelor mele juridice, cauza este necesitatea validității unei instituțiunii, fără de care nu există testament, pe când testamentul poate exista și fără legate, și apoi, în timpul lui Gaius, Ulpian și Paul, erau deja de mult admise ca obligatorii fidei-comisele, care nu erau supuse la nici o formalitate, și prin care testatorul putea face ceea ce ar fi voit să face prin legate.

În paragrafele 194 și 195, Gaius ne arată cauza numelui acestui legat și efectele sale.

§ 194. „*Ideo autem per vindicationem legatum appellatur, quia post aditam hereditatem statim ex jure Quiritium res legatarii fit, et si eam rem legatarius vel ab herede, vel ab alio quocumque qui eam possidet, petat, vindicare debet, id est, intendere rem suam ex jure Quiritium esse.*—De aceea legatul se numește prin vindicațiune, căci îndată după adițiunea de hereditate lucrul devine proprietatea după dreptul Quiritilor a legatarului, și dacă legatarul îl cere său de la herede, sau de la oricine altul care îl posedă, trebuie să vindice, adică

să pretindă că lucrul este alu său după dreptul Qui-riților.“

§ 195. „*In eo vero dissentiunt prudentes, quod Sabinus quidem et Cassius, ceterique nostri praeceptores, quod ita legatum sit, statim post aditam hereditatem putant fieri legatarii, etiamsi ignoret sibi legatum esse dimissum; et posteaquam scierit et repudiaverit, tum perinde esse atque si legatum non esset; Nerva vero et Proculus ceterique illius scholae auctores, non aliter putant rem legatarii fieri, quam si voluerit eam ad se pertinere. Sed hodie ex divi Pii Antonini constitutione hoc magis jure uti videmur quod Proculo placuit, nam cum legatus fuisset Latinus per vindicationem coloniae, Deliberent, inquit, decuriones an ad se velint pertinere, proinde ac si uni legatus esset.*—Intr’acestă punctă însă sunt în disensiune prudenții, că Sabinus și Cassius și cei-l’alți preceptorii ai noștrii, sunt de părere că ceia ce s’a legatū astū-felū, devine proprietatea legatarului îndată după adițiunea de hereditate, chiar dacă elū ar ignora că i s’a făcut legatul; și că, dacă în urmă aflându despre dēnsul ilū va repudia, atunci legatul este consideratū ca cum nu s’ar fi făcutū; iar Nerva și Proculus și cei-l’alți sectatorii ai scōlei lorū, sunt de părere că lucrul legatū nu devine proprietatea legatarului, de câtū dacă legatarul voește să accepte legatul. Astădăi însă, în virtutea Constituțiunei divului Antoninū celū Piū, vedemū că se urmeasă de preferință în practică părerea lui Proculus: căci, legându-se prin vindicațiune unū Latinū unei colonii. Să delibere, a dīsū elū, Decurioniī dacă voescū să accepte legatul, întocmai ca cum legatul ar fi fost făcutū unui particularū.“

Legatul prin vindicațiune se numește astū-felū pentru că printr’ēnsul se transferă dreptul de proprietate de pe capul testatorului pe capul legatarului, fără să se oprească pe capul heredeluī, și de aceia

legatarul are pentru a reclama obiectul legatului, ca oricare proprietar, acțiunea în vindicațiune, elu va putea vindica lucrul legatului în mânele celui ce-lu deține fie heredele, ceia ce se va întâmpla mai adesea, fie o altă persoană, intențiunea formulei acțiunii sale, cum dice Gaius, va fi intențiunea formulei acțiunii în vindicațiune, elu va pretinde că lucrul este alu său după dreptul Quiritilor; dacă de exemplu s'a legatului lui Titius *per vindicationem* fondul Cornelianu, intențiunea formulei acțiunii ce va intenta Titius, va fi: *Si paret fundum Cornelianum Titii esse ex jure Quiritium*. Daru cându va deveni legatarul proprietar? Să nu confundămă această questiune cu questiunea de a se ști cându se deschide dreptul său la legatului, *quando dies legati cedit*. Asupra acestui din urmă punctu, toți prudentii erau de acord, și Sabinianii și Proculianii, că dreptul la legatului *per vindicationem* puru se deschide în momentul morții testatorului, prin urmare dacă legatarul more în urmă, elu transmite dreptul său moștenitorului său, sub condițiunea bine înțelesu tacită ca heredele să facă adițiune de hereditate. Daru dreptul de proprietate cându se consolidează elu pe capul legatarului? În privința acestui punctu Sabinianii erau în desacord cu Proculianii. Sabinianii susțineau că legatarul devine proprietarul de îndată ce heredele făcea adițiune, că devenea proprietarul chiar dacă ignora existența legatului, că bine înțelesu elu putea în urmă să repudiese, și atunci era consideratulu cu efectulu retroactivu ca cum nu ar fi fost nici o dată, și nici unu moment, proprietarul, daru dacă accepta, acceptarea sa avea efectulu retroactivu în momentul adițiunii heredității, și chiar mai susu, în momentul morții testatorului, cu alte cuvinte că în intervalul de la adițiunea heredității până la acceptațiunea legatului, proprietatea legatului era *in pendentu*, în suspensiune. Proculianii credeau din contră că între adițiunea heredității și acceptațiunea le-

gatului, lucrul legatū era alū nimului, nici alū here-
delui, nici alū legatarului, că elū nu devenea proprie-
tatea legatarului de cât prin acceptațiune și de la
acceptațiune încolo; că de asemenea dacă legatarul
repudia, lucrul legatū, *res nullius* de la adițiunea
heredității până la repudiarea legatarului, devenea
de atunci numai proprietatea moștenitorului. Conse-
quența fatală a opiniunii Proculianilor ar fi fost că,
în intervalū lucrul fiind *res nullius*, putea prin ocu-
pațiune să devie proprietatea primului ocupant, care
putea să'lū alienese, să'lū grevese de usufruct, servituți,
gagiū, drepturi care trebuiaū să rămāie valabile în mâna
terțiilor acquisite, să pōtā ocupatorul să percepe
fructele în intervalū, să le facā ale sale presupuindū
că ar fi fostū de bună credință, ceia ce trebuie să
recunōștemū că ar fi fōrte rarū. Darū nu cređū că vre-
datā în practică să se fi putut produce aceste conse-
cinte, căci lucrul fiind de faptū în hereditate, era
greū să intre în mâna cuiva prin primā ocupațiune
de bună credință. Unū efectū însă alū acestei opi-
nii pe care ilū indicā Demangeat mi se pare
admisibilū. Sā presupunem că legatarul *per vindic-*
ationem, ignorānd legatul, face unū testamentū și
légā *per vindicationem* obiectul legatului după adi-
țiunea heredității și înainte de a afla despre existența
lui. În opiniunea Sabinianilor, dacă în urmă aflā și
acceptā legatul, a legatū lucrul său, prin urmare le-
gatul făcut la rândul său este valabil; în opiniunea
Proculianilor, legānd unū lucru *nullius*, a făcutū unū
legatū nulū, chiar dacă în urmă a acceptatū legatul,
căci în intervalū lucrul era *nullius* și acceptațiunea
sa nu are efectū retroactivū. Gaius ne spune în pa-
ragraful 195 că opiniunea lui Proculus a fost admisā
de o constituțiune a divului Antoninū Piul, pe care
pentru prima orā ilū declarā *divus* în acestū para-
grafū, adică răposatū, căci Impērații erau divinisați
după mōrtea lorū, puținī erau care nu erau divini-

sați, de exemplu Neron, pe cându în paragraful 126 alu aceluiași comentariu II a Instituțiunelorū sale ilū numește *imperator Antoninus*, ceia ce dovedește că, cându seria paragraful 126, Imperatul Antoninū celū Piū trăia încă, pe cându când seria paragraful 195 murise, ceia ce dovedește că Gaius a trăitū subt Antoninū celū Piū și subt succesorul acestuia Commodū. Gaius adaugă că, în urmă acestei constituțiunii, în timpul sēu, se urma în practică opiniunea Proculianilor. Gaius argumentesă relativū la aprobarea de către Antoninū Piul a păreriī Proculianilor dintr'unū rescriptū la alū sēu, prin care Impēratul, relativū la unū legatū *per vindicationem* făcutū unei Colonii care avea de objectū unū Latinū Junianū, a decisū să delibere decurionii daca vorū să accepte legatul, întocmai cum ar delibera unū particularū căruia s'ar lega ceva. Textul, cum amū vedutū dice *Latinus*. Unū interpreți sunt de părere că e vorba de unū servū cu numele de *Latinus*. Iar alții, Vangerow (*Ueber die Latini Juniani*, paginile 84 și 85), Pellat la cursul sēu (anul 1858), Demangeat, *Cours élémentaire de droit romain*, 3-a edițiune, T. I, pag. 777 nota 3, sunt de părere că objectul legatului consista într'unū Latinū Junianū, adică că era vorba de unū legatū făcutū de unū fostū proprietarū bonitarū care mani misese pe servū sēu, și lū făcuse prin manumisiune libertū Latinū Junianū, care legase *per vindicationem* unei colonii acestū libertū Latinū Junianū, adică drepturile ce avea la bunurile sale după mórtea sa, căci știmū că patronul lua la mórtea Latinului Junianū bunurile acestuia *jure peculii* (Gaius, *Instituțiunii* Comment. II § 56). Totuși, măcar că Gaius afirmă că în timpul sēu se urma în practică opiniunea Proculianilor, însă în cele după urmă a prevalut opiniunea Sabinianilor, după cum rezultă din textele jurisconsultilor inserate în Pandecte. Așa este între altele unū textū alū lui Pomponius care era anteriorū lui Gaius, căci Pomponius

era contemporană cu Juliană care trăia sub Hadriană. Acest text este legea 19 § 1 D., *Quemadmodum servitutes amittuntur* (VIII, 6) în care jurisconsultul dice: „Dacă îți voi fi legat prin fondul meu dreptul de trecere cel mai întins numit *via*, și în urmă heredele meu făcându adătuire de hereditate mea, ignorând legatul, nu vei fi usat doi ani, timpul necesar pentru stingerea servitutei, vei pierde servitutea prin ne usă. Iar dacă, în intervalul de doi ani, și înainte de a expira (și prin urmare de a se stinge servitutea prin ne usă) vei fi vândut fondul tău altuia, iarăși ignorându de legat, iar cumpărătorul aflându de legat, va fi exercitată servitutea în timpul ce mai rămănea până la împlinirea celor doi ani, servitutea îi va aparține lui, căci începuse a fi a ta (măcar că nu știa de dănsa) și nu mai poți nici renunța la dănsa, repudiându legatul, de ore ce fondul dominant nu ți mai aparține.” Acest text este conceput de sigur în opinia Sabinianilor. În opinia Proculianilor s’ar fi decis din contră ca cumpărătorul n’a câștigat servitutea, de ore ce vândătorul nu o câștigase nici el încă, și că fiind că a apucat să vândă fondul, și servitute prediale fără fond dominant nu se concipe, el chiar dacă ar afla că legatul de servitute, nu lă mai pte accepta.

Putem cita chiar un text al lui Juliană, legea 86 § 2 *De legatis* I (XXX), în care Juliană se exprimă ast-fel: „Când se legă un serv, și starea servului însuși și a tot ce se atinge de serv este în suspensiune: căci dacă legatarul repudiasă legatul, servul este considerat ca cum nu a fost nici o dată al lui, dacă nu lă repudiasă, servul este considerat că a devenit proprietatea lui din momentul adătuinei heredității. După această regulă se va decide și relativ la dreptul a tot ce a primit servul prin tradiție, sau a stipulat, sau i s’a dăruit sau i s’a

legatū: adică se va considera servul că a lucrat saū a primit saū ca servū alū heredelui saū ca servū alū legatarului.“

Mai putem cita ca probă un textū alū lui Ulpian, legea 44 § 1 *De legatis* I (XXX), in care acestū jurisconsultū dice: „Dacă cineva ignorandū că i s'a legatū un lucru, ilū va fi legatū și elū altuia la rândul său, și in urmă va fi aflatū de legat și 'lū va fi acceptat, legatul făcutū de elū va fi valabilū, căci de ore-ce legatarul nu a repudiatū legatul, legatul este consideratū că a fost al lui cu efectū retroactivū (de la adițiunea de hereditate); iar dacă va fi repudiat legatul, obiectul legatū este consideratū că a fost cu efect retroactivū alū heredelui.“

Paragraful 200 nu este de cât unū anexū al paragrafului 195. De aceia ilū vomū traduce și il vomū parafrasa imediatū.

§ 200. *Illud quaeritur, quod sub conditione per vindicationem legatum est, pendente conditione cujus esset. Nostri praeceptores heredis esse putant, exemplo statuliberi, id est ejus servi qui testamento aliqua conditione liber esse jussus est, quem constat interea heredis servum esse. Sed diversae scholae auctores putant nullius interim eam rem esse: quod multo magis dicunt de eo quod sine conditione pure legatum est, antequam legatarius admittat legatum.* —

Se 'ntrebă jurisconsultū alū cui este lucrul legatū subt condițiune, prin vindicațiune, in timpul pendenței condițiunei. Preceptorii noștri sunt de părere că este alū heredelui, după exemplul *statuliberului*, adică a celui servū care a fost liberat prin testamentū subt condițiune, care in modū constant aparține heredelui in intervalū. Darū autorii scōlei contrarie sunt de părere că in intervalū lucrul legatū subt condițiune nu este alū nimului: ceia ce cu atâtū mai multū dicū de lucrul legat purū fără condițiune, înainte ca legatarul să accepte legatul.“

Statuliberu său liber de faptu să numește servul manu-misū *per vindicationem sub conditione*, de exemplu cându testatorul a ȃisū: *Stichus servus meus liber esto si navis ex Asia venerit*. In timpul pendenței condițiunei servul este în faptu liberu, de accia se și numește *statuliber*, pretorul ia sub protecțiune persoana lui, care nu mai pôte fi maltratată de stăpănu sēu. Acest stăpănu, după părerea constantă a tutulor jurisconsultilor este, in timpul pendenței condițiunei, heredele scrisū după cum ne spune și Ulpian in Regulele sale, titlul II § 3, in care titlu se ocupă in mod special și amănuțitū de *statuliber*, titlu pe care ilu amū explicat in Tomul I alū Fragmentelor mele juridice, la care trămitū pe cititorū. Sabinianii aplicau regula admisă de toți pentru legatul de libertate *per vindicationem* făcut sub condițiune, ori-cărui legat condițional *per vindicationem*, chiar acelu legat care are de objectū unū lucru 6re-care pe care testatorul ilu lēgă condițional *per vindicationem* unei persoane 6re-care. De exemplu testatorul a ȃisū; *Do lego fundum Cornelianum Gaio si navis ex Asia venerit*. In momentul adițiunei de hereditate condițiunea este încă in suspensiune. In intervalū ȃicū Sabinianii fondul Cornelianū este alū heredelui. Proculianii din contră susținū cā lucrul este *nullius*, ca și in casul in care legatul este purū. Opiniunea care a prevalut și aci este opiniunea Sabinianilorū. Acēsta rezultă din mai multe texte inserate de compilatori in Pandecte. Intre altele din legea 66 D., *De rei vindicatione* (VI, 1) in care Paulū ȃice: „Nu mai puțin putemū vindica ca alū nostru unū lucru care se speră cā va eși din proprietatea noastră, de se va implini condițiunea legatului lucrului său alū libertății.“ Veđi asemenea Modestinū legea 32 § 1 D., *De legatis II* (XXXI), care ȃacordă și fructele, din care rezultă cā fructele ce arū percepe heredele in timpul pendenței condițiuni ii aparținū irevocabilū, fără să fie obligatū

a le restitui legatarului revendicantă în casă de împlinire a condițiunei, „Hereditatele pöte, înainte de împlinirea condițiunei vindica fondul cu fructele percepute de la legatară care 'lă deține, fără să i 'lă fi trădată hereditatele. «Veđi asemenea legea 13 § 1 *De pignoribus et hypothecis* (XX, 1), în care Marciană dă dreptul heredității *pendente conditione* să hypothecese pe *statu liber*, declarând bine înțelesă că hypotheca se rezolvă în casă de împlinire a condițiunei: „Statuliberul pöte asemenea să fie dată în *hypothecă*, de și împlinindu-se condițiunea *pignus* se stinge.“ Aci jurisconsultul întrebuintesă în prima parte a propozițiunei expresiunea *hypothecă* și în cea d'a doua vorba *pignus*, căci în timpul seă ajunsese să se confunde măi de totă pignus cu hypotheca. „Veđi asemenea pe Marcellus în legea 11 § 1 D., *Quemadmodum servitutes amittuntur* (VIII, 1): „Hereditatele a impusă servituți unui fondă legată sub condițiune: aceste servituți se vor stinge dacă condițiunea legatului se va împlini...“

Gaius în paragrafele 196 și 197 se ocupă de lucrurile care potă face obiectul legatului *per vindicationem*.

§ 196. „*Eae autem solae res per vindicationem legantur recte, quae ex jure Quiritium ipsius testatoris sunt. Sed eae quidem quae pondere, numero, mensura constant, placuit sufficere si mortis tempore sint ex jure Quiritium testatoris, veluti vinum, oleum, frumentum, pecuniam numeratam. Ceteras res vero placuit utroque tempore testatoris ex jure Quiritium esse debere, id est, et quo faceret testamentum, et quo moreretur, alioquin inutile est legatum* — Înșă numai acele lucruri potă fi valabilă legate prin vindicațiune, care sunt chiar ale testatorului după dreptul Quiritilor. Acele lucruri însă care constă în greutate, în numără și în măsură (adică care se estimă după greutate, după numără și după

măsură), a prevalat opiniunea că e destul să fie în proprietatea testatorului după dreptul Quiriților în momentul morții sale : astu-felū este vinul, uleiul, grăul, banii numărați. Iar cele-l-alte lucruri s'a admisū că trebue să fie ale testatorului în ambele momente, adică și în momentul confecțiunei testamentului și în momentul morții : altmintrelea legatul este nulū.“

§ 197. „*Sed sane hoc ita est jure civili. Postea vero auctore Nerone Caesare senatusconsultum factum est, quo cautum est ut, si eam rem quae legaverit quae ejus nunquam fuerit, perinde utile sit legatum atque si optimo jure relictum esset : optimum autem jus est per damnationem legatum, quo genere etiam aliena res legari potest, sicut inferius apparebit.* — Darū evidentū acēsta este așa după dreptul civil. Inșă în urmă, după propozițiunea lui Neron Cesarul (Impēratul), s'a făcut unū Senatusconsult prin care s'a decis că chiar daca cine-va a legatū prin vindicațiune unū lucru care nu a fostū nici o dată alū sēū, totuși legatulū să fie valabilū ca cum ar fi fostū făcutū în forma cea mai avantagiōsă: iar forma cea mai avantagiōsă este a legatulū *per damnationem*, în care formă se pōte lega și lucru străinū, după cum voiū arēta mai la vale.“ Este de observatū în paragraful 197 mai întēiū că Gaius de și vorbește despre unū Imperatū mortū, nu'lū numește *divus*, cum obienuitū se numeaū Imperațiū Romanī după mōrtea lorū, pentru că erau divinisați : In adēvērū Neron a fost unul din rariī Impērațiū, care din cauza stupidei, nebunei și atrōciī sale guvernare, nu a fost divinisațū. Mai este de observatū în paragraful 197 vorba *optimus*, care este pusă de Gaius când în formă clasică, *optimo jure*; cândū în forma arhaică *optimum jus*¹⁾. Mai multe adjective latine aū avut acēstă formă

¹⁾ In edițiia lui Gaius din *Corpus juris civilis* a lui Galisset este scrisū *optimum jus*.

archaică în *u* la superlativ, astă-felū sunt superlativete *maxumus*, clasicū *maximus*, *postumus* de la *posterus*, *comparativū posterior*, superlativ *postumus*, care clasicū ar fi trebuit să se scrie *postimus*, care a rămasū chiar în limba clasică în forma sa arhaică *postumus*.

De óre ce efectul legatului *per vindicationem* este de a transporta directū proprietatea după capul testatorului pe capul legatarului, și de óre-ce niminea nu póte da altuia ceia ce n'are, nu póte transfera altuia unū dreptū ce nu' aparține, urma naturalū ca testatorul să nu póta lega *per vindicationem* de cât lucrurile asupra cărora elū era proprietarū, și proprietarū *ex jure Quiritium*, căci numai proprietatea *ex jure Quiritium* este garantată prin *vindicatio*, și legatul se numește *per vindicationem*. Prin urmare nu va putea lega astă-felū lucrurile pe care testatorul le are *in bonis*. Pe acestea nu le va putea lega de câtū *per damnationem*, *sinendi modo*, sau *per praeceptionem*, unū coherede, și încă numai după opiniunea Proculianilorū. Rămânea a se ști daca este destul ca testatorul să fie proprietarū asupra lucrurilor ce legă *per vindicationem*, în momentul morții, sau dacă trebuie ca elū să fie proprietarū asupra lorū și în momentul confecțiunei testamentului și în momentul morții testatorului. Se putea susține cu dreptū cuvântū că, orī-care ar fi lucrurile legate, testatorul trebuie să fie proprietarū asupra lor și în momentul confecțiunei testamentului; căci atunci testeasū, și cum o să transporte, și să cugete măcar că transportă proprietatea a lucrurī ce nu' aparține; și în momentul morții, căci testatorul e presupus că cugetă mereū până la mórte la testamentul seū, și că ilū aprobă prin acésta chiar că nu'lū modifică, adică că'lū face în modū definitivū în premomentul morții, și apoi daca elū nu mai e proprietarū asupra lucrului ce a legatū când era proprietarū, póte că a voitū

chiar să revóce legatul, alienându lucrul. Dar, orî și cum ar fi, nu se póte înțelege cum cine-va când móre, și atunci transmite în definitiv, să transmită proprietatea unui lucru ce nu'i mai aparține. Și dacă n'o fi voit să revóce alienând, în orî-ce casă póte vala legatul *ex Senatusconsulto Neroniano* ca legatú *per damnationem*, dar ca legatú *per vindicationem* de sigurú nu póte produce efect, și înainte de Senatusconsultú nu produce nici unul, chiar dacă ar fi fost sigur că a alienat lucrul de extremă nevoiă. Inșă s'aú gândit juriconsultii și aú vedú că această exigență ar fi avut consequențe prejudiciabile în practică pentru lucrurile fungibile. De sigurú testatorul în rigórea principiilor ar trebui să fie proprietarú pe cătățimea de vinú ce vrea să lege *per vindicationem* când testésă. Dar inconvenientul practic ar fi mare. Dacă ar trăi mult după confecțiune, ar trebui saú să conserve indefinitú vinul legatú, saú să fie consideratú că fiind că la consumat, a revocat legatul. Ceia ce iar era tristú pentru legatar, căci póte acésta nu a fost intențiunea testatorului. Și înainte Senatusconsultului Neronianú, soluțiunea acésta era fatală. Eacă dar un testator genat să nu consume vinul ce a legat, să nu dispue de numerarul ce a legat, să fie genat în operațiile sale, să fie silitú dacă vrea să persiste în legatú să se uite la bani, să nu cumpere o moșie de valóre indoită, dacă vinul nu era din acele vinuri ce se putea conserva, saú să 'lú lase să se strice, saú de'lú consumă saú alienă, să fie considerat că a revocat legatul. Aceste incongruențe practice aú făcut ca să se admită (placuit, să placă, să se admită ca mai avantajósú în practică) ca pentru lucrurile fungibile, (care de altmintrelea, nu aú nici valóre în identitatea lorú, ci în fungibilitatea lorú, în reprezentabilitatea lorú prin lucruri de aceeași natură, calitate și cantitate saú măsură saú greutate) să fie destul ca testatorul să fie proprietarú în momentul

morții de o cătățime, de o măsură, de un număr egal de lucruri fungibile de natura și calitatea acelora ce a legat *per vindicationem* cându își a făcut testamentul.

Acastă stare de lucruri singură logică, singură în același timp conformă cu principiile și cu equitatea, care ținea comptu și de solemnitatea formelor, și de diversitatea specelor de legate, și de cea ce rațiunea practică permitea a se admite ca temperamentu, a ținutu până la Neronu. Acestu Impăratu a datu printr'unu Senatusconsultu ce a propusu, sau a făcutu să se propuiă în numele său în Senatu, prima lovitură acestui systemu complectu în care fie-care legatū își avea forma sa și își producca efectele sale, și în care testatorul nu putea lega de câtu în forma unuia din aceste legate.

Senatusconsultul Neronian a decisu că pe fiitoru orice legatū care din cauza formei nu ar fi valabilu ca legatū *per vindicationem*, va fi valabilu ca legatū *per damnationem*; dacă ar fi putut să fie valabilu în astă calitate, presupuindū că testatorul ilu ar fi făcut în asemenea formă. Senatusconsultul nu se exprimă chiar astu-felū. Senatusconsultul dice că orice legatū nulū din cauza formei întrebuintate este validū dacă validū ar putea fi presupuindū că ar fi făcut *optimo jure*, adică în forma cea mai generosă, cea mai facile. Apoi forma cea mai facile, cea mai generosă, nu cea mai eficace, darū cea mai generosă, cea mai facile, cea mai la îndemână, este forma legatului *per damnationem*, căci în această formă, după cum vomu vedea, se pôte lega nu numai lucrurile asupra cărora testatorul este proprietari *ex jure Quiritium*, darū și lucrurile heredelui, darū și chiar lucrurile străine cu desăvirșire și de herede și de testatorū.

În paragraful 198 Gaius se ocupă de cazul în care testatorul care era proprietari a lucrurilor legate prin

vindicațiune în momentul confecțiunii testamentului, le a alienat în urmă, și se întrébă ce se va întâmpla din cauza acestei alienațiuni, ce consecvență trebuie să tragem pentru sórta legatului.

§ 198. „*Sed si quis rem suam legaverit, deinde post testamentum factum eam alienaverit, plerique putant, non solum jure civili inutile esse legatum, sed nec ex Senatusconsulto confirmari. Quod ideo dictum est, quia, etsi per damnationem aliquis rem suam legaverit eamque postea alienaverit, plerique putant, licet ipso jure debeatur legatum, tamen legatarium petentem per exceptionem doli mali repelli, quasi contra voluntatem defuncti petat.*—Darú daca cineva a legatú prin vindicațiune lucrul sěu propriú, și în urmă după facerea testamentului, îlú va fi alienatú, cei mai multí juriconsultí sunt de părere, că nu numai că legatul este nulú după dreptul civilú (propriú disú), darú că nici după Senatusconsultul Neronianú nu se imputernicește. Și de aceia, dicú ei așa, căci, și daca cine-va ar fi legatú prin damnațiune lucrul sěu și apoi îlú va fi alienatú, de și după stricta rigóre a dreptului (*ipso jure*), legatul ar fi datoritú, însă equitatea cere ca legatarul cerind executarea legatului prin *condictio ex testamento*, elú să fie respinsú prin excepțiunea de dolú, ca unul ce arú cere în contra voinței testatorului (care n'a mai voitú să'í lase legatul, de óre-ce a alienat lucrul legatú).“

În paragraful 198, Gaius presupune că testatorul pe care să'lú numimú Primus, instituindú unú herede, pe care să'lú numimú Secundus, a legatú, *per vindicationem* unei persóne pe care s'ó numimú Gaius, unú lucru óre-care, de exemplu fondul Cornelianú, asupra căruia elú era *dominus ex jure Quiritium* când a testat și a făcut legatul, să presupunemú adică la calendele lui Ianuarie. că după aceia testatorul, de exemplu la calendele lui Maiú, a alienat fondul Cornelianú, și că a murit în urmă, de exemplu la

calendele lui Decembre. Și se întreabă ce se va face cu legatul? Evident că după rigórea dreptului civil, înainte de Senatusconsultul Neronian, legatul este nul, căci testatorul de și proprietar asupra lucrului certu legatú în momentul confecțiunei testamentului, nu mai este proprietar și în momentul morței sale. Darú se întreabă jurisconsultul, nu cumva acestú legatú va fi validatú în urma Senatusconsultului Neronian, căci după acestú Senatusconsult, chiar dacă testatorul lega unú lucru ce nu i aparținea la nici o epocă, nici la facerea testamentului, nici la mórte, totuși testamentul este valabilú, ca legatú *per damnationem*. Acestú raționamentú a sedusú pe unii jurisconsulți. Darú cei mai mulți, a căror opiniune o expune Gaius la finele paragrafului, și pe care ne desaprobându-o, o aprobă tacitamente, au decisú că legatul va fi nulú chiar după Senatusconsultú, nu după rigórea chiar a dreptului în urma Senatusconsultului, căci judaicú pare că Senatusconsultul ar valida unú asemenea legatú, de accia majoritatea jurisconsulților au fost de părere că *ipso jure* legatul ar fi confirmat de Senatusconsult, și că pretorul nu ar refusa *condictio ex testamento* legatarului care l'ar cere ca quasi-făcut *per damnationem*; darú că heredele ar putea și elú cere pretorului care nu i ar refusa cererea, insertiunea excepțiunei *doli mali* pe lângă *intentio* a formulei acțiunei *ex testamento* spre a paralyza efectele ei, căci ar fi dolú din partea legatarului a se prevala de legatú, de óre-ce voința testatorului s'ar fi schimbat, de óre-ce testatorul alienând lucrul, a voit să revóce legatul.

Atatú dice Gaius. Elú nu arată, dacă acéstă excepțiune va triumfa în tóte casurile. Inșă sunt alți jurisconsulți, cum este jurisconsultul Celsus, care este chiar anteriorú lui Gaius, căci trăia înainte de Antoninú celú Piú, elú este, după cum ne spune Pomponius în celebra legea 2 § 47 D., *De origine juris*

(I, 2) dintre sectatorii lui Proculus, dinaintea de Împăratul Hadrian, care decidu că excepțiunea *doli mali* nu va triumfa neapărat, căci dacă se va dovedi înaintea judecătorului de către legatar că testatorul n'a alienat lucrul cu scopu de a revoca legatul, (presumpțiunea era din contră că în astu scopu o făcuse), ci că a făcut'o de nevoie, *propter necessitatem rei familiaris*, atunci totuși legatul se va executa. Și acésta este opiniunea care a prevalat, (după cum ne spune Justinianu în paragraful 12 alu titlului XX *De legatis* din Cartea II a Instituțiunelor sale în care ne vorbește și de opiniunea lui Celsus), încă din timpul lui Septimiu Severu și Antoninu Caracalla care a confirmat opiniunea lui Celsus printr'unu rescriptu. Dacă însă alienațiunea nu este onerosă, ci gratuită, de exemplu dacă testatorul după ce a legat unu lucru alu său, apoi l'a dăruitu atunci alienarea revocă în modu certu legatul, căci donațiune de nevoie, cum ne spune Modestinu în legea 18 D., *De adimendis vel transferendis legatis vel fideicommissis* (XXIV, 4), nu se pôte, omul pôte să fie silitu să vîndă de nevoie, iar nu și să dăruiească de nevoie. *Quid juris* dacă testatorul, după ce a alienat lucrul, l'a recăstigat? Eū credu că dacă l'a alienat prin donațiune, fiind că donatorul nici o dată nu dăruiește de nevoie, nu mai încape îndoială, că recăstigarea chiar prin cumpărare nu influențează intru nimic. Legatul revocat definitiv, revocat rămâne. Daru dacă l'a alienat prin vîndare, atunci fiind că vîndarea a putut sau nu să fie făcută de nevoie, questionea rămâne întregă. Fără să'lū mai cumpere, dacă vîndarea a fost de nevoie făcută, vîndarea nu revocă legatul. Dacă însă în urma vîndării, testatorul a cumpărat din nou lucrul, atunci încă mai ușorū va putea argumenta legatarul că testatorul a voit să confirme legatul, și credu că va putea a o face, chiar dacă nu va putea reuși să dovedească că, cându a vîndut, a

vândut de nevoiă, dacă va putea dovedi că or și din ce cauză a vândut, de și a procurat din nou lucrul, a fost ca să se pôtă executa legatul. De aceia excepțiunea heredelui *doli mali* că testatorul vândendū a înțelesū a revoca legatul, va putea legatarul să o combată, prin replica *doli mali* probând că chiar dacă își a schimbatū voința alienând lucrul, a revenit și a voit să confirme legatul răscumpărând lucrul ce alienase în urma confecțiunei testamentului. Acesta este sensul legii 15 a jurisconsultului Paulū din titlul 4 sus menționat, *De transferendis vel adimendis legatis vel fideicommissis*, care sună astū-felū : „Dacă unū servū a fost legat de testator, și în urmă alienatū, și apoi rescumpăratū de către testatorū, elū nu va fi datoritū legatarului, care va putea să se apere opuindū excepțiunea *doli mali*; este evidentū însă că dacă va proba legatarul schimbarea de voință a testatorului în sensū de a se confirma legatul, nu va fi respinsū în acțiunea sa. (Va putea proba că testatorul dacă chiar și-a schimbat voința a revenitū, și că prin urmare nu e dolū din parte-i a reclama legatul).

În paragraful 199, Gaius se ocupă de cazul în care acelașiū lucru a fost legatū prin vindicațiune la mai mulți legatari, în modū integralū, fără fixațiune de părți, așa în câtū fie-care legatarū să aibă vocațiune la întregū lucru legatū.

§ 199.—„*Illud constat, si duobus pluribusve per vindicationem eadem res legata sit, sive conjunctim, sive disjunctim, si omnes veniant ad legatum, partes ad singulos pertinere, et deficientis portionem collegatario adcrecere. Conjunctim autem ita legatur: Titio et Seio hominem Stichum do lego; disjunctim ita: Lucio Titio hominem Stichum do, lego, Seio eumdem hominem do lego.*—Este constant, că dacă acelașiū lucru (nu părți din acelașiū lucru) s'a legatū prin vindicațiune la duoī sau mai mulți legatari, fie că li s'a legatū în modū conjunctivū, fie

că li s'a legatū în modū disjunctivū, dacă toți legatarii vinū la legatū, fie-care va avea dreptū la o parte virilă din obiectul legatū, iar dacă unul din legatari lipsește, partea lui să adaugă la partea colegatarului, (adecese părții lui, îi profită lui prin adescământū). În modū conjunctivū se légă astū-felū: Daū legū pe servul Stichus lui Titius și lui Seius; iar în modū disjunctivū astū-felū: Daū legū pe servul Stichus lui Lucius Titius, daū legū pe același servū lui Seius.“

Soluțiunea dată de Gaius în acestū paragrafū nu este de câtū aplicațiunea theoriei dreptului de accrescământū în materie de legatū *per vindicationem*. Acastă theorie este aplicată de Gaius, în puritatea ei, după cum se aplica ea înainte de legile caducare Julia și Papia Poppaea. Gaius nu se ocupă nici nu arată ceia ce s'ar întâmpla în speciile prevădute de elū conformū legilorū caducare.

Gaius presupune unū legatū *per vindicationem* făcutū pentru același obiectū integralū, fără fixațiune de părți indivise, la mai mulți legatari. Orū că elū a fostū făcutū în modū conjunctivū, orū că elū a fost făcutū în modū disjunctivū, acelașu rezultatū se produce, dacă toți legatarii vinū să reclame obiectul legatū, forțamente fie-care nu va putea reclama de câtū o parte indivisă virilă, căci unū acelașu lucru nu pôte să aparție la mai mulți, fie-căruia în întregimea sa, forțamente prin concursul lorū lucrul trebuie să aparție fie-căruia pentru o parte indivisă numai, *concurso partes fiunt*; nu dóră ca *ipso jure* lucrul se împarte în părți divise, acesta va fi efectul acțiunei *communi dividundo*, darū elū se va împărți în părți indivise, aliquote, intelectuale, prin prezența tutulor dreptul fie-căruia la întregū se va limita la o parte virilă indivisă, fie-care va putea vindica numai *partea sa virilă*, dacă sunt duoi, fie-care o jumătate; dacă ar vindica totul, ar comite plus petițiune și ar pierde procesul; fie-care va putea dice, de exemplu Primus,

Si paret dimidiam partem Servi Stichii (daca este Servul Stichus obiectul legatului) *fundi Cornelianii* (daca lucrul legatü este fundul Cornelianü), *Primi esse ex jure Quiritium*, Secundus totü așa, *Si paret dimidiam partem Servi Stichii saü fundi Cornelianii, Secundi esse ex jure Quiritium*. Daca din conträ nu vinü amänduoi legatarii, ci numai unul din ei, de exemplu Primus, căci celü-l'altü Secundus, saü a devenitü incapabilü saü a muritü inaintea testatorului, saü nu vrea sä accepte legatul, atunci Primus va lua totü lucrul legatü, căci elü are vocațiune la totü, nu i s'a legatü o parte, ci totul, și daca nu ia totul când vinü amänduoi legatarii, este că din natura lucrurilor nu se pöte, când însă se pöte, căci celü-l'altü legatarü nu' face obstacol, atunci legatul sëü in elasticitatea sa care merge până la totü, se va întinde la totü, elü ia totul din causa vocațiunei sale la totü, dreptul sëü se întinde până unde vocațiunea îi permite, dreptul sëü in realitate nu crește, ci își are totä întinderea, in casü de concursü, elü forțamente descrește, in casü de venire singurü elü nu descrește, legatarul darü ia totul in acestü casü prin efectul nedescrescerii, *jure non decrescendi*. Textul *dice jure accrescendi*, este unü modü de a se exprima. Textul *dice* că dreptul legatarului crește, de unde in casü de concursü era de jumătate, acum se mărește încă cu jumătate, crește cu jumătate. Dar in realitate elü ia totul *potius jure non decrescendi quam jure adcrecendi*. Și aceasta este așa fiä că legatul a fost făcut conjunctivü, adică cândü obiectul legatü a fost in întregul sëü legatü la mai mulți legatari prin aceiași propozițiune, cândü adică legatarii aü fost conjuncti, uniți între densii printr'unü copulativü. printr'ua conjunctiune, (textul prevede conjunctiunea *et*, dar pöte fi altä conjunctiune, de exemplu conjunctiunea *ac*, saü conjunctiunea *que*, pusä la sfârșitü); fiä că legatul a fost făcutü

relativă la același obiect în întregimea lui la două persoane în două propozițiuni distincte. Totu una este și când testatorul a ținut : Dați legă pe servul Stichus lui Titius și lui Seius ; și când a ținut : Dați legă pe servul Stichus, lui Titius, dați legă pe același servu lui Seius. Căci și în cazul acesta ca și în celu d'antăiu, dacă amândouă legatariu vinu și Titius și Seius, forțamente *concurso partes fiunt*, dacă vine numai unul, acesta ne avându nici unu obstacolă, dreptul său care este pentru întregul Stichus se va întinde la întregă, va lua deci pe întregă Stichus, ilă va putea vindica în întregul său, iarăși *potius jure non decrescendi quam jure accrescendi*. Vedemă că aci, în dreptul clasică, conjunctivitatea rezultă din vorbe mai multă de cât din lucru. Cândă propozițiunile sunt două, sau mai multe, conform numărului legatarilor este disjunctivitate, când propozițiunea este una, ori câți ar fi legatariu, este conjunctivitate. Lucrul însă în ambele casuri este legată același în întregimea sa.

Este însă unu casă în care este interesă a se ști dacă legatul a fost făcut la mai multă colegatari *conjunctim* sau *disjunctim*.

Acest casă este acela în care testatorul a pusă în deosebite grupe pe legatari, ceia ce nu pôte face de cât *disjunctim*. De exemplu testatorul a ținut : *Do lego fundum Cornelianum Titio, do lego eundem fundum Seio et Mœvio*. În cazul acesta dacă vinu toți, Titius va lua singură jumătate din fondul Corneliană, iar Mœvius și Seius cea-laltă jumătate amândouă, prin urmare fie-care câte unu quartă. Căci testatorul aședându-i în două grupe, a înțeles că cât o lua o grupă, atât să ia și cea-laltă grupă. Dacă acum va lipsi unul din grupa a doua, de exemplu Seius, Mœvius ia singură jumătate, iar Titius cea-laltă jumătate. Dacă au fost câte două în fie-care grupă : De exemplu testatorul a ținut : *Do lego fundum Corne-*

lianum Gaius et Titius, do lego eundem fundum Seio et Maevio, atunci de va lipsi Gaius, profită numai Titius copartenaru său în grupă, nu va lua Titius o treime, Seius o treime și Maevius o treime, ei Titius va lua totă jumătatea, Maevius și Seius cea-laltă jumătate. Dacă din contră testatorul ar fi făcut legatul *conjunctum*, și ar fi țin: *Do lego fundum, Cornelianum, Gaius, Titius, Seio et Maevio*, și ar lipsi Gaius, atunci Titius, Seius și Maevius ar lua fie-care câte o treime.

Testatorul poate să lege și usufructul la mai mulți legatari. Testatorul poate dice de exemplu: *Do lego usufructum fundi Corneliani Gaius et Seio*. În cazul acesta dacă Gaius lipsește, dacă lipsește fiind că nu voește a primi legatul său pentru că a devenit incapabilu său a murit înainte de *dies legati cedens*, adică înainte de adățiunea de hereditate, e natural că legatarul cel-laltu Seius să profite singuru de legatū ca unul ce are vocațiunea la totu usufructul.

Darū chiar dacă ar muri după *dies legati cedens*, adică după adățiunea de hereditate înainte de a primi legatul, totu așa se întâmplă, legatul nu trece la moștenitorii lui Gaius, căci legatul de usufructu e un legatū personalu care nu trece la moștenitori, nu rămâne nici la heredele testamentarū, căci testatorul a preferit în privința usufructulu pe legatari heredulu său, și legatarul supraviețuitor Titius care are vocațiune la întregul usufruct, e destul să existe ca să pōtă beneficia de întregu legatul de usufructu. În cazul acesta dacă în locu de usufructu s'ar fi legatū proprietatea fondulu Cornelian lui Gaius și lui Titius, și Gaius ar muri după *dies legati cedens*, dreptul său ar trece la moștenitorii săi, iar nu ar aderește lui Titius, căci legatul de proprietate nu e personal, e destul să se deschidă, chiar dacă n'a fost acceptatū, pentru ca să trecă la moștenitorii legatarulu.

Dacă însă în loc să se lege acelaș lucru întregu la

mai mulți legatari, s'arü fi legatü părți indivise, câte o parte indivisă precisă la fie-care legatarü, atunci nu ar fi în dreptul clasicü locü la acrescämënt. Dacă testatorul de exemplu a ȕis: *Do lego Titio et Seio unicuique dimidiam partem hominis Stichii* (conjunctivü) saü: *Do lego dimidiam partem hominis Stichii Titio, do lego dimidiam partem ejusdem hominis Seio*, atunci dacă vinü ambiü, evident că fie-care ia jumătate la cât are și vocațiune; dar dacă vine numai unul, de exemplu Titius, elü ia numai jumătatea sa la care singurü are vocațiune, partea celui-l'alt rămâne în hereditate, aparține heredului, căci tot ce nu ia legatarul, profită heredului, căci legatul este o delibațiune din hereditate, o sarcină impusă heredului, care scapă de ia cândü destinatarul lipsește. În casul acesta nu este locü la acrescämântü.

Nu este totü așa când în locü de legatü presupunem o instituțiune de herede. În casul acestü, chiar în dreptul clasic, fie că coheređii suntü instituți conjunctiv fie că sunt instituți *disjunctiv*, fie că sunt instituți în ambele casuri pentru întreaga hereditate, fără fixațiune de părți, fie că în ambele casuri sunt instituți fie-care pentru o parte indivisă fixă, precisă din hereditate, dacă unul din ei lipsește, celü ce vine, saü cei ce vinü, iaü întreaga moștenire, profită și de partea celui ce nu vine.

De exemplul testatorul a ȕisü: *Primus et Secundus et Tertius heredes suntö* (instituțiune *conjunctim* făcută fără fixațiune de părți): dacă vinü toți, ia fie-care uă treime, dacă unul din ei nu vine, de exemplul Primus, și vinü numai Secundus și Tertius, Secundus și Tertius va lua fie-care câte o jumătate din hereditate. Acésta prin efectul dreptului de acrescämântü, căci fie-care are vocațiune la întreaga hereditate. Asemenea dacă testatorul a ȕisü: *Frimus heres esto, Secundus heres esto, Tertius heres esto* (instituțiune *disjunctim* făcută, fără fixațiune de părți);

daca vinū toți, ia fie-care uă treime, daca unul din ei nu vine, de exemplul Primus, și vinū numai Secundus și Tertius, Secundus și Tertius va lua fie-care câte o jumătate din hereditate. Acésta prin efectul dreptului de acrescământū, căci fie-care aū vocațiune la întréga hereditate. Totū așa se va întâmpla și chiar cândū testatorul a ăisū: *Primus, Secundus et Tertius heredes sunt unusquisque pro triente* (instituțiune *conjunctim* făcută cu distribuțiune de părți indivise). Daca vinū câte și trei, își ia fie-care treimea sa. Daca lipsește unul din ei, de exemplu Primus, și vinū numai Secundus și Tertius, ei vorū lua fie-care câte uă jumătate, dar nu prin efectul acrescământului, ci din cauza regulii: *nemo paganus partim testatus partim intestatus decedere potest*. Dovadă că nu este de cât din cauza acestei regule, este că daca testatorul ar fi fostū militarū, treimea lui Primus deficientū ar fi luat'o heredele ab intestatū alū testatorului. Și așa s'ar decide în dreptul modernū, or cine ar fi testatorul militarū saū nemilitarū. Și iarăși totū așa se va întâmpla și în cazul în care testatorul a ăisū: *Primus heres esto pro triente, Secundus heres esto pro triente, Tertius heres esto pro triente* (instituțiune *disjunctim* făcută cu fixațiune de părți indivise). Daca vinū câte trei, își ia fie-care treimea ce i-s'a lăsatū de testatorū. Daca Primus nu vine, și vinū numai Secundus și Tertius, Secundus și Tertius va lua fie-care câte o jumătate din hereditate darū nu din cauza dreptului la acrescământū, ci prin efectul regulei *nemo paganus partim testatus partim intestatus decedere potest*. Probă că nu este de cât din cauza acestei reguli, este că daca testatorul ar fi fost militarū, treimea lui Primus deficientū ar fi luat'o heredele abintestatū alū testatorului. Și așa s'ar decide și în dreptul modernū, or cine ar fi testatorul militarū saū nemilitarū.

Să vorbimū acum de legatul *per damnationem*.

Gaius se ocupă de acestu legatū în paragrafele 201 până la 206 inclusiv.

În paragraful 201, elū arată forma în care se putea face legatul *per damnationem*.

§ 201. „*Per damnationem hoc modo legamus: Heres meus Stichum servum meum dare damnas esto. Sed et si Dato scriptum sit, per damnationem legatum est.* — Prin damnatiune legămū în modul următorū: Herede alū meū fii condamnatū să dai pe servul meū Stichus. Darū și de s'a scrisū : Dă, este legatū prin damnatiune.“ Forma obicinuită, și probabilū primitivă și unică era : *damnas esto. Damnas* este o prescurtare din *damnatus*, și însemnēsă condamnatū. Adică herede alū meū fii condamnatū, te condamnă cū testatorū să dai sau să faci cutare lucru. Vedemū în acēstă formă, iarăși imperativul, adică modul poruncitorū alū verbului, acelașū modū ce este întrebuițatū de legiuitorū. Vedemū în alū duoilea rindū idea unei condamnațiuni Testatorul condamnă ca cum ar condamna unū judecătorū. Și de aceia vomū vedea producēndu-se în acestū legatū douē din efectele condamnării judecătorului. Primul este că în urma unui asemenea legatū, legatarul care nu va obține execuțiunea de bună voiă a legatului din partea heredelui, dacă heredele va tăgădui existența legatului, legatarul prin acțiunea *ex testamento* ce i se dă pentru cererea execuțiunei legatului, va face să se condamne heredele inficiantū (tăgăduitorū) la îndoitul valorii legatului, întocmai ca celū ce a obținut o sentență de condamnațiune va putea intentāndū acțiunea *judicati* care garantēsă execuțiunea sentenței, să facă să se condamne condamnatul tăgăduitorū, inficiantū alū existenței sentenței, la îndoitul valorii condamnațiunei pronunțate prin sentență. Celū d'alū duoilea efectū este că dacă testatorul lēgă *per damnationem* acelașū obiectū sau aceiași sumă la mai mulți colegatari în modū conjunctivū adică prin aceiași propozițiune, sau

daca pune sarcina legatului pe capul a mai mulți hereți iarăși în modu conjunctivă, de exemplu daca dice: *Heres meus damnas esto dare fondum Cornulianum Gaio et Seio*, sau daca dice: *Heredes mei Prime et Secunde damnati estis dare fondum Cornelianum Gaio*, ipso jure condamnațiunea va opera divisiune între colegatari a dreptului la legat, între cohereți a sarcinei legatului, în cât în exemplul d'antéi Gaius nu va putea cere de la herede de cât jumătate din fondul Cornelianu, și totu așa și Seius, în casul d'alu duoilea, Primus nu va fi obligat a da lui Gaius de cât jumătate din fondul Cornelianu, și totu așa și Secundus. Intocmai se voru petrece lucrurile ca când ar fi o condamnațiune judecătorească. *Damnatio partes facit*. Gaius ne spune că se putea face acestu legat și dicându-se numai: *Dato*, la imperativu, fără verbul *damnare*. Acéstă formă probabilu a fost admisă mai în urmă. La aceste doué forme se oprește Gaius. De siguru că numai ele se admiseseră în timpul său. În timpul lui Ulpianu se mai admiseseră și o a treilea, căci elu în paragraful 4 din titlul XXIV din Regulele sale ne mențiunésă și forma: *Heredem meum dare jubeo*. — Ordonu ca heredele meu să dea. Verbul *jubeo*, exprimându o poruncă s'a admisu ca elu să ție locul imperativului: *Dato*. Afară din aceste trei formule nu se putea face în timpul clasicu unu legat *per damnationem*.

În paragrafele 202 și 203, Gaius ne arată care sunt lucrurile ce potu face obiectul acestui legat.

§ 202. „*Quo genere legati etiam aliena res legari potest, ita ut heres redimere et praestare, aut aestinationem ejus dare debeat*. — Prin acestu felu de legat se pôte lega și unu lucru străin, așa în câtu heredele să fie datoru să cumpere lucrul și să'lu prestea, sau să dea estimațiunea lui.”

§ 203. „*Ea quoque res quae in rerum natura non est, si modo futura sit, per damnationem le-*

gari-potest, velut fructus qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit. — Și lucrurile care încă nu există în natură, dacă însă în fiitoră sunt susceptibile de a exista, se potă lega prin da-națiune, de exemplu fructele care se voră produce de acelu fondă, sau servul ce se va naște din cutare servă “

Pe cândă prin legatul *per vindicationem* nu se potă lega de câtă lucrurile ce sunt proprietatea qui-ritară a testatorului, din contră prin legatul *per damnationem* se potă lega și lucrurile streine, și prin urmare a fortiori lucrurile pe care testatorul le are numai *in bonis*, și lucrurile heredelu. În cazul în care testatorul a legată lucrurile sale sau ale here-delu, heredele va fi datoră ale presta legatarului, adică a le transfera în proprietatea și posesiunea le-gatarului, a le mancipa sau ceda *in jure* dacă sunt *mancipi* și a le trăda, iar dacă sunt *nec mancipi* nu-mai a le trăda, căci relativă la aceste din urmă lucruri tradițiunea este suficientă pentru a produce translațiunea și a proprietății quiritare și a posesiunii. Dacă însă lucrul eră numai *in bonis* ală testatorului, atunci fiind că numai dominiul bonitariu a trecut la herede, heredele nu va fi obligată de câtă a face tra-dițiune legatarului, care ă va procura acestuia și do-miniul bonitariu și posesiunea. Dacă însă lucrul este străin, heredele va fi obligată a și-lă procura, a-lă cumpăra. Dacă va reuși a o face pe ună preță ra-țională, atunci după ce ilă va cumpăra ilă va trans-mite în proprietatea și posesiunea legatarului. Dacă nu va reuși, îi va da valărea lui venală. În dreptul romană, după cum vedemă, se pôte lega lucrul altuia, lucrul străin, legatul adică ală lucrului străin este valabilă, bine înțelesă, după cum vomă vedea mai la vale, dacă testatorul știa că lucrul nu este ală lui. Și legatul se execută sau în natură sau prin estima-țiune. Vechia jurisprudență francesă urma theoria

romană. In Condica Napoleon însă legatul lucrului străin este nul, după cum decide articolul 1021 din acea Condică: „Lorsque le testateur aura légué la chose d'autrui, le legs sera nul, soit que le testateur ait connu ou non qu'elle ne lui appartenait pas.“ Nemuritorul meu profesor Pellat, la cursul său, în anul 1858. susținea că această dispozițiune ar fi fost imprumutată din dreptul canonic, și că ar fi fost întemeiată pe idea falsă că unu asemenea legat ar fi imoralu, și găsea theoria romană rațională. Acestu argumentu ilu găsimu în adevăru și în Vinnius. Eacă în adevăru ce ne spune Vinnius, in Comen-tariul său asupra Instituțiunelor lui Justinianu, Cartea II, titlul 20 § 4: „..... Este indoială daca legatul lucrului străin valabil după dreptul canonic, din cauza capitolului *filius de testam.*, în care se vede că o asemenea dispozițiune este desaprobată. Covarruvius este de părere că această dispozițiune a sus-citatului capitolu este specială, iar nu generală... Insa (continuă Vinnius) nu se pôte nega că Pontificele în sus-menționatul capitolu a demonstrat că îi displace legatul de lucru străin, că acesta convine mai bine dreptului secularu de câtu legii lui Dumneșeu. De aceia Tulden asupra acestui capitolu mărturisește că această dispozițiune a dreptului civil este desaprobată de Pontifice, dar fiind că nu o abrogă expresu, elu susține că cu dreptu cuvântu trebuie încă observată mai cu sémă că trebuie să fimu favorabili dorinții ómenilor, și că singura obligațiune impusă heredelui este de a se sili să cumpere lucrul, și de nu va reuși să dea legatarului valoarea lui venală. Eă așu crede (adaugă Vinnius că Pontificele s'a înșelatú căci a cređutú că legile seculare obligă pe stăpánul lucrului, vrindú, nevrindú să vëndă lucrul său pe valoarea sa venală; darú fiind că la acesta nu'lú constringe dreptul secular, fiind că heredele este quitú de nu pôte cumpăra lucrul (pe care stăpánul său nu este

silită să îl vândă) dându legatarului valoarea venală, apoi dispozițiunea dreptului secular nu poate repugna nici legii divine...“ Dalloz, verbo *Dispositions entre-vifs et testamentaires* No. 3757 și Demolombe, *Traité des Donat. entre-vifs et testamentaires*, Tome IV, n-rele 678 și 679, susțină că legiuitorul franceșu a fost dominat redactând art. 1021 de ideea de a tăia izvorul dificultăților ce se iveau în practică asupra puncturilor de a se ști dacă heredele a pusă totă silința sa nu pentru a și procura lucră, dacă prețul ce a cerut proprietarul era exagerat sa nu, dacă în fine testatorul știa sa nu că lucrul este strein și dacă a înțelesă de a impune heredului sarcina acquisițiunei lucrului strein spre a lă presta legatarului. Treilhard dicea că: „Il faut une règle pour metre fin aux subtilités, et la meilleure est celle qui exige que le testateur s'explique clairement“. Nici Dalloz nici Demolombe nu găsescă rea dispoziția condiției Napoleon. Ori care ar fi motivul, fie celă indicat de Pellat, fie celă indicat de Dalloz și de Demolombe, fie celă indicat de Treilhard, eă găsescă dispoziția art. 1021 din Condiția Napoleon nerațională, stupidă. Dacă a fost dominat legiuitorul franceșu de ideia dreptului canonică că legatul este imoral, apoi atunci a fost dominat de o rațiune falsă, după cum a arătat mai sus Vinnius. Dacă a fost legiuitorul franceșu dominat de motivele indicate de Demolombe și Dalloz, este iarăși irrațională. Căci ce facă dificultățile de fapt, par' că în cea mai mare parte din procese nu sunt multe dificultăți de fapt. Atunci ar trebui suprimate tôte dispozițiile legislative care ar putea da naștere la dificultăți de fapt. Atunci de exemplu are să fie exclusă anularea donațiunelor și testamentelor pentru cauză de captațiune, căci questiunea dacă a fost sa nu captațiune dă naștere la o mulțime de dificultăți în fapt. În fine cătu pentru motivul lui Treilhard el constitue un adevărat non-sens. Mai înteu nu este o subtilitate a decide că testatorul este liberă să im-

pue ori-ce sarcină heredelui, numai să fie posibile de executat. Alu doilea e destul presumpțiunea că testatorul a cređut că lucrul este alu său, prin urmare presumpțiunea nulității legatului. Rămăne ca legatarul să dovedescă că testatorul a știut că lucrul este alu altuia și că totuși a voit să 'lu lege, să impue sarcina heredelui să și 'l procure pe unu prețu raționalu, iar de nu va reuși să dea estimațiunea. De nu va reuși a proba că testatorul a știut, atât mai rău pentru el, va cădea în cererea sa, de va fi îndoială asemenea va cădea, căci ca ori ce cerere care nu se dovedește pe deplin trebuie să cadă. Dacă va dovedi că testatorul a știut daru nu va dovedi că heredele a oferit unu prețu rațional, că prețul ce cerea proprietarul lucrului nu era exorbitant, ei bine, nimic mai lesne, judecătorul va condamna la valoarea venală a lucrului. Ce subtilitate este în soluțiunea tuturor acestor questiuni? Nimicū mai rațional, nimicū mai conform regulelor obicnuite în materie de procese, și de probațiuni. Or mă înșelū, or imi vine mai bine a crede, nu că theoria romană era subtilă, ci că creeri lui Theilard nu erau destul de subțiri pentru a înțelege theoria romană, și acēsta imi aduce aminte ce dicea Valette la cursul său despre redactorii Condicii Napoleon, că afară de honorabile excepții, *c'étaient des savetiers*. Trebuie dar să felicitămū pe legiuitorul românū că n'a admisū theoria francesă, ci că a restatornicit theoria romană, decidend în articolul 907 că: „Când testatorul *nesciind* a legatū unū lucru streinū legatul este nulū“ Deci când *știind* a legat unū lucru streinū, legatul este valabil.

Simțindū fără să o mărturisescă absurditatea theoriei articolului 1021 din condica Napoleon, interpreții au căutatū să'i restrângă aplicațiunea în practică, și să decidă în multe casuri că legatul lucrului streinū este valabilū.

Așa Toullier, Delvincourt, Duranton père și Dalloz

susțină că legatul făcută de testator relativă la lucrul heredelui este valabil. Veđi Dalloz, verbo *Dispos. entre vifs et testam.* No. 3770. Și cu tóte acestea lucrul heredelui este ună lucru streină pentru testatoră și de aceia Demolombe susține că legatul lucrului heredelui este nulă. Mărturisescă că în modul cum este redactat art. 1021, acésta d'a doua soluțiune este cea exactă. Veđi Demolombe, *Op. cit.*, Tom. IV, No. 687. Opiniunea lui Demolombe este împărtășită și de Troplong, și de Zachariae, Aubry și Rau și de Colmet de Santerre. Pe de altă parte Demolombe declară valabilă legatul : *Legă lui Primus casa A care este a lui Secundus, și obligă pe heredele meu Tertius să o cumpere, dândă pe dēnsa 100000 franci, daca nu va vrea să o dea Secundus cu acestă preț, atunci heredele meu va da legatarului 100000 lei* (Veđi Demolombe, *Op. cit.* T. IV, No. 682), dară declară nulă legatul făcută pură și simplu astfelă : *Legă lui Primus casa A care aparține lui Secundus* (*Op. cit.* No. 685), iar Dalloz, *Verbo citato*, No. 3767 și Mourlon, *Repetitions écrites...* T. II, p. 374, declară valabilă și acestă din urmă legată.

Vedemă dară la câte contradicții dă naștere articolul 1021, cum interpretăii îi restrânge aplicația, urăi măi puțin, alții măi mult, ca să se apropie de theoria romană care singură era rațională. Felicitămă dară încă o dată pe redactorii Condiceii Alexandru Ión I, că au revenită la theoria romană.

Condica austriacă a urmată în articolul 662, theoria romană. Asemenea și Condica Americiiei de Sudă, în articolul 104. Și așa au făcută și cea măi mare parte din legislațiile civile a celor-Palte State, unele edictândă expresă validitatea legatului lucrului altuia, altele nepronunțândă expresă nulitatea lui și prin urmare subînțelegând validitatea lui.

Lucrul absolut străină, care nu este nici ală tes-

tatorului nici ală heredelui nu se pôte lega de câtă
daca testatorul știa că lucrul nu'î aparține.

Lucrul însă al heredelui, testatorul îl lęgă valabilă
chiar daca nu știe că nu'î aparține lui, chiar daca
crede că este ală lui, iar nu ală heredelui. Căci daca
testatorul nu e presumat că lęgă lucrul străină de cât
daca știe că este străină, este că nu e de presupusă
ca elă să vrea să impue heredelui sarcina de a scôte
parale din pungă spre a executa legatul. Pe cândă
din contră cândă lucrul este ală heredelui, heredele
n'are să'și deschidă punga spre a executa legatul.
Acésta o spune a nume juriscónsultul Papiniană, legea
67 § 8 *De legatis* II (XXXI), unde dice că : „Daca
instituindu-te herede, amă legatū lui Titius lucrul tēū
ce credeamă că este ală meū, nu este locă a se aplica
distingțiunea făcută de Neratius Priscus (în privința
legatului lucrului străină), nici constituțiunea (lui An-
tonină celă Piū, căci de dēnsa vorbește Justiniană
în paragraful 4 din titlul nostru XX ală Cărții II din
Instituțiunile sale) : prin care se prevede ca heredele
să nu fie obligatū să prestese legatul. Căci s'a voită
a se veni în ajutorul herediloră ca să nu fie constrânși
să cumpere lucrul ce testatorul credea că'î aparține.
Căci mai lesne și mai aplecată e voința testatorului
de a lega lucrul seū de cât de a obliga pe herede
să cumpere lucrul străină spre a executa legatul :
ceia ce în specia nóstră nu există, de óre ce proprie-
tatea lucrului legatū aparține heredelui “

Quid juris daca testatorul fiind coproprietar ală unui
lucru, lęgă acéstă lucru fără să menționese că lęgă nu-
mai partea sa indivisă din acéstă lucru Evident că daca
a đisă că lęgă totă lucrul, exprimândă în formula lega-
tului idea de totă, de exemplu, fiind coproprietară ală
fondului Corneliană, a legatū astfelă : *Heres meus
damnus esto dare totum fundum Cornelianum* , evi-
dentă atunci, că pentru partea chiar ce nu'î aparține, le-

gatul este valabilă dacă testatorul știa că elă este proprietarū numai pe o parte, iar că restul aparține altei persoane. Dară dacă testatorul a șisă numai : *Heres meus damnas esto dare fundum Cornelianum*, în casul acesta questiunea este măi dificilă. Sunt interpreți care credă că și în acestū casū legatul este valabilū chiar pentru partea străină, dacă testatorul știa că o parte nu'i aparține ; căci a legat fondul, iar nu parte din fondū. Accursiū și Doneau sunt de astă părere; Bartolū, Duarenū și Vinnius din contră credă că legatul nu se întinde de cătū la partea de coproprietate a testatorului. Căci în casul acesta nu e probabil ca testatorul să fi voit a lega lucrul străinū, elū avea deja o parte în acestū lucru, e măi natural a crede că n'a voit a lega de căt ce'i aparține. Alta este când nu'i aparține nici o parte în fundul ce lăgă și care știe că nu este alū lui, atunci dacă amū declara legatul nulū, nu amū da nici unū efectū legatului. Și eū înclinū spre acéstă din urmă părere susținută cu multă tărie de Vinnius, *loco citato*.

Se potū lega *per damnationem* nu numai lucrurile existente, ci și cele neexistente, numai să fie susceptibile de a exista în fiitorū, precum recoltă anului fiitorū, servul ce se va naște din Pamphila. Bine înțelesū că dacă obiectul fiitorū nu va lua naștere, de exemplu dacă Pamphila va lepăda, legatul va fi consideratū ca nulū.

În paragraful 204, Gaius arată efectele legatului *per damnationem*.

§ 204. „*Quod autem ita legatum est, post aditam hereditatem, etiamsi pure legatum est, non, ut per vindicationem legatum, continuo legatario adquiritur. sed nihilominus heredis est. Ideo legatarius in personam agere debet, id est, intendere heredem sibi dare oportere: et tum heres (rem), si mancipi sit, mancipio dare aut in jure cedere possessionemque tradere debet; si nec mancipi sit, sufficit*

si tradiderit. Nam si Mancipi rem tantum tradiderit, nec Mancipaverit, usucapione demum pleno jure fit legatarii: finitur autem usucapio, ut supra quoque diximus, mobilium quidem rerum anno, earum vero quae solo tenentur, biennio. — Ceia ce s'a legatū astfelū, chiar daca s'a legatū purū (adică fără condițiune), după adițiunea de hereditate, nu devine imediatū proprietatea legatarului, ca în legatul prin vindicațiune. De aceia legatarul trebuie să acțiuneze pe herede printr'o acțiune *in personam*, adică să pretindă că heredele este dator să'i transfere proprietatea lucrului, și atunci heredele, dacă lucrul este *Mancipi*, va trebui să'lū Mancipe sau să'lū cedese *in jure* și să predea și posesiunea lucrului, dacă este *nec Mancipi* este destul să facă tradițiunea lucrului. Dacă se va fi mărginit a trăda lucrul *Mancipi*, fără să'lū fi Mancipatū, numai prin usucapiune elū va deveni în modū deplinū, după dreptul civilū proprietatea legatarului: usucapiunea însă se împlinește, după cum asemenea amū disū mai susū, pentru lucrurile mobile printr'unū anū de zile de posesiune, iar pentru cele ce se ținū de solū (cele imobile) prin două anī de zile de posesiune.“

Efectul legatului *per damnationem*, chiar cândū este purū, este de a transmite legatarului nu proprietatea lucrului, ci numai unū dreptū de creanță asupra lucrului astfelū legatū. Proprietatea lucrului legatū trece la herede ca a tuturilor celor-l'alte lucruri coprinse în hereditate, iar heredele este ținutū în virtutea legatului de o simplă obligațiune, elū este obligatū *ad dandum*, a transfera legatarului proprietatea lucrului. În cazul acesta legatarul va acționa pe herede prin o condițiune, ca și cândū dreptul său ar rezulta dintr'o stipulațiune, condițiunea pōrtă însă aci numele de *condictio ex testamento*, căci derivă dintr'unū testamentū, și are efectul arētat deja de a face să se condamne heredele inficiantū la îndoitū.

Herelele, daca este de bună credință ca să se aquite de obligațiunea sa, trebuie să transfere proprietatea și posesiunea lucrului legatū legatarului, să îl ū mancipe sau cedese *in jure*, daca este *mancipi* și să îl ū și trădea, daca este *nec mancipi* să îl ū trădea numai, căci tradițiunea are de efectū relativū la lucrurile *nec mancipi* de a transmite și proprietatea împreună cu posesiunea. Daca nu va voi a face acésta, atunci el ū nu și execută obligațiunea, și atunci herelele pôte conchide la condamnarea heredelui să ū plătescă valórea lucrului fixatū de judecătorū. Acésta daca n'a începutū prin a tăgădui existența legatului, ci recunoscēndu' l ū nu a voitū să l ū execute în modul cum e dator ū să l ū execute, pe care l'am ū arētat mai sus ū. Căci daca a începutū prin a tăgădui existența legatului, atunci judecătorul il ū va putea condamna la îndoitul valorii lucrului. Ca să producă acest ū efect ū, tăgăduirea este destul să fie făcută înainte magistratului, care atunci va libera o acțiune cu *condemnatio in duplum* legatarului, care va fi condamnat ū la îndoit ū ¹⁾ chiar daca în urmă înainte judecătorului va mărturisi legatul și se va arēta gata a l ū executa: căci în acțiunile *stricti juris*, cum este *condictio ex testamento*, judecătorul n'are nici latitudinea din *arbitrium* din acțiunile arbitrare, nici latitudinea lui *quidquid ex bona fide ejus...* din acțiunile *bonae fidei*.

In paragrafele 205, 206, 207 și 208. Gaius se ocupă de efectele dreptului de acrescēmētū și al ū legilor ū

¹⁾ Vedi F. L. Keller, traducțiunea francesă de Charles Capmas, profesor la Facultatea de drept ū din Lyon, Capitolul III § 58: «... Le défendeur qui niait devoir ce qu'on lui réclamait, et qui laissait sur ce point, c'est-à-dire sur la question de savoir s'il était débiteur ou non, les choses aller jusqu'à l'établissement du *judicium*, - ju-qu'à *litis contestatio*, était, dans certains cas, s'il venait plus tard à succomber, condamné au double.

Cette peine, à s'en tenir à ce que nous savons par des témoignages positifs, avait lieu dans les *actiones*. . . . d) de certa re (primitivement pecunia) per damnationem legata»

caducare cându s'a legat la mai mulți acelașu lucru *per damnationem*.

§ 205. „*Est et. . . . si eadem res duobus pluribusve per damnationem legata sit: si quidem conjunctim, plane singulis partes debentur, si vero disjunctim, singulis solida res debetur, ut scilicet heres alteri rem, alteri aestimationem ejus praestare debeat. Et in conjunctis deficientis portio non ad collegatarium pertinet, sed in hereditate remanet.*—.... Daca acelașu lucru s'a legatū la duoi sau mai mulți inși prin damnațiune: de se va fi legatū in modū conjunctivū, este evidentū că fie-căruia i se va datori o parte (indivisă, virilă) din lucru.... daca însă se va fi legatū in modū disjunctivū, atunci fie-căruī îi este datoritū lucrul întregū, astfelū adică că heredele să fie obligatū a presta unuia lucrul, iar celui-l'altū estimațiunea. Și în legatele conjuncte porțiunea deficientului nu aparține colegatarului său, ci rămâne în hereditate.“

§ 206. „*Quod autem diximus deficientis portionem (in) per damnationem quidem legato in hereditate retineri, in per vindicationem vero collegatario adcrecere, admonendi sumus ante legem Papiam jure civili ita fuisse: post vero legem Papiam deficientis portio caduca fit, et ad eos pertinet qui in eo testamento liberos habent.*—Ceia ce amū șisū însă că în legatul prin damnațiune porțiunea deficientului este reținută în hereditate, iar în legatul prin vindicațiune acresce colegatarului, trebuie să anunțămū că așa era după dreptul civilū înainte legii Papia: însă după legea Papia porțiunea deficientului devine caducă și aparține acelora care în acelașu testamentū au copii.“

§ 207. „*Et quamvis prima causa sit in caducis vindicandis heredum liberos habentium, deinde, si heredes liberos non habeant, legatariorum liberos habentium; tamen ipsa lege Papia significatur ut collegatarius conjunctus, si liberos habeat, potior sit*

heredibus, etiamsi liberos habebunt. — Și de și în primă ordine dreptul de a vindica căducele aparține hereșilor avândi copii, și apoi, numai dacă hereșii nu au copii, legatarilor cari au copii; totuși prin chiar legea Papiă este anume însemnată ca colegatarul conjunctă, dacă are copii, să fie preferat hereșilor chiar dacă au copii.“

§ 208. „*Sed plerisque placuit, quantum ad hoc jus quod lege Papiæ conjunctis constituitur, nihil interesse utrum per vindicationem, an per damnationem legatum sit.*—Însă cei mai mulți sunt de părere, că în privința acestui dreptu ce s'a acordat de legea Papiă colegatarilor conjuncti, totu una este ori că legatul s'a făcut prin vindicațiune, ori că s'a făcut prin damnațiune.“

Cându printr'ună legatū *per damnationem* testatorul a lăsat la mai mulți legatari acelașu lucru, puțin importă că vinu toți, sau că parte dintr'ensii nu vinu la legatū. Resultatul este numai deosebitu dacă legatul s'a făcut *conjunctim* sau *disjunctim*, resultatul este asemenea deosebitu sub punctul de vedere alu heredelui, dacă vinu toți sau dacă unii nu vinu. Daru sub punctul de vedere alu colegatarilor, în dreptul clasicu, nu e nici unu interesu pentru ei, ca unii să lipsescă sau ca să vie toți, nici cându legatul este făcutu *conjunctim*, nici cându este făcutu *disjunctim*. Dacă legatul este făcut *conjunctim*, de exemplu la duoi legatari, alu aceluiașu lucru, de exemplu alu fondului Cornelianu, și dacă vinu amânduoii, fie-care ia numai jumătate, și dacă vine numai unul, elu ia numai jumătate, partea deficientulu nu i profită, ci rămâne în hereditate, profită heredelui. Și în adevărū legatul prin *damnațiune* este ca o sentență condemnătoare, și cându o sentență condamnă nu *in solidum*, ci puru în favoarea a duoi inși la acelașu lucru, efectul sentenței se produce pentru fie-care pentru partea sa, obiectul sentenței se imparte în două, acesta este ceia ce se dice

că *damnatio partes facit*, este ca cându amă avea doi creditorî originari ai aceluiașu lucru dintr'unu contractu, ca cum de exemplu doi înși ar stipula împreună fondul Cornelianu, fie-care nu este creditoru de cât pentru jumătate indivisă din acestu fondu. Și fiind că *ipso jure* se opera divisiunea, și fiind că daca unul din creditorî nu se presinta, acêsta profita nu cocreditoruluî conjunctu, ci heredeluî, de aceia partea deficientuluî colegataru conjunctu rămâne în hereditate. Daca legatul este făcutu *disjunctim*, asemenea nevenirea unuia nu profita celuî-l'altu, ci heredeluî. Dar și în cazul acestă venirea amândurora nu schimbă dreptul fie-căruia. Testatorul de exemplu a șisă, nu ca în cazul precedentu: *Heres meus damnas esto dare fundum Cornelianum Titio et Seio*, ci *Heres meus damnas esto dare fundum Cornelianum Titio, Heres meus damnas esto dare eundem fundum Seio*. În cazul acesta de vinu ambu, heredele va fi datoru a da celuî d'ânteu venitū, de exemplu luî Titius, fondul Cornelianu, celuî d'alū duoilea, luî Seius, estimațiunea. Nu va putea dice luî Seius, amă fost silitu să dau numai fondul Cornelianu, l'amă datu celuî d'ânteu venitū, căci nu erați conjuncti, nu'lū mai amă, și nu'lū mai amă, fiind că amă executat legatul, nu sunt obligatū a'ți mai da ție nimicū. Nu, îi va răspunde Seius, sunt douē sentențe, căci sunt douē legate distincte de condamnățiune, fie-care către unul din noi separatū, fie-care pentru fondul Cornelianu, ai executatū pe cea d'ânteu în natură dându luî Titius fondul Cornelianu, pe cea d'a doua n'o mai poți executa către mine în natură, execut'o dându'mi estimațiunea, ca în cazul în care testatorul mi-ar fi legat mie numai fondul Cornelianu *per damnationem*, care aparține altuia, știind că aparține altuia. Altfelū ar fi daca testatorul ar fi șisă: *Heres meus damnas esto dare fundum Cornelianum Titio aut Seio*. În cazul acesta heredele n'ar fi obligatū a da de câtū

celui d'antëiū venitū fondul. In casul nostru însă va fi obligatū a da primulū venitū fondul, secundului venitū estimatiunea. Daca vine numai unul din ei, atât mai bine atunci pentru heredele debitorū, va da numai celui ce vā veni fondul. Legatarul care vine singurū nu profitā, și natural e să fie așa, de nevenirea colegatarului.

Eacă cum se petreceău lucrurile in legatul *per damnationem* și in legatul *per vindicationem*. subt imperiul vechiului dreptū înainte de legile caducare.

Legile însă caducare aū schimbatū acéstā stare de lucruri, după cum ne o arată Gaius in paragrafele 206, 207 și 208.

Ca să putemū înțelege însă aplicarea legilor caducare la legate, este bine ca să expunem in modū generalū theoria acéstor legi.

Aceste legi sunt legea Julia și legea Papia Poppaea. Cea d'antëiū este votată in anul 757, cea d'a duoilea in anul 762, amândouē subt August. Cea d'a douilea a complectat pe cea d'antëiū fără a o desființa, a modificat'o chiar in unele puncturi după cum vedem in Regulele lui Ulpianū, titlul XIV. Aceste legi mai adesea orī sunt citate isolatū, precum in paragrafele 111 și 286 din Com. II a Instit. lui Gaius, și in paragrafele 216 și 218 din Fragmentele Vaticane, câte o dată însă sunt citate ca contopite într'una. Așa avemū texte care vorbescū de legea Julia și Papia, ca cum ar fi o singură lege. Așa inscripțiile legilor 21 și 48 (ale lui Terentius), 30 și 46 (ale lui Gaius), 31 (a lui Ulpianū), 32, 33, 49 și 50 (ale lui Marcellus), 42 (a lui Modestinū), 43 și 48 (ale lui Ulpianū), 44 și 47 (ale lui Paulū), din titlul *De ritu nuptiarum* in Pandecte, sunt tôte concepute : *ad legem Juliam et Papiam*, iar nu *ad leges Juliam et Papiam*.

Ele aū fost votate in timpul lui Augustū pentru incuragiarea căsătoriilor legitime și a paternității legitime. In urma răsbóielor civile, care aū începutū

între partisanii lui Marius și aceia ai lui Sylla, năravurile ajunseseră să fie așa de stricate la Romani în câtă căsătoriile legitime începuseră să devie rare, și cele ce se contractău se disolvaū prin divorțū, în câtă femeile își număraū bărbații după consuli Republicei, și de aceia s'a și interdisū pe la finele Republicei donațiunile între vii între soți, pentru că ne mai fiind amóre serioasă conjugală, aceste donațiuni ajunseseră a fi unū mijlocū de speculațiune și de spoliațiune a soțului de trebă de către soțul celū coruptū. Spre încuragiarea căsătoriilor legitime și a paternității legitime, atât de necesară pentru perpetuarea claselor aristocratice, la care în totū d'auna moravurile se strică mai înteiū, perpetuare atât de necesară monarhiilor, și monarhia era forma introdusă de August pe care avea interesū ca s'o întărească, August a făcut să se voteze legile caducare Julia și Papia Poppaea, spre a pedepsi celibatul și lipsa de copii și a încuragia din contră paternitatea legitimă. Totū în scopul întăririi noiei forme de guvernū elū, și succesorii lui, aū creatū, aū stabilitū o mulțime de favorī pentru militari, căci militarii sunt și ei unul din ajutórele pe care comptésă monarhiī, nu militarii din timpurile Republicei, cândū tótă lumea capabilă de a purta armele avea dreptul și datoria de a apăra patria în pericolū, ci militarii din Statele monarchice care formésă o clasă a parte care nu se amestecă cu civilii.

Aceste legi însă nu'și aū ajunsū scopulū. Societățile nu se formésă prin legi, ci prin educațiune, prin exemplul guvernanților, prin încuragiarea muncii și a virtuții la guvernați. Darū guvernelorū monarchice, mai cu sémă aceloră care nu sunt stabilite în urma conquistei, ci pe ruinele Republicelor demoralisate, tocmai virtutea le lipsește, prin urmare nu aū mijlocū de a da exemplul, exemplul ce daū din contră este viciul și corupțiunea, cei ce sunt mai aprópe de ei, cei mari, presupuind că nu arū fi și ei stricați, îi imi-

tésă ca să semene cu monarhul și să fie agreată de el, și apoi și clasele inferioare se corupă și ele succesiv. De aceea legile, ori câtă de morale ar fi, (și tăgăduescă lui August scopuri morale în legile ce a făcut să se edictese, scopurile sale erau altele cum am arătată mai susă, erau politice și interesate), nu potă nimică în contra moravurilor stricate, sunt cum dice Francesul: *des cataplasmes sur des jambes de bois*. De aceea chiar Horatiu care a avut nerușinarea ca și Virgiliu de a se face cãntãtorii virtușilor lui August, pe care nu le avea, a fost silită făcendă probabilă alusiune la aceste legi și la altele de acelașă felă, să exclame:

Quid leges sine moribus

Vanae proficiunt... (Oda 24 *In avaros*, Cartea III).

Ce potă legile zadarnice cândă nu sunt moravuri! De aceea ele aă fost combătute chiar în timpul lui Augustă și numai cu persistența lui s'aă impusă. În adevără aceste legi erau și o critică perpetuă a moravurilor stricate ale societãții, și știmă că cei stricați se supără cândă le vorbești numai de corupțiunea loră. Așa e natura omenescă să se complacă în defectele sale. Rari sunt acei omeni care se rescălă în contra defectelor lor proprii spre a le corege. Și de aceea proverbul franțușescă dice: *La plus grande victoire est celle que l'on remporte sur ses passions*. Systemul introdusă de aceste legi a fost complectată prin mai multe Senatusconsulte de care vorbește Ulpiană în Regulele sale, titlul XVI § 3.

Legile Julia și Papia Poppaea se numescă legile caducare, pentru că ele aă pronunțată cãderea după capul beneficiarilor a liberalitãților *mortis causa* făcute loră, și atribuirea acestoră liberalitãți *patriloră* adică gratificașilor prin acelașă testamentă care aveaă copii legitimi. Ele se mai numescă și *leges novae*, între care intră și legea Junia Norbana, în opoșițiune cu vechiul dreptă civilă anterioră acestoră legi care nu restrãngeaă liberalitãțile testamentare și le lăsaă

să profite acelorora căror le a lăsat testatorul său dăruitorul *mortis causa*.

Legea Julia, este cea d'ânteiu în dată, și pörtă chiar numele de adopțiune a familiei lui Augustu, care prin adopțiune testamentară de Juliü Cesar a intratü în familia acestuia Julia. Elü era strănepotü de soră alü lui Juliü Cesar, căci era fiul lui Octaviü și alü Atiei care era fiica lui Atius Balbus și al Juliei, surora lui Juliü Cesarü.

Legea Julia fu votată 12 ani după bătălia de la *Actium*, care a asigurat lui Augustu *Imperiul*. Legea Papiä Poppaea, care pörtă numele a celor două consuli care au propus'o, Marcus Papius Mutilus și Q. Poppaeus Sabinus, este votată de Comițiü, cinci ani în urmă, 17 ani după bătălia de la *Actium*.

Ele au fost votate după cum am arătat mai susü, legea Julia în anul 757 de la fundațiunea Romei (18 ani înainte de Iisus Christosü), legea Papiä Poppaea în anul 762 de la fundațiunea Romei, 13 ani înainte de Iisus Christosü.

Amëndouë sunt plebiscite.

Legea Julia pörtă deosebite numiri. Ea se numește cândü legea *Julia de maritandis ordinibus*, căci între alte dispozițiuni prevede și incapacități în materie de căsătorie, așa define căsătoria între libertine și libertini cu Senatori, și fi de Senatori, și fiice de Senatori, cândü *lex caducaria*, pentru că pronunță și caducitatea unor dispozițiuni de ultima voință.

Mai înainte de a explica systemul acestor legi, să traducem textele relative la dênsele.

Și mai înteiü textele din Instituțiunile lui Gaius. Com. II. § 111: „Coelibes quoque, qui lege Julia hereditatem legataque capere vetantur; item orbi, id est, qui liberos non habent, quos lex Papiä plus quam dimidiam capere prohibet...—Asemenea (putemü institui heredi) pe celibi care sunt opriți de legea Julia de a priimi (beneficia) hereditatea și legatele, asemenea

și pe *orbi*, adică pe aceia care nu au copii, pe care legea Papia îi oprește de a primi mai mult de jumătate.“

§ 286. „Coelibes quoque, qui per legem Juliam hereditatem legataque capere prohibentur, olim fideicommissa videbantur capere posse. Item orbi, qui per legem Papiam, ob id quod liberos non habent, dimidias partes hereditatum legatorumque perdunt, olim solida fideicommissa videbantur capere posse. Sed postea Senatusconsulto Pegasiano perinde fideicommissa quoque ac legata hereditatesque capere posse prohibiti sunt, eaque translata sunt ad eos qui testamento liberos habent, aut si nullos liberos habebunt, ad populum, sicuti juris est in legatis et in hereditatibus.—Asemenea și celibiilor care de către legea Julia sunt opriți de a primi hereditățile și legatele, altă dată puteau primi prin mijlocul fideicomiselor. Asemenea *orbi*, care prin legea Papia, din cauză că nu au copii, pierd jumătate din heredități și din legatele, altă dată erau admiși a beneficia de fideicomise în mod integral. Dar în urmă în virtutea Senatusconsultului Pegasianu ei au fost împedecați de a primi fideicomisele ca și legatele și hereditățile, și ele au fost transferite la aceia care au copii dintre cei gratificați prin acelașu testament, și dacă nici unu gratificat nu are copii, la popor, după cum se petrecea în dreptu în materie de legatele și de heredități.“

§ 206. „Quod autem diximus deficientis portionem in per damnationem quidem legato in hereditate retineri, in per vindicationem vero collegatario adcrecere, admonendi sumus aute legem Papiam jure civili ita fuisse: post legem vero Papiam deficientis portio caduca fit, et ad eos pertinet qui in eo testamento liberos habent. — Ceia ce amu disu însă, că adică porțiunea deficientului în legatul *per damnationem*, rămâne în hereditate, iar în legatul *per vindicationem* acresce colegatarului, trebuie să anunțăm că acesta era așa după dreptul civil înaintea legii Papia:

iar după legea Papia porțiunea deficientului devine caducă, și aparține acelor care au copii dintre cei gratificați prin testament.“

§ 207. „Et quamvis prima causa sit in caducis vindicandis heredum liberos habentium, deinde, si heredes liberos non habeant, legatariorum liberos habentium; tamen ipsa lege Papia significatur ut collegatarius conjunctus, si liberos habeat, potior sit heredibus. etiamsi liberos habebunt.—Și de și cei d'antău în dreptu în revendicarea caducelor sunt hereții care au copii, și apoi, dacă hereții nu au copii, vinu legatarii cu copii; totuși prin chiar legea Papia se semnifică că colegatarul conjunctu, dacă are copii, este preferabil hereților chiar dacă aceștia au copii.“

§ 208. „Sed plerisque placuit, quantum ad hoc jus quod lege Papia conjunctis constituitur, nihil interesse utrum per vindicationem, an per damnationem legatum sit.—Dară cei mai mulți sunt de părere, că întru cât privește dreptul ce este acordat conjuncților de legea Papia, puțin importă că legatul a fost făcut *per vindicationem*, ori că a fost făcut *per damnationem*.“

Fragmente Vaticane. § 168. Papinianus. libro IV Responsorum: „Quidam tamen justos secundum has leges putant dici. Divi quoque Marcus et Lucius Apronio Saturnino ita rescripserunt. *Si instrumentis probas habere te tres justos liberos excusationem tuam Manilius Carbo praetor vir clarissimus accipiet.* Sed justorum mentio ita accipienda est, uti secundum jus civile quæsi sunt —Unii însă sunt de părere că copii legitimi trebuie să se înțelegă după aceste legi. Divii Impărați Marcu Aureliu și Lucius Verus au scrisu printr'unu rēscriptu adresat lui Lucius Apronius Saturninus: Dacă probeși prin acte că ai trei copii legitimi, pretorul Manilius Carbo, bărbat clarisimū, îți va priimi scusa ta. Prin mențiunea însă de legitimi se înțelege copii dobândiți conformu dreptului civilu.“ Se vede aci accentuată deosebirea între copii legitimi

după vechiul drept civil, care dispensésă de tutelă, și copii legitimi după legile caducare care dispensésă de incapacitate. Deci ca să fie copii legitimi după aceste legi nu e destul ca să aibă astă calitate după vechiul drept civil. De aci trage Accarias consecuența că copii născuți dintr'unu *impar matrimonium*, adică dintr'o căsătorie între unu bărbat minor de cinzeci de ani și o femeie mai mare de șeaideci de ani, nu comptéză pentru a scuti de incapacitățile legilor caducare, dar ei comptésă spre a dispensă de tutelă, căci Senatusconsultul Calvițianu care a complectat legile caducare nu declară acéstă căsătorie *impar* de cât subț punctul de vedere al *caducității*, iar dreptul civil ordinar care se aplică în materie de tutelă, nu declară o asemenea căsătorie *impară*, prin urmare dacă prin excepțiune se vor naște copii dintr'o asemenea căsătorie, ei vor fi *justi*, și vor dispensă de tutelă.

§ 195 Item. Ex filia nepotes non prodesse ad tutelae liberationem, sicuti nec ad caducarum vindicationem palam est; nisi mihi proponas ex veterano praetoriano genero socerum avum effectum; tunc enim, secundum orationem divi Marci, quam in castris praetoriis recitavit, Paulo iterum et Aproniano consulibus VIII id. Jan., id habebit avus, quod habet in nepotibus ex filio natis. Cujus orationis verba haec sunt: *Et quo facilius veterani nostri soceros reperiant, illos quoque novo privilegio sollicitabimus, ut avus nepotum ex veterano praetoriano natorum iisdem commodis nomine eorum frueretur, quibus frueretur, si eos haberet ex filio.* — Acelașu. Este evident că nepoții din fiică nu folosescu spre scutirea de tutelă, precum nici pentru revendicarea caducelor. Afară numai dacă o vorba de unu socheru devenit moșu de copii născuți din fiia sa cu ginerile seū veteranu praetorianu; căci atunci, în virtutea orațiunei divulu Marcu Aureliu, pe care a recitat'o în Castrele pre-

toria, sub consulatul al duoilea al lui Paulū și înteiū al lui Apronianū, în a opta și a idelor lui Ianuarie, moșul va avea aceleași drepturi pe care le are în virtutea nepoților născuți din fiū. Eacă termenii Senatusconsultului : „Și pentru ca veteraniū noștrii să pótă găsi socrii cu mai mare facilitate, îi solicităm pe socrii printr'unū noū privilegiū, consistândū în acésta că moșul nepoților născuți din fiia sa căsătorită cu unū veteranū pretorianū, să se bucure în numele lorū de aceleași avantagiū, de care s'ar bucura, dacă acești nepoți ar fi născuți din fiul sēū.“

§ 216. Item. „Excipiuntur autem lege quidem Julia cognatorum sex gradus et ex septimo sobrino sobrinave natus; sed et nata, per interpretationem, quivi in horum potestate sunt, quaeve in matrimonio, vel hi qui sunt cognatarum nostrarum hoc gradu nos contingendum mariti, vel eorum, qui sunt in potestate nostra, cognati, contingentes eos ea cognatione, quae suprascriptum gradum non excedit. — **Acelașū.** Sunt exceptați însă de legea Julia cognații până la alū șelea gradū și dintr'alū șeptelea celū născutū, și cea născută (prin interpretațiune) dintr'unū copilū de vērū primarū saū de vară primară, față cu alt copilū de vērū saū de vară primară, precum și cei ce sunt în puterea paternă a acestor cognați saū cele ce sunt căsătorite cu asemenea cognați, saū acei care sunt bărbați a cognatelor noastre până la acest gradū, saū acei care sunt cognați a acelora ce sunt sub puterea noastră paternă, cognați legați prin cognațiune care nu trece peste gradul sus-menționat.“

§ 217. Item. Nuptarum nobis cognati a vobis ad eundem gradum, vel nostri cognati ab uxoribus nostris excipiuntur. — **Acelașū.** Cognații celor căsătorite cu noi până la acelașū gradū, saū cognații noștri față cu nevestele noastre.“

§ 218. Item. „Lege autem Papia ii adfines excipiuntur, qui vir et uxor, et gener et nurus, et socer et

socrus unquam fuerunt.—Acelaşu. Prin legea Papia însă sunt exceptaţi cei ce au fost o dată afinu său afină cu titlu de bărbat său de nevastă, adică care a fost o dată cumnatul său cumnata, precum şi acela care a fost o dată ginerele său nurora, socrul său sócra gratificatorului (prin testament sau donaţiune *mortis causa*)“

§ 219 Item. Item vitricus, noverca, privignus, privigna vel ipsorum, vel eorum, qui in eorum potestate matrimoniove sunt vel fuerunt.—Acelaşu. Asemenea tatăl vitricu, muma vitrică, fiul vitricu, fiia vitrică sau a gratificatorului (prin testament sau donaţiune *mortis causa*) sau a celor ce sunt sau au fost sub a lui putere paternă, sau în căsătoria cu elu.“

Titlurile XIII până la XVIII inclusivu din Regulele lui Ulpianu se ocupă asemenea de materia legilor caducare. Trămitu la traducerea ce amu datu acestor titule în volumul I alu Frangmentelor mele juridice.

Pandectele lui Justinian. Cartea L, titlu 16 *De verborum significatione* (Despre semnificaţiunea vorbelor).

L. 135. Ulpianus, lib. 4, *ad legem Juliam et Papiam*: „Quaeret aliquis, si portentosum, vel monstruosum, vel debilem mulier ediderit, vel qualem visu, vel vagitu novum, non humanae figurae, sed alterius magis animalis quam hominis partum, an quia enixa est, prodesse ei debeat? Et magis est, ut haec quoque parentibus prosint: nec enim est quod eis imputetur, quae qualiter potuerunt, statutis obtemperaverunt: neque id quod fataliter accessit, matri damnum injungere debet.—Ar putea să întrebe cineva, dacă o femeia va naşte unu copilū monstruosu, sau debilū, sau cu o figură sau cu unu tipătu în cătu să semene mai mult a animal de cât a omu, pentru că ea a născut, acest copilū trebe să'i profite? Şi e mai bine a decide, că'i va profita: căci ea n'are nimic să'si impute, nici tatăl copilului, care pe cătu au pu-

tut, aũ satisfăcut legilorũ : ŝi ceia ce din fatalitate s'a intãmplat, nu trebuie sã fie impusũ mumei spre pagubã.“

L. 138. Paulus, lib. 4, *ad legem Juliam et Papiam* : „Hereditatis appellatione bonorum quoque possessio continetur.—Sub numire de hereditate se co-prinde ŝi bonorum possessiunea.“

L. 141, Ulpianus, lib. 8, *ad legem Juliam et Papiam* : „Etiam ea mulier, quum moreretur, creditur filium habere, quae exciso utero edere possit : nec non etiam alio casu mulier potest habere filium, quem mortis tempore non habuit : ut puta eum, qui ab hostibus remeavit.—Asemenea ŝi femeia, care, spintecãndui-se pãntecele, i s'a scos copilul ŝi din acestã causã a murit, se considerã cã a nãscut unũ fiũ, totũ aŝa ŝi femeia e consideratã cã are fiũ, daca copilul ei cẽ era la inimiçi in momentul morþii sale, s'a intorsũ dupã mórtea sa.“

L. 142. Paulus, lib. 6, *ad legem Juliam et Papiam* : „Triplici modo conjunctio intelligitur : aut enim re per se conjunctio contingit, aut re et verbis, aut verbis tantum. Nec dubium est, quin conjuncti sint, quos et nominum, et rei complexus jungit : veluti *Titius et Maevius ex parte dimidia heredes sunt* : vel, *Titius cum Maevio ex parte dimidia heredes sunt*. Videamus autem, ne, etiam si hos articulos detrahas, *et, que, cum*, iterdum tamen conjunctio accipi oporteat : veluti *Lucius Titius, Publius Maevius ex parte dimidias heredes sunt* : vel ita, *Publius Maevius, Lucius Titius heredes sunt, Sempronius ex parte dimidia heres esto* : ut Titius et Maevius veniant in partem dimidiam, et re et verbis conjuncti videantur. *Lucius Titius ex parte dimidia heres esto, Seius ex parte qua Lucium Titium heredem institui, heres esto, Sempronius ex parte dimidia heres esto*. Julianus, dubitari posse, tres semisses facti sint, an Ti-

tius in eundem semissem cum Gaio Seio institutus sit : sed eo quod Sempronius quoque ex parte dimidia scriptus est, verissimilius esse, in eundem semissem duos coactos, et conjunctim heredes scriptos esse.—In trei moduri se pöte face o conjuncțiã : saũ *prin lucru*, saũ *prin lucru și vorbe*, saũ *numai prin vorbe*. Și nu este îndoialã cã sunt conjuncți aceia care sunt uniți și *prin vorbe și prin lucru*. De exemplu cândü dicü : Titius și Mevius sã fie hereði pentru jumätate din hereditatea mea. Saũ, Titius și Mevius sã fie hereði. Saũ Titius cu Mevius sã fie hereði pentru jumätate din hereditatea mea. Sã vedem însã daca, scoțënd conjuncțiile *et, que* (și), saũ prepoziția *cum* (cu), totuși trebuie sã decidemü cã este conjuncțiã. De exemplu cândü dicü : Lucius Titius, Publius Mevius sã fie moștenitorü pentru jumätate. Saũ, Publius Mevius, Lucius Titius sã fie moștenitorü, Sempronius sã fie moștenitorü pentru jumätate. Astfel în cât Titius și Mevius sã ia jumätate din hereditate, și sã fie considerati ca conjuncți și prin lucru și prin vorbe. Lucius Titius fi herede pentru jumätate, Seius fi herede pentru partea pentru care am instituit pe Lucius Titius, Sempronius fi herede pentru jumätate. Julianü dice cã pöte fi îndoialã daca e locü a dice cã testatorul a voit a împãrți hereditatea în trei jumätãți (adicã mai exact în trei treimi), saũ daca din contrã Titius trebuie sã ia împreunã cu Seius numai jumätate. Eü însã cređü cã prin acësta chiar cã Sempronius a fost chiãmat singur la jumätate, e mai probabil cã Titius și Seius trebuie reduși ambiü la jumätate, și sã fie considerati ca instituti în modü conjunctivü.“

L. 148. Gaius, lib. 8, *ad legem Juliam et Papiam* : „Non est sine liberis, cui vel unus filius, una ve filia est : haec enim enunciatio, *habet liberos* (*non habet liberos*), semper plurativo numero profertur : sicut et pugillares et codicilli.—Nu e fãrã copii acela care n'are de cât unü fiü, saũ o ficã : în adevëru

acastă enunțiațiune, *are copii (n'are copii)* în tot-d'auna se întrebuintesă la înmulțitū : ca și vorbele tăblițe și codicile.“

L. 149. Gaius, lib. 10, *ad legem Juliam et Papiam* : „Nam quem *sine liberis esse* dicere non possumus : hunc necesse est dicamus liberos habere. — Căci despre cine nu putemū dice că e fără copii, acela urmésă să dicemū că are copii.“

L. 153. Terentius Clemens, lib. 11, *ad legem Juliam et Papiam* : „Intelligendus est mortis tempore fuisse, qui in utero relictus est. — Trebuie considerat ca existent în momentul morții, acela care atunci era în pântecelē mumei sale.“

L. 12 § 1 D., *De bonorum possessionibus* (XXXVII, 1). Ulpianus, lib. 48, *ad Edictum* :

„Ubicunque lex, vel senatus, vel constitutio capere hereditatem prohibet : et bonorum possessio cessat. — De câte ori vre-o lege, sau vre-unū Senatusconsultū, sau vre-o Constituțiune imperială oprește de a se căpăta vre-o hereditate : nici bonorum posesiunea nu are locū.“

Titulu din Pandecte *De legatis et fideicommissis* 1° (Cartea XXX). Pomponius, lib. 5, *ad Sabinum* : „Si duobus res conjunctim legata sit, quamvis alter in rerum natura non fuerit, alteri solam partem deberi, puto verum esse. — Dacă acelașū lucru a fost legatū la două în modū conjunctivū, cu tôte că unul nu existe, totuși că celui-l'altū nu i se va datori de cât o parte, creșū că este mai adevărat.“

Din expresiunea *deberi*, se înțelege că Pomponius prevedea specia unui *legat per damnationem*, în care *damnatio partes facit*, și în care prin urmare nevănirea unuia din două creditorī conjuncți profită debitorului. Acest text este prea general în legislația lui Justinian, unde ori care ar fi forma legatului elū produce aceleași efecte, numai să le pōtă produce. Prin urmare în hypothesis în care lucru legat astfel ar

aparține testatorului, fiind că atunci legatarul ar deveni proprietar, iar nu creditor, dacă din două colegatari conjuncți unul lipsește, lipsa profită colegatarului iar nu heredelui, prin urmare legatarul present va putea cere întregul obiectul legat. Soluția dar lui Pomponiū nu se pōte aplica în legislația lui Justinian de cāt în cazul în care testatorul a legat *conjunctim* la două legatari *per damnationem* unū lucru ce nu i aparține.

Legea 34 § 9, a jurisconsultului Ulpian (lib. 21, *ad Sabinum*) este concepută în aceeași ordine de idei. De și idea de legat *per damnationem* nu rēsare așa de evident ca din expresiunea *deberi* din fragmentul lui Pomponius, totuși nu se pōte concipi de cāt în acēstă formă de legat, după noțiunile precise ce ne-a dat Gaius, în originalul Instituțiunelor sale, asupra efectului legatelor conjuncte, după cum ele sunt făcute *per damnationem* sau *per vindicationem*, efecte pe care le am arētat precedentamente: „Si conjunctim res legetur, constat ab initio partes fieri. Nec solum hi partem faciunt, in quorum persona constitit legatum: *verum hi quoque, in quorum persona non constitit legatum*: ut puta si Titio, et servo proprio sine libertate legetur. — Dacă se leagă unū lucru în modū conjunctivū la mai multe persōne, este evident că încă de la începutū legatul se divide în părți. Și nu numai legatari, în persōna căroră legatul prinde consistență facū ca legatul să se dividă, ci și aceia, în persōna căroră legatul nu prinde consistență: de exemplu dacă s'a legat lui Titiū și servului propriū, fără să i se dea și libertatea.“ Eacă specia. Gaius face în testamentul său unū legatū conjunctivū *per damnationem*, elū dice: Herede al meu fiī condamnatū a da fondul Cornelian lui Primus și servului meu Stichus. Legatul făcut lui Primus e valabil. Celū făcut lui Stichus fără să i se dea expresū și libertatea e nulū (Inadvertență a lui Justinian în care libertatea se subt-

înțelege și care ar fi trebuit să nu însere acest text). Totuși dice jurisconsultul legatul s'a divizat încă de la început în părți. Prin urmare măcar că legatul lui Stichus e nulț, nu i se va cuveni lui Primus de cât jumătate din obiectul legat, jumătate din fondul Cornelian. Evident că legatul a trebuit să fie făcut *per damnationem*, căci numai atunci *ab initio damnatio partes facit*. Dacă ar fi fost făcut *per vindicationem* fără expresiune de părți în mod conjunctiv, numai *concurso partes fiunt*, prin urmare în lipsă de unŭ colegatarŭ celŭ-l'alt prin efectul vocațiunei sale la tot, va lua totul, după cum am vădŭt că ne spune expresŭ Gaius în paragraful 199, Com. II.

Pandecte, Cartea XXXI, titlu *De legatis et fidei-commissis* 2°

L. 7. Paulus, lib. 8, *ad Plautium*: „Si Titio et ei, qui capere non potest, decem legata sint: quia duobus heres dare damnatur, et unus capere non potest, quinque sola Titio dantur.—Dacă s'aŭ legatŭ dece lui Titius și unei persóne care nu póte căștiga, fiind că heredele este condamnatŭ a da la duoŭ, și unul nu póte priimi, lui Titius nu i se vor da de cât cincŭ.”

L. 51, *principium*, Ulpianus, l. 8, *ad legem Julianam et Papiam*: „Si ita quis testamento suo cavisset: *Illi, quantum plurimum per legem accipere potest, dari volo*: utique tunc, cum quando capere potuerit, videtur ei relictum. Sed et si dixerit: *Quam maximam partem dare possum, damnas esto heres meus ei dare: idem erit dicendum*.—Dacă cine-va a dispusŭ prin testamentul seŭ astfel: *Vreaŭ să dau aceluia cât mai mult póte priimi după lege*, e considerat testatorul că a dispusŭ pentru momentul când legatarul va putea căștiga. Dar și dacă va fi disŭ: *Herede al meŭ fiŭ condamnat a'i da partea cea mai mare ce'i pociŭ lăsa din averea mea*: totŭ așa trebuie să decidemŭ.”

§ 1. „Is, cui *in tempus liberorum* tertia pars re-

licita est, utique non poterit adoptando tertiam partem consequi.—Acelu căruia i s'a lăsat a treia parte *pentru cānd va avea copii*, nu pōte adoptāndu sǎ obŃie a treia parte.“

L. 80. D., *De legatis* 3 (XXXII). Celsus, lib. 35, *Digestorum*: „Conjunctim heredes institui, aut conjunctim legari, hoc est, totam hereditatem et tota legata singulis data esse, partes autem concursu fieri.—A institui heređi conjuncŃi sau a face legate conjuncte, insemnėsǎ a da intrėga hereditate, sau intregu obiectul legatului fie-căruia (din heređi sau legatari), iar daca vinu in concursu este a o impărŃi.“

L. 82 D., *De acquirendā vel omittenda hereditate* (despre acceptarea sau repudiarea heredităŃii), XXIX, 2.

Terentius Clemens, lib. 16, *ad legem Juliam et Papiam*: „Si servus ejus, qui capere non potest, heres instituat, et antequam jussu domini adeat hereditatem, manumissus, alienatusva sit, et nihil in fraudem legis factum esset: ipse admittitur ad hereditatem. Sed et si partem capere possit dominus ejus, eadem dicenda sunt de parte, quam ille capere non potest. Nihil enim interest de universo quaeratur quod capere non possit, an de portione —Daca a fost instituit herede servul unei persōne incapabile de a căștiga, și va fi fost manumisu sau alienat de stăpānul seū mai nainte ca acesta să'i fi dat ordin să accepte hereditatea, și nu se va dovedi că a făcut nimic stăpānul pentru a frauda legea: servul însuși va fi admisu la hereditate. Daca însă stăpānul seū pōte căștiga numai o parte, vomu decide tot așa pentru partea ce nu pōte căștiga. Căci puŃin importă că e vorba de totu ce nu pōte căștiga, sau de partea ce nu pōte căștiga.“

Eacă specia acestei legi. Primus institue moștenitoru pe Stichus, servul lui Secundus, cu care are facŃiune de testament, căci Secundus este cetățianu Romanu, dar care nu are *jus capiendi* cānd ilu institue,

căci este *cælebs*, sau care are *jus capiendi* numai pro parte, căci este *orbis*. Intențiunea lui este că dacă stăpânul va căpăta *jus capiendi*, până la 100 zile după apertura tabulelor testamentului, să-i profite lui hereditatea, dacă nu, căci îi cunoște incapacitatea, să profite servului de'lu va manumite Secundus înainte de împlinirea celor 100 de zile, sau noului său stăpân, dacă 'lă va aliena înainte de împlinirea celor 100 de zile. Dacă Secundus se însoră, sau fiind însurat face copii în termenul legii Julia și Papia, elă va profita de hereditate. Dacă nu, și înainte de expirarea termenului de 100 zile va manumite pe Stichus, va profita Stichus. Dacă ilă va aliena pe Stichus înainte de acest termenă, noul său stăpână va profita de hereditate, elă va da ordină lui Stichus să accepte hereditatea. Dară jurisconsultul nu ne spune dacă, pentru ca Stichus sau noul său stăpână ca să pôtă profita de liberalitate, trebuie să se însore sau să fie însurat și să facă copii sau să aibă. Evident că da, căci altmintrelea nu ar fi de ce să nu profite fostului stăpână Secundus. Dar ca să putemă concipe acésta, trebuie să presupunemă că hereditatea a fost lăsată lui Stichus sub condițiunea că va fi manumisă și va face copii *in tempus liberorum*, cum dice legea 51 § 1 D., *De leg. 2°*, sau că va căpăta ună nouă stăpână însurat și cu copii. Veđi asupra acesteii legi pe Cujas *Notae et Scholiae* în librum II *Institutionum Justiniani*, titlu 19, nota c, edițiunea citată, Tomă II, colónele 915 și 916; și Accarias, *op. cit.*, Tomă I, pag. 1008. Ambii însă interpreți sunt fórte elypticii asupra acesteii legi care dă naștere la atâtea dificultăți, în cât am fost siliți a amplifica explicațiunile ce sunt date de acești interpreți spră înțelegerea acesteii legi.

L. 61 D., *De conditionibus et demonstrationibus* (XXXV, 1). Ulpianus, lib. 8, *ad legem Juliam et Papiam*: „Si vir uxori *ad tempus liberorum legaverit*,

dubitari potest, an de his duntaxat filiis sensisset testator, qui post mortem ejus nati fuissent, an et de his qui vivo eo ab eo suscepti fuissent post testamentum factum, cum manente matrimonio decessisset: verum aequum est proficere, sive vivo marito, sive post mortem nascantur.—Daca unŭ bărbatŭ a legatŭ soŭiei sale *pentru timpul când va avea copii*, pŭte fi indoială daca testatorul a înŭelesŭ numai pe acei copii care s'ar naște după mŭrtea sa, sau și pe acei copii, care concepuți fiind de elŭ în viața lui s'ar naște după facerea testamentului, murindŭ elŭ durândŭ matrimoniul: este equitabilŭ însă să'i profite copii, fie că s'ar naște în viață sau după mŭrtea bărbatului sŕu.

L. 62 pr. *cod. tit. Terentius Clemens, lib. 4, ad legem Juliam et Papiam*: „Sed si hoc specialiter expressit testator, etiam si ex alio post mortem suam liberos procreaverit, nihilominus eam ad legatum admitti.—Dar și daca testatorul a manifestat voința expresă că să pŭtă femeia beneficia de legat, chiar daca după mŭrtea sa va procrea copii din alt bărbat, ea totuși va fi admisă la legatŭ.“

Titlul *De jure fisci* (XLIX, 14).

Callistratus, lib. 3, *De jure fisci*: „Non intelligitur fraudem fecisse, qui rogatus est palam restituere. Sed cum quidam testamento suo ita scripsisset, *Vos rogo, ut in eo, quod a vobis petii, fidem praestetis: perque Deum, ut faciatis, rogo*, et quaeretur, an id palam datum intelligeretur? *Julianus* respondit, non quidem apparere, quid ab heredibus ex hujusmodi verbis petitum est: quaeri autem solere, quando intelligatur quis in fraudem legis fidem suam accomodare? Et fere eo jam decursum, ut fraus legi fieri videatur, quotiens quis neque testamento, neque codicillis rogaretur: sed domestica cautione et chirographo obligaret ad praestandum ei, qui capere non potest: ideoque dici posse, ex suprascriptis verbis non esse legi fraudem factam.—Nu se consideră că face fraudă acela

care este rugatū pe față să restituie. Dar dacă cine-va a scrisū în testamentul său: *Vē rogū, ca să aduceți bună credință* la cele ce v'amū rugatū, și *vē rogū* pe Joe *a face întocmai*, și s'ar întreba dacă acesta trebuie considerat ca datū pe față? Julianū a răspunsū, că nu rezultă în adevărū în modū evident, ce s'a cerut de la hereți prin aceste vorbe: este questiune însă de obiceiū, cândū se consideră cine-va că 'și a acomodat buna sa credință în fraudă legii? Și cam acolo revine, că să se considere că face fraudă legii de câte ori cine-va nu e rugat nici prin testament nici prin codicile, ci se obligă prin promisiune și inserisū particularū a presta aceluia care nu pōte priimi: și de aceia se pōte dice că prin vorbele de mai susū nu s'a făcut fraudă legii.“

L. 10. *Modestinus, lib. singulari de praescriptionibus*: „Non puto delinquere eum, qui in dubiis quaestionibus, contra fiscum facile responderit. — Nu cređū că păcătuește acela, care se pronunță cu facilitate în contra fiscului în questiunile înduiose.“

De his quae ut indignis auferuntur (XXXIV, 9):

L. 10 princ. și § 1. *Gaius, lib. 15. ad legem Julianam et Papiam*: „In fraudem juris fidem accomodat, qui vel id quod relinquitur, vel aliud tacite promittit restitutum se personae, quae legibus ex testamento capere prohibetur: sive chirographum eo nomine dederit, sive nuda pollicitatione repromiserit. — Si quis ei, qui capere possit, rogatus fuerit restituere, et is mortis tempore prohibetur legibus hoc capere: non dubito, quin, etsi deficit fideicommissum, apud eum tamen, qui rogatus est restituere, manere debet: quia nulla fraus ejus intervenisse videtur: nisi si in futurum casum fidem accomodavit, id est, ut, licet capere legibus prohiberi cœperit, restituat. — Se consideră că 'și acomodēsă buna sa credință în fraudă fiscului, acela care promite tacitū că va restitui său ceia ce i s'a lăsat, său altū ceva, persōnei pe care le-

gile o oprește de a primi în virtute de testament: fie că a dat pentru acesta vre-unu înscrisu, fie că s'a obligat puru verbal prin nudă făgăduință.—Dacă cineva este rugat a restitui aceluia care pôte primi, și acela la mórtea testatorului se întâmplă ca să cadă până la mórtea testatorului în o stare în cât să nu mai pótă primi: nu mă îndoescu, că de și fideicomisul cade, cu tóte acestea obiectul fideicomisului trebuie să rămăie la acela care a fost rugat să restituie, căci n'a intervenit nici o fraudă la mijlocu; afară numai dacă își a acomodat astfel buna sa credință pentru fiitoru, adică ca să restituie, chiar dacă fideicomisarul prin legi se va întâmpla să cadă într'o incapacitate fiitoare de a primi.“

Modestinus, l. 62, prine. D., *De heredibus instituendis* (XXVIII, 5) extrasă din *Cartea 2 a Pandectelor* :

„In tempus capiendae hereditatis institui heredem posse benevolentiae est: veluti, *Lucius Titius, cum capere potuerit, heres esto. Idem et in legato*.—S'a admisu în mod favorabil că pôte cine-va fi instituit herede pentru momentul când va putea primi hereditatea, de exemplu: *Lucius Titius, când va putea primi, să fie herede*. Aceiași favóre s'a admisu și pentru legatū.“

L. 1 C., *De heredibus instituendis, et quae personae heredes institui non possunt* (VI, 24). Impăratul Titus Aelius Antoninus către A. Antestianus :

„Qui deportantur, si heredes scribantur, tamquam peregrini capere non possunt, sed hereditas in ea causa est, in qua esset, si scripti non fuissent.—Cei ce sunt deportați, dacă sunt instituiți heređi, nu potu primi hereditatea, ca nește peregrini ce sunt, dar hereditatea este în starea în care ar fi fost, dacă nu ar fi fost instituiți heređi.“

L. 18 *Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat* (XXXVI, 2). *Julianus, lib. 37 Digestorum* :

„Is cui ita legatum est, *Quandoque liberos habuerit*, si praegnante uxore relicta decesserit, intelligitur expleta conditione decessisse, et legatum valere: si tamen postumus natus fuerit.—Acela căruia s'a făcut unŭ legat. conceputŭ în modul următor, *or cândŭ va avea copii. îi legŭ atâta*, dacă va muri lăsândŭ pe soția sa însărcinată, e considerat că a muritŭ îndeplinindŭ condițiunea, și legatul va fi valabilŭ: dacă însă se va naște unŭ postumŭ.“

Legea 72 D., *De heredibus instituendis* (XXVIII, 5). Terentius Clemens, lib. 4, *ad legem Juliam et Papiam*: „Si quis solidum a lege capere non possit, et ex asse sit institutus ab eo qui solvendo non est: Julianus, ex asse eum heredem esse respondit: legi enim locum non esse in ea hereditate quae solvendo non est.—Dacă cine-va nu pŭte priimi totul în virtutea legii, și a fost instituit moștenitorŭ pentru tŭtă moștenirea (*ex asse*) de către unŭ insolubil, Julianŭ a rĕspunsŭ că elŭ va fi moștenitorŭ pentru întrega moștenire. căci legea nu se aplică la hereditatea insolubile.“

L. 1 C., *De infirmendis pœnis cœlibatus, orbitatis, et de decimariis sublatis* (VIII, 58). Impărații Constantinus, Constantius și Constans A. A. A. *ad populum* (constituțiune din anul 239). „Qui jure veteri *cœlibes* habebantur, imminentibus legum terroribus liberentur, atque ita vivant, ac si numero maritorum matrimonii fœdere fulcirentur. Sitque omnibus aequa conditio capessendi quod quisque mereatur. Nec vero quisquam *orbis* habeatur, et proposita huic nomini damna non noceant. Quam rem et circa fœminas existimamus, earumque cervicibus imposita juris imperia, velut quaedam juga, solvimus promiscue omnibus.—Ceî ce erau considerați ca *cœlibi* după dreptul vechiŭ, să fie liberați de terorele amenințătoare ale legilor: și să trăiască astfel, ca cum s'arŭ

sprijini pe legătura căsătoriei, făcându parte din numărul însuraților. Și să nu fie considerat cine-va ca *fără de copii*, și pagubele afectate orbității să nu mai vatem pe nimenea. Și acesta să se aplice și femeilor, și deslegăm pe toți fără deosebire de ordinele puse pe capetele lor, ca nește juguri.“

L. unică în Condica lui Justinian *De caducis tollendis* (despre desființarea caducelor) VI, 51, constituțiune a lui Justinian, din anul 534:

Et nomen et materiam caducorum, ex bellis ortam et auctam civilibus, quae in se populus Romanus movebat, necessarium duximus, patres conscripti, in pacificis nostri imperii temporibus ab orbe Romano recludere; ut quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas sopiret. Et quemadmodum in multis capitulis lex Papia ab anterioribus principibus emendata fuit, *et per desuetudinem abolita* ¹⁾: ita et a nobis circa caducorum observationem invidiosum suum amittat vigorem, qui et ipsis prudentissimis viris displicuit, multas inveniētibz vias per quas cadu-

Amă cređut necesari, părinți și conscriși, să depărtăm din Imperiul Roman în timpurile de pace ale guvernului nostru, și numele și materia caducelor, născute și mărite prin rebelbele civile care agitaă pe poporul Roman: pentru ca dulcēta păcii să amortēscă calamitatea rēboiului. Și precum în multe puncturi legea Papia a fost corēsă de Imperații care ne au precesă, și cădută în desuetudine, totă asemenea și din partea noastră vremă ca acea lege să și piardă tării invidiosă în ceia ce privește observarea caducelor, tării care a displicut și chiar bărbaților celor mai învățați în

¹⁾ Acesta dovedește că și în legislațiunea lui Justinian, după cum amă arētat în *Historia externă a dreptului Roman* (Tomă III al *Fragmentelor mele juridice*), desuetudinea are puterea de a aboli chiar instituțiunile create prin legi propriu dise.

cum non fieret. Sed ipsis testamentorum conditoribus sic gravissima caducorum observatio visa est, ut et substitutiones introducerent, ne fiant caduca; et, si facta sint, ad certas personas recurrere disponerent, vias recedentes, quas lex Papia posuit in caducis: quod et nos fieri concedimus. Et cum lex Papia jus antiquum, quod ante eam in omnibus simpliciter versabatur, suis machinationibus et angustiis circumcludens, solis parentibus et liberis testatoris usque ad tertium gradum, si scripti fuerant heredes, suum imponere jugum erubuit, jus antiquum intactum eis conservans: nos omnibus nostris subjectis sine differentia personarum hoc concedimus.

§ 1.—Cum igitur materiam et exordium caducorum lex Papia ab adiitionibus, quae circa defunctorum hereditates

dreptu, care au inventat o multime de mişloce pentru a impede caducitatea. Daru chiar testatorilor atut le a parut de grea observarea caducelor, in cat au introdusu substitutiunile pentru ca institutiunile sa nu devie caduce, si au dispusu sa se recurga la certe persoane, ca sa evite caducitatea, inchidendu astfel cale legii Papia, ceia ce si noi permitem a se face. Si cum legea Papia inchidend prin machinatiunile si restrictiunile sale dreptul celu vechiu, care se aplica inaintea ei in modu simplu la toti, numai ascendentilor si descendentilor pana la alu treilea grad, daca erau instituiti herei, a roşit de a impune jugul seu conservandu acestora intactu vechiul dreptu: noi concedem acest dreptu vechiu tuturilor supuşilor noştrii fara deosebire de persoane.

§ 1. — Fiind că dară legea Papia a fixat materia şi începutul caducelor de la adiitionea hereditatilor defunctorum şi

procedebant, sumpsit: et ideo non a morte testatoris, sed ab apertura tabularum dies cedere legatorum Senatusconsulta quae circa legem Papiam introducta sunt, censuerunt, ut quod in medio deficiat, hoc caducum fiat: primum hoc corrigentes, et antiquum statum renovantes, sancimus omnes habere licentiam a morte testatoris adire hereditatem; similique modo legatorum vel fideicommissorum pure, vel in diem certum relictorum diem a mortis testatore cedere.

§ 2. Et cum triplici modo, ea quae in ultimis elogiis relinquuntur, contingebat deficere: consentaneum est, et tempora eorum, et nomina manifeste exponere: ut quod vel tollitur, vel reformatur, non sit incognitum. Ea etenim vel his relinquiebantur, qui in rerum natura tunc temporis, cum condebantur ultima elogia, non fuerant, forte hoc ignorantibus testatoribus, et ea *pro non scriptis esse* leges existima-

fiind că Senatusconsultele care aũ fost introduse pentru aplicarea ei, aũ găsitũ de cuviință ca ziua deschiderii legatelor să aibă locũ nu la mórtea testatorului, ci la apertura testamentului, așa în câtũ ceia ce ar face defectũ în intervalũ, să devie caducũ: noi coregẽndũ mai înteiũ acẽsta, decidemũ să aibã voe toți să facã adițiune indatã dupã mórtea testatorului: și ca asemenea dreptul la legatele pure saũ cu termenũ fixũ să se deschidã la mórtea testatorului.

§ 2.—Și fiind că în trei moduri cele lãsate prin acte de ultimã voință se întâmpla să facã defectũ: este cuviinciosũ să le expunemũ în modũ clarũ și numele și timpurile: ca să nu rãmãe necunoscutũ, ceia ce se desființesã saũ se reformesã. În adevãr liberalitãțile testamentare saũ se făceãu în favórea acelora, care nu existãu în momentul facerii testamentului, póte ignorãndũ chiar testatorul mórtea gratificațiilor de cãtre dãn-

bant; vel vivo testatore, is qui aliquid, ex testamento habuit, post testamentum ab hac luce subtrahebatur; vel ipsum relictum expirabat, forte quadam conditione sub qua relictum erat, deficiente: quod veteres appellabant *in causa caduci*. Vel jam mortuo testatore hoc, quod relictum erat, deficiebat, quod aperta voce *caducum* nuncupabatur.

§ 3. In primo itaque ordine, ubi *pro non scriptis* efficiebantur ea quae personis jam ante testamentum mortuis testator donasset: statutum fuerat ut ea omnia bona manerent apud eos, a quibus fuerant derelicta; nisi vacuatis, vel substitutus suppositus, vel conjunctus fuerat aggregatus: tunc enim non deficiebant, sed ad illos perveniebant nullo gravamine (nisi perraro) in hoc *pro non scripto* superveni-

sul, și acele liberalități legile le consideraū *ca nescrise*. Sau că in viața testatorului, gratificatul prin testament, murea după facerea testamentului; sau că însăși liberalitatea se stingea, pentru că condițiunea sub care fusese făcută cădea (chiar în viața testatorului): ceia ce cei vechi șiceaū că sunt *in causa caduci* (adică *quasi caduce*) Sau că chiar, după mórtea testatorului, liberalitatea testamentară făcea defectū, ceia ce în modū apertū se numea *caducū*.

§ 3. Decī in primă ordine, relativū la acele liberalități ce deveneaū *ca nescrise*, adică la acelea care erau lăsate la persóne deja mórte înainte de facerea testamentului, fusese hotărátū de cei vechi, ca obiectele acelor liberalități să rămāie la aceia in sarcina căroră fusese puse, afară numai dacă celor vacanți nu le substituise cine-va sau nu li se agregase vr'unū colegatarū ca conjunctū: căci in aceste casuri li-

ente. Quod et nostra majestas, quasi antiquae benevolentiae consentaneum, et naturali ratione subnixum, intactum atque illibatum praecepit, custodiri in omnem aevum valiturum.

§ 4. Pro secundo vero ordine, in qua ea vertuntur, quae *in causa caduci* fieri contingebant: vetus jus corrigentes, Sancimus ea quae ita evenerint, simili quidem modo manere apud eos, a quibus sunt derelicta, heredes forte, vel legatarios, vel alios qui fideicommisso gravari possunt: nisi et in hunc casum, vel substitutus, vel conjunctus eos antecedit. Sed omnes personas quibus luerum per hunc ordinem defertur, eos etiam gravamen, quod ab initio fuerat complexum, omnimodo sentire: sive in dando sit constitutum, sive in quisbudam faciendis, vel in modo, vel conditionis implendae gratia, vel alia quacumque

beralitățile parveneaŭ la aceștia din urmă, fără nici o sarcină (afară de casuri rari), survenindu-le această liberalitate *censută necrisă*. De aceia și majestatea noastră, găsindŭ această soluțiune vechiă rațională, a decisŭ să se urmese întregă și neatinsă, în orŭ-ce secolŭ.

§ 4. În ceia ce privește însă ordinea a doua, în care este vorba de acele dispozițiuni care deveneauŭ *quasi-caduce* (*in causa caduci*), coregând vechiul dreptŭ, decidemŭ ca ele, asemenea, să rămăie la aceia în sarcina căroră aŭ fost puse, heređi, legatari, fiduciarŭ însărcinați cu fideicomise: afară numai dacă și în acest casŭ nu va existe unŭ substituit sau unŭ conjunctŭ care să le trecă înainte. Dar tôte persoanele căroră li se deferea astfel acestŭ lueru (câștigŭ) să sufere și sarcina care la început a fost impusă liberalității, fie că va consista în a da sau în a face, sau în vre-o măsură, sau în vre o condițiune de indeplinit, sau

via excogitatum. Neque enim ferendus est is qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei adnexum contemnit.

§ 5. In novissimo autem articulo, ubi propria caduca fiebant, secundum quod praediximus: etiam clausis tabulis tam existere heredes, quam posse adire, sive ex parte sint, sive ex asse instituti, censemus: et dies legatorum et fideicommissorum, secundum quod praediximus, a morte defuncti cedere Hereditatem etenim nisi fuerit adita, transmitti, nec veteres concedebant, nec nos patimur; exceptis videlicet liberorum personis. de quibus Theodosiana lex super huiusmodi casibus introducta loquitur: his nihilominus, quae super his qui deliberantes ab hac luce migrant, a nobis constituta sunt, in suo robore mansuris.

în orî-ce altă sarcină închipuită. Căci nu trebuie suferit acela care profită de lucru (câştig), şi despreţueşte sarcina alipită lucrului.

§ 5. În cea după urmă însă categoriă, în care dispoziţiunile deveneau propriu caduce, după cum am spus mai sus: hotărîm ca chiar pe cât timp este încă închis testamentul, să potă nu numai să existe hereşii, dar şi să potă face adiţiune, fie că sunt instituiţi pentru parte, fie că sunt instituiţi pentru întreaga avere, şi dreptul la legate şi la fideicomise, să se deschidă, după cum am arătat mai sus, la mórtea testatorului. Căci ca hereditatea să se transmită, fără să fie acceptată, nici cei vechi nu admiteau; nici noi nu suferim, afară de persóna descendenţilor de care vorbeşte constituţiunea lui Theodosiu, făcută într'adinsu pentru aceste casuri; mântinându cu tóte acestea, ceia ce am hotărît prin constituţiunile nóstre, relativu la aceia care au

§ 6. Libertatibus proculdubio et post praesentem sanctionem propter sui naturam, quae aditionem heredis expectant, ab adita hereditate una cum aliis, quae servis in testamento manumissis, vel aliis legatis relicta sunt, competentibus. Excepto etiam usufructu, quem sua natura ad heredes legatarii transmitti non patitur: quia neque a morte testatoris, neque ab adita hereditate, quantum ad transmissionem, dies ejus cedit. Sed haec omnia in his observari sancimus secundum praefatam dispositionem quae pure, vel in diem certum relicta fuerint

§ 7 Sin autem aliquid sub conditione relinquatur, vel casuali, vel potestativa, vel mixta, quarum eventus ex fortuna vel ex honoratae personae voluntate, vel ex utroque pendeat, vel sub incerto die: expectari oportet conditionis eventum, sub qua fuerit derelictum,

trecut din lumea acésta pe cândü deliberaü de trebue să accepte saü nu.

§ 6. Dreptul la legatele de libertate fără in-doială, și după acéstă constituțiune, fiind că ele aștéptă adițiunea de hereditate, precum și la legatele lăsate servilor manumiși prin testament saü legați altora, nu se deschide de cât in ziua adițiunei de hereditate. Afără numai de dreptul la legatul de usufructü care neputëndü trece la herediü legatarului, in ceea ce privește transmisiunea, nu se deschide nici la mórtea testatorului, nici la adițiunea de hereditate. Dar tóte aceste reguli hotărâm să se urmese la liberalitățile făcute purü cu termenü certü.

§ 7. Daca însă se lasă ceva sub condițiune. saü casuală, saü potestativă, saü mixtă, a căria indeplinire să depinďă saü de la norocü, saü de la voința persónei gratificate, saü de la amândouë, saü daca se lasă ceva cu termenü incertü, trebue să așteptämü realisarea

vel diem: ut tunc cedat, cum vel conditio impleatur, vel dies incertus extiterit. Quod si in medio is qui ex testamento lucrum sortitus est, decedat, vel eo superstite conditio defecerit, hoc, quod ideo non praevaluit, manere disponimus simili modo apud eos a quibus relictum est: nisi et hic vel substitutus relictum accipiat, vel conjunctus, sive heres, sive legatarius, hoc sibi adquirat: cum certi juris est, et in institutionibus, et legatis, et fideicommissis. et mortis causa donationibus ¹⁾ posse substitui.

§ 8. Sed ut manifestetur pro qua parte manere oportet hoc quod fuerit defectum, apud eos

condițiunei sub care a fost făcută liberalitatea, sau împlinirea termenului incert: pentru ca dreptul la liberalitate să se deschidă atunci cându se va împlini condițiunea sau termenul incert. Dacă însă acela care a fost gratificat prin testamentu móre în intervalu, sau daca condițiunea face defectu în viața lui, liberalitatea, care din cauza acésta nu a avut valóre, decidemú ca asemenea să rămâia la aceia în sarcina cărora a fost pusă; afară numai dacă și aci nu va fi unú substitutú care să o priméscă, sau vr'unú conjunctú, fie herede, fie legatarú care să beneficiése de dënса: de óre-ce este certă regulă de drept că și în instituțiuní, și în legate, și în fideicomise, și în donațiuní pentru causă de mórte se póte face substituiuní.

§ 8. Darú, pentru ca să se lámuréscă pentru ce parte liberalitatea deficientă trebuie să rămâie

¹⁾ Inovațiune a lui Justinian, căci în dreptul clasicú nu póte existe substituiune de cât în materie de dispozițiuní testamentare, și acolo chiar, numai în privința instituțiunelor de herede.

a quibus fuerit derelictum, sancimus, si quidem ad heredes lucrum perveniat, pro parte hereditaria fieri ejus distributionem: cum et ab ipsis simili modo, si valuisset, praestaretur, nisi nominatim ab uno, vel certis heredibus fuerit derelictum. Tunc enim, quemadmodum solus, vel soli praestabunt, ita et lucrum sentient. Sin autem legatarii vel fideicommissarii sint, vel mortis causa donatione honorati, vel alia forte persona quae fideicommisso praegravari potest, et hoc evanescat, manere hoc apud enumeratas personas sancimus pro virili omnimodo portione, id est pro numero personerum.

§ 9. Ne autem hoc, quod non ineleganter summi ingenii vir Ulpianus in hac parte cum omni subtili-

la cei însărcinați cu dēnsa, decidemū, că daca liberalitatea e cāstigatā de heredī, ea trebuie să se distribuēscă lorū in porțiune cu părțile lorū hereditare: de óre-ce și ei, daca liberalitatea ar fi fost valabilă, totū in aceiași porțiune ar fi prestat'o: afară numai daca testatorul ar fi pus'o in mod expresū a nume in sarcina unuia sau unora numai din heredī. Caci atunci precum numai unul singurū, sau numai unii o vorū presta, totuși așa vor și beneficia de dēnsa. Daca însă însărcinații sunt sau legatari, sau fideicomisari, sau donatari mortis causa, sau vre-o altă persónă care să pótă fi însărcinată cu un fideicomisū, și fideicomisul se va stinge, decidemū ca elū să rămāie la persónele susmenționate in tóte casurile pentru porțiunī virile, adică in porțiune cu numărul persónelor.

§ 9. Și pentru ca ceia ce in mod exact marele jurisconsult Ulpian a dispusū asupra acestui punct

tate disposuit, praeterea-
tur : sanctione nostra hoc
apertius inducimus. Cum
enim jam statuimus, hoc
cum suis oneribus ad
eum qui lucratur, perve-
nire: sancimus, si qui-
dem conditio, vel aliud
gravamen in dando sit
constitutum, hoc omni-
modo lucrantes pro mo-
do lucri agnoscere. Si
autem in faciendo aliquid
impositum est: si quidem
hoc per alium impleri
possit, simili modo et a
lucrante agnosci : puta si
onerata persona jubeatur
insulam vel monumen-
tum, vel aliud tale suis
sumptibus facere, vel he-
redi, vel legatario, vel
alii forte cui testator vo-
luerit : vel rem ab herede
testatoris emere, vel loca-
tionem, vel fidejussionem
subire, et si quid hujus-
modi facti simile sit. Ni-
hil etenim refert, sive
per eum de quo testator
locutus est, sive per alium
ejusdem lucri successo-
rem adimpleatur. Sin ve-
ro talis est verborum con-
ceptio, et facti natura, ut
quid relictum est ab alio
impleri non possit, tunc

să nu fie trecut cu ve-
derea. prin constituțiunea
noastră facem decisiunea
sa și mai evidentă. Căci
fiind că deja am statuit
ca liberalitatea să parviă
împreună cu sarcinele ei
la cel ce beneficiază de
dănsa : decidem, că dacă
s'a impusă liberalității
vre-o condițiune sau vre-o
altă sarcină care să con-
stea *in dando* (intru a da),
cei ce profită de libera-
litate trebuie în orî-ce casă
să o execute în propor-
țiune cu partea lor din li-
beralitate. Dacă însă sar-
cina constă în a face ceva,
dacă fapta se pôte împlini
în mod avantajos și de
altă persoană, atunci ase-
menea va trebui să fie
executată și de cel ce pro-
fită de liberalitate. De
exemplu dacă gratificatul
ya fi însărcinat să facă
cu cheltuiala sa vre-o casă,
vr'ună monumentă, sau
altă asemenea lucrare, sau
pentru herede, sau pen-
tru legatară, sau pentru
vre-o altă persoană ară-
tată de testator, sau dacă
a fost însărcinat să cum-
pere ceva de la herede,
sau să ia ceva de la el

et si lucrum ad aliquem pervenerit, non tamen et gravamen sequi: quia hoc neque ipsa natura concedit, neque testator voluit. Quid enim si testator jusserit eum *in certum locum abire* ¹⁾, vel liberalibus studiis imbui, vel domum suis manibus extruere, vel pingere, vel uxorem ducere? Quae omnia testatoris voluntas in ipsius solius persona intelligitur conclusisse, cui et suam munificentiam relinquebat. Hoc videlicet in omnibus obtinente, ut pro simili parte et lucrum sentiant, et gravamen, ubi hoc possit procedere, subeant. Et hoc locum habente omni quidem modo in his quae *in causa caduci*, vel *caduca* (secundum quod supra dictum est) fiebant. In *pro non scriptis* autem non omnibus, sed quibusdam: quia eorum quidem et si talia sint, tamen cum suo onere veniebant. Quae et nos in novi juris compositione

in locațiune, sau să se puia fidejutor pentru el, și altele asemenea. Căci puțin importă ca faptul să fie implinit de însuși acela care a fost indicat de testator sau de altu beneficiar alu aceiași liberalității. Dacă însă ast-felū este arangiarea vorbelorū și natura faptului, in cătū ceia ce s'a impusū a se face să nu se pōtă face de altul, atunci măcar că liberalitatea va profita altuia, totuși sarcina nu i se va impune: căci nici natura lucrurilor nu o permite, nici testatorul nu a voit-o. Căci ce trebuie să decidemū când testatorul de exemplu a ordonat ca elū să *plece din cutare locū, sau să se imbibe de studii liberale, sau să facă o casă cu mâinele sale sau să depingă ceva, sau să se însore?* Tōte acestea, fapte, testatorul se înțelege le-a restrinsū la persōna gratificatului. Decisiunea acēsta se aplică adică tūtului, de câte ori acēsta

¹⁾ Abire este urmat de ablativū, in căt trebuia ȃisū *ex certo loco abire*. Iar daca textul vrea să dică a se duce in cutare locū, atunci trebuia conceput: *in certum locum ire* (nu *abire*).

specialiter enumerari jussimus, ne quis veteris juris prolixitatem, quasi rebus necessariam, vel pro eorum revolvat scientia.

§ 10 His ita definitis, cum in superiore parte nostrae sanctionis in plurimis locis *conjuncti* fecimus mentionem: necessarium esse duximus, omnem inspectionem hujus articuli latius, et cum subtiliore tractatu dirimere: ut sit omnibus, et hoc

este posibilă, adică ca toți să ia la câștigă aceeași parte ca și la sarcină. Și ea se aplică în toate cazurile de *quasi-caducitate* și de *caducitate*. Iar în cazurile în care liberalitățile sunt considerate *ca nescrise*, în unele nu se aplică, și acestea sunt cele mai multe, și numai în unele se aplică: căci ele, cu toate că sunt considerate ca nescrise, cu toate acestea în unele cazuri cei ce profită de ele le ia cu sarcini cu totul. Pe care și noi am ordonat să se însere în compozițiunea noului drept (în Pandecte) pentru ca să nu se considere prolixitatea vechiului drept ca necesară lucrurilor, sau să se întorcă cineva la ea pentru cunoșterea acestor cazuri.

§ 10. Acestea fiind astfel regulate, fiindcă în partea de sus a constituțiunii noastre în mai multe locuri, am făcut mențiune de vorba *conjuncti*, suntem aduși necesarmente, a lua în cercetare și a tracta totă această materie a liberalităților *con-*

apertissime constitutum. Non enim tantum conjunctivo modo quaedam relinquuntur, sed etiam disjunctivo. In his itaque, si quidem coheredes sunt omnes conjunctim, vel omnes disjunctim, et vel instituti, vel substituti: hoc, quod fuerit quoque modo evacuatum, si in parte hereditatis, vel partibus consistat: aliis coheredibus, cum suo gravamine pro hereditaria parte, etiamsi jam defuncti sunt, acquiratur; et hoc nolentibus ipso jure ad crescat, si suas portiones jam agnoverint: cum sit absurdum, ejusdem hereditatis partem quidem agnoscere partem vero respuere, secundum quod in divinis nostri numinis decisionibus statutum est. Sin vero quidam ex heredibus institutis, vel substitutis, permixti sunt, et alii conjunctim, alii disjunctim nuncupati: tunc si quidem ex conjunctis aliquid deficiat, hoc omnimodo ad solos conjunctos cum suo veniat onere, id est pro parte hereditatis

juncte mai pe largü ș mai cu deamăntul: ca și acéstă parte să fie tutulorü în modul celü mai lămuritü cunoscută. Căci liberalitățile nu se lasă numai în modü conjunctivü ci și în mod disjunctivü. Relativü la dênsele, dacă sunt coheređi sau toți conjuncți sau toți disjuncți fie instituiți, fie substituiți, ceia ce va fi vacant, în ori-ce modü s'ar întâmpla vacanța, dacă constă în uă parte sau în mai multe părți din hereditate, să fie căștigatü de cei-l-alti coheređi, împreună cu sarcinele sale, în proporțiune pentru fie-care herede cu partea sa hereditariă, chiar dacă după ce aü făcut adițiune, aü murit înainte de a se isca vacanța părților celor-l-alti coheređi, și acésta chiar fără voia lorü: căci este absurdü să primescă o parte și să refuze cea-l-altă parte din aceiași hereditate, după cum s'a statuat prin decisiunile divine ale majestății nóstre. Dacă însă heređii instituiți sau substituiți sunt amestecați,

quae ad eos pervenit. Sin autem ex his qui disjunctim scripti sunt, aliquid evanescat: hoc non ad solos disjunctos, sed ad omnes tam conjunctos, quam etiam disjunctos, similiter cum suo onere proportionem hereditatis perveniat. Hoc ita tam varie, quia conjuncti quidem propter unitatem sermonis, quasi in unum corpus redacti sunt, et partem conjunctorum sibi heredum, quasi suam praecipiant. Disjuncti vero ab ipso testatoris sermone apertissime sunt discreti, ut suum quidem habeant, alienum autem non soli appetant, sed cum omnibus coheredibus suis accipiant. Et haec in hereditatis tantummodo statuenda sunt.

unii fiind instituiți sau substituiți în mod conjunctiv, alții în mod disjunctiv, atunci dacă va face defectă ceva de la cei conjuncti, să profite împreună cu sarcinile numai conjunctivelor, adică în proporțiune cu partea hereditară a fiecăruia. Dacă însă face defectă ceva de la cei instituiți în mod disjunctiv: acesta să parvie numai la disjuncti, ei la toți coheredi atât conjuncti cât și disjuncti, iarăși împreună cu sarcinile și în proporțiune cu partea hereditară a fiecăruia. Această soluțiune diferită provine din împrejurarea că conjunctii din cauza unității frazei sunt considerați ca reduși într'un singur corp, și ei ia partea coheredilor lor conjuncti ca cum ar prelua partea loră proprie. Pe când disjunctii din chiar vorbele întrebinate de testator rezultă că sunt separați unul de altul, așa în cât fiecare să ia singur ceia ce este al său, iar ceia ce este ală altora să'lu

§ 11. Ubi autem legatarii vel fideicommissarii duo forte vel plures sunt, quibus aliquid relictum sit: si quidem hoc conjunctim relinquatur, et omnes veniant ad legatum, et pro sua quisque portione hoc habeat. Si vero pars quaedam ex his deficiat: sancimus eam omnibus, si habere maluerint, pro virili portione cum omni suo onere adcrecere; vel si omnes noluerint, tunc apud eos remanere, a quibus derelictum est. Cum vero quidam voluerint, quidam noluerint: volentibus solummodo id totum accedere. Sin autem disjunctim fuerit relictum, si quidem omnes hoc accipere, et potuerint et maluerint, suam quisque partem pro virili portione accipiat. Et non sibi blandiantur, ut unus quidem rem, alii autem singuli solidam ejus rei aestimationem accipere deside-

dorască și să-lă dobândescă nu numai ei, ci toți cohereții. Aceste dispozițiuni nu sunt aplicabile de cât hereșiloră.

§ 11. Cândă însă sunt două sau mai mulți legatari sau fideicomisari, căroră să le fi fost lăsat ceva, dacă legatul său fideicomisul este făcut în modă conjunctivă, toți să vie la legatū și fie-care pentru partea sa. Dacă însă unu din ei face defectă, decidemă ca partea lui să acrească tuturiloră celor-l'alți, dacă voră să profite de ea, fie-căruia pentru o porțiune virilă, și împreună cu sarcinele aferente ei; iar dacă nici unu nu o vrea, atunci să rămăie la aceia în sarcina căroră a fost pusă. Dacă însă unii o voră, iar alții nu o voră, acea parte să acréscă numai acelora care o voră. Dacă însă legatul său fideicomisul a fost făcut în mod disjunctivă, dacă toți voră și potă să primăscă legatul său fideicomisul, fie-care să aibă dintr'ensul o porțiune virilă. Și să nu se măgu-

rent: cum hujusmodi legatariorum avaritiam antiquitas varia mente susceperit, in uno tantummodo genere legati eam accipiens, in aliis respondendam esse existimans. Nos autem omnimodo repellimus, unam omnibus naturam legatis et fideicommissis imponentes, et antiquam dissonantiam in unam trahentes concordiam. Hoc autem ita fieri sancimus, nisi testator aperitissime et expressim disposuerit, ut uni quidem res solida, aliis autem aestimatio rei singulis in solidum praestetur. Sin vero non omnes legatarii, quibus separatim res relicta est, in ejus acquisitionem concurrant, sed unus forte eam accipiat: haec solida ejus sit; quia sermo testatoris omnibus prima facie solidum adsignare videtur, aliis supervenientibus, partes a priore abstrahentibus, ut ex aliorum quidem concursu prioris legatum minuatur. Sin vero nemo alius veniat, vel venire potuerit: tunc non vacuatur pars quae

lăscă c  unu va putea avea lucru, iar cei-l'alți fie-care din ei intr ga val re a lucrului: de  re-ce cei v chii dau acestei cupidit ti a legatarilor  varii soluțiunii, și o priimeau numai intr' o specie de legat , resping ndu-o in tóte cele-l'alte specii. Noi insă respingem  ac st  cupiditate a legatarilor  in mod  absolută, impun nd  aceiași natură tuturor legatelor și fideicomiselor , și aduc nd v chia disonanța la o concordia complet . Ac sta insă am decis  să fie aș, afară numai daca testatorul in mod evident și expres  a dispus  ca unu legatariu să se dea lucrul intreg  iar la fie-care din cei-l'alți intr ga val re a lucrului. Daca insă nu toți legatarii, cărora lucrul li s'a legat in mod  disjunctiv , vor  concura pentru c știgarea lui, ci numai unu il va priimi: acest lucru să fie al lui intreg : căci din vorbele testatorului rezult  c  fie-c ruia i s'a asigurat totu lucrul, și c  venind  și cei-l'alți abstrag  de la

deficit, nec alii ad crescit, ut ejus qui primus accepit, legatum augere videatur: sed apud ipsum qui habet, solida remaneat, nullius concursu diminuta. Et ideo, si unus fuerit in persona ejus, apud quem remanet legatum adscriptum: hoc omnimodo impleat, ut voluntati testatoris pareatur. Sin autem, ad deficientis personam hoc onus fuerit collatum; hoc non sentiat is qui non alienum, sed suum tantum legatum imminutum habet. Sed et varietatis non in occulto sit ratio: cum ideo videatur testator disjunctim hoc reliquisse, ut unusquisque suum onus, non alienum agnoscat: nam si contrarium volebat, nulla erat difficultas conjunctim ea disponere.

celu d'antéiu venitú părți din lucru, așa în câtu nu-măi prin concursul celor-l'alți legatul celui d'antéiu se micșorésă. Daca însă nu măi vine altul, sau nu măi pôte, atunci nu devine vacantă partea celui ce lipsește, nici nu adreștece altuia, așa în cât să aibă aerul că mărește legatul aceluia care a priimit întéiu: ci lucrul să rămăia întregu la celu ce l'ă are, nediminuit prin concursul nimenui. Și de aceea daca a fost pusă vre-o sarcină în persóna aceluia la care rămâne legatul, va trebui s'o îndeplinésă, pentru ca să se supue voinței testatorului. Iar daca sarcina a fost pusă în persóna deficientului, nu o va supporta legatarul care vine, căci elu a priimit nu lucru streinú, ci lucrul seú nediminuit. Dar ca și rațiunea diversității de soluțiunii să nu rămăia ascunsă, trebuie să spunemú că de aceea este așa căci testatoru făcend legatul disjunctu a înțelesu ca fiecare să aibă sarcina ce 'i-a impusú, căci daca vrea

§ 12. Quae autem anti quis legibus dicta sunt de his quae ut indignis auferuntur, et nos simili modo intacta servamus, sive in nostrum fiscum, sive in alias personas perveniant.

§ 13. Cum autem in superiore parte legis non aitam hereditatem minime, nisi quibusdam personis, ad heredes defuncti transmitti disposuimus: necesse est, si quis solidam hereditatem non adierit, hanc si quidem habeat substitutum, ad eum (si voluerit, et potuerit) pervenire. Quod si hoc non sit: vel ab intestato successores eam suscipiant; vel si nulli sint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant, tunc ad nostrum aerarium devolvatur.

Haec autem omnia locum habere censemus,

contrariul, n'avea de cât să facă legatul conjunctū.

§ 12. Cele diise de legile cele vechi relativu la liberalitățile care se răpescū ca de la nește nedemnī, le conservămū și noi intacte, fie că ele parvinū la fiscū, fie că ele parvinū la alte persóne.

§ 13. Fiind că cum am arētat in partea întēia a acesteī legi hereditatea neacceptată, afară de câteva casurī stabilite in favórea unor anume persóne, nu se transmite la heređiī defunctului herede, urmésă că daca cine-va nu a priimit de locū hereditatea, ea să parvie la substituitū, daca există prin testamentū și daca acelu substituitū vrea saū póte să priimésă acea hereditate. Daca nu e substituit, saū daca substituitul nu vrea saū nu póte să priimésă hereditatea, să o ia succesoriī ab intestat; și daca nu sunt, saū nu vorī saū nu potū veni la hereditate, atunci ea să fie deferită erariului nostru.

Tót: acestea găsīmū cu cale să aibă locū atât in

tam in testamentis, sive in scriptis. sive sine scriptis habitis, quam in codicillis et omni ultimo elogio, vel si quid ab intestato fuerit derelictum, nec non in mortis causa donationibus. Tantum etenim nobis superest clementiae, quod scientes etiam fiscum nostrum ultimum ad caducorum vindicationem vocari: tamen nec illi pepercimus, nec Augustum privilegium exercemus: sed quod communiter omnibus prodest, hoc rei privatae nostrae utilitati praefendum esse censemus, nostrum esse proprium subjectorum commodum imperialiter existimantes.

§ 15. Locum autem huic legi constituimus in his defunctorum elogiis, quae post haec composita fuerint. Anteriores etenim casus suo Marte discurrere concedimus.

§ 16. Haec omnia, ad vos, patres conscripti, duximus esse sancienda: scilicet, ut, nemini ma-

testamente, fie scrise, fie verbale, cât și in codicile, cât și in orî-ce actû de ultimă voință, fie chiar alû unui intestatû, necum și in donațiuni pentru causă de mörte Căci până întru atâtû am dusû clementa noastră, in câtû cu tôte că sciamû că fiscul nostru este chiămat in cele după urmă-la dreptul de a revendica caducele, totuși nici pe elû nu l'amû cruțatû, și nu amû exercitatû augustul nostru privilegiû, ci amû preferatû utilitații nôstre private folosul publicû, socotind in mărimea noastră împărătescă că folosul supușilor noștrii este folosul nostru propriû.

§ 15. Amû datû locû acestei legi pentru actele de ultimă voință care se vor face pe fiitorû. Căci pentru cele anterioare concedemû să se regulese sub alû lorû Marte (adică sub steaua lor, adică sub legile vechi).

§ 16. Acestea tôte le amû adusû la voi, părinți, conscriși, spre a fi întărite: adică, pentru ca

neat incognitus nostrae benevolentiae labor: sed edictis ex solemnitate a nostris magistratibus propositis omnibus innotescat.

Datum calend. junii, Constantinopoli, DN. Justiniano A. P. P. 5, et Paulino V. C. Cons. 534.

munca bunevoinței năstre să nu rămăie nimalui necunoscută: ci prin edictele emisse în mod solemnă de magistrații năștrii, tutulor să fie cunoscute.

Data, la calendele lui Junie în Constantinopole, sub al V-lea Consulat al lui Justinian și I-iul al lui Paulină, anul 534.

Cândă sunt instituiți mai mulți heredi, fie că ei au fost instituiți *conjunctivă*: Primus, Secundus, Tertius heredes sunt; fie că au fost instituiți *disjunctivă*: Titius heres esto, Secundus heres esto, Tertius heres esto; fie că au fost instituiți pentru o parte distinctă fie-care, Primus heres esto ex semisse, Secundus heres esto ex quadrante, Tertius heres esto ex quadrante, în tôte casurile în dreptul clasică, înainte de legile caducare, părțile deficientiloră profită celui ce vine la hereditate, în casurile întăi și ală duoilea, din causă că fie-care herede are vocațiune la intrăga hereditate, în casul din urmă, din causa regulei: nemo paganus partim testatus partim intestatus decedere potest, se șterge, adică mențiunea părții pentru cel ce vine, și el e considerat ca instituit fără parte: *heres esto*. De unde consequența că în tôte casurile sarcinele puse deficientiloră nu trecă la heredele care vine, căci elă vine să și ia dreptul seă, iar nu dreptul altuia. Cu alte cuvinte, între cohereți, accrescământul, sau mai bine disă nedecrescământul are locă *sine onere*. Așa de exemplu în câte trei hypothese, dacă Secundus era însărcinat să dea cincă miă lui Gaius, Tertius să construe o casă cu cheltuiăla sa lui Seius, dacă Secundus și Tertius facă defectă, Primus va lua tătă moștenirea testatorului, fără să fie obligată nici a da

cinci mii lei lui Gaius, nici a construi o casă lui Seius. Și prin urmare, ca o altă consecvență, Primus care a acceptat moștenirea, chiar înaintea deficienței lui Secundus și a lui Tertius, vede accrescământul operându-se în favoarea sa chiar fără voia lui; prin acesta chiar că a acceptat, el a trebuit să se aștepte că, sau din cauza lipsei de decrescământ, sau din cauza regelii, *nemo paganus* etc., va putea avea întreaga moștenire. Mai mult încă, dacă după ce Primus a acceptat, se va întâmpla să moră, și apoi să facă defectă Secundus și Tertius, accrescământul se va opera în persoana heredilor lui, căci de oare-ce are vocațiune la tot și numai prin concursul celor-l'alți poate fi redusă la parte, el a acceptând a acceptat deja tot ce poate avea. Cu alte cuvinte, accrescământul pentru heredi se operă nu *personae* ci *portioni*.

Aceste principii nu se modifică de cât în cazul în care dintre cei trei instituți, două au fost coprinși într'un grup și cel-l-alt singur într'alt grup. De exemplu dacă testatorul a dispus: Primus et Secundus heredes sunt, Tertius heres esto. În cazul acesta, dacă lipsește numai Secundus, Primus singur profită de lipsa lui, Primus va lua jumătate, Tertius nu va lua de cât jumătatea lui. Dacă vină câte trei, Primus și Secundus vor lua o jumătate, prin urmare fie-care un quart, iar Tertius va lua singur jumătatea restantă. Asemenea dacă testatorul a dispus: Primus et Secundus heredes sunt ex semisse, Tertius heres esto ex semisse.

Dacă sunt mai mulți colegatari conjuncți, de exemplu, Do lego Gaio et Seio fundum Cornelianum, și vină amândouă, fie-care va lua jumătate. Dacă Seius face defectă, Gaius va lua totul, căci are vocațiune la tot. Accrescământul aci este mai mult un ne-decrescământ. Totu așa se va întâmpla și dacă avem mai mulți colegatari disjuncți, fără deosebire de părți, a aceluiași lucru, de exemplu dacă testatorul a dispus:

Do lego fundum Cornelianum Gaio, do lego eundem fundum Cornelianum Seio. Și în ambele casuri, fiind-că fie-care are vocațiune la totu, și ia lucru său iar nu al altuia, sarcina impusă deficientului nu trece la colegatarul care vine, căci el vine nomine proprio, cu alte cuvinte în ambele casuri accrescământul are locu *sine onere*. Așa dacă testatorul a disu: Gaius sumito fundum Cornelianum, Seius sumito eundem fundum Cornelianum et dato mille sestertios Moevio, dacă Seius lipsește, Gaius va lua întregu fundul Cornelian, fără să dea nici unu sestertiu lui Mevius. Și dacă, după ce a acceptat Gaius legatul, apoi a murit, și apoi a făcut defectu Seius, accrescământul va profita hereșilor lui Gaius. Și aci accrescământul are locu *portioni non personae*. Și o dată ce Gaius a acceptat, va profita de tot fondul Cornelian, în cas de deficiență a lui Seius, vrându, nevrându, căci de ôre-ce elu are vocațiune la solidum, și a acceptat, elu a acceptat totul, și numai pôte în urmă, după deficiența lui Seius, să repudiese o parte din legatü, care numai prin forța lucrurilor dacă ar fi venit și Seius ar fi aparținut lui Seius. Dacă însă testatorul a legat acelașu objectü la duoi legatari cu asigurațiune de părți, de exemplu, Do lego Gaio dimidiam partem fundi Corneliani et Seio alteram dimidiam, atunci fiind că fie-care nu e legatari de cât pentru jumătate, deficiența unuia din colegatari, de exemplu a lui Seius, va profita heredelu, căci totu ce nu se ia de legatari, rămâne în hereditate. Prin urmare accrescământul n'are locu în materie de legatü per vindicationem de cât când acelașu objectü e legat sau conjunctivü sau disjunctivü, însă fără asigurațiune de părți. Terminologia juridică este că în cazul d'ânteu colegatarii sunt conjuncti, în cazul d'alü duoilea sunt disjuncti. În cazul alü treilea, măcar că sunt uniți prin aceeași frasă, *codem sermone*, nici nu sunt considerați ca colegatari. În terminologia legilor caducare, în cazul d'ânteu co-

legatarii se numesc *conjuncti re et verbis*, în cazul d'alui duoilea *conjuncti re tantum*, în cazul alui trei-lea *conjuncti verbis tantum*. Acestu felu de conjunctia nu existu în terminologia dreptului civil ante-ca-ducar, și ea nu dă locu la accrescămentu. Eacă cum se petreceau lucrurile în legatul *per vindicationem*.

În legatul *per damnationem*, dacă avemu mai multu colegatari conjuncti, de exemplu, dacă testatorul a disu: *Heres meus damnas esto dare fundum Cornelianum Gaio et Seio*, fiind cã legatarii au un dreptu de creanță și heredele e debitoru, și fiind cã creanța se divide ipso jure între coeditorii conjuncti, în cãtu debitorul nu datorește lui Gaius de cãt jumetate din fondul Cornelianu, și lui Seius tot așa, fiind cã ceia ce este încă mai multu, aci avemu o sentență a testatorului care pronunță condamnarea ca unu judecatoru, și fiind cã condamnarea a da la duoi conjunctim, împarte *ipso jure* obligația condamnatorului în doue, *damnatio partes facit*, dacă vinu amânduoi legatarii, moștenitorul le va da fie-cãruia o jumetate indivisă din fondul Cornelian, dacă vine numai unul, neveneria celui-l'alt profită heredelui, cãci tot-d'auna deficiența creditorului profită debitorului. Nu pôte fi dar vorba de accrescămentu aci. Dacă legatul a fost făcut *disjunctim*, de exemplu, dacă testatorul a disu: *Heres meus damnas esto dare fundum Cornelianum Gaio, heres meus damnas esto dare eundem fundum Cornelianum Seio*, aci avemu doue sentențe, doue obligațiuni distincte a aceluiași lucru, heredele va da fondul Cornelian celui ce se va presinta înteu, estimatiunea celui ce se va presinta în urmă. Dacă nu se presinta de cãt unul și cel-l'alt face defectu, evidentu cã heredele nu va da de cãt celui ce se va presinta fondul Cornelian, și va scãpa de obligația de a da celui-l'alt estimatiunea.

Nici aci nu pôte fi vorba de accrescămentu. A fortiori nu va putea fi vorba de accrescămentu, dacă

testatorul a asigurat părți, de exemplu dacă a Țisă : *Damnas esto heres meus dare Gaio et Seio unicuique dimidiam partem fundi Corneliani*. Se vor petrece a fortiori lucrurile ca în cazul d'ânteiă, aici divisiunea e pronunțată chiar de testator, și nu mai e nevoie a fi dedusă prin interpretare, prin aplicare a principiilor de drept.

Dacă legatul e făcut *sinendi modo*, dar în mod conjunctiv, dacă testatorul a Țisă, *damnas esto heres meus sinere Gaium et Seium sumere fundum Cornelianum*, și aci *damnatio partes facit*, și prin urmare herelele va fi obligat să să dea sau să lase să ia jumătate din fondul Cornelian, să'lă mancipe sau cedeze în jure și să tradese după părerea celor mai mulți, să tradese numai (ut patiatur sumere), după părerea celor mai puțini. Dacă însă legatul *sinendi modo* e făcut în mod disjunctiv, de exemplu dacă testatorul a Țisă, *heres meus damnas esto sinere Gaium sumere fundum Cornelianum, heres meus damnas esto sinere Seium sumere eundem fundum Cornelianum*, atunci după părerea celor mai mulți, după care herelele e considerat obligat tot at dandum, ca în legatul per damnationem, el va fi obligat a da lui Gaius, care se va prezenta înteiă fondul, lui Seius care se va prezenta în urmă estimățiunea. Iar în opiniunea celor mai puțini, *nonnulorum*, cum Țice Gaius, în Com. II § 215, va fi obligat pe Gaius să'lă lase să ia fondul, adică să'i facă tradițiune, iar când se va prezenta Seius, îi va Țice : Ia dacă mai ai de unde, el va fi sigur, nu va putea fi condamnat la estimățiune, căci nici nu mai posedă lucrul, nici prin dolul său nu a făcut ca să nu mai posede. Lucrurile se petrecă tot ca în cazul d'ânteiă dacă testatorul a Țisă : *Damnas esto heres meus dare Gaio dimidiam partem fundi Corneliani et Seio alteram dimidiam partem ejusdem fundi*. În câte trei aceste casuri nu pôte fi locă la accrescământ.

În legatul per praeceptionem, fie că elū e făcut la mai mulți cohereți, (cărora singuri se pôte face după părerea Sabinianilor), fie că elū este făcut la mai mulți streini, (ceia ce asemenea este permisă după Proculianī), lucrurile se petrecū întocmai ca în legatul *per vindicationem* (Gaius, Com. II §-223).

Legile caducare aū schimbat acéstă stare de lucruri. Scopul lorū a fost încoragiarea căsătoriei legitime și facerea de copii pentru perpetuirea familielor, mai cu sémă patricie, care se stinseseră unele, se desecaseră altele, în urma răsbóielorū civile, începute între Marius și Sylla și terminate cu bătălia de la Actium, care puindū capétū răsbóielorū civile, puse capătū și libertății Romane. În scopul acesta fură create nu numai legile caducare, dar și o mulțime de alte instituțiuni. Așa se creară privilegiul de dispensă de tutelă saū curatelă pentru acela care are copii, așa numitul *jus liberorum*, Modestinus l. 2 §§ 2—8 (lib. 2 *Excusationum*) și Ulpian, l. 18, D. *De excusationibus* (XXVII, 1), privilegiul mumei care are mai mulți copii (trei dacă este ingenuă, patru dacă este libertină) să pótă la mórtea vre-unuia din ei să vie la succesiunea sa (în virtutea Senatusconsultului Tertullianū (Justin. Institut., C. III, titlu 3 § 2). Așa femeile ingenue nubile sunt liberate ipso jure de tutela legitimă a agnaților lorū dacă aū trei copii, iar libertele nubile de tutela legitimă a patronilor lorū dacă aū patru copii (Gaius *Instit.*, Com. I § 194). Așa dintre mai mulți candidați la o magistratură, celū însuratū și cu mai mulți copii era preferatū. Așa Tacitū, *Annale*, Cartea II, 45, dice: *Ut numerus liberorum in candidatis praepolleret, ut lex jubebat*. Așa consulul care avea mai mulți copii, lua celū d'antéiū fascele, adică trecea cu lictorii cu fascele înaintea celui-l'alt consul. Aulu Gelliū, în adevărū, *Noctes Atticae*, II, 15, dice: „Sic capite septimo legis Juliae priori ex consulibus fasces sumendi petestas sit, non qui pluris annos na-

tus est, sed qui pluris liberos, quam collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit." Magistratul care avea mai mulți copii, avea dreptul de a'și alege provincia (Tacitū Annale, Cartea XV). In adevărū tot d'auna guvernele absolute aū cređut că douē mari rēdeme sunt pentru manținerea lorū, aristocrația și miliția. Și de aceia in timpul Imperiului, miliția devine o meserie, și militarii începū să se bucure de o mulțime de privilegii.

Midlocul de a încoragia căsătoriele și nașterea de copii prin pedepsele întocmite de legile caducare pentru cei neînsurați și pentru cei fără de copii era un midlocū care însă nu 'și-a ajunsū scopul, concubinatele aū continuat de a fi tot așa de numeroase ca și înainte. Ce potū in adevărū face legile când nu sunt moravuri la unū poporū? Legiutorul care crede să reformeze moravurile prin legi se înșelā amarū. Fără legi, dacă sunt moravuri, se pōte. Dar fără moravuri, să tot faci legi e de prisosū. Acele legi pe de o parte sunt eludate, pe de alta nu sunt in stare a coregē moravurile. *Quid leges sine moribus vanae proficiant*, ȝice Horatiū, (Carminum, L. III, oda 24, in *Avaros*), acelașū Horatiū care se făcuse adulatorul interesat al lui Augustū prin favorurile de tot felul ce obținu de la el, pe care 'lū ridica până in cerū, numindu-'l ȝeū ca și emulul sēū in adulațiune, Virgiliū. Aci și elū, cu tot spiritul de adulațiune, a simțit ineficacitatea legilor. Aceste legi aū ațâțat atâtea nemulțumiri, in cât călăreții (*equites*) cerurā in anul 762, trei-ȝeci și patru ani după edictarea legei Julia, desființarea ei. Tocmai pe la finele domniei lui August, acēstā lege complectată și corēsā de legea Papia Poppaea, fini prin a triumfa de tōte dificultățile. Systemul acestor douē legi fu complectatū prin mai multe Senatusconsulte, anume prin Senatusconsultele Claudianū, Pernicianū și Calvițianū. Montesquieu (*Esprit des Lois*, Cartea XXIII, capi-

tolul 21, vorbind de legile caducare, crede că aceste legi au fost salutare. El, care spune că corupțiunea moravurilor a distrus efectul censurei, stabilită pentru a distruge corupțiunea moravurilor, dar care n'a ajuns la scop, căci când corupția devine generale, censura nu mai are putere, este în contradicere cu sine însuși când afirmă că legile pot distruge corupția moravurilor, din contră precum ea a distrus censura, asemenea face ineficace orî-ce lege. Horațiu a fost mai bine inspirat. De aceia când dice Montesquieu că legile Juliae au atâtea vederi, influe asupra atâtor lucruri, în cât formeză cea mai frumoasă parte a legilor civile ale Romanilor, putem răsturna ceea-ce dice și a afirma contrariul, că toate silințele, toate planurile, toate concepțiunile acestor legi, care au pretinsu a influe asupra atâtor lucruri, au fost ineficace, în cât putem dice că aceste legi, atât de complicate, au dovedit încă o dată tortura inutilă de și ingenioasă a spiritelor acelor care credu că medicamentele au efect pentru a restaura o organizațiune cu desăvârșire stricată. Romanii ar fi făcut mai bine să nu se porțe ca nește barbari și ca nește sêlbatici cu cele-l'alte popore, să nu le despoe, să nu le distrugă, să nu le dărâme cetățile, și să le omore locuitorii, să nu facă ceea ce au făcut cu Volscii, a căror țară era foarte populată, și din care au făcut o adevărată pustie, cum dice Titu-Liviu în Cartea VI a Historiei Române, cu Grecia, în care dice Plutarh (Operile sale morale) că oracolele au incetat, pentru că locurile unde aceste oracole vorbêu sunt deșerte, pentru că d'abia se mai găsesc ađi în Grecia, dice el, trei mi de ómenii în stare de a purta armele, cu Epirul în care, după cum dice Polyibu (XXX, 15), Paul Emiliu, cu care se glorifică atât de mult Romanii, a distrus șapte-deci de orașe, a căror locuitori fură vânduți de cohortele sale, în câtu în aceiași ăi o sută cincideci de mi de Epiroți trecură de la libertate la servitate,

cu Sicilia, cu Asia Mică, cu Africa, cu Ispania, cu Gallia. Tóte aceste țeri erau populate, erau pline de locuitori. Romanii le despopulară. Și pe urmă, ca nește miserabili asasinii, speriându-se de starea în care adusesere Universul, alergară la mijloce artificiale. Dară Romanii fură pedepsiți prin propriile lor viții. Christianismul și Germanii avură fericirea să distrugă Imperiul lor obosit și corupt.

Legile caducare avéu de obiectu a pedepsi celibatul și lipsa de copii, și a încuragia căsătoria și paternitatea legitimă.

Ele mai întâi declară caduce, adică cădute după capul titularilor lor, tóte liberalitățile testamentare, instituțiuni de herede și legate făcute în favórea celibilor (coelibes) pentru totalitatea lor, și pe jumătate acelea care erau făcute celor de și însurați, dară nu aveau copii (*orbi*), dacă până la mórtea testatorului său cel mai târziu până în 100 zile de la mórtea testatorului, sau de la împlinirea condițiunei nu se vor fi însurat și făcut copii. Asemenea liberalitățile testamentare, instituțiuni de herede și legate adresate Latinilor Juniani, dacă până la mórtea testatorului său cel mai târziu până în 100 de zile de la mórtea testatorului său de la împlinirea condițiunei nu vor fi devenit cetățeni romani. Tot caduce sunt după aceste legi liberalitățile testamentare, instituțiuni de herede și legate adresate la persoane capabile în momentul confecțiunei testamentului și chiar în momentul morței testatorului, dar care între acest din urmă moment și deschiderea testamentului au murit sau au devenit peregrini sau *servi poenae*. Când e vorba de instituțiune de herede, ea trebuie să fi fost făcută pentru o parte numai din hereditate, căci cât pentru partea pentru care este instituit, el póte face adițiune îndată după mórtea testatorului *jure antiquo* chiar pe câtu timpú testamentul este închisú, legea Papia ne ridicând heredelui de cât dreptul de ac-

crescămēt, dacă el a murit între mórtea testatorului și deschiderea testamentului. Dacă el ar fi trăit și la deschiderea testamentului, el ar fi putut lua și partea pentru care a fost instituit, și pe care a putut-o primi îndată după mórtea testatorului, chiar pe când testamentul era închis, și partea coheredelui instituit. Fiind însă că la apertură e mort, el nu transmite hereșilor săi de cât partea pentru care a fost instituit și pe care a primit-o, partea coheredelui instituit pro parte care a murit înainte de apertură a devenit caducă, ea nu póte fi revendicată de cât de unū gratificat în viață și *pater*, sau în lipsă, de *aerarium* sau de *fiscu*. Dacă însă e unū singurū instituit *ex asse* și móre înainte de apertură, prin urmare înainte de adițiune, se deschide moștenirea abintestat. De aceia cu drept cuvânt Ulpian în Regulele sale, titlu XVII § 1, vorbește de un *heres scriptus ex parte*, cum observă fórté bine Cujas în comentariul constituției lui Justinian de *caducis tollendis* T. VIII, col. 1079. În fine mai sunt caduce liberalitățile testamentare, instituțiuni de hereși și legate făcute sub condițiune a căror condițiune cade după mórtea testatorului.

Legile caducare asimilésă cu caducele, le declară *quasi caduce* (*in causa caduci*), cum le numescú ele, liberalitățile testamentare, instituțiuni de herede sau legate, care facú defectú între confecțiunea testamentului și mórtea testatorului. Ceia ce se întâmplă mai întâiú cândú hereșii sau legatarii morú, sau devinú peregrini sau *servi poenae* între confecțiunea testamentului și mórtea testatorului. Al douilea când condițiunea instituțiunei sau legatului a făcut defect între confecțiunea testamentului și mórtea testatorului. Al treilea cândú instituții sau legatarii au repudiat hereditatea sau legatul. Al patrulea cândú instituitul sau legatarul a murit după apertura tabulelor testamentului, dar mai înainte de a primi hereditatea sau legatul. În tóte

aceste casuri nu este caducitate ci quasi-caducitate, in aceste casuri nu se aplică dreptul de *praemiū* al delatorilor, care se numesc delatorii legii Papia și cărora Neron le a acordat a patra parte din caduce, și care nu se aplică de cât la caduce propriu și se (Suetoniū, Neron, No. 10:.... *Praemia delatorum legis Papiae ad quartas redegit:...*).

Legile caducare declară nescrise, *pro non scriptis habentur*, liberalitățile testamentare, instituțiuni de heredi și legate nule ab initio. Ceia ce se întâmplă când instituitul său legatarul e deja mort în momentul confecțiunii testamentului, sau nu are facțiunea pasivă de testament cu testatorul pentru că de exemplu este peregrin ordinară. Este asimilată cu liberalitățile *nescrise* legatul de usufruct.

Romanii au asimilat cu instituțiunile de herede bonorum posesiunile *secundum tabulas*, cu legatele donațiunile mortis causa.

La început dispozițiile legilor caducare nu se aplica la fideicomise. Și acesta este una din cauzele introducerii fideicomiselor. Așa fideicomisele se puteau face peregrinilor simpli, prin urmărire a fortiori Latinilor coloniari și juniani, celibilor și orbilor, care puteau chiar dacă rămăneau în astă stare să primescă (aveau *jus capiendi*) fideicomisul. Ceia ce dovedea încă de la început defavoarea cu care erau considerate fideicomisele. In adevăr fideicomisele au fost introduse în timpul lui August sub care s'au edictat legile caducare. Mai târziu însă, subt Vespasian, s'a edictat Senatusconsultul Pegasian, care a întins și la fideicomise necapacitatea celibilor și orbilor, (Gaius, Com. II § 286) și subt Hadrian un alt Senatusconsult care a întins asemenea la fideicomise incapacitatea peregrinilor simpli (§ 285), în cât numai Latinii coloniari și juniani au mai putut pe viitoru continua de a primi fideicomise (Gaius, Com. II § 275); de la Senatusconsultul Pegasianu în colo au

nceput prin urmare și fideicomisele de hereditate ca și instituțiunile de herede și bonorum posesiunile secundum tabulas să pótă fi *caduce* sau *in causa caduci*.

După cum vedemü dar în cele după urmă legile caducare aü finit prin a se aplica la tóte dispozițiunile mortis causa, universale sau singulare.

Ele însă nu s'aü aplicat nici o dată la donațiunile între vii, probabil pentru că ele sunt mai rare, căci e mai greu a se despuia cine-va pe sine în favórea altuia, de cât a despuia pe moștenitorul sëü în favórea unui străinü, e mai greu a prefera cine-va pe altul sie-și, de cât a prefera pe unü streinü moștenitorilor sëi ab intestat.

Asemenea legile caducare nu s'aü aplicat nici o dată succesiunelor ab intestat. Prin urmare nici *bonorum* posesiunilor ab intestat sau *contra tabulas*. Ar fi fost fórté gravü a derangia chiar sistemul de succesiune creat de legiuitorü.

Să vorbimü mai întéiü de *caduce*. O liberalitate testamentară devine caducă când heredele instituit, bonorum possessorul secundum tabulas, legatarul, fideicomisarul, donatarul mortis causa, este celibe, și nu s'a însurat nici măcar până în o sută de zile de la mórtea testatorului în liberalitățile pure, de la împlinirea condițiunei în liberalitățile condiționale. Ea e caducă *in solidum*. Căsătoria trebuie să fie civilă, *justae nuptiae*. O căsătoria *juris gentium* nu scu-tește de caducitate. Și căsătoria trebuie să fie existentă. Nu e destul să fi fost însurat, dacă în momentul lui *dies cedit*, care este *apertura tabulelor testamentului* în liberalitățile pure (în locü de mórtea testatorului cum era în vechiul dreptü înainte a legilor caducare), împlinirea condițiunei (bine înțelesü după apertură) în liberalitățile condiționale, nu se găsește beneficiarul încă în legătură de căsătoria legitimă. Și celibele perde întréga liberalitate. Celü în-

surat care însă nu are copii, este privat (*orbis*) de copii, beneficiază de jumătate din liberalitate, iar jumătate devine caducă. Și nu e destul să fi avut copii, ci trebuie să aibă copii în ființă, în viață, în momentul lui *dies cedit*, cei morți *in acie*, nu îi profită, cum profită pentru scutirea de tutelă sau curatelă. Copii trebuie să fie legitimi, nu naturali, nici măcar eșiți din concubinată. Nici copii adoptivi nu profită. Unu Senatusconsultu din timpul lui Neron (Tacitu, Annale, Cartea IV § 19) a decisu acésta. Ceia ce dovedește că înainte de Neron copii adoptivi profitau. Ceia ce dovedește câte mijloce se întrebuintau pentru a evita aplicarea legilor caducare. Ceia ce dovedește cât de rău erau vedute încă de la începutu. Nepoții *ex filio* și chiar *ex filia* profită, pe când, după cum vom vedea pentru exercitarea lui *jus patrum*, pentru revendicarea caducelor, nu profitau de cât nepoții *ex filio*. De altmintrelea puțin importă ca cine-va fiind însurat sau măritată are măcaru unu singuru copilă. Celu ce nu e însurat și n'are copii pierde totă liberalitatea. Celu ce este însurat dar n'are copii pierde jumătate din liberalitate. Celu ce a fost însurat dar acum nu mai este, pentru că este divorțat sau divorțată, veduvu sau veduvă, dar care are copii din precedentă căsătoriă, care este *solitarius*, adică singuru, fără consorte, nu e *solidi capax*, probabil că are o capacitate mai mare de cât a *orbulu*, că beneficiază de mai mult de cât de jumătate din liberalitate. De cât nu se știe. Acesta este sensul ce împreună cu Accarias dau vorbeii *pater solitarius* din rubrica titlului XII a Regulelor lui Ulpian, despre care nu avem nici o altă mențiune, nici indicațiune de cât pomenirea sa în acésta rubrică. Nu adoptu părerea lui Cujas care crede că *pater solitarius* e celu ce are unu singuru copilă, după cum am arătat deja în volumul I al Fragmentelor mele juridice, în Comentariul meu asupra titlului XII din Regulele lui Ulpian

Prin excepțiune sunt scutiți de incapacitate, adică pot beneficia de liberalitățile făcute lor, fără însă a putea revendica liberalitățile devenite *caduce* sau *qasi caduce* lăsate altora :

1° Bărbații minori de 25 ani, femeile minore de 20 de ani care nu sunt încă căsătoriți nici n'au copii. Etatea lor e prea fragedă, nu pentru a se căsătorii, dar pentru a le imputa că încă nu s'au căsătorit ; în adevăr, mulți nu se căsătoresc și nu fără cuvânt, până nu ajungă la o etate în care să câștige atât în cât să p^otă întreține o familie.

2° Bărbații de șei-șeci de ani, femeile de cinci-șeci, dacă au fost căsătoriți până la această etate, și au rămasă văduvi la această etate, ei de la șei-șeci de ani încolo dacă sunt bărbați, de la cinci-șeci de ani încolo dacă sunt femei, numai sunt obligați a se recăsători, căci sunt prea înaintați în etate, pentru a li se mai cere să se căsătorească, și de aceia îi dispensésă legea Papii de a se mai recăsători.

Senatusconsultul Pernicianu, votat tot în timpul lui August, merse și mai departe și definse acelora care până la șei-șeci de ani (bărbații) sau până la cinci-șeci de ani (femeile) nu se căsătoriseră încă, de a se mai căsători, chiar dacă bărbatul mai mare de șei-șeci de ani se va căsători cu o femeie mai mică de cinci-șeci de ani. În timpul lui Claudiu însă interveni un Senatusconsult care permise bărbatului mai mare de șei-șeci de ani de a se căsători cu o femeie mai mică de cinci-șeci de ani, și dacă face și copii să evite complectamente caducitatea. În adevăr bărbații, de și rar, dar tot erau considerați că mai pot concepe de la șei-șeci de ani încolo, iar femeile de la cinci-șeci de ani încolo erau considerate că nu mai pot rămânea însărcinate (Aristotele Cartea V, Περὶ ζωῶν ἱστορίας. Γεννᾶ δὲ ἄνθρωπος τὸ ἔσχατον, μέχρι ἐβδομήκοντα ἐτῶν ὁ ἀρρην, γυνή δὲ μέχρι πενήκοντα.—*Despre istoria animalelor*. Naște omul de sexu bărbătescu

celu puțin până la șese-deci de ani, iar femeia până la cinci-deci de ani). Și de aceia femeia de cinci-deci de ani, de se va căsători cu un bărbat chiar mai mic de șese-deci de ani, în virtutea Senatusconsultului Calvițianu (din timpul lui Neron) contractă unu *impar matrimonium*, adică o nepotrivită căsătorie, care nu îi dispensază de pedepsele caducității; chiar dacă din întâmplare, în contra datelor fiziologice, s'ar întâmpla să procreese. Copii procreați de acești soți vor fi *justi* după vechiul dreptu civil, voru procura dispensa de tutelă și de curatelă, voru da toate cele-l'alte avantagie acordate procreațiunei de copii, vor fi heredes sui, daru nu vor fi *justi* după *legile novae* (adică după legile caducare combinate cu Senatusconsultele), prin urmare liberalitățile testamentare, donațiunile mortis cause făcute lorū voru fi caduce.

3° Cognății până la al șese-lea gradū, și chiar la al șapte-lea gradū, cei născuți dintr'unu copilū de vėrū sau vară primară, față cu copilul vėrului sau verei primare, afiniū până la acestū gradū, precum și cei ce sunt în puterea paternă a acestorū cognății (Fragmentele Vaticanē §§ 216 și 217).

4° Fostul cumnatū, fosta cumnată, fostul ginere, fosta noră, fostul socru, fosta sócră (Frag. Vat. § 218).

5° Tatăl vitricū, muma vitrică, fiul vitricū, muma vitrică (Frag. Vat. § 219).

Tóte aceste persóne aū dreptul de a beneficia de liberalitățile mortis causa făcute lorū, dar nu aū dreptul de a revendica liberalitățile mortis causa care aū căduť după capul altora, care aū devenit caduce pe capul altora, sau care aū devenit *in causa caduci*.

Prin excepțiune soții între dēnsii care nu potū primi unul de la altul donațiunii între vii, sunt supuși relativū la liberalitățile *mortis causa*, precum donațiunii *mortis causa*, legate, fideicomise, instituțiunii de herede, *bonorum* posesiunii *secundum tabulas*, fideicomise hereditare, la reguli speciale.

Dacă sunt însurați, dară n'au copii, ună soțu nu pôte primi de la cel-l-alt soțu prin liberalitate mortis causa de cât o decime din averea sa, plus usufructul unei treimi. Dacă are copii dintr'o precedentă căsătorie, ună soțu pôte primi de la cel-l-alt *mortis causa* o decime *nomine proprio*, plus de fic-care copilū dintr'o precedentă căsătorie încă câte o decime, plus pe d'asupra încă o treime. In câtū dacă are două copii dintr'o precedentă căsătorie, va putea primi $\frac{3}{10} + \frac{1}{3}$; dacă are trei $\frac{4}{10} + \frac{1}{3}$, dacă are patru $\frac{5}{10} + \frac{1}{3}$, și așa mai încolo.

Dacă a avut ună copilū comunū, adică născut din căsătorie, darū îi a muritū după ziua dării numelui (a șeptea zi de la naștere), va putea primi o decime *nomine proprio*, și o decime *nomine liberi mortui*, adică $\frac{2}{10}$, dacă a avut două copii comunī, darū îi a murit după ziua dărei numelui, va putea primi $\frac{3}{10}$ și așa mai încolo. Vedem aci întâiū că copilu comunū comptéză și mort, dar nu comptéză dacă a murit înainte de ziua dării numelui, căci atunci a avut prea puțină vitalitate. (Ulpian, regule, titlu XV). Dacă a avut trei copii comunī care a murit după ziua dării numelui, va putea primi *mortis causa* întregul patrimoniu de la celū-l-altū soțu, va avea *solidi capacitas*. Asemenea va putea *solidum* capere dacă a avut două copii comunī care îi a muritū în etate cel puțin de trei ani, sau dacă are ună copil comunū care trăește la mórtea soțului său, sau dacă, fiind femeia, a rămasū însărcinată din operele bărbatului său și a născut in termen de maximum cece lunī de la mórtea lui. Sau in fine chiar dacă a avut ună singurū copilū comunū și îi a murit după ziua dării numelui, dar nu mai mult de ună anū și șese lunī înainte de mórtea soțului gratificatorū (Ulpian, Regule, titlu XVI § 1). Asemenea ună soțu pôte primi prin liberalități *mortis causa* de la soțul său întregal său patrimoniu. chiar dacă nu are, nici nu a avut nici o dată copii, dacă

soțul gratificator a murit dacă e femeia înainte de 20 ani ai vârstei sale, dacă e bărbatul înainte de 25 ani ai vârstei sale, și soțul gratificat dacă e bărbatul n'are la mórtea femeii mai mult de 25 de ani, dacă e femeia n'are la mórtea bărbatului mai mult de 20 de ani. Asemenea bărbatul și femeia potú unul de la altul *mortis causa solidum capere*, măcar ca n'au făcut copii, nici nu are gratificatul copii din o precedentă căsătorie, dacă au trăit împreună bărbatul până la șcicideci de ani, femeia până la cincideci de ani. Asemenea soții potú priimi *mortis causa solidum* unul de la altul, dacă sunt cogați în gradul iertat pentru a se căsători, dar nu mai depártat de alú șeselea, măcar că gratificatul n'are copii (Ulpian, Regule, titlu XVI § 1). Asemenea prin excepțiune legea Julia nu se aplica femeilor nerecăsătorite în anul după mórtea bărbatului lor, sau în cele șese luni de la divorțiú, adică, de și nerecăsătorite, puteau beneficia de întréga liberalitate *mortis causa* ce s'ar fi deschisú în acest interval. Iar legea Papia nu se aplica femeilor fără de copii în termen de două ani de la mórtea bărbatului lor, sau de unu și jumétate de la repudiú, adică, de și recăsătorite, dacă nu nascuserá copii din noua căsătorie în intervalul de două ani de la mórtea precedentului bărbat, sau de unu și jumétate de la repudiú, puteau totuși beneficia de întréga liberalitate *mortis causa*, deschisá în acest intervalú. (Ulpian, Regule titlu XIV).

În fine Impáratul póte, printr'o constituțiune, acorda unú bărbat sau unei femei, fără să aibá copii, *jus liberorum*. Acestú dreptú face pe gratificat capabilú de a beneficia de întréga liberalitate testamentară lásată lui, fie că e streinú, fie că e soțú, ilú scutește și de pedépsa celibatului și de pedépsa orbitáții. Ac-carias crede că nu'lú scutește de pedépsa orbitáții. Dar distincția sa nu se întemeiasá pe nimic. Și ar fi curios, ca tocmai *jus liberorum*, dreptul de copii, să'lú lase tocmai în situația ca cum n'ar avea copii.

Liberalitățile devenite caduce nu accrescū celor ce sunt scutiți de pedepsele caducității, după vechiul drept de accrescământ. Ele profită celor ce au copii, *patres* cum se numescū, care au relativū la ele ceia ce se numește *jus patrum*, *jus caduca vindicandi*, însă nu după regulile vechi ale accrescământului anticū, ci după anume reguli determinate. Mai înteiū acestū dreptū nu aparține nici o dată femeilor, alū duoilea chiar bărbaților nu le profită nepoții din fete. Alū treilea chiar bărbaților nu le folosește concesiunea de *jus liberorum*, dacă n'au copii în realitate. În fine acestū dreptū, acestū *jus caduca vindicandi* se exercită după alte reguli de cât dreptul de accrescământ.

În privința acésta trebuie să distingemū între gratificații *conjuncti re et verbis*, *re tantum* și *verbis tantum*. Sunt *conjuncti re et verbis* acei care sunt gratificați prin aceiași propozițiune și cărora aceiași avere sau acelașū lucru este atribuit fără assignațiune de părți. Aceștia erau *conjuncti* și în vechiul dreptū și profitaū de accrescământ. Sunt *conjuncti re tantum*, aceia cărora li se lasă aceiași avere, sau acelașū lucru fără assignațiune de părți, dar prin propozițiuni deosebite. Aceștia erau *disjuncti* după vechiul drept, dar profitaū asemenea de accrescământ. Sunt *conjuncti verbis tantum*, acei care sunt gratificați prin aceiași propozițiune, dar cu assignațiune de părți. Aceștia nu profitaū nici o dată de accrescământ în dreptul clasicū. Sunt *heredi conjuncti re et verbis*, de exemplu: *Gaius et Seius heredes sunt*. Sunt *heredi conjuncti re tantum*: *Gaius heres esto*, *Seius heres esto*. Sunt *heredi conjuncti verbis tantum*: *Gaius et Seius heredes sunt*, *unusquisque ex semisse*. Sunt legatari *conjuncti re et verbis*, per *vindicationem*: *Do lego fundum Cornelianum Gaius et Seio*; per *damnationem*: *Heres meus damnas esto dare fundum Cornelianum Gaius et Seio*; *sinendi modo*: *Heres meus damnas esto sinere Gaium et Seium sumere fundum*

Cornelianum; per praeceptionem: *Gaius et Seius praecipiunt fundum Cornelianum*. Sunt legatari conjuncti *re tantum*, per vindicationem: *Do lego Gaio fundum Cornelianum, do lego Seio eundem fundum Cornelianum*; per damnationem: *Damnas esto heres meus dare fundum Cornelianum Gaio, damnas esto heres meus dare eundem fundum Cornelianum Seio*; sinendi modo: *Damnas esto heres meus sinere Gaium sumere fundum Cornelianum, damnas esto heres meus sinere Seium sumere eundem fundum Cornelianum*; per praeceptionem: *Gaius praecipito fundum Cornelianum, Seius praecipito eundem fundum Cornelianum*. Sunt legatari conjuncti *verbis tantum*, per vindicationem: *Do lego Gaio et Seio unicuique semissem fundi Corneliani*; per damnationem: *Damnas esto heres meus dare Gaio et Seio unicuique semissem fundi Corneliani*; sinendi modo: *Damnas esto heres meus sinere Gaium et Seium sumere unumquemque semissem fundi Corneliani*; per praeceptionem: *Gaius et Seius praecipiunt unusquisque semissem fundi Corneliani*.

Cându sunt în tēstament mai mulți cohereți și colegatari, dreptul de a revendica hereditatea devenită caducă în parte sau în total aparține mai înteiu coheredelui *pater*, și acēsta puțin importă că cohereții sunt conjuncti *re et verbis*, sau *re tantum* sau *verbis tantum*. Dacă însă sunt mai mulți cohereți *patres*, se voru prefera între ei pentru revendicarea părții sau părților de hereditate caduce, aceia care sunt *conjuncti re et verbis* sau și chiar *re tantum*. Se ține aci compt de intenția testatorului, care i-a chemat la aceiași parte, într'o materie cu totul creată de arbitrarul legiitorului. Așa de exemplu dacă testatorul a disu *Primus et Secundus heredes sunt ex semisse, Tertius heres esto ex semisse*, și partea lui Primus devine caducă, măcar că și Secundus și Tertius sunt *patres*, partea lui Primus va fi revendicată

numai de Secundus, iar nu și de Tertius, Secundus prin urmare va lua jumătate din hereditate, iar Tertius jumătate. Tot așa se va întâmpla dacă testatorul a dispus: *Primus heres esto ex semisse, Secundus ex parte ex qua Primum institui, Tertius heres esto.* Pe când dacă din contră testatorul a dispus: *Primus et Secundus heredes sunt unusquisque ex triente, Tertius heres esto ex triente,* voru profita și Secundus și Tertius de partea caducă a lui Primus, și prin urmare va lua fie-care jumătate din moștenire, căci Primus și Secundus sunt *conjuncti verbis tantum* (Paulu l. 142 D. *De verborum significatione*, L. 16, extrasă din Cartea 6 a Comentariului său asupra legii Julia și Papia). Dacă însă, în oricare din aceste trei hypothese, partea lui Primus devine caducă, și Secundus și Tertius *conjuncti*, nu vor fi nici unul *pater*, și în același testament va fi prevădut și unu legataru, de exemplu, Gaius căruia testatorul îi a legat fondul Cornelian, Gaius legatarul va revendica partea caducă a heredelui Primus. Dacă acum în hypothesisa a mai multor coheređi și colegatari, vomu presupune că obiectul legatū devine caducū în persóna unuia din legatari, dacă cei-l'alți colegatari sunt *conjuncti re et verbis*, ei singuri de vor fi *patres*, vor revendica partea legatarului caducă, măcar că ar fi heređii asemenea *patres* (Gaius Inst. Com. II § 207). Și totu așa se va întâmpla după părerea lui Paulu, care a prevalut, dacă cei-l'alți colegatari *patres* vor fi *conjuncti verbis tantum*. Iar dacă cei-l'alți colegatari *patres* vor fi *conjuncti re tantum*, atunci partea legatarului *conjunctu* devenită caducă va fi revendicată de heređii *patres* Combină Gaius Com. II §§ 206 și 207 cu Paul legea 89 D. *De legatis* III (extrasă din Cartea 6 a Comentariului său asupra legii Julia și Papia). Și totu așa se întâmplă fie că legatul este făcut *per vindicationem*, fie că este făcut *per damnationem*, după opiniunea care a prevalut, după cum ne spune Gaius în Com. II § 208.

pe care trebuie să'lu combinăm cu paragraful 207. În fine dacă în același testament sau în vre-unul din codicile confirmat prin testament, nu există nici un herede și nici un legatar *pater*, atunci hereditatea devine caducă sau legatul devine caduc, va fi revendicată de *aerarium* înainte de Antonin Caracalla, iar de la Antonin Caracalla încolo de fisc (Ulpian, Regula titlu XVI § 3). Și să nu credem, cum cred unii, că de la constituțiunea lui Antonin Caracalla, de care vorbește Ulpian în § 3 al titlului XVI al Regulelor sale, drepturile heredilor și legatarilor *patres* a fost abolit. Nu, tot ce a voit Caracalla a fost de a transfera de la *aerarium*, casa Statului, la fisc, casa Impăratului, dreptul de a revendica caducele și quasi-caducele, în lipsă de *heredi* și de *legatarii patres*. Acesta rezultă nu numai dintr'un paragraf anterior al Regulelor lui Ulpian, paragraful 21 al titlului I, dar și dintr'un paragraf al său posterior paragraful în care vorbește de constituțiunea lui Caracalla, din paragraful 17 al titlului XXV.

Când e vorba de dispoziții *in causa caduci*, nu poate fi vorba de persoane privilegiate, care să se bucure de *ius capiendi*. Dar la dênsele se aplică o altă excepțiune. Relativ la dênsele se aplică pentru gratificații, heredi sau legatari ascendenți și descendenți până la al treilea grad inclusiv, ceea ce se numește *ius antiquum*, adică aplicarea dreptului de accrescământ după vechiul drept clasic, și numai, în lipsă de ascendenți și de descendenți până la al treilea grad, se aplică *ius patrum*. Acesta rezultă din Regulele lui Ulpian, titlu XXIII, care impropriu vorbește de caduce, căci *ius antiquum* se aplică la *quasi caduce*. Așa de exemplu dacă presupunem că testatorul a instituit heredi pe Primus, Secundus, Tertius, Quartus și Quintus, în mod conjunctiv *re et verbis* sau *re tantum*, că dintre aceștia Primus

móre saü devine peregrinü între confecțiunea testamentului și mórtea testatorului, în cât partea sa devine *quasi-caducă*, Secundus este ascendent saü descendent cu testatorul până la al treilea gradü, darü celibe în cât are *jus antiquum*, Tertius celibe darü cognatü de al șaselea gradü cu testatorul, adică avëndü numai *jus capiendi*, Quartus streinü și neînsurat și fără copii, în cât partea sa devine caducă, Quintus streinü cu testatorul dar însurat și *pater*, partea lui Primus va aparține *jure accrescendi* lui Secundus, Tertius va beneficia numai de partea lui, iar partea lui Quartus caducă va fi revendicată de Quintus ca *pater*, așa în câtü Secundus va lua două cincimi din hereditate, Tertius o cincime și Quintus două cincimi, pe când din contră daca Secundus n'ar fi ascendent saü descendent cu testatorul până la al treilea gradü. Quintus ar lua *jure patris* și partea lui Primus *quasi-caducă*, și a lui Secundus celibe neprivelegiat caducă, și a lui Quartus, iar celibe neprivelegiat, iarăși caducă, iar Tertius ar beneficia numai de partea sa în virtutea de *jus capiendi* ca celibe privelegiat, în cât Quintus ar lua patru cincimi din hereditate, iar Tertius o cincime.

Daca presupunemü că testatorul a instituit mai mulți heređi conjuncți *re et verbis* saü *retantum*, pe Primus, Secundus, Tertius și Quartus și mai mulți legatari *conjuncti re et verbis* saü *verbis tantum*, de exemplu pe Gaius, Seius și pe Mevius pentru fondul Cornelianü saü pentru părți divise din acestü fondü, și Primus móre între facerea testamentului și mórtea testatorului, în cât partea sa din hereditate devine *quasi-caducă*, Secundus este ascendent de gradu întéü al testatorului, în cât are *jus antiquum*, Tertius este celibe neprivelegiat, prin urmare partea sa devine caducă, Quartus însurat și *pater*, Gaius devine peregrin între facerea testamentului și mórtea testatorului, Seius celibe privelegiat, în cât are *jus capiendi*, Mevius

descendent de gradū întâiū al testatorului, Secundus va lua partea sa și a lui Primus din hereditate, prin urmare $\frac{2}{3}$, Quintus va lua partea sa și a lui Tertius din hereditate, prin urmare $\frac{2}{4}$, Mevius va lua partea sa și a lui Gaius din fondul Cornelian, adică $\frac{2}{3}$, iar Seius numai partea sa din fondul Cornelian, adică $\frac{1}{3}$. Legatarii nu se vor amesteca la hereditate, căci hereșii sunt conjuncți și au preferență, hereșii nu se vor amesteca la legat, căci legatarii sunt conjuncți și au preferență.

De la Senatusconsultul Pegasianū încolo, de când s'au asimilat fideicomisele cu legatele, și prin urmare au fost și ele supuse caducității, și ele vorū putea fi revendicate cândū devinū caduce de beneficiarii *patres*, și cândū devinū quasi-caduce de beneficiarii cu *jus antiquum*, și în lipsă de beneficiarii *patres*.

Câtū pentru liberalitățile de ultimă voință *nescrise* (*quae pro non scriptis habentur*), ele sunt considerate ca neexistente, la dênsele nici nu pôte fi vorba de aplicarea legilor caducare.

Pentru a paralyza s'au a reduce cel puțin efectul legilor caducare, pe lângă instituirea fideicomiselor, care în urmă, de la Senatusconsultul Pegasianū încolo, au devenit ineficace, s'au mai inventat de prudenți și condițiunea *quum capere poterit*, sau *quum liberos habuerit*, și s'a utilizat și substituțiunea vulgară.

Să vorbimū mai întâiū de condițiunea *quum capere poterit*, sau *cum liberos habuerit*.

S'a admisū mai întâiū că se pôte lăsa hereditatea sau unū legatū, și în urmă și unū fideicomisū, sub condițiunea expresă *cum liberos habuerit*, sau *cum capere poterit*. Dacă s'a pusū a nume condițiunea *cum liberos habuerit*, sau cea ce este tot una *ad tempus liberorum*, atunci se va aștepta îndeplinirea acestei condițiuni, dreptul la moștenire sau la legatū va fi întârziat după mórtea testatorului, după chiar cele o sută de zile de la apertura tabulelor testamentului,

după chiar adițiunea de hereditate pentru legate și fideicomise, până la împlinirea condițiunei, până la nașterea femeii de la care se așteptă copii, bine înțelesu presupuindū că acea femeia este însărcinată la mórtea testatorului. Și, dacă la naștere, va naște chiar unū copil care să n'aibă formă humană, destul să fie viu, chiar de nu va fi viabilū, heredele sau legatarul va putea beneficia de hereditate, de legat sau fideicomisū în mod integral. Acésta resultă din combinarea legilor 61 D. *De conditionibus et demonstrationibus* (XXXV, 1), 18 D. *Quando dies legatorum vel fideicommissorum* cedat (XXXVI, 2) și 135 D. *De verborum significatione* (L., 16), de și, în regulă generală, monstrul nu comptésă, în cât dacă ar fi instituit herede sau legatar unū *postumus suus*, și s'ar naște unū *monstrum*, unū *portentum*, el nu ar veni la hereditate sau la moștenire. Când e vorba însă să comptese pentru alt beneficiar și spre eliminarea legilor caducare, de ură pentru aceste legi, elū comptésă.

Cândū însă s'a legat sau s'a instituit sub condițiunea *quum capere potuerit*, acésta condițiune se talmăcește în mod favorabil, și în regulă generală se talmăcește în sensul de *quum liberos habuerit*.

Unū alt mijlocū pentru eludarea legilor caducare, ce aū admisū jurisconsultii, a fost întrebuițarea substituțiunei vulgare.

Așa de exemplu testatorul institue moștenitori pe Primus, pe Secundus și pe Tertius, pe fie-care pentru o treime. Primus este *coelebs* dar e din persónele privilegiate, care se bucură de *jus capiendi*. Secundus este *coelebs* neprivilegiat. Tertius este asemenea *coelebs* neprivilegiat. Dacă acești trei heređi sunt numai instituiți, în speciă Primus și va lua treimea sa, iar treimea lui Secundus și treimea lui Tertius vor deveni caduce, și în speciă vor fi revendicate de *aerarium* până la Antoninū Caracalla, iar de la acest

Impărat incolo, de fiscu. Dacă însă sunt substituți unul altuia, în același timp în care sunt instituți, de exemplu dacă testatorul a zis: *Primus heres esto ex triente, Secundus ex triente, Tertius ex triente, si Primus heres non erit, Secundus et Tertius heredes sunt ex parte ex qua Primus institutus est, si Secundus heres non erit, Primus et Tertius heredes sunt ex parte ex qua Secundus heres non erit, si Tertius heres non erit, Primus et Secundus heredes sunt ex parte ex qua Tertius heres non erit*, Primus va lua ca instituit partea sa adică o treime, va lua ca substituit lui Secundus partea lui Secundus, și ca substituit lui Tertius și partea lui Tertius. Acésta este între altele utilitatea substituțiunei vulgare și mai cu sémă a substituțiunei vulgare reciproce, după cum o spune între altele, în constituțiunea sa prin care abolește caducele, legea unică *principium* în Condiță, *De caducis tollendis*, pe care amă tradus'o deja.

Religiunea chreștină a influențat încă mai mult asupra systemului legilor caducare. Pedépsa inflesă celor neînsurați sau celor care de și însurați au copii a fost considerată ca nedreptă. Pe de o parte nu prin mijloce artificiale se pot împinge ómenii la căsătoriă, ci prin moralisare, și prin posibilitate de a nutri procreațiunea, adică prin mijloce economice. Religiunea creștină, influențând asupra moravurilor, a împinsu, fără violență, la căsătoriă. Iar pe de altă parte este nedrept a pedepsi pe cine nu se însoră sau n'are copii, căci póte să nu fie vina lui, ci a societății în care trăește, care nu e organizată astfel în cât să procure, pe muncă onestă, mijloce de existență și de întreținere a familiei. Când totul e la capriciul puterii arbitrare a guvernanților, la dispoziția tyranilor, lingușitorilor, depravaților, cynicilor și hypocriților, societatea e de vină care stârpește or-ce mijloc de muncă onestă, sau cel puțin descuragiasă pe omu de a munci onestamente, și'lă încuragiasă a'și procura

totul, prin adulația, hypocrisiă, crime, dilapidări, precum și'lă expune a perde tot rezultatul muncii oneste prin persecuțiuni nedrepte, prin apetitul desfrănat și încoragiat al delatorilor adulatori ai tyranilor țilei. Împărații Constantinus, Constantius și Constans, printr'o constituțiune care formésă în Condica lui Justinian legea 1 titlu 58 al Cărții a VIII, au desființat pedepsele inflese *celibatului și orbității*. Acéstă Constituțiune este inserată în Condica lui Justinian în mod incomplectă, nu figurésă de cât o parte din ea, dar o posedămă în Condica Theodosiană într'ună modă complectă, ea formésă, în acéstă din urmă Condica, legea unică a titlului 16 a Cărții a VIII, din care ne putemă convinge că Justinian n'a reproduș de cât principiul și paragraful 1 ală constituțiunei, iar nu și paragraful 2 prin care Constantin rezervă în mod expresă aplicarea restricțiunelor aduse, de legile caducare și Senatusconsultele desvoltătore, la capacitatea soților de a priimi unul de la altul prin liberalități *mortis causa*. Aceste restricțiuni n'au fost abolite de cât în anul 410, printr'o constituțiune a Împăraților Honorii și Theodosii, care figurésă în Condica theodosiană sub legea 2, Cartea VIII, titlu 17 *De jure liberorum*, iar în Condica lui Justinian sub legea 2, titlu 58 ală Cărții VIII-a. Cu tóte acestea systemul legilor caducare prin aceste constituțiuni n'a fost abolit într'ună mod complectă, căci *jus patrum vindicandi* a rămasă încă în vigóre în privința liberalităților *mortis causa* făcute în favórea Latinilor Juniani, care n'au devenit cetățeni Romani până la împlinirea celor o sută de țile de la apertura testamentului său până la împlinirea condițiunei, care asemenea deveneau caduce, cum știmă, în privința liberalităților *mortis causa* făcute persónelor care au murit sau au perdut *factio testamenti* între confecțiunea testamentului și mórtea testatorului, care asemenea cum știmă deveneau caduce. În fine *jus patrum*

a rămas încă în vigóre pentru tóte liberalitățile *mortis causa in causa caduci*.

Tocmăi Justinian a desființat în modú complectú systemul caducelor și a quasi-caducelor, și dreptul de revendicare a taților. Elú a făcut acésta prin legea unică în condică *De caducis tollendis*, titlu 51, Cartea VI, pe care am transcris'o și tradus'o, și la care trãmitemú. Totuși Justinian nu a revenit complectamente la systemul accrescãméntului anterior legilor caducare, ci a menținut câte-va din dispozițiunile legilor caducare. Așa în materie de instituțiunii, fie că instituții vor fi conjuncți *re et verbis*, fie *re tantum*, fie *verbis tantum*, din cauza regulii că *nemo paganus partim testatus, partim intestatus, decedere potest*, celú ce vine dintre heređi ia tótă hereditatea, și o ia vrândú nevrândú, și o ia cu sarciní cu totú, chiar daca sarcinele ar fi impuse nominativú unuia din heređii deficienti. Pe când din contrá după vechiul systemú al accrescãméntului, părțile deficientilorú accrescú celuí ce vine la moștenire *sine onere*. Daca avemú mai mulți colegatari, conjuncți *re et verbis*, și unul din ei face defectú, saú pentru că partea lui ar fi devenit caducă, saú pentru că ar fi devenit quasi caducă după legile caducare, ea accresce celor-lalți colegatari conjuncți *re et verbis*, dar numai daca vorú, fie că legatul e făcut *per vindicationem*, fie că e făcut *per damnationem*, și cu sarcinele impuse colegatarului deficient, pe când după anticul drept al accrescãméntului, în legatul *per vindicationem* partea colegatarului deficient accrescea *etiam invito* dar *sine onere*, iar în legatul *per damnationem*, partea colegatarului deficient rămânea în hereditate și profita heredelui. Daca colegatarii sânt însă conjuncți *re tantum*, saú cum se numea în vechiul drept civil *disjuncti*, și unul lipsește, pentru una din cauzele care ar fi produs caducitate saú quasi-caducitate, după systemul legilor caducare, atunci legatul întregú apar-

ține celui ce se presintă, etiam *invito*, dar fără sarcina impusă colegatarului conjunctu *re tantum*, căci aci avemă mai mare vocațiune la tot, și prin urmare nedescrescământ. Dar dacă vină amândouă, fie că legatul a fost făcut *per vindicationem*, fie că a fost făcut *per damnationem*, va lua fie-care numai o parte virilă, iar nu ca în dreptul clasicu antecaducar, unul lucrul întregu și celu-l'alt estimațiunea. Dacă însă legatul este făcut la mai mulți în modu conjunctiv *verbis tantum*, atunci fiind că după chiar intențiunea testatorului manifestă, fie-care nu trebuie să aibă de cât o parte, partea deficientulu va rămănea în hereditate.

În ceia ce privește liberalitățile *mortis causa* considerate ca nescrise, precum legile caducare, nu le-au atinsu, nici constituția lui Justinianu nu a modificat nimic din vechia legislația clasică, relativu la dăsele.

Ca anexu la theoria caducelor, găsescu folositoru a da aci traducțiunea comentariulu lui Cujas asupra constituțiunei lui Justinian, relativă la abrogarea caducelor.

TRADUCIUNEA TITLULUI 51 DIN CARTEA VI A CONDICEI LUI JUSTINIANŪ,
CARE POARTĂ DREPT RUBRICĂ :

DESPRE ABROGAREA CADUCELORŪ

După CUJAS

(ediția citată, Tomū 8, colónele 1079—1089).

După cum s'a făcutū legea Falcidia pentru stabilirea unei măsurī în materie de legate, în timpul lui Augustū, asemenea s'a făcutū în timpul acestui Impăratū legea Papia Poppaea relativū la hereditățile și legatele caduce. Legea Falcidia nu a fost abrogată de Justinianū, ci numai corésă și redusă, (Veđi Novella 1 a lui Justinianū, *Despre heredi și legea Falcidia*). Iar legea Papia asemenea a cores'o și redus'o foarte multū. Caducele, după Ulpianū, Regule, titlu 17, astūfelū le definescū : Sunt liberalități lăsate unei persóne capabile care în virtutea unei cause óre-care, în urma morții testatorului, cadū după capul gratificatului în casa fiscului. Ammianū Marcellinū, cartea 31 đice despre caduce. „După cum se găsescū în palate persóne avide de lucruri străine care umblă după caduce sau după alte rușfeturī“. De unde și vorba *caducariū*. Đicū unei persóne capabile. Căci cele ce se lasă incapabililor nu sunt caduce, ci sunt considerate ca nescrise, ca nule. Đicū, după mórtea testatorului, căci

ăcelea sunt propriu numite caduce, cele-l-alte care nu se împlinesc în viața testatorului, de exemplu în cazul în care legatarul mōre în viața testatorului, sau dacă condițiunea liberalității cade în viața testatorului, în virtutea legii Papia sunt nu *caduce* ci în *causa caduci* (adică *quasi-caduce*, nu caduce propriu și se asimilă cu caducele), adică ca și caducele expuse să cadă în mâna fiseului. Ȑicū: *în virtutea unei cause ōre-care*, aci vorba causă o iaū în sensū de casū, de întimplare. Sunt cinci casuri de caducitate: *Primo*. Casul în care heredele instituitū pentru parte din hereditate sau legatarul mōre după mōrtea testatorului, darū înainte aperturēi tabulelor testamentului. Adică înainte de *dies cedens* alū legatului sau înainte de zilei adițiunei heredității: căci acētă zi nu sosește în virtutea legii Papia de cātū la apertura tabulelorū testamentului. Și cu dreptū cuvētū și Ulpianū în § 1 al titlului sus menționatū din Regulele sale: *Heredele instituitū pentru o parte*. Căci heredele instituitū pentru parte pōte și pe cātū timpū testamentul este închisū să facă adițiune de hereditate întru cātū legea Papia ridică herediilorū sau legatarilor numai dreptul de acrescāmētū. *Secundo*. Dacă heredele instituitū pentru o parte sau legatarul după mōrtea testatorului va fi devenitū peregrinū sau *servus poenae*. Căci dacă a devenitū servū alū fiseului sau alū unui particularū, legatul sau hereditatea este cāștigată după apertura testamentului, fiseului sau stăpānului prin servū. *Tertio*. Dacă legatul sau hereditatea s'a lāsātū unui celibe, și acesta în termenul de o sută de zile, adică în termenul crețiunei, de la mōrtea testatorului, nu va fi executat legea Papia, adică nu se va fi cāsătoritū. *Quarto*. Dacă s'a lāsātū hereditatea sau legatul unui Latinū, și acesta în cele o sută de zile de la mōrtea testatorului, adică în termenul crețiunei, nu va fi cāpātātū dreptul de cetățeniă romană. Aceste douē după urmă casuri sunt

repetate și de Ulpiană în § 3 a titlului 22 a Regulelor sale. *Quinto*. Dacă după mórtea testatorului condițiunea legatului cade, sau dacă, după mórtea testatorului, dară în timpul pendenței condițiunei, legatarul móre, sau devine *servus pœnae*. Nu însă și dacă legatarul a perdut calitatea de cetățiană roman, a devenitŭ peregrinŭ *sive ulla civitate*, fiind de exemplu deportat într'o insulă. În adevăr deportatul își pôte recăpăta dreptul de cetățenŭ. Din contră servitutea este asimilată cu mórtea. Acésta o decide Ulpianŭ în legea 59, principium, §§ 1 și 2 D. *De condit. et demonstr.* (XXXV, 1).

Un alŭ șéselea casŭ nu admitŭ, adică casul în care legatarul a repudiatŭ legatul, căcŭ acele liberalități devinŭ caduce, pe care cineva este incapabilŭ a le priimi, a le căștiga. Dar ceia ce a repudiatŭ, evidentŭ putea căștiga dacă vrea. Asemenea nu admitŭ casul în care cine-va a muritŭ după apertura testamentului dar înainte de a cere legatul, nicŭ casul în care *bonorum* posesorulŭ a murit după apertura testamentului, dar înainte de a cere *bonorum posesiunea*, sau dacă îi a expiratŭ timpul fixat de pretor pentru a cere *bonorum posesiunea* fără a o cere. Aceste două din urmă casuri sunt a nume prevădute de Gaius în legea 4 D., *De bonorum posesionibus* (XXXVII, 2). În acele casuri este numai caducitate, în care legea Papia acordă a patra parte din caducŭ delatorilorŭ, pe care Suetoniŭ îi numește delatoriŭ legii Papia, că-rona Neron le a acordat numai a patra parte din caduce (Suetoniŭ Neron No. 10: „*Praemia delatorum Papiae legis ad quartas redegit*“). Ceia ce am dŭsŭ că caducele cadŭ după capul caducarului în casa fiseului ne arată în acelașiŭ timpŭ rațiunea și cauza introducerii caducelorŭ. Căcŭ August le a introdusŭ cu scopŭ de a mări și de a umplea casa *erariului* (tesaurul Statului, *fiscul* era tesaurul Impăratului) pe care răs-bóiele civile dintre Pompeiŭ și Cesarŭ și d'ntre Pom-

peiu Lepidū și Bruți îl sleiseră. Și această cauză a legii Papia caducaria însuși Justinianū o arată la începutul orățiunei sale și în legea 2 § 6 în fine C., *De veteri jure enucleando...* (I, 17) unde țice: „...*Sed in his nihil de caducis a nobis memoratum est: ne causa, quae in rebus non prospere gestis, et tristibus temporibus romanis increbuit calamitatibus, bello coalescens civili, in nostris remaneat temporibus...* In această colecțiune (a Condicei) nu s'a menționatū nimicū despre caduce, ca nu cumva să nu rămăie și în timpurile năstre urmă despre cauza care în timpurile de neprospertate și triste ale statului Roman a întins calamitățile peste dănsul la care s'a adăogat și resbelul civil.....” Asemenea și Corneliū Tacitū, în cartea 3 a Anălelor unde țice: „.....Spre a modera dispozițiunile legii Papia pe care August, după ce mai îmbătrânise, o făcuse în urma legii Julia, spre a stimula prin pedepse pe celibi a se însura, și spre a mai mări erariul, și care găsisse totū pentru același cuvântū a sărăciei erariului mijlocul impositului de două țecimī asupra valorii heredităților”. În aceeași carte Tacitū țice, ceea ce referă la alū treilea casū de caducitate, că prin răsboie civile reducându-se într'un mod de necređutū numărul cetățenilor, spre a incita pe cei ce mai rămăseseră a procrea copii și a umplea statul de cetățeni, s'a propusū de către legea Papia pedepse pentru celibi, și s'a dispusū ca să nu beneficieze de legate și de heredități dacă în intervalul celor o sută de țile de la mărtea testatorului nu vor contracta nupții adevărate, nu simulate (legea 30 D., *De ritu nuptiarum*), și dacă hereditățile denunțate nu vor fi insolvabile, căci legea a voit să diminueze folósele, iar nu desavantagiile celibilor (legea 72 D. *De hered. instit.....*) afară numai dacă hereditățile sau legatele nu sunt lăsate celorū de aprópe cogați. Și nu trebuie să oitemū că Dionisiū notésă

în capitolul 56 că în timpul edictării legii Papia atâta penuriă era de cetățeni în câtă Consulii Papius și Poppaeus erau celibi și fără de copii, și că nu s'au putut găsi ómeni însurați și cu copii capabili, care să le fie preferați. Căci în căpătarea onorilor, cum ȕice Dion în capitolul 53, tații se preferau celor lipsiți de copii, și însurați celibilor. La acelașu casu alu treilea și la alu patru se referă cea ce serie Ulpian, în Regulele sale, titlul III *Despre Latini*, § 6, că Latini prin fabricarea de navă capătă dreptul de cetățenie în virtutea edictului Impăratului Claudiu, relativu la care cacă ce ȕice Suetoniu, *Claudiu*, n-rele 18 și 19: «.....Fabricatorilor de nave pentru comerțu le-a acordatú avantage mari care variaú dupá condițiunea fiecării, cetățenilor dispense de pedepsele legii Papia, Latinilor dreptul de cetățenie, femeilor prerogativele mumelor care aveaú patru copii, adică *jus quatuor liberorum*.....» Asemenea legea Papia n'a voit ca legatele și hereditățile care cadú dupá facerea testamentului saú dupá mórtea testatorului să profite fisculu ci să rămăc la descendenți saú la ascendenți până la alu treilea gradú, dupá vechiul dreptú, dupá cum ne spune Ulpian în Regulele sale, titlul XXIII, și Celsus în legea 29 § 1 *De legatis* II (XXXI), care sună ast-felú: Dacă partea celuí înstituit herede în sarcina căruia anume s'a legatú ceva, accresce filiulu coînstituitú herede, acesta nu va presta legatul, căci elú ia partea ce 'i accresce *dupá dreptul vechiú* (adică *sine onere*).» Insa Justinianú dá tutulor hereșilor înstituiți, restituindú dreptul anticú, ceea ce legea Papia nu da de câtú descendenților și ascendenților, abrogându în acéstă parte dispozițiile legii Papia. În adevărú cauza introducerii acestei legii fusese răs-bóele civile. Prin urmare era naturalú ca stătornicindu-se pacea în Statul Romanú, și revenindú acest Statú în vechea mărire și dignitate, să cadă și legea Papia, și să înceteze tóte avantajele fiscale, precum

impositul de o doudecime asupra heredităților și caducele pe care le storsese slăbiciunea (sleirea) fiscului și necesitatea lucrurilor cum dice foarte exactu L. Valerius în Titu-Liviū, capitolul 34: „Legile cerute de unele timpuri le vedū muritoare și schimbătoare ca și timpurile: cele edictate în timpū de pace, adesea ori le abrogă starea de răsboiū, și cele ce le aduce răsboiul, le desființază pacea.“

În fine Justinianū a complectat ceia ce Impărații precedenți începuseră. Căci și alți Impărați înainte de Justinianū emendaseră multe capitole ale legilor Papia. Septimū Severū, capitolul relativ la etatea prescrisă pentru a avea copii, după cum ne spune Tertullianū în Apologeticul său, capitolul 4, și care etate era după cum ne spune Ulpianū în titlul 16 a Regulelor sale, etatea de 25 ani pentru bărbați și cea de 20 ani pentru femei, etate la care numai persoanele *sui juris* erau constrânse să se căsătorască de legile Julia și Papia, iar nu și filii sau fiiele familias după cum ne spune jurisconsultul Terentius Clemens în cartea 3 a Comentariului său asupra legilor Julia și Papia, care formază legea 26 D., *De ritu nuptiarum*. Constantin a abolitū pedepsele celibatului și a lipsei de copii, prin constituțiunea sa din anul 239 de la Christosū, care formază în Condica lui Justinianū legea 1 *De infirmandis pœnis coelibatus, et de decimaribus sublatis* (IX, 1), mișcatū fiind de rațiunile raportate de Eusebiū 4, Viața lui Constantinū, capitolul 26. Justinianū ne mai referă că înainte de Constantinū multe dispozițiuni ale legilor Julia și Papia au fost desființate sau modificate de Impărații anteriori, multe au cădut în desuetudine, și că instituțiunea caducelor a fost neplăcută jurisconsultilor, care au inventat multe mijloce pentru a le restrânge aplicațiunea, că adesea ori ei în consultațiunile lor se pronunțau în contra fiscului, cât de puțină îndoială să fi găsit în aplicarea caducelor, ceia ce în modū foarte corectū

spune legea 10 D., *De jure fisci* (XLIX, 14): „Nu cređu, ęice Modestinu in acęstă lege, că păcătuește acela care in questiunile dubie, se pronunță in contra fiscului.“ Și așia in causele odiöse adesea au fost ę preocupatę, și prin urmare și in causa caducelorę, după cum o demonstrează legea 135 D., *De verbor. signif.* (L. 16), in care Ulpianu prevede nașterea unui monstru de către o femeię, și declară in acęstă lege, care este extrasă din Comentariul sęu asupra legilor Julia și Papia, că îi va profita ca să nu fie supusă la legile caducare, adică că va fi considerată că are copilü. Și adaugă Justinianu, că însuși testatorii, povățuiți de jurisconsulți, făceau substituții reciproce pentru ca să evite aplicarea caducității. Așia legea 5 D., *De vulg. et pupillari substitutione* (XXVIII, 6), care este extrasă din cartea 3 a Comentariului lui Gaius asupra legii Julia și Papia) ęice: „*Si in testamento heredes scripti ita alicui substituti fuerint, ut si is heres non esset, quisquis sibi heres esset, is in parte quoque deficientis esset heres: pro qua parte quisque heres exstisset, pro ea parte eum in portione quoque deficientis vocari placet: neque interesse, jure institutionis quisque ex majore parte heres factus esset, an quod per legem alteram partem alicujus vindicasset.*—Dacă intr'un testamentu heređii inștituiți sunt substituiți unuia dintr'ęnșii ast-felü, că dacă cutare nu va fi herede, ori cine va fi herede, să fie herede și asupra părții deficientului: pentru partea pentru care fie-care va fi herede, pentru acea parte s'a decisü să fie chiamatü și relativü la porțiunea deficientului, și puțin să importe dacă fie-care devine herede pentru o parte măi mare cu dreptul de inștituțiune, sau pentru că vindicase in virtutea vre-unei legi vre-o altă parte a vre-unuia. „In adevęrü, legea Papia ridica dreptul de acrescământü iar nu dreptul de substituțiune, și de aceia cu mijlocul substituțiunei se introducea indirectü dreptul de acrescământü, și

se excludea caducitatea. În fine cea ce au făcut pentru o parte principii anteriori, pentru imputinarea caducelor, cea ce au făcut și jurisconsultii, și testatorii povățuiți de jurisconsultii, ca să nu cadă liberalitățile lor în caducitate, așa în cât caducele au început încetul cu încetul ca toate drepturile, întrebuintându expresiunile lui Ammianu Marcellinu, să îmbătrânescă, tocmai Justinianu a terminat, abrogând cu desăvîrșire această parte a legii Papia caducarie, și conservându numai acel capitolu din legea Papia relativu la erectorii, la liberalitățile adică răpitate *nedemnilor* pentru a fi atribuite în cea mai mare parte a casurilor fiscului, despre care vorbește Ulpian în Regulele sale, titlu XIX, *Despre proprietate și acquisițiunea lucrurilor*, § 17, iar din legea Julia caducaria numai aceea parte care atribue în ultimul loc bunurile vacante (adică cându nu' niminea care să le ia cu titlul de moștenire sau de dispozițiune pentru cauză de mörte) fiscului sau poporului ca părinte al tuturilor (§§ 13 și 14 din constituțiunea lui Justinian *De caducis tollendis*, care formeză legea unică în *Condicta*, Cartea VI, titlu 51). Și așa Justinianu, ca și orice bunu principe, cum este Marcu Aureiu, despre care scrie Capitolinus, cum este Antoninu celu Piu, în casuri de avantajie n'a cruțat, nici a favorizat fiscul. Justinianu însă a desființat materia caducelor, decidendu mai înteu că orice moștenitoru pöte să facă adițiune de hereditate îndată după mörtea testatorului, și că *dies cendes* alu legatelorü curge din momentul morții testatorului, și că nu se va aștepta deschiderea testamentului sau adițiunea heredității, și nici că se cere cunoștința legatarului despre existența legatului ce i se face (veși legea 6 C., *Quando dies legati vel fideicomisi cedit*, VI, 53 care este o constituțiune a Impärațilorü Dioclețianu și Maximianu). Legea Papia cerea deschiderea testamentului, și Senatusconsultele făcute relativu la această lege concedeau acesta, darü nu

cerea adițiunea heredității, după cum ne spune Paulū în Sentențele sale, Cartea III, titlu 6 *Despre legate* § 7, credū că nu cerea nici știința legatarului. Bine înțelesū este vorba de legatele pure sau cu termenū certū, afară numai de câte-va excepțiuni, despre care se vorbește în § 6 al constituțiunei sus menționate. Căci relativū la legatele făcute sub condițiune sau cu termenū incertū, totū-d'auna s'a decisū că *dies cedens* sosește la împlinirea condițiunei sau a termenului incertū care ține locū de condițiune, *căci pōte să nu sosescā (quod possit non ceder)*. În adevērū, nu orī ce termenū incertū ține locū de condițiune. Din contră sunt legate cu termenū incertū care sunt considerate ca pure. De ex. legatul : *Do lego Titio cum moriatur*. E sigur că va muri Titius și când se va simți murind, va simți pe capul său născându-se legatul. Și astū-felū desființându-se materia causa și fundamentul caducelorū în paragraful 1 alū constituțiunei, apoi în paragraful 2, ca să nu cadă în casa fiseului liberalitățile lăsate prin testamentū sau codicilū, pentru că dintr'o causă óre-care ar expira sau aru cădea, imparte liberalitățile ce cadū după timpurī în trei categorii, căci orī cadū imediatū în momentul chiar a facerei testamentului, orī cadū între confecțiunea testamentului și mórtea testatorului, orī în fine cadū după mórtea testatorului. Și le a și distinsū cu numiri deosebite, urmându întru acēsta vechile legi, numindū *nescrise* pe cele ce sunt nule și cadū încă de la începutū, numindū *quasi caduce (in causa caduci)* pe cele ce cadū între confecțiunea testamentului și mórtea testatorului, și rezervându numele propriū de *caduce* la acele liberalități care cadū după mórtea testatorului. Pe aceste liberalități le separă asemenea după dreptul propriū fie-cării categorii. În totū d'a-una. și înaintea legilor caducare, și în timpul acestor legi, și astā-dī acelașū dreptū se observă pentru liberalitățile considerate *ca nescrise*, ele adică

nu au căzut nici o dată și nu cadu nici astăzi în casa Statului sau a Impăratului. Căci nici nu se referă la dăsele legile Julia și Papia caducarie, cum serie fôrte bine Plinius în Epistola 16 din Cartea II a Epistolelor, dicându că pentru ceia ce era consideratü ca nescrisü, nu era locü ca delatorii să 'l denunțe fiscului. Ci acele dispozițiuni, după cum o spune și Justinianü în paragraful 3, aparținü heredelui legitimü dacă nu este vr'unü substituitü, sau vr'unü herede conjunctü, căci atunci aparține substituitului sau heredelui conjunctü, iar dacă este legatü, aparține colegatarului conjunctü, sau heredelui instituitü, dacă nu este colegatarü conjunctü, după cum o spune și jurisconsultul Gaius în legea 55 § 1 *De legatis* II (XXXI), și Scevola în legea 88 § 16 *cod. tit.* Și aceste liberalități profită persónelor sus menționate *sine onere*, fără sarcinele impuse asupra acestor liberalități. Și în adevăr, de ôre-ce dispozițiunea principală este considerată ca nescrisă, este consequent ca și sarcina pusă asupra'i să fie considerată ca nescrisă și ca neimpusă nimenui. Sunt numai două casuri în care dispozițiunile considerate *ca nescrise* rămânü și trecü la persónele la care urméză să trecă cu sarcinele puse asupra lorü, casuri pe care le notéză Accursiü: unul este casul Senatusconsultului Libonianü, celü-l'altü este admisü în favórea libertății. Nu trebuie să adaogi ca al treilea casü celü prevădütü în legea 122 § 1 *De legatis* I, căci Paulü nu dice că porțiunea lui Seius trebuie considerată ca *nescrisă*, ci că Seius, care a repudiat, trebuie considerat ca *nescrisü*, adică ca neinstituit, și Titius trebuie considerat ca singur instituit pentru întreaga hereditate (*ex asse*). Dar despre acestea amü șisü destul. *Care liberalități sunt acum în causa caduci?* Acele care cadü după facerea testamentului în timpul vieții testatorului, din causa morții naturale a heredelui, sau a legatarului, sau din causa neimplinirei condițiunii,

acelea astă-đi nu sunt *in causa caduci*, ci aparțin substitutului său accrescū gratificatului conjunctū său rămânū heredelui, sau legatarului, sau altei persóne în sarcina căreia au fost lăsate. Nu ăicū că ele se transmitū heredelui aceluia căruia au fost lăsate, căci în timpul vieții testatorului, nici nu se deschide dreptul la legatū, adică nu are locū *dies legati cedens*, nici póte fi locū la transmisiune. Și numai întru acésta diferă cele considerate ca *nescrise* de cele considerate ca *quasi caduce*, că cele d'ânteiū rămânū acelora în sarcina căroră au fost lăsate fără sarcinele de care au fost afectate, pe când cele după urmă rămânū lorū cu sarcinele lorū. Căci și în virtutea legii Papia ele treceau asupra fiscului cu sarcinele lor, și prin sarcini înțelegemū sarcina de a presta legatulū, sau fideicomisul, sarcina de a presta libertatea, sarcina măsurii, sarcina condițiunei de a da sau de a face, numai condițiunea să póta fi îndeplinită și de altul (§ 4 și § 9 a Constituțiunei lui Justinianū ce analizămū), căci o condițiune casuală, după cum prea bine ăice Accursius, nu este o sarcină. Despre cele ce propriū ăisū se numescū caduce am vorbit deja: astă-đi nici unele din acelea în virtutea legii Papia nu mai sunt caduce, căci nici una din acele liberalități nu mai póte cădea, de óre-ce nu se mai ține nici o socotélă de apertura testamentului. Căci și heredele instituit pentru o parte, póte face adițiune înainte de apertura testamentului, și dreptul legatelor pure, sau cu termenū, se deschide înainte aperturei testamentului. Dar trebuie să observăm uă deosebire care există între heredități și legate. Căci dreptul legatelor pure se deschide îndată cu mórtea testatorului, și de aceia după mórtea testatorului, dacă móre legatarul, fără ca nici să fi primit nici să fi repudiat legatul, dreptul de a cere legatul se transmite heredelui legatarului, dreptul de a repudia asemenea, și repudiând heredele legatarului, legatul repudiat apar-

ține substituitului, sau acresce conjunctului, sau rămâne aceluia în sarcina căruia a fost pus. Iar despre hereditate nu șicem că dreptul ei se deschide la mórtea testatorului, ci că hereditatea póte fi primită îndată după mórtea testatorului, măi nainte de apertura testamentului, și că, odată primită, ea se transmite heredelui, iar dacă e ne primită de herede în viéța sa, nu se transmite heredelui acestuia, ci aparține substituitului său conjunctului, sau heredelui legitim, sau honorariu sau fiscului. E o vechiă regulă că hereditatea ne primită nu se transmite heredelui, afară numai de casurile următoare: 1. Casul prevăduț de legea 18 și 19 C., *De jure deliberandi* (VI, 30). 2. casul prevăduț de legea 84 D., *De acquirenda vel omittenda hereditate*, XXIX, 2 și de legea 3 § 30 D., *De senatusconsulto Silariano et Claudiano. quorum testamenta ne aperiantur* (XXIX, 5). Și cele șise până aci de partea întâia a constituțiunei sunt suficiente. Partea a doua este relativă la hereșii și la legatarii conjuncți și disjuncți, care nu fără cuvânt urmésă după partea întâia. Căci încetându aplicaunea dreptului de a vindica caducele, și fiscul fiind exclus, urmésă ca heredele sau colegatarul conjunct sau disjunct să fie admis în virtutea dreptului de accrescământ la partea sociului său, nu numai pe care o repudiasă, dar și la aceia care în urma facerii testamentului său după mórtea testatorului îi scapă în virtutea unei cause óre-care. De aceia și ¹⁾ Paulu însuși comentându legea Papia, tractésă despre *conjuncti*, în legea 89 D. *De legatis tertio* și în legea 142 D. *De verb. significatione*. Legea Papia desființa dreptul cel vechiu, adică dreptul de accrescământ, dreptul simplu de conjuncțiune, afară de unele casuri, preferind fiscul. În această constitu-

¹⁾ Veđi Variantele lui Merillus asupra capitolului 20 a Cărții I a lui Cujas, Volumu I, colóna 1365 și următoarele.

țiune se numescă *conjuncti* cei ce sunt *conjuncti re et verbis*, *disjuncti* cei ce sunt *conjuncti numai re*. Aceia în adevăr sunt *conjuncti* sub toate punctele de vedere, aceștia asemenea sunt *conjuncti*, dar, în opozițiune cu aceia, mai adesea ori se numescă *disjuncti* și *separați*, căci cum țice Paulu, de către însuși testatorul au fost *separați* prin vorbă. Despre cei ce sunt *conjuncti* numai *verbis* iar nu și *re*, nu se ocupă constituțiunea noastră, căci o asemenea *conjunctiă* nu are nici o valoare, afară numai dacă în intențiunea testatorului ea a fost considerată ca o îndoită *conjunctiă*. Căci *conjuncti* *verbis* au în tot-d'auna părți fixate, precum se vede din legea 89 D., *De legatis* III, adică în toate drepturile, și în celu vechiu și în celu nouu, și în ori-ce felu de legate, fie *per vindicationem*, fie *per damnationem*, și în ori-ce casu, adică nu numai în casu de concursu, ci și îndată de la început chiar. Acei însă care sunt *conjuncti re et verbis* sau numai *re*, nu în tot-d'auna au părți de la început, ci numai în casu de concursu sau nici chiar în casu de concursu. Căci între cei *conjuncti re et verbis* și cei *conjuncti* numai *re* este această diferență, că dacă sunt *conjuncti* numai *re*, și legatul este *per vindicationem*, în casu de concursu, obiectul legat se împarte în părți, tot așa este și în legatul *per praeceptionem*. Dacă însă legatul este *per damnationem*, fie-cărui legataru e datoritu obiectul legat întregu, și prin concursu nu se împarte în părți. Și tot așa este și când legatul este *sinendi modo*, sau când s'a întrebuintat forma *fideicommissului*. Acăsta însă este abrogat prin constituțiunea noastră care declară că, în ori-ce chipu acelașu lucru va fi legat în mod *disjunctiv* la duoi sau mai mulți, fie-cărui a se va datori numai o parte, afară numai dacă ar resulta evident din testament că intențiunea testatorului a fost ca fie-cărui legataru să fie datorit solidul, care excepțiune din această constituțiune a fost inserată de

Tribonianu în legea 33 și în legea 114 § 19 D., *De legatis* I, în legea 13 § 1 *De legatis* II, în legea 20 D., *De legatis* III și în legea 14 D., *De usu, et usufructu et habitatione et operis per legatum vel fideicommissum datis* (XXXIII, 2). Dacă însă același lucru s'a legat la mai mulți legatari conjuncți *re et verbis per vindicationem*, după dreptul anticu, de care ne servim în practică, numai în casu de concursu se imparte obiectul în părți (legea 80 D., *De legatis* III), dacă legatul este *per damnationem*, încă de la început sunt datorite numai părți (l. 34 § 9 D. *De legatis* I), întocmai ca în cazul în care legatarii sunt conjuncți numai *verbis*, și partea neconcurrentului rămâne la herede. Dar este adevărată legea 80 *De leg* III°, după dreptul vechiu, iar legea 33 § 9 *De leg.* I, după legea Papia, după care partea conjunctului neconcurrentu devine caducă, fie că legatul e făcut *per vindicationem*, fie că e făcut *per damnationem*: și cu toate acestea, în virtutea aceiași legi, partea colegatarului disjunctu *per vindicationem*, dacă nu vine, nu devine caducă, ci acrește soțului. Și rațiunea diferenței este acăsta că fie-căruia din colegatarii disjuncți se lăgă încă de la începutu evidentu solidul, și dreptul de acrescământu nu este altu de cât retențiunea solidului în lipsă de concursu alu soțului. Iar fie-căruia din colegatarii conjuncți nu se lăgă tacitamente în mod evident solidul. Și de aceia în lipsă de concursu alu colegatarului solidului, la ceia ce în modu evident nu li s'a legat, n'aũ drept de retențiune, adică de acrescământu, ci partea neconcurrentului devenea caducă: și tot acăstă rațiune face astădă, restabilându-se dreptul anticu, ca să nu acrescă colegatarului conjunctu fără voia lui, adică ca să nu reție fără voia lui ceia ce în mod evident nu i s'a lăsat, iar colegatarului disjunctu să acrescă fără voia lui, adică ca fără voia lui să reție totul care în mod evident îi a fost legat, și să nu scindeze legatul. Și

aci sunt de notatū trei diferențe care există între he-
ređi și legatari. Partea coheredelui, care se repudiasă,
sau care face defectū în virtutea acelei cause, în vir-
tutea căreia după legea Papia devinea caducă, sau
quasi-caducă, după dreptul civil adică după legea
celor 12 Tabule, după dreptul vechiū, și de plinū
dreptū, în modū tacitū, acrește coheredelui sau cohe-
redilorū care au priimit părțile lorū, în proporțiune
cu părțile lorū hereditare, sau heređilorū lorū fie că
sunt coheređi conjuncți, fie că sunt disjuncți. Ase-
menea partea colegatarului acrește colegatarului, dacă
sunt disjuncți în virtutea constituțiunei nōstre, abolită
fiind în acestū casū vechia diferență între legatul *per*
vindicationem și legatul *per damnationem*; aseme-
nea și în cazul legatului făcut *per vindicationem* la
mai mulți colegatari *conjuncți* (l. 16 § 1 și legea
34 § 11 D. *De legatis* I și legea 31 D, *De statuli-*
beris, XI, 7), dar nu și în cazul legatului făcut *per*
damnationem la mai mulți colegatari *conjuncți* (l.
7 *De leg.* II, legea 16 princ., legea 34 § 9 și legea
84 § 8 *De legatis* I), care deosebire între aceste două
feluri de legate nu găsescū că a fost desființată. Ase-
menea partea deficientă acrește coheredelui conjunctū
sau disjunctū chiar fără voia lui și fără știrea lui. Iar
partea deficientă nu acrește colegatarului conjunctū
fără voia lui, iar colegatariului disjunctū îi acrește
fără voia lui. Asemenea partea deficientă acrește co-
heredelui conjunctū sau disjunctū cu sarcinī cu totū,
și colegatarului conjunctū asemenea; iar colegatarului
disjunctū fără sarcinī. Precum însă acrește coheređilor
în proporțiā cu porțiunea hereditariā a fie-căruia (legile
59 § 3 și 66 D., *De heredibus instituendis*, D.,
XXXVIII, 5), totū asemenea acrește colegatarilor în
proporțiā cu porțiunea legatului fie-căruia (l. 41 D.,
De legatis II), și de aceia în constituțiunea nōstrā
expresiunile *pro virili portione* trebuescū înțelese
în proporțiune cu porțiunea legatului fie-căruia. Și

daca dintre heređi unii sunt conjuncđi, alđii disjuncđi, ca in specia următore: Primus fi moștenitor, Secundus fi moștenitor, Tertius și Quartus fiđi moștenitori, lipsind Primus sau Secundus, partea lui accrescē tuturilor, lipsind Tertius partea lui nu accresce de cāt lui Quartus, lipsind Quartus, partea lui nu accresce de cāt lui Tertius, bine înțelesū in specia cum am formulat'o mai susū, in care heređii sunt instituiđi sau substituiđi fāră părđi determinate (l. 63 D., *De hered. instit.*) Cāci dacā au fost heređii instituiđi unii in mod disjunctivū darū cu părđi determinate, alđii in mod conjunctivū dar fāră părđi determinate, de exemplu astfel: Primus fi moștenitor pentru unū quartū, Secundus pentru o treime, Tertius și Quartus fiđi moștenitori, lipsind Tertius, partea lui accresce la tođi, pentru cā Tertius cu Quartus este conjunctū numai *verbis*, care conjuncție nu are nici o valóre, iar nu pentru o parte determinatā (l. 17 § 1 D., *De hered. instit.*). Ceia ce accresce conjunctului, el il ia ca al seū, și de aceia cu drept cuvātū respinge de la acēsta pe ce-l'alđi. Ceia ce accresce disjunctului, elū il ia ca lucru strein: apoi ceia ce e streinū, nu pōte elū sāl revendice singurū (§ 10 din constituđiune), și ceia ce se đice in paragraful 11 de la vorbele, *sin autem ad deficientis...* incolo, cā disjunctul reține solidul ca al seū in virtutea dreptului seū, numai intru atāt este adevērat, dacā rēmānū singuri, fāră sāl mai facā alt sociū concurență, nu și in cazul in care mai are și alđi socii pentru totū sau pentru parte certā, și tot astfel cređū cā trebuie sā decidemū in cazul in care avemū mai mulđi colegatari amestecađi, unii disjuncđi, alđii conjuncđi *per vindicationem*.

Sā ne întorcemū la materia legatelorū și sā vorbimū mai antēiū despre legatul *sinendi modo* și despre legatul *per praeceptionem*.

Despre legatul *sinendi modo* trateasā Gaius in paragraful 209 pāna la 215 inclusivū.

§ 209. „*Sinendi modo ita legamus: heres meus damnas esto sinere Lucium Titium hominem Stichum sumere, sibi que habere.*—In forma permissiunei legămă astfel: herede al meu fi condamnată a permite lui Lucius Titius să ia și să aibă pentru sine pe servul Stichus.“

§ 210. „*Quod genus legati plus quidem habet quam per vindicationem legatum, minus autem quam per damnationem; nam eo modo non solum suam rem testator legare potest, sed etiam heredis sui: cum alioquin per vindicationem nisi suam rem legare non potest, per damnationem autem cujuslibet extranei rem legare potest.*—Acest genă de legatū e mai comprehensivă de cât legatul *per vindicationem*, dar mai puțină de cât legatul *per damnationem*; căci prin legatul *sinendi modo* pôte testatorul lega nu numai lucrul său, ci și lucrul heredelui, pe când *per vindicationem* nu pôte lega de cât lucrul său, iar *per damnationem* pôte lega și lucrul unui străin.“

§ 211. „*Sed si quidem mortis testatoris tempore res ipsius testatoris sit vel heredis, plane utile legatum est, etiamsi testamenti faciendi temporis neutrius fuerit.*—Dar dacă lucrul legat a fost al testatorului său al heredelui la mărtea testatorului, legatul este valabil, chiar dacă la facerea testamentului nu era al nici unuia din ei.“

§ 212. *Quod si post mortem testatoris ea res heredi esse cœperit, quæritur au utile sit legatum; et plerique putant inutile esse. Quid ergo est? Licet aliquis eam rem legaverit, quae neque ejus unquam fuerit, neque postea heredis ejus unquam esse cœperit, ex Senatusconsulto Neroniano proinde videtur ac si per damnationem relicta esset.*—Dacă însă lucrul legat devine proprietatea heredelui după mărtea testatorului, e chestiune dacă legatul este valabil; și cei mai mulți sunt de părere că legatul este nul. Ce însă? măcar că cine-va a legat ună lucru, care nu a

fost nică odată al lui, nică a devenit vre-o dată al heredelui, totuși în virtutea senatusconsultului Neroniană, este considerat ca cum ar fi fost legat *per damnationem*.”

§ 213. „Sicut autem per damnationem legata res non statim post aditam hereditatem legatarii efficitur, sed manet heredis eousque, donec is heres tradendo vel mancipando vel in jure cedendo legatarii eam fecerit; ita et in sinendi modo legato juris est: et ideo hujus quoque legati nomine in personam actio est: *quidquid heredem ex testamento dare facere oportet* — Precum însă lucrul legat *per damnationem* nu devine proprietatea legatarului îndată după adițiunea heredității, ci rămâne ală heredelui, până ce heredele prin tradițiune, mancipațiune sau *in jure* cessiune va fi transportat acestă lucru în proprietatea legatarului: totă așa se petrece în dreptă și în legatul *sinendi modo*: și de aceia, și în virtutea acestui legat, se dă totă o acțiune *in personam*, a căruia *intentio* este: *ori-ce heredele trebuie să dea, să facă în virtutea testamentului*.”

§ 214. „Sunt tamen qui putant, ex hoc legato non videri obligatum heredem ut mancipet aut in jure cedat aut tradat; sed sufficere ut legatarium rem sumere patiatur, quia nihil ultra ei testator imperavit quam ut sinat, id est, patiatur legatarium rem sibi habere.—Sunt însă jurisconsulți care sunt de părere, că în virtutea acestui legat heredele nu trebuie considerat ca obligat să mancipe sau să cedese *in jure* sau să predea lucrul; ci că e destul ca să sufere ca legatarul să ia lucrul, căci nimic pe d’asupra nu ’i-a poruncit testatorul de cât ca să permită, adică să sufere ca legatarul să aibă lucrul pentru sine.”

§ 215. „Major illa dissensio in hoc legato intervenit, si eadem rem duobus pluribusve disjunctim legasti. Quidam putant utrique solidum deberi, sicut *per damnationem*; nonnulli occupantis esse meliorem

conditionem aestimant ; quia, cum in eo genere legati damnatur heres patientiam praestare ut legatarius rem habeat, sequitur ut si priori patientiam praestiterit et is rem sumpserit, securus sit adversus eum qui postea legatum petierit, quia neque habet rem ut patiatu eam ab eo sumi, neque dolo malo fecit quominus eam rem haberet.—O mai mare disensiune a intervenit in acestu legatu, in casul in care ai legat acelaşu lucru la doui inşi sau mai multî in mod disjunctivû. Unii jurisconsultî sunt de părere că obiectul legat este datoritu in întregul seû la fie-care din legatari, ca in legatul *per damnationem* ; câti-va jurisconsultî sunt de părere că trebuie preferit celu d'ânteu ocupant ; fiind că, de ore-ce in acest fel de legat heredele este condamnat să procure îngăduirea ca legatarul să aibă lucrul, urmésă că, prestând îngăduirea celui d'ânteu ca să ia lucrul, este sigurû in contra celui ce cere in urmă lucrul legat, căci nu are lucru ca să îngăduescă şi celui din urmă să'lû ia, nici a încetat de a'lû mai avea prin dolû."

Formula legatului *sinendi modo* este : *Heres meus damnas esto sinere Lucium Titium Stichum sumere sibi que habere*. Elû constă in obligaţiunea, in injuncţiunea impusă heredelu de către testator nu de a transfera proprietatea lucrului legatarului, ci de a'lû lăsa să'lû ia. Nu dóră că daca heredele este proprietarû alû lucrului şi îlû are in posesiunea sa, şi lucrul este *mancipi*, nu va fi obligat să transfere legatarului şi proprietatea şi posesiunea. Căci ar fi dol din partea lui daca s'ar împotrivi la acêsta. Dar daca nu e proprietarû alû lucrului, nici posesorû, atunci din causa simplei injuncţiunii puse lui de către testator, rezultă că nu va fi dator să'sî procure lucru spre a'lû da legatarului. Căci nu este obligat la acêsta, nici nu comite nici un dol in execuţiunea obligaţiunei lui. De unde rezultă că prin acêstă formă de legat, nu se pot lega lucrurile streine, căci legatarul nu e dator a trans-

fera proprietatea când nu o are, elă e obligat numai a lăsa pe herede să ia ceia ce găsește în patrimoniul său, fie că lucrul a intrat în acest patrimoniu prin moștenire, fie că era al lui propriu mai dinainte. Prin această formă se potă lega prin urmare numai lucrurile testatorului și ale heredelui. Legatul *sinendi modo* este dar intermediar între legatul *per vindicationem*, prin care nu se potă lega de cât lucrurile testatorului, și legatul *per damnationem*, prin care se potă lega și lucrurile testatorului și ale heredelui și cele streine. Și această este așa fie că lucrul legat aparține saău nu testatorului saău heredelui la facerea testamentului, destul să i aparțină la mórtea sa, căci atunci se deschide dreptul la legat, și regula cationiană nu se aplică aci, căci aci este vorba de o obligațiă de indeplinit, care e destul să se potă indeplini la deschiderea dreptului legat, când atunci se potă indeplini, căci atunci heredele potă lăsa pe legatară să ia, și elă e datoră a lăsa să facă această.

Quid juris dacă lucrul legat nu e al testatorului, nici ală heredelui nici la facerea testamentului, nici la mórtea testatorului, ci a devenit proprietatea heredelui după mórtea testatorului? Cu drept cuvânt marea parte a jurisconsultilor dicéu că legatul este nulă. Căci în momentul lui *dies cedens* al legatului, legatul n'a putut prinde consistență. Dar evident că această nu mai are importanță de la Senatusconsultul Neroniană încolo, de când legatul devine valabil ca făcut *per damnationem*, dacă obiectul legatului devine proprietatea heredelui după mórtea testatorului. În legatul *sinendi modo* ca și în legatul *per damnationem*, lucrul legat nu trece direct din proprietatea testatorului în a legatarului ca în legatul *per vindicationem*, ci devine proprietatea heredelui care e obligat numai, cum am disă mai susă, a lăsa și transmite în proprietatea și posesiunea legatarului, mancipându-i-lă saău cedându-i-lă *in jure* și trădându-i-lă, dacă este

mancipi, trădându-i-lă numai dacă este *nec Mancipi*. Și de aceea formula acțiunii este concepută ca și în legatul *per damnationem*, căci cu condiție ca here-dele să și pôtă executa obligația în natură, el e obli-gat ca și în legatul *per damnationem*. Acțiunea e tot *condictio ex testamento*, cu *intentio* concepută : *Quid quid heredem ex testamento dare facere oportet*. După opiniunea unor jurisconsulți chiar, admitên-du-se *ad litteram* termenii obligațiunei coprinse în formula legatului, herelele nu e obligat chiar când lucrul e *mancipi* de cât a lăsa pe legatară să ia lucru, adică de a se pune în posesiune. Prin urmare lega-tarul nu va câștiga lucrul de cât *in bonis*, și va tre-bui să 'l posede două ani sau un an, după cum e imobil sau mobil, ca să devie *dominus ex jure Qui-ritium*. Opiniunea însă care a prevalut și pe care o ad-mite și Gaius, este că dacă lucrul este proprietatea testatorului său al heredelui, și este *mancipi*, here-dele este dator a-lă *mancipa* sau ceda *in jure*, iar nu numai a 'lă trăda. În cât în privința acesta în opi-niunea ce a prevalut este o asemănare între legatul *per damnationem* și legatul *sinendi modo*.

Deosebirea însă între legatul *per damnationem* și cel *sinendi modo* apare în mod săritor când acelașu obiect a fost legat la două sau mai mulți inși în mod disjunctiv. În legatul *per damnationem* herelele e dator să dea celui d'antăiū legatar ce se presintă lu-cru, celui d'alū doilea estimațiunea. Pe când în legatul *sinendi modo*, herelele, după opiniunea celorū mai mulți, admisă de Gaius, opiniune care a prevalut și care este singură rațională, herelele nu va trebui să dea de cât lucru celui d'antăiū legatar, căci va țice celui-l-alt, sunt dator să te las să ie, și să 'ți transmită proprietatea dacă o amă ca să nu comitū dolū, sau să 'ți dauă estimațiunea dacă am încetat prin dol de a poseda. Apoi numai am lucru, căci l'am dat ca să execut obligația testatorului, nici am

incetat prin dól de a poseda, căci a da lucrul execu-
tând o obligația, nu va să dică a inceta prin dól
de a poseda.

Despre legatul *per praeceptionem* se ocupă Gaius
în paragrafele 216 până la 223.

§ 216. «Per praeceptionem hoc modo legamus:
Lucius Titius hominem Stichum praecipito.—Cu
dreptă de *preluare* legămă ast-felă: Lucie Titie, preia
(ia pe d'asupra) pe servul Stichus.»

§ 217. „Sed nostri quidem praeceptores nulli alii
eo modo legari posse putant, nisi ei qui aliqua ex
parte heres scriptus est: praecipere enim esse praeci-
pium sumere; quod tantum in ejus persona pro-
cedit, qui aliqua ex parte heres institutus est, quod
is extra portionem hereditatis praecipiat legatum, quod
habiturus sit. — Preceptorii nostri insă sunt de pă-
rere că nu se pôte lega astfel nici unui altuia, de
cât acelaia care este instituit herede pentru o parte
óre-care, căci a lua este a lua cu preferență ceva pe
d'asupra; ceia ce nu pôte avea locă de cât în persóna
acelua care este instituit herede pentru o parte óre-
care, pentru că elă ia obiectul legat pe d'asupra părții
sale hereditare.»

§ 218. „Ideoque si extraneo fuerit legatum, inutile
est legatum, adeo ut Sabinus existimaverit ne quidem
ex Senatusconsulto Neroniano posse convalescere: nam
eo, inquit, senatusconsulto ea tantum confirmantur,
quae verborum vitio jure civili non valent, non quae
propter ipsam personam legatarii non deberentur: sed
Juliano et Sexto placuit. etiam hoc casu ex senatus-
consulto confirmari legatum: nam ex verbis etiam hoc
casu accidere ut jure civili inutile sit legatum, inde
manifestum esse quod eidem aliis verbis recte lega-
tur, velut per vindicationem, per damnationem, si-
nendi modo: tunc autem vitio personae legatum non
valere. cum ei legatum sit cui nullo modo legari pos-
sit, velut peregrino cum quo testamenti factio non sit,

quo plane casu senatusconsulto locus non est.— De aceea dacă se va fi legatū unui extraneū, legatul este nulū, și acesta intru atât în cât Sabinus era de părere că nici chiar Senatusconsultul Neronian nu îl pôte valida: căci dicea elū, prin acelū Senatusconsult acele legate numai se validéză care din cauza termenilor întrebuițați nu sunt valabile după dreptul civil, iar nu acele care nu sunt datorite din cauza persónei legatarului. Julianū însă și Sextus le plăcea a decide că și în acestū casū legatul se validéză prin Senatusconsult: căci și în acestū casū tot din cauza termenilor o legatul nul după dreptul civil; în adevărū este evident că extraneului se pôte lega în ori-ce altă formă, *per vindicationem, per damnationem, sinendi modo*: atunci numai din cauza persónei legatul e nulū, când nu se pôte face acelei persónei legatū în nici unū modū, în nici o formă, de exemplu unui peregrinū cu care nu este facțiune de testamentū, în care casū este evident că nu este locū la aplicarea Senatusconsultului“.

§ 219. «Item nostri praeceptores quod ita legatum est, nulla ratione putant posse consequi eum, cuita fuerit legatum quam iudicio familiae creiscundae, quod inter heredes de hereditate creiscunda, id est, dividunda accipi solet: officio enim iudicis id contineri, ut et quod per praeceptionem legatum est, ad iudicetur.— Asemenea preceptorii noștrii sunt de părere că ceia ce s'a legat ast-fel în nici un alt modū nu se pôte obține de acela cui s'a legat, de cât pe calea acțiunei în împărțire de moștenire, care se dă obicinuit între heređi pentru împărțirea moștenirei: în adevărū intră în oficiul judecătorului acestei acțiuni de a adjuca pe lângă partea hereditară și legatul prin preciputū legatarului herede.»

§ 220. „Unde intelligimus nihil aliud secundum nostrorum praeceptorum opinionem per praeceptionem legari posse, nisi quod testatoris sit: nulla enim

alia res, quam hereditaria, deducitur in hoc iudicium. Itaque si non suam rem eo modo testator legaverit, jure quidem civili inutile erit legatum; sed ex Senatusconsulto confirmabitur. Aliquo tamen casu etiam alienam rem per praeceptionem legari posse fatentur: veluti si quis eam rem legaverit, quam creditori fiduciae causa mancipio dederit; nam officio iudicis coheredes cogi posse existimant, soluta pecunia solvere eam rem, ut possit praecipere is cui ita legatum sit.— De unde înțelegem că conformă opiniunii preceptoriloră noștrii, numai lucru testatorului pöte fi legat *per praeceptionem*: căci numai unü lucru hereditară se pöte deduce în acéstă acțiune. De aceia dacă testatorul va fi legat *per praeceptionem* unü lucru străinü, legatul va fi nulü după dreptul civilü; dar va fi confirmatü în virtutea Senatusconsultului Neronianü. Ei mărturisescü însă că într'unü casü chiar unü lucru străinü se pöte lega *per praeceptionem*: de exemplu, dacă cineva va fi legat un lucru pe care 'lă transferase prin mancipațiune creditorului său cu titlu de asigurare; căci ei credü că prin officiu judecătorului acțiunii *familiae herciscundae* cohereții potü să fie constrânși, plătindü banii, să libereze lucru, pentru ca să 'l pötă lua cu preferință și pe d'asupra acela căruia s'a legat ast-fel.“

§ 221. „Sed diversae scholae auctores putant, etiam extraneo per praeceptionem legari posse, proinde ac si ita scribatur: Titius hominem Stichum capito, supervacua adjecta *prae* syllaba, ideoque per vindicationem eam rem legatam videri. Quae sententia dicitur divi Hadriani constitutione confirmata esse. — Dar autorii școlii contrarie sunt de părere, că se pöte lega *per praeceptionem* și unü străinü, ca cum s'ar fi scrisü în testament: *Titius să ia pe servul Stichus*, considerându-se syllaba *prae* pusă înaintea lui *capito* ca *superfluă*, și prin urmare considerându-se legatul ca făcut *per vindicationem*. Care opiniune se ȃice

că a fost confirmată printr'o constituțiune a divului Hadriană.“

§ 222. Secundum hanc igitur opinionem, si ea res ex jure Quiritium defuncti fuerit, potest a legatario vindicari, sive is unus ex heredibus sit, sive extraneus; sed si in bonis tantum testatoris fuerit, extraneo quidem ex Senatusconsulto utile erit legatum, heredi vero familiae eriscundae iudicis officio praestabitur; quod si nullo jure fuerit testatoris, tam heredi quam extraneo ex senatusconsulto utile erit legatum.— Prin urmare conform acestei opinii, dacă lucrul legatū era al testatorului după dreptul Quiriților, legatarul îl va cere prin acțiunea în revendicare, fie elū unū coherede, fie elū unū străinū. Dar dacă lucrul legat era numai între bunurile testatorului, dacă legatarul este unū streinū, elū nu 'lū va putea cere de cât prin *condictiunea ex testamento*, validându-se legatul în virtutea senatusconsultului Neronianū, iar dacă legatarul este unū coherede, va intra în oficiul judecătorului acțiunei *familiae eriscundae* de a i'lū atribui: dacă însă lucrul legatū nu'î aparținea în nici un chipū testatorului, ori-cine va fi legatarul, străinū sau herede, ilū va cere în virtutea senatusconsultului Neronianū.“

§ 223. „Sive tamen heredibus, secundum nostrorum opinionem, sive etiam extraneis, secundum illorum opinionem, duobus pluribusve eadem res conjunctim aut disjunctim legata fuerit, singuli partes habere debent. — Fie însă că se va lega la mai mulți hereți, după părerea a lor noștri, sau și la mai mulți străini, după părerea celor-l-alți, acelașiū lucru fie în mod conjunctivū, fie în mod disjunctivū, fie-care din legatari va trebui să ia o parte din lucru.“

Legatul per praeceptionem este conceput în modul următorū: *Lucius Titius hominem Stichum praecipito*, Lucius Titius să ia pe d'asupra și cu preferență pe servul Stichus. Din chiar formula acestui legatū, se

vede că elū nū pōte fi făcutū de câtū unū herede. Și acēsta era și părerea Sabinianilor. In adevērū cum o să ia cine-va pe d'asupra obiectul legat, dacā în urmă nu mai are dreptul a lua nici o parte din hereditate. In casul acēsta Lucius Titius va lua mai întēiū singurū pe servul Stichus și apoi restul moștenirei ilū va împărți cu cei-l-alti heredi. Și obiectul legatū și partea sa din restul moștenirei ilū va cere tot prin acțiunea de împărțire a moștenirei, care se numește *actio familiae erciscundae*; *familia* însemnează aci patrimoniul defunctului. Acēstă vorbă, după cum știm deja, are mai multe sensuri. Însemnează mai întēiū familia civile din care face cine-va parte, în acēstū sensū este luată vorba *familia*, în expresiunile *paterfamilias*, *filius familias*. Ințr'unū alū duoilea sensū însemnează tōte persōnele libere sau serve care se află sub autoritatea cui-va, putere dominicală, putere paternă, *manus*, *mancipium*. Ințr'unū al treilea sensū însemnează toți servii cui-va. In acēstū sensū se dice că cine-va liberēsă tōtă familia sa: în acēstū sensū dice Gaius, Instit. Com. I § 44, că între vii pōte cine-va *totam familiam suam liberare*. Ințr'unū alū patrulea sensū, vorba *familia* este luată în sensul de patrimoniū alū unei persōne, și mai cū sēmă a unei persōne mōrte: în acēst sensū este luată vorba *familia* în acțiunea *familiae erciscundae*, acțiune în împărțire a patrimoniului unū defunctū între moștenitorii sēi. Vorba *erciscere*, care se scrie și cu *h* în vechia latinitate, însemnează *dividere*, a divide, a împărți, derivă de la *herctum* (moștenire) și *cisco* de la *cio*, a pune în mișcare, a mobilisa, a împărți. Acēstă expresiune de *herciscere* nu se aplică de cât la moștenire. Așa de exemplu a împărți unū obiectū comunū din altă causă de cât moștenirea, se dice *dividere rem communem*, și acțiunea în împărțire se numește atunci *communi dividundo*. Ințră în competența, în oficiul jucătorului acțiunei *familiae herciscundae*, de a face

loturile, unul mai mare, altul mai mic, va face dar loturile astfel, în câtă dăca sunt două moștenitori, în lotul lui Lucius Titius să puie pe servul Stichus plus jumătate din restul moștenirei, iar în lotul celui-l'alt moștenitor jumătate din moștenire minus servul Stichus. Prin acțiunea în împărțire a moștenirei, în locul fie-cării părți indivise ce avea fie-care moștenitoru în fie-care din lucrurile corporale mobile și imobile, judecătorul acțiunei în împărțire va pune unul sau mai multe lucruri corporale în întregimea lor. Și în lotul heredelui legataru precipuțarū va pune pe d'asupra și servul Stichus. Să presupunemū de exemplu că testatorul a ăisū: *Lucius Titius et Gaius Seius heredes sunt. Lucius Titius precipito hominem Stichum.* Lucius Titius și Gaius Seius să fie moștenitori. Lucius Titius să ia mai ănteu și pe d'asupra pe servul Stichus. Să presupunemū că moștenirea se compune de fondul Cornelian, de fondul Sempronianū, de servul Stichus și de dece mii de sestertī, și că rēposatul nu datora nimuluī nimic, nici nu avea să ia de la nimenea nimic. Să presupunem că judecătorul estimă fondul Cornelian la 60000 sestertī, fondul Sempronianū la 50000 sestertī. Moștenirea dar, minus servul Stichus face 120000 sestertī. Judecătorul va pune într'unū lot fondul Cornelian, în altul fondul Sempronian și 10000 sestertī. Să presupunemū că el e de părere a pune fondul Cornelian în lotul lui Lucius Titius. Va ăice atuncī: *adjudico Lucio Titio hominem Stichum, et fundum Cornelianum, adjudico Secundo fundum Sempronianum et decem millia sestertios.* Cu chipul acesta de unde până aci fondul Cornelian aparținea pentru o jumătate indivisă lui Lucius Titius și Gaius Seius, și tot așa și fondul Sempronian, pe fiitor prin împărțelă, Lucius Titius va deveni proprietar al întreguluī fondū Cornelian, plus al servuluī Stichus legat prin preciput, iar Gaius Seius proprietar al întreguluī

fondū Sempronian și al sumei integrale de deuce mii de sestertii. De aceia și adjudicațiunea e în dreptul roman un modū de translațiune și acquisițiune de proprietate. Se înțelege pe de altă parte cum judecătorul având în oficiul, în competența sa, dreptul de a face loturile, pôte pune în lotul heredelui precipitar pe d'asupra lucrul legat prin preciput, în specie pe servul Stichus. Legatul dar *per praeceptionem*, rațional vorbind, nu se pôte face de cât unui herede. Și de aceia înainte de Senatusconsultul Neronian, cu dreptū cuvântū Sabinianii decidēu că făcut unui străin elū era nulū. Dar după Senatusconsultul Neronian, Sabinianii s'au divizat. Sabinus susține că e nulū și după acest Senatusconsult, căci Senatusconsultul Neronian nu validēsă un legat nulū după dreptul civil, de cât când nulitatea rezultă din întrebuițarea de vorbe improprii. Apoi, ȳice Sabinus, nu e vițiu de vorbe, ci vițiu de persóne. Nu e așa, răspundea cu drept cuvânt Julian și Sextus tot Sabinianii, tot din pricina vorbelor e legatul nulū și aci, căci ia schimbă vorbele, ia ȳi bună-óră *capito*, în loc de *praecipito*, și legatul va fi *per vindicationem* și va putea fi valabil făcut unui străin. A fortiori daca el va fi făcut *per damnationem* sau *sinendi modo*. Proculianii din contră diceau că legatul este valabil independent de Senatusconsultul Neronian. Se va șterge *syllaba prae* de la *praecipito*, va rămânea *capito*, și legatul va fi considerat ca legat *per vindicationem*. Sabinianii aveau dreptate iar nu Proculianii, căci schimbarea vorbelor nu se putea face înainte de Senatusconsultul Neronian, într'o epocă în care vorbele erau cerute *ad solemnitatem*, și trebuiau lăsate astfel cum le scrisese testatorul. După opiniunea Sabinianilor se înțelege că nu se putea lega *per praeceptionem* de cât lucrul testatorului, căci numai făcând parte din moștenire potū intra lucrurile în acțiunea *familiae erciscundae*, afară numai daca lucrul este în mâna unui creditorū căruia

testatorul l'a mancipat *fiduciae causa*, căci atunci judecătorul acțiunii *familiae erciscundae* va putea obliga pe hereții nelegatari a plăti datoria, a degreva lucrul, și apoi a'lă pune pe d'asupra în lotul heredelui legatară preciputară. De la Senatusconsultul Neronian însă încolo, chiar Sabinianii admiteau că se pôte lega *per praeceptionem* ună lucru străin, căci legatul va fi valabil atunci ca legat *per damnationem*. Heredele legatară preciputară va avea dreptul a cere cohereșilor săi să și procure lucrul și să i'lă dea, iar dacă nu, să i dea estimățiunea, iar dacă nu vor voi, îi va condamna la valoarea lucrului pe calea condițiunii *ex testamento*. După Proculianii, din contră, dacă lucrul legat *per praeceptionem* este ală testatorului *ex jure Quiritium*, legatarul, chiar dacă este cohereș, îlă va cere nu pe calea acțiunii *familiae erciscundae*, ci pe calea acțiunii în vindicațiune, ceia ce va avea loc și în cazul în care legatarul este ună străin. Dacă lucrul era numai *in bonis* al testatorului, cohereșele legatară îlă va cere pe calea acțiunii *familiae herciscundae*, străinul numai pe calea condițiunii *ex testamento*, în virtutea Senatusconsultului Neronian, căci lucrul nefind al testatorului *ex jure Quiritium* el nu l'a putut lega *per vindicationem*, ca pe cale de acțiune cu titlul singular legatarul să câștige proprietatea și prin urmare acțiunea în revendicare. Și tôte cele-l'alte acțiuni nu se transmită activă și pasivă de cât hereșilor, prin urmare și acțiunea publiciană ce avea testatorul pentru garantarea dominiului său bonitară nu a putut trece de cât tot hereșilor săi, nu a putut trece pe cale de modă de transmișiune cu titlu singular legatarului. Dacă lucrul însă legat *per praeceptionem* nu e nici în dominiul quiritar, nici în dominiul bonitar al testatorului, atunci, și după opiniunea Proculianilor ca și după a Sabinianilor, legatul va fi valabil ca *per damnationem* în virtutea Senatusconsultului Neronian. De și Gaius nu o spune expresă,

dar rezultă din modul cum se exprimă elū în paragraful 220, că dacă lucrul legat *per praeceptionem* este numai *in bonis testatoris*, fie că elū va fi legat unui herede, fie că elū va fi legat unui străinū, elū nu va fi valabilū de cât de la Senatusconsultul Neronianū și în virtutea Senatusconsultului, și nu va putea fi cerut nici de herede, nici de străinū, de cât pe calea condițiunei *ex testamento*. În adevărū Gaius ne spune expres în paragraful 220, că nu se pōte lega *per praeceptionem* unū lucru *nisi testatoris sit*, dacă nu e alū testatorului, și *esse alicujus* în terminologia *juridică*, înseamnă *esse ex jure Quiritium*, iar nu *esse in bonis*. Deci unū asemenea legat e nulū ca legat *per praeceptionem* și prin urmăre nu va fi valabil de cât în virtutea Senatusconsultului Neronian ca legat *per damnationem*.

Gaius în fine ne spune că dacă unū lucru a fost legat *per praeceptionem* la mai mulți coheređi, se va împărți între ei, *concurso partes sunt*, fie că se va lega conjunctivū, fie că se va lega disjunctivū. Acésta după părerea Sabinianilor. După părerea acestora însă, se înțelege, de și Gaius nu ne-o spune expresū în paragraful 222, că dacă unū lucru se va lega la mai mulți străini *per praeceptionem*, fiind că elū nu e valabil de cât ca legat *per damnationem*, lucrul nu se va petrece ast-fel, ci dacă va fi legat conjunctivū, creanța pentru obiectul legat saū valōrea lui se va împărți între cei doi colegatari, căci creanțele se dividū ipso jure între doi cocreditori conjuncți, dar dacă legatul va fi făcut disjunctivū, atunci fiind-că avemū două creanțe, fie-care integrală pentru obiectul întregū, aparținēnd nu la doi cocreditori conjuncți, ci la doi creditori distincți disjuncți, fie-care va putea cere solidum, și unul ilū va lua în natură (cel ce se va presenta mai întâiū), iar celū-l-alt estimațiunea. Din contră, după Proculiani, chiar când lucrul legat este legatū disjunctivū la doi străini, fiindū că legatulū

valeasă ca *per vindicationem*, elū e valabil ca astfel și înainte și după Senatusconsultul Neronian, și prin urmare concursu *partes fiunt*, fie-care va lua în natură jumătate din lucrul legat. A fortiori se întâmplă așa în opiniunea Proculianilor când legatul este făcut conjunctim la două colegatari străini.

Impărații Constantin, Constanțiu și Constant, printr-o constituțiune a lor din anul 339 de la Christosū, au abolit orī-ce solemnitate de vorbe pentru facerea legatelor, putēndū cine-va face orī-ce legatū, cu orī-ce expresiuni ar întrebuița, fie cele vechi, fie altele, destul ca intenția sa să fie certă asupra felului de legat ce a voit a face. Darū legatele rămānū tot în vigōre în numărū de patru, cu efectele lorū cele vechi. Așa în cât prin acēstā constituție care dice: «In legatis vel fideicommissis necessaria non sit verborum observantia: ita ut nihil prorsus intersit, quis talem voluntatem casus exceperit, aut quis loquendi usus efuderit.— In legate și fideicomise nu mai e necesariū observarea termenilor solemnī: așa în cât puțin importă că vine-va se va fi servit cu vechile formule excepționale, orī cu orī-care alte expresiuni,“ nu s'a desființat de cât solemnitatea vorbelor, iar nu și deosebitele feluri de legat. Se va căuta după expresiunile întrebuițate, ce felū de legat a voit a face testatorul, *per vindicationem*, *per damnationem*, *sinendi modo*, sau *per praeceptionem*, și i se va atribui vechile efecte clasice. Așa, de exemplu, dacă va resulta din termenii întrebuițai că testatorul a voit a face unū legat *per damnationem*, legatarul nu va fi proprietarū ci simplu creditor al lucrului legat, ca și în dreptul clasicū.

Justinian merse și mai departe, și declară că desființesă deosebitele feluri de legate, și că, chiar dacă testatorul a întrebuițat expresiuni din care să rezulte că el a voit a face unū legat *per damnationem*, legatarul va putea căștiga dreptul de proprietate, numai testatorul să fi fost proprietar, ca să îlū fi putut

transmite; cu unŭ cuvânt, că, or-care ar fi expresiunile întrebuintate, legatarul va putea alege una din cele trei acțiuni: *vindicatio*, *condictio ex testamento*, și *acțiunea hypothecariă*, declarându bunurile successorale hypothecate pentru asigurarea execuțiunei legatului, însă fie-care moștenitor nefiind obligat hypothecarŭ pentru mai mult de cât e dator personal, adică numai pentru partea sa virilă în obligația de a executa legatul. Așia dacă testatorul a legat lui Seius două mii de sestertii, și a lăsat două moștenitori, pe Primus și pe Secundus., Primus nu va fi dator de câtŭ o mie și, de o va plăti, partea sa indivisă din hereditate e degrevată. Acesta însă nu are locŭ de cât înainte împărțirei între hereși. După împărțire, fie-care herede va fi ținut hypothecaremente pentru totŭ. Acesta este unŭ efect fatal al împărțirei, care la Romani e translativă, iar nu ca la Francesi și la noi Români astăzi, simplu declarativă de proprietate. Să presupunemŭ în adevăr că activul succesoral se compune de fondul Cornelian și de fondul Sempronian. Inainte de împărțire, Primus e coproprietar pe o jumătate indivisă din fondul Cornelian și pe o jumătate indivisă din fondul Sempronian și totŭ așia și Secundus. Prin urmare, dacă Primus va plăti o mie de sestertii lui Seius, el fiind liberat personal, e liberat și hypothecar, jumătățile sale indivise din fondurile Cornelian și Sempronian sunt liberate de hypothecă. Dar dacă prin împărțelă fondul Cornelian trece tot în lotul lui Primus, și fondul Cornelian tot în lotul lui Secundus, Primus nu va scăpa hypothecaremente de cât dacă va plăti întréga sumă de două mii de sestertii. Căci jumătate din fondul Cronelian e afectat de hypothecă pentru o mie, fosta parte a sa indivisă, și jumătatea cea-l-altă a fost afectată pentru mia datorită de Secundus, care jumătate trecând în patrimoniul său, trece grevată de hypothecă, căci acesta este efectul hypothecăi de a urmări bunul prin

ori-ce mâini trece. Că acțiunea hypotecară nu presintă interesu de cât când legatarul n'a putut deveni proprietar, este evident. Dar când legatarul a putut deveni proprietar, are el interesu a se presinta ca creditor, și a intenta *condictio ex testamento*? Rare ori se pôte întâmpla acêsta, dar se pôte întâmpla. In adevêrù bunul simțu indică că e mai bine ca cine-va să fie proprietarul unui lucru de cât creditorul lui. Erau însă casuri în care puteai să ai folosu a te presinta ca creditor în virtutea unui legat *per damnationem*, de cât ca proprietar în virtutea unui legat *per vindicationem*. In legislația clasică acêsta se presinta cu unu caracter mai săritor în ochi. Căci legatul *per damnationem* era unu din casurile în care *inficiatio* făcea pe debitor să fie condamnatu în *duplum*. In regulă generală, dacă un debitoru contesta existența datoriei *in jure*, și lăsa să se dea acțiune în contra lui, judecătorul acestei acțiuni, îl condamna saù exact la *quantul* sumei pretinse prin *intentio*, saù la *valórea estimativă* a lucrului fixată de judecătoru, saù la *quidquid ex bona fide dare facere reus oportet*, la ceia ce judecătorul va găsi cu cale că conform buneii credințe trebuie numai ca să fie condamnat pîritul, sumă neprecisă, neștiută dinainte, care putea să fie mai mare de cât *valórea* lucrului, putea chiar să trecă de îndoit, dar care rămânea la arbitriul judecătorului acțiunei *bonae fidei* de fixat. Erau acțiuni însă în care de și *stricti juris*, în care de ordinar oficiul judecătorului este de a condamna numai la suma precisă *indicată* în *intentio* saù la *valórea justă* a obiectului indicat într'ênsa, judecătorul are dreptul și obligația de a condamna la îndoitul obiectului coprins în *intentio*, în care pîritul, dacă *in jure* tăgăduia existența obligațiunei pentru care îl chiămasse reclamantul înaintea magistratului, acesta ordona judecătorului, că dacă va recunóște fundată cererea reclamantului coprinsă în *intenția* formulei acțiunei, să

condamna la îndoit pe pîrit. Aceste acțiuni erau *acțiunea judicati*, *acțiunea depensi*, *acțiunea legis Aquiliae*, *acțiunea de certa re per damnationem legata*. Când obiectul legatului *per damnationem* era o sumă sau un lucru cert, judecătorul condamna pe moștenitorul care tăgăduise în jure existența legatului la îndoitul sumei sau valorii lucrului. În legislația lui Justinian condamnarea piritului la îndoitu în casă de tăgăduire a obligațiunei nu mai exista de cât în acțiunea *legis Aquiliae*, și în loc de legat *per damnationem certae rei*, în casă de legat făcut *locurilor venerabile*, adică *Bisericilor*. Eacă un interesu ce pôte exista în legislația lui Justinian de a se presinta ca creditor cu *condictio ex testamento*, în loc de a se presinta ca proprietar cu acțiunea în revendicare. Mai sunt și altele pe care le vom indica, cu ocașiunea explicării paragrafului 5 din titlul XX *De legatis* din Instituțiunile lui Justinian. Constituțiunea prin care Justinian a introdusă această modificare profundă este din anul 529 și formésă în *Condică* legea 1 *Communia de legatis et fideicommissis, et de in rem missione tollenda* (Regulă comune la legate și *fideicommissis*, și *despre abolițiunea trămirii în posesiunea lucrului*), VI, 43.

După tôte acestea să ne ocupăm de amănuntele acestei materii.

Și mai înteu să vorbim :

I. Despre lucrurile care pot face obiectul unui legat.

Numai lucrurile care sunt în comerț, adică acele care sunt susceptibile de o apropiare individuală pot face obiectul unui legat. Cele nesuscetibile de apropiare individuală nu pot face obiectul nici unui legat, nici al unui alt raport juridic patrimonial. Așa nu se pôte lega câmpul lui Marte, un templu, o biserică, și nici un alt lucru destinat unui us public (Inst. Cartea II, tit. 20 § 4).

§ 4. „Non solum autem testatoris vel heredis res,

sed etiam aliena legari potest, ita, ut heres cogatur redimere eam, et praestare; vel si eam non potest redimere, aestimationem ejus dare. Sed si talis sit res, cujus commercium non est, vel adipisci non potest, nec aestimatio ejus debetur; veluti si quis Campum Martium, vel basilicas, vel templa, vel quae publico usui destinata sunt, legaverit. Nam nullius momenti tale legatum est. Quod autem diximus, alienam rem posse legari, ita intelligendum est, si defunctus sciebat, alienam rem esse, non si ignorabat. Forsitan enim si scivisset, alienam rem esse, non legasset, et ita divus Pius rescripsit. Et verius est, ipsum qui agit, id est legatarius, probare oportere scivisse alienam rem legare defunctum; non heredem probare oportere ignorasse alienam. Quia semper necessitas probandi incumbit illi qui agit. — Póte fi legat nu numai lucrul testatorului și alu heredelu, ci și unu lucru străin, așa în cât heredele să fie obligat să cumpere lucrul și să'lū prestese legatarului, iar de nu'lū va putea să'lū cumpere, să'i dea estimațiunea. Daru dacă lucrul nu este în comerț, sau nu este susceptibilu de acquisitiune, nici estimațiunea lui nu se datorește: de exemplu dacă cine-va va fi legat câmpul lui Marte, sau o basilică, sau unu templu, sau unu altu lucru destinat usulu publicu. În adevăr unu asemenea legat nu are nici o valóre. Ceia ce am đisú însă că unu lucru străin póte fi legat, se înțelege numai dacă defunctul știa nu și dacă ignora că lucru este străin. Căci póte dacă ar fi știut că lucrul este străin, nu l'ar fi legat, și așa a decisú și divul Antoninú celú Piu printr'unu rescriptu. Și este mai adevărat că acela care cere, adică legatarul, trebue să probese că știa că defunctul lega unu lucru străin; iar nu heredele să probese că ignora defunctul că lucrul este străin. Căci în tot-d'auna necesitatea de a proba incumbă aceluia care cere."

Așa nu se póte lega unu omu liberu, căci liber-

tatea nu este în comerț (Ulpian, Regule, titlu XXIV § 9). Și aceste lucruri măcar că se poate întâmpla printr'o împrejurare óre-care să iasă din domeniul public și să intre în comerț, căci se poate întâmpla ca omul liber de ađi să devie peste unú timp óre-care servú, căci să poate întâmpla, ca unú templu, o biserică să fie declasată, să intre în comerț, să se ordone de către puterea publică declasarea lorú, dărámarea lorú, vândarea locului pe care sunt construite, totuși, nici sub condițiunea unei asemenea declasări, expresú apuse la legatú, legatul nu este valabil căci este contrariú ordinei publice a spera declasarea lor, ordinea publică actuală este interesată la manținerea stărei actuală, fără care ordine publică n'ar mai exista, și de aceea nu este permisú a se specula asupra ordinei publice. Pentru acelașiú cuvântú nu se poate lega unú *hippocentaur*, căci nu are existență în natură. Pentru acelașiú cuvântú nu se potú lega lucrurile care facú parte din domeniul privat alú Impăratului, căci ele, măcar că nu sunt în domeniul publicú, dar nu se pot aliena fără ordinul Impăratului (Ulpian l. 39 § 10 D. *De legatis* 1°, XXX). Asemenea nu se potú lega colónele și alte ornamente alipite de unú edificiu, căci un interesú de ordine publică, acela alú conservării edificiilor în tótă frumusețea lorú, se împotrivesțe la acésta. Dar, pe când lucrurile care sunt absolut afară din comerț nu se potú lega nici sub condițiunea expresă că vor eși saú când vor eși din comerț, marmorele și ornamentele alipite de unú edificiu se potú lega sub condițiunea că saú pentru timpul când vor fi deslipite din edificiu, căci ordinea publică nu este atât de gravú interesată la alipirea lor, proprietarul lorú fiind liber a dărâma edificiul, saú a deslipi din elú óre-care colonne saú ornamente, (Ulpian l. 41 § 2 *cod. tit.* Se poate întâmpla ca un lucru să nu fie absolut afară din comerț, ci numai relativú, adică să nu fie în comerțul testatorului, heredelui saú al legatarului. În cele doué d'ántaiú casuri se potú lega

în celălalt din urmă nu. (Paul, l. 49 § 2 D. *De legatis* 2°, XXXI) Aștia de exemplu nu se poate lega unui președinte de provincie un fond situat în provincia pe care o administrează.

Se poate lega lucrul altuia. În dreptul clasic, numai în forma legatului *per damnationem*, în legislația lui Justinian în orice formă, de orice numai există diversitatea dintre legatele din dreptul clasic. Dar legatul nu e valabil de cât cu condițiunea ca testatorul să fi știut că lucrul ce legă este strein. Și proba trebuie să o facă legatarul, căci nu e de presumat că testatorul a voit să impue sarcină heredelui de a se tocmi cu stăpânul lucrului spre a-și procura lucrul. Asemenea testatorul poate lega un lucru pignorat sau ipotecat. Și aici trebuie să facem distincțiunea între cazul în care cunoștea sau nu sarcina. Dacă o cunoștea, e presumat că a voit să impue heredelui obligația de a plăti prealabil datoria, astfel în cât lucrul să intre liber în mâna legatarului. Dacă nu o cunoștea, atunci legatarul va trebui să plătească el datoria, dar, sau prin acțiunile a căror cesiune se va obține de la creditor, sau prin acțiunile utile ce i se vor conceda, ca cum îi ar fi fost cedate, el va putea să recupere de la herede ceia ce a plătit în definitiv pentru a lui descărcare, căci datoriile hereditare trec asupra heredelui, iar nu asupra legatarului, acquisitor cu titlu particular. În cât deosebirea nu există între cazul cunoștinței și necunoștinței pignului sau ipotecei de către testator, de cât că, în cas de cunoștință, legatarul nu va trebui să facă nici chiar avansul fondurilor pentru descărcarea lucrului legat, pe când în cazul d'altă doilea el va fi dator a face acest avans, afară de recursul ce va avea în urmă în contra heredelui. Tote acestea bine înțelesu afară numai dacă testatorul în mod expresu nu va fi dispusă că legatarul va plăti sarcina și că nu va avea nici un recurs în contra heredelui. Căci e natural ca voința testa-

torului să fie atunci respectată: Calul de dară nu se caută la dinți. Proba cunoștinței testatorului incumbă legatarului. Cunoștința testatorului însă se va presuma, dacă datoria pigneratiții sau hypothecară a fost contractată chiar de el. Tóte acestea resultă din combinarea paragrafului 5 alú titlului nostru din Instituțiunile lui Justinian cu legea 57 D. *De legatis* 1°, XXX. Eacă mai întâiú ee spune Justinian în § 5.

§ 5. „Sed et si rem obligatam creditori aliquis legaverit, necesse habet heres eam luere. Et in hoc quoque casu idem placet, quod in re aliena, ut ita demum luere necesse habeat heres, si sciebat defunctus rem obligatam esse: et ita divi Severus et Antoninus rescripserunt. Si tamen defunctus voluit legatarium luere, et hoc expresserit, non debet heres eam luere.— Dar și dacă cine-va va fi legat unú lucru afectat de pignú saú de hypothecă către un creditor, heredele va fi datorú a'lú spála de pignú saú de hypothecă. Și aci a plăcut a se face distincțiunea, ca și în legatul unú lucru streinú, dacă știa saú nu testatorul că lucrul este afectat, și, numai în cazul în care știa, heredele să fie dator să 'lú descarge: Și așaia aú decisú printr'unú rescriptú divii Septimú Severú și Antoninú Caracala. Dacă însă defunctul a exprimat voința ca legatarul să descarge lucrul, heredele nu va fi dator a'l descărca.“

Eacă apoi ee spune Ulpian în legea 57 *De legatis* 1°: „Dacă unú lucru hypothecat a fost lăsat prin fideicomisú, dacă testatorul știa că este hypothecat, heredele trebuie să 'lú spele de hypothecă, afară numai dacă cu tóte că știa, a dispus prin testament alt-fel. Dacă însă testatorul nu știa că lucrul legat era hypothecatú, fideicomisarul e dator să 'lú spele de hypothecă: afară numai dacă se va proba că de ar fi știut că lucrul era hypothecat, l'ar fi legat cu sarcina de a'lú descărca, saú altú lucru de aceiași valóre: *afară nu-*

mai dacă plătindu-se datoria hypothecară, tot ar mai rămânea ceva din valórea lucrului de s'ar vinde. Dacă testatorul de și nu a exprimat voința ca sarcina liberării să aparție hereșilor, nu s'a gândit însă în mod clar, evident, la liberare, atunci fideicomisarul, va putea, pe calea excepțiunei *doli mali*, când va fi constrâns să plătescă datoria hypothecariă, să cêră creditorului să'i cedese acțiunile ce are contra defunctului (și prin urmare contra heredelui); și chiar dacă nu va fi făcut'o la timp, va putea să fie autorisat' a le exercita de către presidentul provinciei în virtutea jurisdicțiunei sale." Vorbele subliniate din acest' fragment' au dat loc' la dificultăți. Eacă cum le găsim' în edițiunea *vulgata* după care noi le-am tradus' intocmai : *vel potest aliquid esse superfluum exsoluto aere alieno*. Astfel cum sunt aceste vorbe însemnêsă că dacă obiectul legat are mai mare valóre de cât datoria, atunci tot mai rămâne ceva pentru legatar, și dacă testatorul nu știa că lucrul este ipotecat, legatarul e dator să plătescă datoria. Dar atunci nu este legătură de idei. Căci regula este că dacă testatorul nu știe că lucrul legat e ipotecat, legatarul trebuie să plătescă. Și apoi vine în textul lui Ulpian excepția : excepția că testatorul de ar fi știut tot lega lucrul liber, sau altul de aceiași valóre. Apoi după acêstă excepția ca Ulpian bruce să se întórcă la regulă nu ne vine a crede. De aceia e mai natural a presupune că și expresiile subliniate indică tot o excepția, adică că măcar că testatorul nu știa, tot heredele e dator să plătescă datoria ; dar atunci aceste expresii trebuiesc' corese cum o susține Vinnius împreună cu Robert' Stephan' și Petru Bodoza, și trebuie să citim' : *vel nisi non potest esse aliquid superfluum exsoluto aere alieno*, adăugându expresiunile *nisi non*, și atunci sensul este, *afară numai dacă ar fi să nu mai rămâe nimic după ce s'ar plăti datoria*, căci atunci evident că testatorul

n'a putut înțelege să plătească legatarul, căci 'i ar fi legat nimic, și conform regulii de interpretare: *latius sunt interpretandae voluntates defunctorum potius ut valeant quam ut pereant*, legatul trebuie să fie interpretat astfel în cât să producă efectul. (Vezi *Vinnius, Comentariu* asupra paragrafului 5 a titlului nostru din *Instituțiunile lui Justinian*).

Quid juris în cazul în care testatorul a legat un fond afectat de un drept de uzufruct în favoarea altuia. Dacă l'a legat *per vindicationem*, fiindcă în această formă testatorul nu poate transmite decât ce are, legatarul îl va lua supusă uzufructului. Dacă însă l'a legat *per damnationem*, dacă de exemplu Primus a instituit herede pe Secundus și a făcut în sarcina lui și în favoarea lui Gaius legatul următor: *Damnatus esto heres meus dare Gaio fundum Cornelianum*, și acest fond este afectat de uzufruct în favoarea lui Seius, lucrurile se vor petrece absolut ca în cazul în care ar fi fost afectat de *pignu* sau de *hypotecă*. Dacă însă fondul legat este afectat de o servitute predială, atunci în nici un caz, nici chiar dacă testatorul cunoștea existența servitutei, heredele nu e dator să degrevese fondul de servitute, căci servitutea este o calitate sau un defect al fondului, fondul s'a legat cu calitatea sau cu defectul său, cum este. (Papinian, legea 66 § 6 D., *De legatis* 2°, XXXI)

§ 6. „Si res aliena legata fuerit, et ejus rei vivo testatore legatarius dominus factus fuerit, si quidem ex causa emptionis, ex testamento actione pretium consequi potest; si vero ex causa lucrativa, veluti ex donatione, vel ex alia simili causa, agere non potest. Nam traditum est, duas lucrativas causas in eundem hominem et eandem rem concurrere non posse. Hac ratione si ex duobus testamentis eadem res ei debeatur, interest utrum rem an aestimationem ex testamento consecutus sit. Nam si rem habet, agere non potest, si aestimationem, agere potest.—Daca s'a

legat unŭ lucru străinŭ, și legatarul a devenit proprietarŭ alŭ lui în timpul vieții testatorului, de va fi devenit din cauză de vânzare, va putea prin acțiunea rezultândă din testamentŭ să cêră prețul ce a numêrat cumpărându'ľ; de va fi însă din cauză lucrativă, de exemplu donațiune saŭ altă asemenea cauză, nu va putea cere nimicŭ. Căci s'a admisŭ prin tradițiune că douê cause lucrative nu potŭ concura asupra aceleași persóne relativŭ la acelașŭ lucru. Pentru acest motivŭ dacă acelașŭ lucru se datorește în virtutea a douê testamente, este interesŭ a se ști, dacă legatarul în virtutea unuia din testamente a obținut lucrul saŭ estimațiunea lui. Căci dacă a obținut lucru, nu mai póte cere estimațiunea, căci are lucrul în virtutea unei cause lucrative; iar de va fi obținut estimațiunea, póte cere lucrul.“

Primus la calendele lui Ianuarie anul 1 de la Christosŭ, légă fondul Cornelianŭ lui Secundus. La calendele lui Marte acelașiŭ anŭ Secundus devine proprietarŭ alŭ aceluï fondŭ. La calendele lui Aprilie móre testatorul. Póte Secundus cere heredelui să'ı presteze legatul? Nu să'ı dea fondul, căci fondul ilŭ are, și nu póte fi cine-va de douê ori proprietarŭ alŭ unui fondŭ, ci să'ı dea estimațiunea. La prima vedere s'ar putea dice că da, căci legatarul ar putea dice heredelui: Dacă am fondul e nu din liberalitatea testatorului, ci din altă cauză. Apoi trebuie să'ľŭ am din liberalitatea testatorului. Deci dá'mŭ nu fondul, ci estimațiunea lui, ca să obțiu execuția liberalității testatorului, ca când el ar fi legat un lucru străin, pe care tu nu ai putea să ți'ľŭ procuri. Cŭ tóte acestea nu s'a decisŭ așa, ci s'a decisŭ: că dacă legatarul a câștigat fondul în schimbul unei valori scóse din patrimoniul seŭ; de exemplu prin cumpărátore, i se va da estimațiunea, căci testatorul a voit ca legatarul să aibe fondul fără să scóță nimic din buzunar; dacă însă l'a câștigat, fără să scóță nimic din patrimoniul seŭ, atunci

fiind că nu l'a costat nimic acelă fondă, și fiind că'lă are deja, nu i se va da nimic de către herede. Totă așa s'a decisă în cazul în care în locă să'lă cumpere, dând bană pe elă, l'a câștigat dând alt lucru în schimbă, sau l'a căpătat ca ăstre, căci celă ce capătă o ăstre, nu capătă o pură liberalitate, ci o liberalitate cu sarcină, de aceia acquisițiunea cu titlu de ăstre este cōsiderată totă ca o acquisițiune provenindă din causă onerōsă. Astfel s'a formulat dictonul: *Duae causae lucrative in eundem hominem et in eandem rem concurrere non possunt*, adică: două cause lucrative (gratuite), adică două liberalități nu potă concura pe capul aceleiași persōne relativă la acelașă lucru. Textul nostru vorbește de cazul în care legatarul a câștigat lucrul *vivo testatore*. Quid dacă ilă va fi câștigat după mōrtea testatorului, de exemplu înainte aditiunei heredității? Sunt ună, cum este Bachovius, care susțină că în cazul acesta legatul subsistă, și în tōte casurile va datori heredele estimațiunea, căci *dies legati cedit morte testatoris*. Cu drept cuvântă însă Vinnius (*Comment. Instit. lui Just.* asupra acestui paragrafă), și după el Demangeat susțină că n'are a face aci *dies legati cedit*, și că prin urmăre, de ore-ce înainte de a se cere legatul, elă s'a stinsă, nu se măi pōte cere de legatară estimațiunea. Quid dacă legatarul care între confecțiunea testamentului și mōrtea testatorului a devenit proprietar al lucrului legat *ex causa lucrative*, în urmă, tot în viața testatorului, l'a alienat? Ună susțină că legatul rămăne stinsă. Alții între care Vinnius susțină că reinviasă. Și eă sunt de părerea lui Vinnius. Măi mult de cât atât, mie mi se pare distincțiunea romană subtilă, și pentru cuvintele care le-amă arătat măi susă, cređă că într'o bună legislațiune, legatul trebuie în tōte casurile să rămăie în picioră. Și de aceia, fiind că nici în *Condica Napoleon*, nici în *Condica civilă Alexandru Ión I*, nu există o dispozițiune analōgă celei romane, vomă decide că legatul

unui lucru ce nu aparținea legatarului în momentul confecțiunii testamentului, a fortiori în momentul morții, va rămânea valabil și eficace, măcar că legatarul a câștigat proprietatea lui d' aiurea *ex causa lucrativa* înaintea morții testatorului, sau după morțea testatorului, dar înaintea acceptării heredității. *Quid juris* în cazul în care acelașu lucru mi s'a legat prin două testamente? Instituțiunile decidă că dacă adresându-mă la heredele coprinsă în unul din testamente voi fi obținut de la elă estimățiunea, căci n'a putut să și procure lucru, voi putea cere de la celălalt herede instituit prin ală duoilea testament lucru, căci nu e exact a țice atunci că am avut de două ori acelașu lucru în virtute a două cause lucrative. Dar dacă celăl d'ântăi herede la care m'am adresat, a putut să mă procure lucru, nu mă pot cere celălalt estimățiunea, căci având lucru fără să mă coste nimic, scopul testatorilor s'a îndeplinit ca să amă lucru fără a scote nici un bană din buzunar. Eă credă că și aci soluțiunea romană e nedreptă. Duoi testatori care nu s'aă înțelesă mi-aă legat acelașu lucru care nu aparținea nici unuia. Ce are a face unul cu altul? Ce are a face executarea liberalității de către heredele unuia cu obligația celălalt. De aceia, într'o legislația seriósă, trebuie să decidemă că liberalitatea coprinsă în două testamente, măcar că are de obiectă acelașu lucru, până la probă manifestă de intenția contrariă a testatorilor, va fi executată o dată în natură și altă dată în estimățiune, sau de două ori în estimățiune, și așa trebuie să decidemă în *Condictio* Napoleon și în *Condictio* Alexandru Ión I, unde nu există nici o dispoziția analógă dispozițiunei romane coprinsă în paragraful 6.

§ 7. *Ea quoque res, quae in rerum natura non est, recte legatur, veluti fructus, qui in illo fundo nati erunt; aut quod ex illa ancilla natum erit.*—Și acele lucruri care nu există încă în natură se potă lega în mod valabil, de exemplu, fructele ce se voră pro-

duce de cutare fondū, saū copilul ce se va naște din cutare servă.“

Prin legatul *per vindicationem* nu se pôte lega de cât lucruri presente, care daca sunt fungibile, să fie în proprietatea testatorului măcar la mórtea lui. Prin legatul *per damnationem* se potū lega și lucruri fiitoare, numai să fie, după natura lucrurilor, susceptibile de a se produce. Așa se potū lega fructele fiitoare ale cutărui fondū, partul fiitor alū cutărei ancille, însărcinată în momentul confecțiunei testamentului. Nu se pôte dice că sunt lucruri ce nu există, de óre-ce sunt susceptibile de a exista. În cazul acesta legatul are de obiect ceva incertū și ca existență și ca cantitate. Ca existență, căci se pôte să nu se producă de loc fructe, se pôte întâmpla serva să lepede. Și ca cantitate, căci nu se știe câte fructe va produce fondul. Legatul însă este valabil, căci numai atunci legatul este nulū când este sigur că obiectul nu există, nici nu pôte exista măcar în fiitorū. Acestū legatū măcar că are de obiect unū lucru incertū și fiitorū, cu tóte acestea čiua deschiderii lui, este tot mórtea testatorului, în cât daca la mórtea testatorului, fructele nu se vor fi produsū, serva nu va fi născut, legatul nu ia mai puțin naștere și se fixésă pe capul legatarului. care, de și va muri înainte de producerea fructelor, saū de nașterea servei, totuși va transmite legatul heređilor sēi, după cum prea bine observă Vinnius, comentând acest paragrafū. În legislațiunea lui Justinian unū asemenea legat este valabil în tóte casurile, căci nu mai este distincțiune între deosebitele feluri de legate, cum am arētat deja.

§ 9. Si cui fundus legatus sit, et emerit proprietatem deducto usufructu, et ususfructus ad eum parvenerit, et postea ex testamento agat, recte eum agere et fundum petere, Julianus ait: quia ususfructus in petitione servitutis locum obtinet; sed officio iudicis continetur, ut deducto usufructu jubeat aestimationem

praestari.—Daca s'a legat cui-va unŭ fondŭ străinŭ, și va fi cumpărat în urmă proprietatea fără usufructŭ, și usufructul îi va fi parvenit în urmă, și după aceea va intenta acțiune în virtutea testamentului, în modŭ valabil va intenta elŭ *condictio ex testamento și va cere fondul*, ȳice Julianŭ : căci usufructul în *cererea ce face* ține locŭ de servitute : dar va intra în oficiul judecătorului, ca să condamne pe herede să'i plătescă estimățiunea fondului mai puținŭ usufructul."

Primus instituē moștenitorŭ pe Secundus și légă lui Gaius *per damnationem* fondul Cornelian al lui Seius, în modul următorŭ : Secundus heres esto, et damnas esto dare Gaio fundum Cornelianum Seii. Gaius, în viața testatorului, între facerea testamentului și mórtea testatorului, cumpără de la Seius nuda proprietate a fondului Cornelian, cu reserva usufructului pentru Seius și dă pe dēnsa 10000 sestertŭ. Seius móre, saŭ este *capite minutus* înainte de a muri testatorul Primus. Ce pôte cere Gaius de la Secundus ? Evident după theoria conținută în paragraful 6, numai de ce mii de sestertŭ, valórea nudei proprietăți pe care a numărat'o, nu valórea fondului, nu valórea plinei proprietăți a fondului, căci usufructul l'a căștigat *ex causa lucrativa*. Așa dar ce se va întâmpla dacă ar intenta *condictio ex testamento*, cerândŭ fondul Cornelian, dacă de exemplu va face să i se liberesse de magistrat o formulă concepută astfel : Si paret Secundum Gaio fundum Cornelianum dare oportere, *quidquid ob eam rem Secundum Gaio dare facere oportet, condemna, si non paret, absolve*, iar nu : Si paret Secundum Gaio fundum Cornelianum *deducto usufructo* dare oportere etc. Fiind că *condictio ex testamento*, ca tóte *condicțiile*, este o acțiune *stricti juris*, și, fiind că în acțiunile *stricti juris* celŭ ce cere mai mult de cât are dreptate a cere perde procesul, *qui plus petit cadit*, nu va fi autorisat judecătorul să respingă ce-

rerea lui Gaius pentru cauză de plus petițiune? Regulat vorbind așa ar fi trebuit să fie, și de aceia și Vinnius, asupra acestui paragraf, nu înțelege cum ar putea fi altmintrelea. Cu toate acestea alta e opiniunea lui Julian, după cum ne spune Justinian, care a prevalat, cu toate că Julian, în legea 58 D., *De verborum obligationibus* XLV, 1, ține că cel care a stipulat să i se dea mai întâi *usumfructum fundi* (usufructul unui fond) și apoi *fundum* (fondul), sémănă cu acela care a stipulat să i se dea mai întâi *partem fundi* (o parte din fond) și apoi *totum* (totul fondul), căci nu se poate concepe că se dă *fundus si detrahatur ususfructus* (fondul, dacă i se deduce usufructul). După Julian dar în acest text *fundus* se înțelege cu usufructul cu tot. Cu toate acestea Paul, într'un alt text, ne spune că Julian crede că *cu drept cuvântă dicem că tot fondul este al nostru, cu toate că usufructul este al altuia, căci usufructul nu este o parte din dominiu, ci o servitute, ca via, ca iter : și nu este inexact a ține că este al meu totu unu fond din care nici o parte nu se poate ține că este al altuia : acesta este și părerea lui Julian, și acesta este mai adevărat* (Paul, legea 25 princ. D., *De verborum significatione* L, 16). Terminologia cea d'ântei este cea mai adevărată. Dar pentru a se evita plus petițiunea, care devenise cu timpul odiosă, s'a inventat pretextul că usufructul sémănă cu o servitute juridică, că cel care cere fondul nu trebuie neapărat considerat că cere prea mult, de și nu are drept la plina proprietate a fondului, ci numai la nuda proprietate a lui, că *usufructul* ca și servitutea predială este un defect al fondului, iar nu o parte a fondului, că, atât numai, judecătorul acțiunei nu va osândi pe herede la valoarea plinei proprietăți, ci numai la valoarea nudei proprietăți a fondului.

§ 10. „Sed si rem legatarii quis eam legaverit, inutile est legatum; quia quod proprius est ipsius, am-

plius ejus fieri non potest. Et licet alienaverit eam, non debetur nec ipsa res, nec aestimatio ejus.—Dar dacă cineva va lega cuiva lucrul propriu al legatarului, legatul este inutil. căci ceia ce este al cuiva, nu mai poate fi încă o dată al lui. Și de aceea, măcar că va aliena lucrul, nu datorește nici lucrul, nici estimatiunea lui.“

Nu poate cineva fi de două ori proprietarul unui lucru, cel ce e deja, nu mai are interesu să devie încă o dată. Eacă o regulă de bună simțu, în cât semănă mai mult cu o trivialitate, cu o banalitate, cu unu adevăru d'alu Domnului La Palisse. Ca consecvență nu se poate lega unei persoane lucrul asupra căruia e deja proprietară. Dacă ar fi fost numai atât, s'ar fi părut că jurisconsulții Romani și-au uitat serioșitatea obienuită. Nu e aci însă questiunea. Questiunea este de a se ști ce se va întâmpla dacă în intervalul de la facerea testamentului până la mórtea testatorului, lucrul a încetat de a mai fi al legatarului, de a se ști dacă legatul rămâne tot nulü, sau dacă elü este valabil în virtutea regulei că dreptul la legat se deschide în general la mórtea testatorului și că atunci trebuie a se examina dacă el poate prinde consistență. Apoi la acest moment lucrul nu mai e al legatarului, prin urmare legatul ar putea prinde consistență? Așa și a trebuit să fie la început până la o regulă așa numită Catoniană, admisă după stăruința lui Caton, tatăl sau fiul nu se știe, de sigur înainte de anul 600 de la fundarea Romei, care a decisu că legatele care ar fi nule, dacă ar muri testatorul îndată ce își a făcut testamentul, nule, rămănu ori-ce s'ar întâmpla mai în urmă, chiar dacă cauza nulității ar dispăre până la mórtea testatorului, *dies cessionis legati*. *Catoniana regula sic desinit*, (dice în adevăru Celsus în legea 1, principium *De regula Catoniana*, D. XXXIV, 7), *quod si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile foret, id legatum, quando-*

cumque decesserit, non valere. În materie de instituțiunii acestu principu există deja, căci testamentul era considerat, la început, unu contract încheiat între testator și herede, între testatoru *familiae venditor* și herede *familiae emptor, totum hoc negotium quod agitur testamenti ordonandi gratia, creditur inter familiae emptorem agi et testatorem*, cum dice Gaius, Instit. Com. II § 205 (Adde §§ 102, 103 și 104); dar legatarul, nefiind considerat nici o dată că a fost în raport cu testatorul, dreptul lui nu putea fi considerat ca luând naștere în momentul confecțiunii testamentului. De aceea erau jurisconsulți care susțineau că legatul își ia începutul la mórtea testatorului. Caton era de părere contrariă, căci și legatul își trage isvorul tot din testament, prin urmare trebuie să se urce validitatea sa tot în momentul confecțiunii testamentului; opiniunea lui Caton a triumfat și atunci s'a formulat regula catoniană. Acéstă regulă nu se aplică însă de cât la acele legate a căror *dies cedit morte testatoris*. Ar fi fost exagerat a se întinde la legatele condiționale, a căror *dies cedit eventu conditionis*, la legatul de *usufructu* al căru *dies cedit adita hereditate*, la legatul de libertate a căru *dies cedit iar adita hereditate*, la legatul unui peculiu făcut servului căruia s'a lăsat în același timp libertatea, a căru *dies cedit iar adita hereditate*, și altele. Ca consecunță a regulei Catoniane, legatul făcut unei persóne a unui lucru care este deja în proprietatea sa, este nul, chiar dacă s'ar întâmpla ca legatarul să încetese de a mai fi proprietar înaintea morții testatorului. Testatorul este presupus că nu ar fi legat dacă ar fi știut că legatul nu s'ar putea executa, dacă ar fi să móră când testeasă. N'are de cât să exprime formal intențiunea contrariă și legatul este valabil. De aceea legatul făcut legatarului al lucrului său propriu sub condiția expresă că'lă va aliena, e valabil, căci atunci testatorul, cunoscându

situația adevărată, a manifestat totuși intenția pozitivă de a lega lucrul legatarului. În acest sens trebuie, împreună cu Cujas, să interpretăm paragraful 2 al legii 1 D., *De regula catoniana* (XXXIV, 7) care este înrăgă a juriconsultului Celsus împreună cu principiul în care el expune regula Catoniană: „Item si tibi legatus est, fundus, qui scribendi testamenti tempore tuus est, si eum vivo testatore alienaveris, legatum tibi debetur, quod non deberetur si testator statim decessisset.“ Expresiunile, *si eum vivo testatore alienaveris*, trebuiesc considerate ca făcând parte integrantă din formula legatului, ca exprimând condițiunea formală apusă de testator la facerea legatului. Altmintrelea nu numai că ar fi antinomie cu paragraful nostru 10 din Instituțiunii, ceia ce n'ar fi așa de gravă, dar chiar între Celsus și Celsus, între ceia ce spune Celsus la începutul fragmentului care formează legea 1, adică în *principium*, în care expune regula, și între ceia ce el spune la finele fragmentului, în paragraful 2, în care face aplicațiunea regulei.

Împreună cu Machelard, creșd că totuși, ca aplicațiune a Regulei Catoniană, se decidea că în legatul *per vindicationem* testatorul trebuie să fie proprietar al lucrurilor certe ce l'egă nu numai în momentul morții testatorului, dar și în momentul confecțiunei testamentului.

Regula Catoniană nu se aplică la instituțiunii de herede. Acesta nu va să șică că în materie de instituțiunii, soluțiunea nu e aceeași, căci o instituțiune de herede nulă *ab initio*, în momentul confecțiunei testamentului, nulă rămâne chiar dacă testatorul de și-ar fi făcut testamentul în premomentul morții, ar fi fost valabile. Dar aci cauza e alta, e aceia ce am ar'etat mai sus. Și tocmai acesta a fost discuțiunea între juriconsulți pe care îi a învinsă Caton, dacă în materie de legate trebuie să se decidă tot așa. Atunci ce însemnă legea 4 a juriconsultului Ulpian din titlu

nostru care dice că a placut a se decide că Regula Catoniană nu se aplică la instituțiunile condiționale, cu alte cuvinte, a contrario, se aplică la instituțiile pure, cu alte cuvinte, tot din cauza regulei catoniane se cere, pentru ca o instituție de herede să fie valabilă, să fi putut fi făcută presupuind că testatorul a murit îndată după facerea testamentului. Și cu toate acestea Papiniană, în legea 3 precedentă, ne spune că regula catoniană nu se aplică la heredități, nici la legatele a căror *dies cedit* nu la mórtea testatorului, ci la adițiunea de hereditate. Cu alte cuvinte, orî-ce se decide în materie de hereditate, se decide pentru alte cauze, iar nu din cauza, iar nu ca o aplicație a Regulei catoniane. Evident pentru mine că dacă Regula catoniană ar face să se decidă tot ceia ce se decide în materie de instituțiunî, ea nu ar fi avut de ce să fie edictată, și Caton nu ar fi fost de cât unŭ Domnŭ de la Palisse care ar fi inventat, ceia ce era inventat deja, care ar fi edictat ceia ce era edictat deja, ceia ce era o consequență a principiului că testamentul este un *negotium inter testatorem et heredem*, și că prin urmare, ca acelu negoțŭ să pótă să se încheie, trebuie ca heredele să pótă, să fie capabil atunci de a încheia acelu negoțiŭ, să aibă atunci *factio testamenti* cu testatorul. Evident că dacă ar fi fost să fie pusă acésta la indoială, nu a putut fi de cât după ce *familiae emptor* a încetat de a mai fi adevératul herede. Dar Gaius ne spune că și atunci ca tradițiune se conservă ideia vechiului *negotium* și de aceia, cum dice el în paragraful 105 din Com. II sus menționat, martorul testamentar nu póte fi sub puterea *familiae emptorului*. Decî, dacă pentru o simplă formă ideia negoțiului s'a continuat până la Gaius, ce trebuință ar mai fi avut să se opintéscă un Caton ca să inventese o regulă care nu era de cât consequența negoțiului sus-menționat. Evident dar că instituția de herede era independentă de Regula Catoniană, și că cu densa s'a încercat Caton până la óre-care

punt să asimilese legatele. Așa fiind textul lui Papinian e irreproșabil. Și al lui Ulpian este inexact. Se poate dice că este controversă între ei? Dar nu putea să fie controversă. Un jurisconsult de talia lui Ulpian nu putea să aibă alte idei de cât cele certe fixe, exprimate deja de Gaius în § 105 sus-menționat. Resultă dar de aci fatal că textul lui Ulpian e interpolat. Cum? Adăogându-se vorba *conditionales*. Șterge vorba *conditionales* și atunci Ulpian nu face de cât să dică ce dice Papinian. Acésta era deja explicația lui Antonius Faber, *Conjecturae*, XII, 19, și e singură care e rațională, toate celelalte explicații pe care le expune Machelard în monografia sa asupra Regulei catoniane, sunt evident lipsite de ori-ce serioșitate, iar cât pentru Machelard, care după ce le expune pe toate, nu spune nimic în privința părerii sale, mi se pare că e un om care are mai multă cunoștință de ceia ce au spus alții, mai multă erudițiune, de cât spirit de pătrundere a dreptului Roman.

În resumat dar regula catoniană nu se aplică la instituțiunile de herede. Ea nu se aplică de cât la legatele, și, din legatele, numai la acele a căror drept se deschide la mórtea testatorului, *quorum dies cedit morte testatoris*.

Pociu lega unui servu lucrul stăpânului său? Strict vorbind nu, din cauza regulei catoniane. Cu toate acestea, *benignitatis causa*, s'a decisu că da, după cum ne spune Paul în legea 82 § 2 D., *De legatis* 2° (XXXI), raportându în acestu sensu și opiniunea jurisconsultului Valens, căci dice Paulu, persóna stăpânului se ia în considerațiune numai în ceia ce privește *factio testamenti*, adică capacitatea testatorului față cu elu, iar, în ce privește restul, legatul stă în persóna servului. E evident aci o subtilitate.

§ 11. „Si quis rem suam quasi alienam legaverit, valet legatum: nam plus valet quod in veritate est, quam quod in opinione. Sed et si legatarii esse pu-

tavit, valere constat, quia exitum voluntas defuncti habere potest. — Dacă cineva a legat lucrul său, crezându că este al altuia, legatul este valabil: căci mai mult prețuește realitatea de cât credința eronată. Dar și dacă a crezut că lucrul este al legatarului, este asemenea constant că legatul este valabil, căci voința defunctului pöte să aibă o eșire, o aducere la îndeplinire. “

Primus lögă lui Secundus lucrul său crezând că este al altuia, alü unui străinü; legatul este valabil, căci a fortiori testatorul ar fi legat lucrul dacă știa că este al său, pe când elü l'a legat măcar că credea că nu este al său. Motivul ce dau Instituțiunile este că mai mult face realitatea de cât credința eronată. Motivul e răü formulat. Motivul este că a fortiori ar fi legat dacă ar fi cunoscut realitatea de öre-ce a legat chiar în erörea realității. Cum observă cu drept cücënt Vinnius după Bacchovius, comentând acest paragraf, acest motivü se potrivește mai bine soluțiunei date hypothesei de la finele paragrafulü: Primus lögă lui Secundus unü lucru care este al testatorului, dar pe care 'lü crede alü legatarului. Aci mai exact se pöte dice că e mai mult în realitatea lucrurilor de cât în credința testatorului. Căci, în realitatea lucrurilor, lucrul este al testatorului, decü pöte fi legat. În credința testatorului, lucrul e al legatarului, decü nu pöte fi legat. Realitatea prevală asupra credinței eronate. Legatul se pöte executa, va fi executat: *exitum voluntas defuncti habere potest.*

Märturisescü că aci sunt de părerea lui Demangeat, și credü că, în adevërata interpretare a voinței testatorului, legatul trebuie să fie nulü, căci elü a crezut că lucrul e al legatarului, decü n'a voit să facă unü legat serios. Și dacă s'a decisü altmintrelea este numai tot ca aplicațiune a principiului: *latius interpretandae sunt voluntates defunctorum, potius ut valeant quam ut pereant.*

§ 12. „Si rem suam legaverit testator, posteaque eam alienaverit, Celsus putat, si non adimendi animo vendidit, nihilominus deberi: idemque divi Severus et Antoninus rescripserunt. Iidem rescripserunt, eum, qui post testamentum factum praedia, quae legata erant, pignore dedit, ademisse legatum non videri; et ideo legatarium cum herede ejus agere posse, ut praedia a creditore luantur. Si vero quis partem rei legatae alienaverit, pars, quae non est alienata, omnino debetur: pars autem alienata ita debetur, si non adimendi animo alienata sit.—Daca un testator a legat lucrul său, și după aceea l'a alienat, Celsus este de părere, că dacă alienarea nu a fost făcută cu intențiune de revocare a legatului, legatul este datorit: și aceiași decisiune a fost dată printr'un răscris și divii Septimiu Severu și Antoninu Caracalla. Aceiași Imperații au decisu printr'un răscris, că acela, care a pignorat prediele legate în urma facerii testamentului, nu e considerat că a revocat legatul: și că, de aceea, legatarul va putea intenta acțiune contra heredelui cerându-i să spele, să curețe de pignu prediele. Dacă însă cineva va fi alienat o parte din lucrul legat, partea nealienată în toate cazurile este datorită, iar partea alienată, dacă alienarea nu a fost făcută cu intențiune de revocare a legatului.“

Acest paragraf face parte din materia revocării legatelor, cu toate acestea îl vom explica la rândul său, după paragraful 11 ce am explicat deja.

Primus lăga fondul Cornelian lui Secundus, și după acesta îl alienă. Alienațiunea această revocă sau nu legatul? În timpul lui Gaius, testatorul e considerat că a revocat legatul. Căci, dice Gaius în paragraful 198, pe care l'am tradus și explicat deja, legatul nu poate vala dacă a fost făcut *per vindicationem*, nici, în virtutea Senatusconsultului Neronian, ca legat *per damnationem*. Ca legat *per vindicationem* nu poate vala, căci lucrul nu este al testatorului și în mo-

mentul facerii testamentului, și în momentul morții. Ca legat *per damnationem* nu poate vala, căci aci testatorul nu a legat un lucru al altuia știind că este al altuia, ci un lucru al său, pe care în urmă l'a alienat. În cât și dacă *ipso jure* legatul ar fi valabil ca legat *per damnationem*, validat de Senatusconsultul Neronian, însă *exceptionis doli mali ope*, heredele se va putea desinde și respinge *condictio ex testamento* a legatarului, dicând că e dol din partea lui de a mai cere lucrul ce testatorul a alienat, și a cărui prin urmare legat a revocat. În timpul lui Ulpian progresul s'a făcut atât de mare în favoarea legatarului, în cât nu numai legatul nu este considerat ca revocat, prin simplul fapt al alienării, ci din contră heredele ca să triumfe trebuie el să probeze că testatorul alienând a avut intențiunea de a revoca, că nu a fost constrâns de necesitate a aliena. În cât alienarea nu va mai fi o *praesumptio juris et de jure* de revocare ca în timpul lui Gaius, dar nici măcar o presumpțiã de revocare *juris tantum* care să împue sarcina de a o combate legatarului, ci alienarea va fi presumatã că rezultã din o necesitate în care s'a găsit testatorul, și presumpțiã acãsta va fi dator a o resturna heredele (Ulpian legea 11 § 12 D., *De legatis* 3°, XXXII). Afarã numai dacă alienațiunea a fost făcutã *donandi animo*, căci atunci ea echivalãsã cu o revocațiune (Modestinã, legea 18 D., *De adimendis vel transferendis legatis*, XXXIV, 3).

A fortiori dacă testatorul după ce a legat lucrul său l'a pignorat. Pignorarea e făcutã în regulã generalã de nevoie. Prin urmare aci încă mai puțin nu e presumpțiã de revocare. Și heredele va trebui să dovedescã că cu tôte acestea testatorul nu era strimtorat, că inota în banı și că deci pignorarea a fost făcutã cu scopu de revocare.

Dacă testatorul a alienat numai parte din lucru legat, evident că partea nealienatã rămãne sigur legatã,

iar partea alienată e considerată ca revocată numai dacă heredele va proba că testatorul a vândut'o, fără nici o nevoie de bani, căci dacă a donat'o, revocațiunea esto certă.

§ 13. „Si quis debitori suo liberationem legaverit, legatum utile est: et neque ab ipso debitore, neque ab herede ejus potest heres petere, neque ab alio, qui heredis loco est. Sed et potest a debitore conveniri, ut liberet eum. Potest etiam quis vel ad tempus jubere, ne heres petatur.—Dacă cine-va a legat debitorului său liberațiunea, legatul este valabil: și heredele nu va putea cere nici de la debitor, nici de la heredele lui, nici de la o altă persoană care va ține debitorului loc de herede. Dar heredele va putea fi și acționat de legatară ca să'lă liberesce. Póte cineva ordona heredelui său și să nu cêră debitorului său datoria într'unu timpú óre-care.“

Primus creditor al lui Secundus de zece mii de sestertii îi legă liberațiunea. Cum se făcea un asemenea legat, care era forma lui? Probabil așa: *Damnas esto heres meus liberare Secundum*. Sau *damnas esto heres meus a Secundo nunquam petere quod mihi debet*. Legatul celú d'ântéiú era mai comprehensivú de cât cel d'alú duoilea, după cum vomú vedea mai la vale.

În timpurile moderne dacă un testator ar lega liberațiunea sa debitorului său, dacă de exemplu un testator ar dice în testamentul său: legú debitorului liberațiunea a ceia ce'mi datorésă, sau iertú debitorului meu ceia ce'mi datorésă, lucru ar fi fórte simplu, testamentul ar équivala cu o quitanță, și dacă ar fi autenticú, legatarul își are proçura după elú o copie care ar équivala cu o quitanță, și nu ar avea nimic mai mult de făcut.

Dar la Romani nu era așa. Legatul de liberațiune nu era unú modú de stingere a obligațiunelor, obligațiunile nu se stingeau *ipso jure* de cât prin mo-

durî anume determinate de lege care erau: *solutio* (plata), *datio in solutum* (darea în plată, și acesta *ipso jure* numai după Sabinianî, iar după Proculianî numai *exceptionis ope*), *acceptilațiunea*, (plată fictivă), *novatiunea*, *litis contestațiunea*, *confusiunea*, și pierderea lucrului certu datorit prin casu fortuit sau de forță majoră, consimțimentul mutual contrariu când obligațiunea este consensuală. Legatul de liberațiune nu figurésă între modurile de stingere a obligațiunelor *ipso jure*, după dreptul civil. Prin urmare heredele moștenește *ipso jure* creanța de la defunctul testator, care, dacă e creditor *ex stipulatu*, transmite acțiunea *ex stipulatu ipso jure* heredelui său. Acesta dar *ipso jure* va putea încă cere prin acțiunea *ex stipulatu* de la legatarul debitor al defunctului. Dar fiind că este dol din partea lui de a cere, când testatorul prin legatul de liberațiune a exprimat voința contrariă, evident că legatarul debitoru va putea să cêră magistratului să insere în formula acțiunei *exceptio doli mali* prin care va paralisa acțiunea *ex stipulata* a heredelui: "*Si paret Secundum Tertio decem millia sestertium dare oportere, nisi dolo malo agat, iudex Secundum Tertium in id condemna, si non paret, absolve*".

Dar legatarul nu va avea numai acest mijlocu. Elu nu avea nevoie să aștepte ca să cêră moștenitorul și atunci să se apere. Acesta ar putea să fie o tactică din partea sa de a nu cere mult timp, până să dispară din martorii testamentari. De aceea legatarul, pe cât sunt încă lucrurile recente, pe cât are încă în mână proba testamentului și prin urmare a legatului, are dreptul a cere heredelui să'i procure liberațiunea, în regulă generală pe calea acceptilațiunei, adică pe calea soluțiunei fictive, care e un mod *ipso jure* de stingere a obligațiunei. Va putea să'i cêră acesta însă numai în cazul în care testatorul a întrebuintat formula: *Damnas esto heres meus liberare Secundum,*

iar nu și în cazul în care a dispus: *Damnus esto heres meus a Secundo nunquam petere quod mihi debet*, căci atunci heredele va dice legatarului: de a nu mai cere, iar nu de a'ți procura *liberațiunea ipso jure* m'a obligat testatorul. Dar nici chiar în cazul în care testatorul a dispus: *Damnus esto heres meus Secundum liberare*, heredele nu va fi obligat în tot-d'auna a face acceptilațiune legatarului. Acésta va avea locū numai în cazul în care Secundus este singurū debitorū, iar nu și când este debitor alături cu altul, accesoriū său principal. Dacă este *fidejussor*, sau *correus debendi non socius*, va putea heredele să se mărginescă a face cu elū unū *pactum de non petendo*, unū pactū prin care se va îndatora a nu cere nici lui nici moștenitorului lui civil sau pretorian, căci, dacă îi ar face acceptilațiune, acceptilațiunea atacând obligația iar nu persóna, ar stinge complect obligațiunea, și prin urmare ar libera și pe debitorul principal sau pe *correul debendi non socius*, ceia ce nu a fost intențiunea testatorului. Dacă însă liberațiunea este legată debitorului principal, sau unui *correus debendi non socius*, atunci legatarul debitorū va putea cere heredelui să'i facă acceptilațiune, căci îi va dice: De ce nu'mi face acceptilațiune? Ca să ceri fidejursorului său codebitorului meu correul sociū? Nu poți, căci nu îndeplinești voința testatorului. Elū a voit ca în or'ce casū eū să fiū liberat, să nu mai fiū obligat a plăti nici direct nici indirect nici unū sesterțiū. Apoi dacă vei cere fidejursorului, elū prin acțiunea *mandati* imi va cere înapoiarea sumei plătite, căci a plătit în socotéla mea, dacă vei cere *correului sociū*, elū prin acțiunea *pro socio* imi va cere să'i țiiu comptū, pentru partea mea în societate, de tot ce a debursat, deci și într'unū casū și într'altul, ca să fiū liberat complect, trebue să nu mai ceri nici debitorului principal, nici correului sociū, adică nimului, atunci prin urmare n'ai interesū să nu'mi faci acceptilațiune. Ce

se va întâmpla dacă heredele nu va vrea să facă legatarului *acceptilațiune* sau *pactum de non petendo*? Legatarul va intenta *condictio ex testamento*, care rezultă din legatul de liberațiune făcut lui *per damnationem*, și va cere ca judecătorul să condamne pe herede la tot interesul ce ȳ ar procura liberațiunea, la totă pagubă ce suferă din cauza refuzului heredelui, adică la suma la care ar putea mai târziu fi condamnat din cauza neliberațiunii, căci acesta constituie quantul pagubei ce suferă. Apoi evident că, în imensa majoritate a casurilor, heredele, afară numai dacă ar fi într' o urechiă, nu se va lăsa să fie condamnat să plătească ceia ce avea defunctul să ia de la legatar, nu se va expune să avanseze suma necesară pentru acesta, nu va scóte bani din buzunară ca să cêră apoi din nou această sumă de la legatar. E mai ușor a nu plăti decât a plăti și apoi a cere o sumă egală cu ceia ce ai plătit. Se póte ca testatorul să lege numai ună termenă debitorului său, iar nu liberațiunea completă a datoriei, să dică de exemplu: *Heres meus damnas esto intra decem annos a morte mea non petere a Secundo quod ille mihi debet*. În cazul acesta legatul se va executa sau pe calea excepțiunii *doli mali*, sau pe calea *pactului de non petendo*. După de ce ani de la mórte heredele va putea cere datoria de la legatară. (Veđi și legea 3 §§ 3 și 4 D., *De liberatione legata*, XXXIV, 3).

§ 14. „Ex contrario si debitor creditori suo quod debet, legaverit, inutile est legatum: si nihil plus est in legato quam in debito: quia nihil amplius per legatum habet. Quod si in diem, vel sub conditione debitum ei pure legaverit, utile est legatum propter repraesentationem. Quod si vivo testatore dies venerit, vel conditio extiterit, Papinianus scripsit, utile esse nihilominus legatum, quia semel constitit; quod verum est. Non enim placuit sententia existimantium, extinctum esse legatum, quia in eam causam perve-

nerit, a quo incipere non potest. — Din contră, dacă un debitor leagă creditorului său ceia ce'i datorește, legatul este nul, dacă în legat nu se găsește mai mult de cât în datoriă: căci atunci legatarul, nu câștigă nimic pe d'asupra prin legat. Dacă însă ceia ce testatorul datora cuiva cu termen sau sub condițiune, i'lu va fi legat pur, legatul este valabil din cauza exhibității datoriei. Dacă însă termenul sau condițiunea se împlinește în viața testatorului, Papinian a scris că totuși legatul este valabil, fiind că a luat o dată consistentă; ceia ce este adevărat. Căci n'a prevalat părerea celor ce credeau că legatul se stinge, din cauza că a ajuns într'o stare, în care nu putea să începă.

Vice-versa dacă un testator l'egă creditorului său ceia ce'i datorește deja, legatul va fi valabil, dacă va avea creditorul vr'un interes de a se prezenta ca legatar în loc să se prezinte cu vechiul său titlu de creditor. Și în regulă generală, mai cu sémă în dreptul clasic, va avea, cu tóte că Justinian are aerul de a dice contrariul. Căci dacă legatul este făcut *per vindicationem* și are de obiect un lucru ce este în proprietatea testatorului, legatarul se va prezenta ca proprietar, în loc de a se prezenta ca creditor, de exemplu *ex stipulatu*, și în regulă generală e mai avantajos a fi cineva proprietarul unui lucru, de cât creditorul său. Dacă legatul este *per damnationem*, legatarul va putea avea avantajul de a obține îndoitul în cas de tagă a heredelui, ceia ce nu póte obține prin acțiunea *ex stipulatu*. Dacă legatul este făcut *sinendi modo*, va putea obține interesele și fructele *ex mora*, în virtutea unei simple puneri în întârziere prin somațiune, pe când din contră în virtutea acțiunii *ex stipulatu* ca creditor nu le póte obține de cât de la litiscontestațiune încolo. A fortiori va avea interes, dacă acțiunea *ex stipulatu* era paralysabilă fie chiar prin o excepțiune timporară, a fortiori dacă creanța era cu termen sau condițională, și

lucrul legatū îi este legat purū și simplu. Și acesta chiar dacă termenul creanței saū condițiunei s'a împlinit între facerea testamentului și prin urmare a legatului și mórtea testatorului, după opiniunea favorabilă a lui Papinian, din cauza avantajelor *în-doirei propter inficiationem și a curgerii intereselor ex mora*, cum am arĕtat mai susū, și contrariū opiniunei lui Paulū care decidea în legea 82 principium D., *De legatis* 2°, XXXI, că legatul valabil la început s'a stinsū, căci a ajunsū într'o stare în care nu putea începe, căci putea să pótă începe și în acĕstă stare, în cele douĕ hypothese sus-menționate, prin urmare e nerățional a'lū declara în mod absolut stinsū, ci trebuie lăsat la facultatea legatarului să vadă dacă găsește vr'un avantajū a se presinta ca legatarū, în locū să se presinte în virtutea vechii sale calități de creditorū.

În cazul în care legatul este valabil, și în limitele plusului ce procură legatul creditorului, acest plusū este reductibil în virtutea legii Falcidia, de care vomū vorbi mai la vale (I, 1 § 10 D., *Ad legem Falcidiam*, XXXV, 2).

§ 15. „Sed si uxori maritus dotem legaverit, valet legatum: quia plenius est legatum quam de dote actio. Sed si quam non accepit, dotem legaverit, divi Severus et Antoninus rescipserunt, siquidem simpliciter legaverit, inutile est legatum: Si vero certa pecunia, vel certum corpus, aut instrumenta dotis in praelegando demonstrata sunt, valere legatum.—Dar dacă bărbatul va fi legatū soției sale dota sa, legatul este valabil, căci este mai plinū legatul de cât acțiunea în restituția a dotei. Dar dacă bărbatul a legat soției dota pe care nu a primit'o, divii Septimū Severū și Antoninū Caracalla au decisū printr'unū rescriptū că legatul este inutilū dacă legatul e făcut purū și simplu fără indicațiune de obiectū: dar dacă s'a designat în legatū vre-unū obiectū, de exemplu vre-

unŭ corpŭ certŭ, sau vre-o sumă determinată, sau s'a referit la cele conținute în instrumentul dotal, legatul este valabil.“

Primus institue moștenitor pe Secundus și légă soției sale dota sa. Dacă n'a avut nici o dotă, legatul e nulŭ. Dacă însă testatorul a întrebuițat vorba dotă numai ca *demonstrațiă*, dar a indicat obiectul ce légă, o sumă de exemplu de bani sau unŭ corpŭ certŭ, de exemplu fondul Cornelian, nu se va ține socotélă de *falsă demonstrațiă*, și, de óre-ce obiectul legatului e precisŭ, legatul e valabil. Testatorul a întrebuițat o demonstrațiă falsă ca să colórese liberalitatea. Ne uitămŭ la fondŭ, la liberalitate, falsul colorit nu importă. Alt-fel va fi dacă *demonstrațiunea* o va fi exprimat' o testatorul sub formă de condițiune, de exemplu de va fi șisŭ: *Do lego decem millia sestertium uxori meae si eos dotis nomine acceperim.* În cazul acesta este evident că voința testatorului n'a fost de a lega suma de dece miŭ de nu o va fi primit ca dotă. Póte că nu'și mai aduce aminte, când testéză de a primit' o sau nu. Textul mai adaugă că legatul e valabil dacă se referă la instrumentul dotal. Mi se pare o eróre. Căci dacă s'a indicat suma sau obiectul, reintrăm în casurile precedente. Dacă nu s'a indicat obiectul, și instrumentul dotal nu există, legatul e nulŭ. Dacă din contră instrumentŭ dotal există și într'ensul se mențióneasă obiectul dat șestre, atunci legatul este adevérat valabil, dar ar fi fost valabil și fără referință la instrumentul dotal.

Când testatorul a priimit șestre, atunci legatul șestrei făcut soției creditóre a ei este valabil.

Este valabil mai cu sémă în legislațiã clasică unde acțiunea derivând din legat, este în imensă regulă generală mai avantajíósă de cât acțiunea *rei uxoriae* ce are femeia pentru recuperarea șestrei.

În adevérŭ ori legatul este *per vindicationem*, și atunci femeia în locul unei acțiuni personale va avea o acțiune reală pentru a revendica ca proprietarŭ o-

biectul certu legat ei și care fusese constituit dotă.

Ori legatul este *per damnationem*, și atunci femeia se va prezenta cu *condictio ex testamento*, care nu este supusă la nici o retențiune, și la nici un termen pentru reclamarea dotei legate, pe când ca creditore a dotei, de se prezintă cu acțiunea *rei uxoriae* și dota consistă în lucruri fungibile, are să sufere termenul de unu an pentru restituirea unei treimi din dotă, termenul de două ani pentru restituirea secunde treimi, și termenul de trei pentru restituirea ultimei treimi. Asemenea de se prezintă ca creditore a dotei, poate să i se opue mai multe retențiuni pe cale de excepțiune, *propter liberos* și *propter mores*, care toate nu se vor putea opue *condicțiunei ex testamento*.

În legislația lui Justinian interesul este mai mic, dar tot există, căci ca deștrașă femeia nu poate intenta de cât o acțiune personală, căci, cum am demonstrat în volumul II al Fragmentelor mele juridice, în legislația lui Justinian bărbatul n'a încetat de a fi *dominus dotis*, pe când dacă dotea constă într'unu lucru cert și determinat, mobil sau imobil, și acesta a fost legat femeii, femeia se poate prezenta ca proprietară și intenta acțiunea în revindecare. Dacă dota constă în lucruri mobile, fungibile, femeia nu o va putea cere ca dotă de cât după un an de la soluția căsătoriei pe cându ca legatară ea va putea cere restituirea dotei imediat.

§ 16. „Si res legata sine facto heredis perierit, legatario decedit. Et si servus alienus legatus sine facto heredis manumissus fuerit, non tenetur heres. Si vero heredis servus legatus sit, et ipse eum manumiserit, teneri eum Julianus scripsit: nec interesse utrum scierit, an ignoraverit, a se eum legatum esse. Sed et si alii donaverit servum, et is, cui donatus est, eum manumiserit, tenetur heres: quamvis ignoraverit a se eum legatum esse. — Dacă lucrul legat a perit fără fapta heredelui, pentru legatar piere. Și dacă unu servu

străinul a fost legat și a fost manumisă fără fapta heredelui, nu este obligat heredele. Dacă însă a fost legat servul heredelui, și acesta l'ă va fi manumisă însuși, Julianul a scris că el va fi obligat, și pucina importă de știa saul nu că legatul îi e pusă în sarcina lui. Dar și în casu în care el va fi dăruit servul altuia, și acesta îl va fi manumisă, totuși elă este obligat, cu tôte că ignora că servul e legat în sarcina lui."

Dacă ună lucru certă este legat *per vindicationem*, legatarul devine proprietarul ală lui *ipso jure*. Prin urmare dacă lucrul legat a perit prin casă fortuit saul de forță majoră, după mórtea testatorului, elă a încetat de a fi proprietar, *res perit domino*. Dacă a perit tot prin casă fortuit saul înaintea morții testatorului, legatul nici nu s'a putut naște, căci lucrurile certe ca să pótă fi legate *per vindicationem* în mod valabil, trebuie să aparție testatorului și în momentul morții testatorului. Dacă din contră lucrul a perit prin fapta heredelui după mórtea testatorului, atunci legatarul va cere reparațiunea prejudiciului de la herede prin acțiunea *legis Aquiliae*.

Dacă ună lucru este legat *per damnationem*, atunci heredele e ținut de o adevărată obligațiune, și vomă aplica acestui legat principiile relative la obligațiuni. Dacă s'a legat ună lucru *in genere per damnationem*, ună *genus*, cum șicilă Romanii, de exemplu ună sclavă, ună cală, atunci, fiind-că *genera non pereunt*, fiind-că e imposibil să péră toți sclavii saul toți caii din lume, obligațiunea e imposibil să se stingă, și prin urmare heredele rămâne obligat a da ună sclavă saul ună cală legatarului. Dacă însă lucru legat *per damnationem* este o *species*, ună lucru certă și determinat, de exemplu servul Stichus saul calul cel roibă, presupunând că șicilă calul cel roibă, nu pótă să fie locă la confusiune, căci e numai unul la care s'a gândit testatorul, de exemplul calul cel roibă al testatorului, saul calul cel roibă al heredelui, saul

calul cel roib ală unui străinū determinat, al lui Titius, atunci lucrurile nu se petrecū așia, și trebuie să aplicămū principiile generale în materie de stingere a obligațiunelor. Apoi este știut că o obligațiune de corpū certū și determinat se stinge prin pierderea prin casū fortuit saū de forță majoră a aceluī corpū certū, fără nu numai culpa, necum dolul, dar nici măcar simplul faptū neculpesū al debitorului înaintea punerii lui în întârziere de către creditor pentru a'lu preda. Căci dacă lucrul cert piere după punerea în întârziere a debitorului de a'lu preda, obligațiunea se perpetuă și în locul lucrului certū pierit, debitorul trebuie să dea estimațiunea lui, căci putea lucrul debit, de ar fi fost predat creditorului, să nu piară în mânele lui, de exemplu calul cel roibū al heredelui saū al testatorului, saū al lui Titius a perit în grajdul testatorului, heredelui saū al lui Titius care a ars, pe când grajdul legatarului nu a arsū, și dacă 'lū preda legatarului calul ar fi scăpat. Afară numai dacă se va dovedi de herede că lucrul certū ar fi perit și 'n mâna legatarului, chiar de l'ar fi predat, atunci el e liberat dacă a perit prin casū fortuit saū de forță majoră, chiar după punerea în întârziere, de exemplu dacă a murit de *anevrismū*, căci ar fi murit de sigur de acéstă bōlă și la legatarū.

Ca aplicațiune a acestor principii, dacă lucrul certū, de exemplul servul Stichus al lui Titius, legat *per damnationem*, a fost liberat de Titius, heredele e liberat, căci el a quasiperit, căci a eșit din comerciū, și acésta s'a întâmplat fără faptul heredelui, căci manumisiunea de către Titius, de către un străinū, e unū casū de forță majoră pentru herede.

Nu este însă tot așia dacă servul Stichus legat *per damnationem* era proprietatea heredelui, și l'a manumisū heredele, chiar de bună credință fiind, pōte chiar înaintea morții testatorului, ignorând legatul, căci atunci prin faptul seū a perit lucru din comerciū,

obligația se perpetuă și heredele va fi dator a da legatarului estimațiunea.

Totă așa se va întâmpla dacă servul Stiehus al heredelui, legat *per damnationem*, a fost chiar de bună credință dăruit de herede altuia. lui Seius, care l'a manumisă, căci măcar că manumisiunea nu e faptul heredelui, dar donațiunea e faptul lui, de nu l'ar fi donat nu ar fi putut fi manumisă de donatară. Și în cazul acesta obligațiunea se perpetuă, și heredele va trebui să dea legatarului estimațiunea.

Ce se va întâmpla dacă servul legat *per damnationem* în loc de a fi manumisă a fost pignorat. De a fost pignorat de herede al cui era, atunci evident că pignorarea fiind faptul lui, el va trebui *luere*; să plătească datoria și să 'lă dea legatarului liber de sarcina pignului. Dar chiar dacă servul legat e al unui terțiu, al lui Titius, și va fi pignorat de acesta, totuși heredele va trebui să și 'lă procure liber de pignă, să 'lă cumpere de la Titius pignorat, apoi să plătească lui Seius, creditorul pigneratițiū, suma pentru care e pignorat, să 'lă descarce de pignă și să 'lă dea liber de sarcina pignului legatarului; dacă nu va putea, va fi dator să dea legatarului estimațiunea acestui servū nepignorat.

Ca să putem înțelege paragrafele 17, 18, 19 și 20 din Instituțiunile lui Justinian, titlul nostru XX, *Despre legate*, trebuie să știm ce însemnă *dies cedit, dies venit*, în materie de legate, cu alte cuvinte, să cunoștem teoria lui *dies cedens* sau a *diei cessio*.

Expresiunile acestea, *dies cedit, dies venit*, se aplică nu numai la legate, dar și la obligațiuni.

Și avem un text *ad hoc* în titlul *De verborum significatione*, L., 16, în Pandecte, care dă explicațiunea acestor vorbe a nume în materie de obligațiuni.

Acest text este legea 213, extrasă din Cartea I-a a *Regulelor* jurisconsultului Ulpian.

Eacă cum sună acest fragment :

„*Cedere diem*” înseamnă, incipere deberi pecuniam : *venire diem* înseamnă, eum diem venisse, quo pecunia peti potest. Ubi pure quis stipulatus fuerit, et cessit et venit dies: ubi in diem, cessit dies, sed nondum venit: ubi sub conditione, neque cessit, neque venit dies, pendente adhuc conditione.—*Dies cedit* înseamnă că obiectul obligațiunii începe să fie datorit: *dies venit* înseamnă că a sosit ziua în care obiectul obligațiunii poate să fie cerut. Când cine-va a stipulat pur, *et cessit et venit dies*, adică dreptul de creanță s'a și născut și este deja și exigibil. Când cine-va a stipulat cu termen, *dies cessit sed nondum venit*, adică dreptul de creanță s'a născut, dar nu a devenit încă exigibil. Când cine-va a stipulat sub condițiune, în timpul pendenței, adică suspensiunii condițiunii, *dies nec cessit, nec venit*, dreptul de creanță nici nu s'a născut, nici (a fortiori) nu a devenit exigibil.“

Cu alte cuvinte, în materie de obligațiune, *dies cedit* înseamnă ziua nașterii dreptului de creanță, *dies venit* înseamnă ziua exigibilității creanței, ziua în care creditorul poate să se adreseze la debitor spre a i cere execuțiunea obligațiunii; și dacă nu o va executată de bună voie, ziua în care are dreptul a intenta acțiune în contra lui, spre a obține condamnarea lui la executarea obligațiunii. În obligațiunile pure, adică în acele care nu sunt afectate nici de termen, nici de condițiune, în momentul chiar al contractării obligațiunii, de exemplu când ea este contractată prin stipulațiune, în momentul chiar al făcerii stipulațiunii, *dies et cessit et venit*, se naște și dreptul de creanță, și el este în același timp și exigibil. În obligațiunile cu termen, în momentul contractării obligațiunii, *dies cessit tantum, sed nondum venit*, s'a născut numai dreptul de creanță, dar el nu a devenit încă exigibil, *dies non veniet nisi eventu diei*, creanța nu va deveni exigibilă de cât la

împlinirea termenului. În obligațiunile condiționale, în momentul contractării obligațiunei, și pe cât timp obligațiunea este *in pendent*, în suspensiune, *dies nec cessit, nec venit*. nici nu s'a născut dreptul de creanță, necum să devie exigibil, pe cât timp condițiunea este încă în suspensiune, *dies nec cedit nec veniet, nisi eventu conditionis*, dreptul de creanță nu se va naște și nu va deveni exigibil de cât în momentul împlinirii condițiunei. Iar dacă condițiunea cade, obligațiunea este considerată ca cum nu s'ar fi contractată de loc.

Aplicațiunea theoriei lui *dies cedens* și *dies veniens* are loc și în materie de dispozițiuni testamentare, și în special în materie de legate. *Dies cedens* însemnă ziua deschiderii dreptului la legat, cu tôte că se pôte întâmpla ca *ex post facto* legatul să se stingă prin lipsa adițiunei de hereditate, dară cel puțin din acea zi, sub condițiunea adițiunei, dreptul la legat este deschis. *Dies veniens* însemnă, ca și în materie de obligațiuni, ziua exigibilității legatului.

Importă a se ști, în materie de legate mai cu sémă, când se deschide dreptul de legat. Căci în materie de obligațiuni, chiar înainte de a se deschide dreptul la creanță, totuși este o speranță, care se transmite heredelui creditorului care ar muri *pendente conditione*, cum țiece paragraful 4 din titlul 15 *De verborum obligationibus* din Instituțiunile lui Justinian. Din contră în materie de dispozițiuni testamentare, și în special în materie de legate, dreptul la legat se stinge dacă legatarul móre înainte de *dies cedens*. De aceia, în materie de dispozițiuni testamentare mai cu sémă, și în special în materie de legate, este important a determina *quando dies legati cedit*. În acel moment se fixă în adevăr legatul pe capul legatarului și devine transmisibil heredelui, măcar că legatarul ar muri înainte de a accepta legatul, și chiar înainte de adițiunea de hereditate, dace *dies legati*

cedit ante aditam hereditatem. În acel moment dacă legatul este făcut unui servă se fixă persoana care are să beneficieze de legat. Beneficiarul lui va fi stăpânul care va avea sub dominație potestate în acel moment pe servă, însuși servul dacă în acel moment va fi liber. În acel moment se va fixa și consistența legatului. Tot ce se va adăuga de exemplu la peculia legatului înainte de *dies cedens* profită legatarului, tot ce se va adăuga în urmă, afară numai dacă nu va proveni *ex rebus peculiaribus*, nu va profita legatarului, nu se va considera ca coprins în legat. *Ex rebus peculiaribus*, de exemplu în peculii sunt oile care fată, serve care nasc. Miei și copiii servelor vor profita legatarului chiar după *dies cedens*. *Aliunde*. De exemplu heredele a mai adăugat la capitalul încredințat servului, căruia i s'a legat libertatea și peculia condițională, a mai adăugat ceva la acest capital *pendente conditione*. Acesta adăos îi va profita legatarului. Dar dacă adăosul e făcut după îndeplinirea condițiunii, dar înainte de reclamarea peculiei de servul liberat, el nu va profita legatarului. (*Instituțiuni* § 20 a titlului 20 a Cărții II).

Quando dies legati cedit?

Înainte de legile caducare, *dies legati cedit* în regulă generală *morte testatoris*, chiar *ante aditam hereditatem*, de și dreptul nu se deschide de cât sub condițiunea tacită a adăosului heredității de către heredele instituită. De la legile caducare încolo *dies legati cedit* în regulă generală în momentul *aperturii tabulelor testamentare*. Subt Justinian se restabilește starea de lucruri dinaintea legilor caducare.

Când legatul este pur, nu numai *dies legati cedit* dar și *venit morte testatoris*. În legatele însă cu termen cert, *dies legati cedit morte testatoris*, dar *non venit* de cât la împlinirea termenului, și dacă până atunci nu s'a făcut adăos de hereditate la

adițiunea heredității (Paulū, legea 21 principium D. *Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat*, XXXVI, 2).

Cândū însă legatul este făcut cu termenū incertū, sunt mai multe distincțiuni de făcut. Dacă termenul incertū e sigur că se va împlini în viața legatarului, dar numai nu se știe cândū, precum dacă legatul este făcut cum *legatarius morietur*, fiind că numai vii morū, și prin urmare legatul e făcut pentru ultimul moment al vieții legatarului, legatul este valabil, *dies cedit* la mórtea testatorului, *dies venit* la mórtea legatarului, și hereții legatarului vorū putea, după mórtea legatarului, cere execuțiunea legatului. Așa decide Ulpianū l. 4 § 1 D. *Quando dies legatorum* etc. „Si vero cum ipse legatarius morietur, legetur ei : certum est legatum transmitti.—Dacă i s'a legatū legatarului pentru momentul când va muri, este evidentū că legatul este transmisibil hereșilor lui. “

Dacă însă termenul este incertū pentru că nu numai nu se știe când se va întâmpla, dar nu se știe nici dacă se va întâmpla în viața legatarului, atunci elū equivalésă cu o condițiune și prin urmare *dies legati non cedit et non veniet nisi eventu diei*, și prin urmare, numai dacă la acel moment legatarul va fi în viață, va putea beneficia de legatū, și'lū va transmite hereșilor săi. Ast-felū e în cazul în care testatorul a legat *cum heres morietur*, când hereșele va muri. E sigur că hereșele va muri, dar nu se știe când. Nu se știe pe de altă parte dacă legatarul va supraviețui heredelui. Nu se știe dacă elū va vedea fixându-se pe capul săi liberalitatea. Și legatul ca ori-ce liberalitate e făcută *intuitu personae*, e făcută pentru legatarū, nu pentru moștenitoriī săi pe care póte nu'ī cunoște bine-făcătorul. Decī dacă nu va putea să se fixese pe capul legatarului măcar un singur moment, o singură secundă, elū devine caducū. De aceia în cazul acesta legatul e considerat ca făcut condițional, e ca cum tes-

tatorul ar fi  is : *si legatarius heredi supravixerit*. A a decide Ulpian în legea 4 principium D. *Quando dies legatorum*.....: „Si cum heres morietur, legetur, conditionale legatum est; denique vivo herede defunctus legatarius ad heredem non transfert. — Dacia s'a legat pentru timpul mor ii heredelui, legatul este condi ional,  i prin urmare, murind  legatarul tr ind  încă heredele, legatarul nu va transmite legatul heredelui său.“

Cu ocasiunea deschiderii dreptului la legat , cu ocasiunea *dies cessionis legati*, să ne  ntreb m  dacă absolut aceiași regulă, aceiași normă se urm s  în dreptul roman  relativ  la instituțiunea de herede. Legea 75 D. *De conditionibus et demonstrationibus* (XXXV, 1), a jurisconsultului Papinian ne spune că: „*Dies incertus conditionem in testamento facit*. — Termenul incert  constituie o condițiune *in testamento*.“ *In testamento*,  ice Papinian , fără distinc iune, prin urmare în t te dispozițiile testamentare,  i a fortiori în *dispozițiile principale* ale testamentului, *in instituțiunii*, nu numai în legate. Dacia este a a, p n  la probă evidentisim  contrari , tot  ce am v dut decis  în materie de legate, trebuie să decidem   i în materie de instituțiuni, adică, precum în materie de legate, legatul făcut pentru termenul mor ii legatarului trebuie considerat ca transmisibil here ilor legatarului, asemenea instituțiunea f cut  pentru momentul mor ii heredelui trebuie considerat  ca transmisibil  here ilor instituitului, adică,  i într'un  cas   i într'altul, *dies incertus* nu trebuie asimilat că condițiunea, căci este un  *dies* care de sigur  se  nt mpl  în viața beneficiarului, căci numai vii mor . Că numai c nd  instituțiunea este f cut  pentru momentul mor ii unui ter i , ea este considerat  ca condi ional   i prin urmare netransmisibilă here ilor instituitului, dacă instituitul nu supravie ue te terțiului, căci în cazul acesta este incert  dacă heredele va supravie ui terțiului, nu numai este incert  când va muri ter-

tiul, de și este sigur că va muri o dată, dar este absolut incert de va muri terțiul înaintea instituitului; prin urmare mörtea terțiului formésă o adevărată condițiune. Și de aceea legea 9 în Codica lui Justinian *De heredibus instituendis* (VI, 24), trebuie citită ast-fel: „Extraneum etiam quum moreretur, heredem scribi placet.—Putemü institui herede pe unü extraneü (adică pe alt cine-va de cât pe unü herede *suus et necessarius*, saü pe unü herede *necessarius*), chiar pentru momentul mörții sale.“ Cu alte cuvinte trebuie ștersă vorba *quis*, care se găsește în primele edițiuni ale Codicei, și care nu se găsește în nici unü manuscrisü, cu totă părerea contrariă a lui Ortolan. Dacă vorba *quis* ar figura în textü, atunci Impărații Dioclețian și Maximian, autorii constituțiunii, ar fi șisü că póte cine-va institui herede pe unü extraneü chiar pentru momentul mörții unü terțiü. Evidentü că o asemenea instituțiune ar fi condițională, ca și legatul făcut subt o asemenea instituțiune, căci ar fi absolut incertü daca instituitul ar supraviețui terțiului. Prin urmare nu am avea textü care să decidă că instituțiunea făcută pentru momentul mörții chiar al heredelui trebuie considerată ca necondițională și ar resulta că ea e condițională, prin a contrario de ceia ce se șice despre termenul certü, care e considerat ca nescrisü (l. 34 D., *De heredibus institut.* XXVIII, 5). Căci daca termenul cert e consideratü ca nescrisü, dacă termenul incertü e valabil, dacă în materie de instituțiuni nu găsimü textü care să declare că câte o dată termenul incertü nu equivalésă cu o condițiune, ca în materie de legate, daca legea 75 D. *De conditionibus* șice fără distincțiune că *dies incertus* equivalésă cu o condițiune, daca nu găsimü texte în materie de instituțiuni care să distingă ca în materie de legate între deosebitele feluri de termenü incertü, urmésă fatal că în materie de instituțiuni ori-ce termenü incertü trebuie considerat ca formând condițiune.

În condica Napoleon, conformu articolului 1041, dacă condițiunea pôte fi interpretată câte o dată ca suspendându numai execuțiunea liberalității testamentare, și prin urmare liberalitatea pôte în asemenea casu fi transmisă hereșilor beneficiarilor, a fortiori unu termen incertu adică unu evenimentu certu cu scadență numai incertă, nu equivalésă cu o condițiune. Așa dar, în legislația modernă francesă, legatul puru e transmisibilu hereșilor beneficiarului, măcar că móre înaintea acceptării legatului, legatul cu termenu certu e transmisibil hereșilor legatarului măcar că móre înaintea împlinirei termenului, legatul cu termenu incertu, adică cu termenu certamente împlinibilu, dar cu scadență numai incertă, este asemenea transmisibil hereșilor legatarului măcar că móre înaintea împlinirei termenului incertu. Și numai legatul sub condițiune, adică dependent de un eveniment incert sub tóte puncturile de vedere și al împlinirei lui și al momentului împlinirei lui, nu este transmisibil hereșilor legatarului dacă móre înaintea împlinirei condițiunei. (Combină art. 1014 cu art. 1041 din Condica Napoleon).

Prin excepțiune cându legatul este condițional, supusă la o condițiune expresă, *dies legati cedit*, înainte de legile caducare la împlinirea condițiunei, sub legile caducare totu atunci dacă condițiunea se îplinește după apertura testamentului, la apertură dacă se îplinește înainte. Cându legatul este de usufructu saú usú, *dies legati chiar puru* se îplinește în momentul adițiunei de hereditate. Căci acestu legatu nu se pôte concipe fără exercițiú, elu se stinge prin neusú, și prin *capitis deminutiune*, și cum ar putea să începă înainte de adițiunea de hereditate, care pôte să nu aibă locu de cât după doui ani, și atunci să fie stinsu înainte de a putea fi început să fie exercitatú, saú până atunci usufructuarul să fie *capite minutus*. Ba încă, când usufructuarul este legat cu termen, *dies cedit* precum

și venit la împlinirea termenului pentru aceleași motive (Ulpian, §§ 2 și 3, D., Cartea VII, titlul 3). Legatul făcut servului testatorului, căruia i s'a legat în același timp libertatea, asemenea nu se deschide (*dies ejus non cedit*) de cât în momentul adățiunei heredității, căci până la adățiune servul manumisă face parte din hereditate, elă nu devine liberă de cât la adățiune, și, dacă legatul făcut lui s'ar deschide la mórtea testatorului, elă ar fi nulă, căci ar aparține heredelui, care nu póte să'si datoréscă lui-si legatul. De aceia în interesul servului manumisă legatară, este întârziată deschiderea dreptului său la legat până la adățiunea heredității, cândă elă, devenind liberă, îi va putea profita lui legatul. Legatul de usufructă, făcut unui servă aparținendă unei heredități jacente, se deschide încă mai târziă, elă nu numai că nu se deschide la mórtea testatorului care a făcut legatul, dar nu se deschide încă nici la adățiunea de hereditate a heredelui instituit de testatorul făcător ală legatului, ci tocmai în momentul adățiunei heredității de către heredele heredității jacente din care face parte servul căruia s'a făcut legatul. Acesta ne o spune Ulpiană în legea 1 § 2 *Quando dies ususfructus legati cedit* (VII, 3): „Dies autem ususfructus, item usus, non prius cedit, quam hereditas adeatur: tunc enim constituitur ususfructus, quum quis jam frui potest. Hac ratione et si servo hereditario ususfructus legetur, Julianus scribit, quamvis caetera legata hereditati adquirantur, in usufructu tamen personam domini expectari, qui uti et frui possit.

Spre complectarea materiei să traducemă titlul din Pandecte, *Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat* (XXVI, 2) și titlul *Quando dies ususfructus legati cedat* (VII, 3).

Și mai întâiă titlul *Quando dies legatorum...*

CARTEA XXXVI, TITLUL II DIN PANDECTE

Cândü se deschide dreptul la legate saü la fideicomise

1. Paulü, *Cartea 2, Comentariü asupra Scrierilor lui Sabinus.*

Murindü tatäl, de și trăește încă pupilul, se deschide dreptul la legatele puse în sarcina substituitului (pupilarü).

Paraphrase. Lucru curiosü! Legatele puse în sarcina substituitului pupilarü nu se potü cere de câtü daca pupilul móre impuberü, căci numai atunci se deschide dreptul la substituțiunea pupilarä, prin urmare nu se potü cere de câtü la mórtea pupilului, și cu töte acestea dreptul la acele legate se deschide înainte de mórtea pupilului alü căruia testamentü este presupusü că face tatäl, se deschide la mórtea tatälui. Eacă o aplicațiune a principiului că în materie de testamentü avemü unü singurü testamentü cu douë hereditäți, testamentul tatälui, și de aceia conformü regulei generale că dreptul la legate se deschide la mórtea testatorului, dreptul la legatele puse chiar în sarcina moștenitorului fiului, se deschide la mórtea tatälui testatorü.

2. Ulpianü, *Cartea 15, Comentariü asupra Scrierilor lui Sabinus.*

Daca s'a legatū purū unū dreptū de usufructū, de usū saū de habitațiune: dreptul la legatū nu se deschide înainte de adițiunea de hereditate, nici dreptul de a'lū reclama nu trece la moștenitorul legatarului: Totū așa trebuie să decidemū și daca usufructul s'a legatū cu începere de la unū termenū óre-care.

Paraphrase. Usufructul, usul și habitațiunea sunt drepturi care nu se potū concepe fără exercițiū. De și drepturi, ele nu se potū, ca și dreptul de posesiune, concepe fără exercițiū. Posesiunea corespunde la dreptul de proprietate, este exercițiul ei. Usufructul, usul și habitațiunea sunt desmembramente ale dreptului de proprietate. Ele își aū asemenea exercițiul lorū, posesiunea lorū, posesiune *juris* cum se dice, saū quasi posesiune, căci posesiune adevărată nu există de câtū pentru lucrurile corporale, asupra cărora există drept de proprietate, iar nu și asupra lucrurilor incorporale. Totuși de și sunt drepturi și desmembramente ale proprietății, pe când proprietatea se pôte concepe fără exercițiū, căci potū să fiū proprietarū asupra unui lucru pe care nu l'am posedat și nici nu'lū posedū, fără să'lū posedū, și să nu pierdū proprietatea pentru că nu'lū posedū, daca altul nu'lū posedă și încă cu bună credință, nu este tot așa pentru usufructū, usū și habitațiune, ele nu se pot concepe fără exercițiū, de aceia nu pot începe înainte de a putea fi exercitate, precum se stingū prin simplul neusū în timp de unū anū saū doi daca nu sunt exercitate, fără chiar ca altul să le exercitese.

De aceia dreptul la dēsele nu se deschide de cât din momentul în care potū să fie exercitate. Și ele ca legate nu pot fi exercitate de cât cândū știmū sigurū că avemū un moștenitorū, adică din momentul adițiunii heredității. Ar fi altmintrelea pericol de s'ar deschide mai nainte, căci de la mórtea testatorului până la adițiune, ar putea să trecă unū anū

saŭ două, și atunci să se stingă prin neusă mai înainte de a putea fi exercitate, și în acest interval se pôte ca titularul să sufere *capitis deminutiune*, și iarăși să se stingă, fără să se fi putut folosi măcar unŭ minut de ele. Fiind că asemenea ele sunt drepturi inherente persoanei, fiind că maxima lor durată e viața titularului lorŭ, de aceea ele nu trecŭ la moștenitorŭ chiar dacă titularul lor ar trăi după adițiunea de hereditate, dar ar muri înainte de a trece saŭ de a intra în exercițiul lorŭ. Totŭ așa se întâmplă și când aceste drepturi sunt legate cu începere de la unŭ termenŭ ore-care. Ele se deschidŭ totŭ la adițiunea heredității, chiar dacă termenul nu a sosit încă. Darŭ stingerea lorŭ prin neusă nu are locŭ atunci de câtŭ unŭ anŭ saŭ două după împlinirea termenului, iar nu după adițiunea heredității.

3. Acelașŭ, Cartea 3 a Disputațiunelorŭ.

Căci dacă nu trece la herede, e de giaba a ȃice că dreptul la acestŭ legatŭ se deschide mai înainte.

Paraphrase. Acesta este numai unul din motivele pentru care aceste legate se deschidŭ toemai la adițiunea de hereditate, iar nu singurul și celŭ mai importantŭ. Motivele cele mai importante sunt cele arătate în paraphrasa legii precedente.

4. Acelașŭ. Cartea 19, Comentariŭ asupra Scrierilor lui Sabinus.

„Dacă se lęgă pentru momentul morții heredelui (*cum heres morietur*): legatul este condiționalŭ : prin urmare : murindŭ legatarul înainte heredelui, nu transferă dreptul la legatŭ către moștenitorul seŭ. — § 1. Dacă însă se lęgă legatarului pentru momentul cândŭ va muri elŭ (*cum ipse legatarius morietur*): este certŭ că la mórtea sa va transmite legatul heredelui seŭ.”

Testatorul a ȃisŭ : *Do lego fundum Cornelianum Titio quum heres morietur.* — Daŭ legŭ fondul Cornelianŭ lui Titius pentru momentul morții moștenitorului meŭ. Legatul este făcutŭ cu termenŭ incertŭ,

căci de și este sigură că va muri o dată moștenitorul, dară nu se știe cândă, de va muri înaintea legatarului său după elă. Și fiind că legatul este făcut în vederea legatarului, iar nu a moștenitorului acestuia, dacă legatarul nu e în viață la mórtea moștenitorului testatorului, legatul devine caducă, nu se va fixa pe capul legatarului, prin urmare nu se va transmite heredelăi legatarului. Acestă este ceia ce se dice că: *in testamente termenul incertă se consideră ca condițiune*. Prin urmare *dies legati cedit* la împlinirea termenului incertă și dacă atunci legatarul este mort, legatul nu este transmisibilă heredelăi seă. Căci unul din efectele lui *dies cedens* este de a face posibilă transmisibilitatea legatului la moștenitorul legatarului, dacă elă trăește în momentul lui *dies cedens*.

Dacă însă legatul este făcută pentru momentul morții legatarului, atunci, fiind că în regulă generală ori-ce omă se simte murindă, elă în acelă momentă simte legatul fixându-se pe capul seă, fie număi pentru ună momentă de rațiune, ceia ce este destul pentru ca dreptul la legată deschidându-se pe capul seă, acestă dreptă să lă pótă transmite moștenitorului seă. Legatul dară este valabilă făcută legatarului ast-felă: *Do lego Titio fundum Cornelianum quum morietur*.—Daă legă fondul Corneliană lui Titius pentru momentul morții sale. Și elă este transmisibilă heredelăi. Dară legatul nu este valabil dacă testatorul a disă: *Do lego fundum Cornelianum Titio pridie quam morietur*, adică daă lui Titii fundul Corneliană pentru pređia morții sale, căci, cum dicea nemuritorul Pellat la cursul seă, omul simte cândă móre, se simte atunci că móre; dar nu știe cu o đă măi nainte că va muri a doua đă, póte să o crédă, dar nu o știe de sigură, póte în locă să móră a doua đă, să móră chiar în acea đă peste câte-va ore, sau peste două đile. Nu măi după mórte se póte ști de alții pređia morții decedatului. Iar elă nu póte ști cu o đă înainte

că va muri de sigură a doua zi, prin urmare nu pôte simți fixându-se pe capul său legatul, ca să-l pôtă transmite moștenitorilor săi. Acesta o spune Gaius anume în Instituțiunile sale, Comentariul II, paragraful 232. Gaius în acestă paragrafă prevede specia: *Do lego fundum Cornelianum Titio, pridie quam heres meus morietur*, și declară legatul nulă. Rațiunea era, cum ținea Pellat la cursul său, că sarcina trebuie să o simță heredele născându-se pe capul său, căci legatul care constituie ună avantagiă pentru legatară este o sarcină pentru herede, chiar cândă legatul este făcut nu *per damnationem*, cândă elă este o sarcină chiar în formă, căci este o condannațiune, o obligațiune pentru herede, chiar cândă e făcută *per vindicationem*, căci heredele vede luându-se de altul ceia ce ar fi al lui, dacă nu s'ar fi făcut legatul, prin urmare totă ună felă de sarcină este. În casul acesta Gaius chiar ținea că acestă decisiune nu pare a fi fost luată ca o *rațiune valabilă*. În adevără mai cu sémă când legatul e *per vindicationem*, nu e sarcină, și apoi chiar sarcină de ar fi, cum este cândă legatul e *per damnationem*, *dies cedens* este adevărata causă a nulității une-oră a legatului, cum e de sigur cândă legatul e făcut *pridie quam legatarius moriatur*, casă pe care uită a-lă indica Gaius, dară pe care 'lă menționésă Justiniană, declarând că legatul era nulă și cândă se făcea *pridie quam legatarius moriatur*. Aci în adevără se înțelegea mai bine finețea soluțiunei, de câtă în casul în care se lega *pridie quam heres morietur*. Totă asemenea era nulă a fortiori legatul făcută *post mortem legatarii*, și chiar, de și cu mai puțină rațiune, *post mortem heredis*, cu tôte că se pôte arguția și ținea că heredele trebuie să se simță genată, să simță sarcina născându-se pe capul său înainte de a muri, sau celă puțin cândă móre. De aceia legatul este valabilă *quum heres moriatur, si quum legatarius moriatur*, nu-

mai în cazul d'ânteiu să trăiască legatarul cându móre heredele. Justinianu face să dispară tóte aceste subtilităţi şi declară în paragraful 35 titlu XX din Cartea II a Instituţiunelor, valabile legatele făcute *post mortem heredis aut legatarii, pridie quam heres aut legatarius moriatur*, ca şi legatele *quum heres aut legatarius moriatur*. Justinian nu face întrú acésta de cât a transporta în materie de legate ceia ce se decidea încă în timpul lui Gaius în materie de fideicomise. În adevêrú daca admitemú restituţiunea paragrafului 269 din Comentariul II alú Instituţiunelor lui Gaius, pe care o propunea Pellat la cursul sêu, şi pe care o propune şi Galisset în ediţiunea sa a Corpului *juris academicum*, atunci acestú paragrafú ar fi conceputú ast-felú : „*Nam ecce per fideicommissum etiam post mortem heredis relinqui potest: cum alioquin legatum post mortem heredis relictum inutile sit.*“ Acéstá restituţiune este făcutá dupá Breviarul lui Alaric, Cartea II, titlu 7 § 8, care este conceputú ast-felú : „*Fideicommissum ad eum cui aliquid dimissum est, herede mortuo poterit pervenire, si talis fuerit conditio testamenti: nam legatum ita relinqui non potest.*“ Adică testatorul nu póte dice : *Gaius heres esto et damnas esto dare Seio post mortem tuam decem aureos*, pe când testatorul póte dice valabilú : *Gaius heres esto et fideicommitto tibi ut post mortem tuam des decem Seio.*

5. *Acelaşú, Cartea 20, Comentariu asupra scrierilor lui Sabinus.*

„Daca legatarul móre dupá deschiderea dreptului sêu la legatú (dupá *dies cedens*), transferá legatul heredelui sêu. — § 1. De aceia daca legatul este purú, dreptul la elú se deschide din ziua morţii. Daca însă sunt lăsate legate dupá unú termenú óre-care, ca şi la cele pure, dreptul se deschide în acelaşú momentú, afará numai daca se va fi legatú ceva ce nu trece la herede: căci dreptul la unú asemenea legatú nu se deschide

înainte : de exemplu dacă s'a legat^u usufructul unui fond^u după un^u an^u : și noi aprobăm această părere.—
 § 2. Dar^u dacă legat^u este lăsat^u sub^t condițiune, nu se deschide drept^u la legat^u mai înainte de împlinirea condițiunei : nici chiar dacă condițiunea este din acelea care sunt în potestatea legatarului.“

Interesul de a preciza momentul lui *dies cedens* în materie de legate, adică momentul deschiderii dreptului la legat^u, este multiplu. Unul din interese este că în acel^u moment^u dacă trăește legatarul, în vederea persoanei căria s'a făcut legat^u (căci legat^u ca și or^u-ce liberalitate se face *intuitu personae*), legat^u se fixesă pe capul său și devine transmisibil^u heredului legatarului. În regulă generală *dies legati cedit* la mórtea testatorului, adică drept^u la legat^u se deschide la mórtea testatorului: atunci în adevăr^u în regulă generală, se deschide tóte drepturile deferite prin testament^u, instituțiunii de herede, legate, fideicomise. Cât^u pentru legate și fideicomise singulare, și în special cât^u pentru legate, fiind că ele nu sunt de cât niște liberalități accesorii dependente de instituțiunea de herede care este fundamentul testamentului, evident^u că până când^u nu avem^u un^u herede, și când este extrane^u, un^u herede acceptant^u, nu suntem^u siguri că legatele își vor^u produce efectul, dar totuși ele ca și instituțiunile în principiu se deschid^u la mórtea testatorului depindend de o condițiune implicită, de condițiunea implicită a existenței unui herede capabil^u și de acceptațiunea heredității de către densus. Evident^u că legatele ca și fideicomisele depind^u de adițiunea heredului, evident^u că de va repudia heredele ele cad^u în apă, dar^u totuși ele se deschid^u ca și instituțiunile în regulă generală la mórtea testatorului, care este momentul general care determină deschiderea tuturilor drepturilor testamentare, sub condițiunea însă implicită a adițiunei posterióre a heredității de către herede. De aceia legatele și fideico-

misele se deschid în regulă generală la mórtea testatorului. Ele se deschid atunci de câte ori sunt pure sau chiar cu termen, termenul neamânându nici o dată, când este cert, de câtă exigibilitatea dreptului, iar nu deschiderea lui și certitudinea lui. Prin excepțiune legatele care nu se transmit la moștenitori, cum sunt legatele de usufruct, usă și habitațiune, nu se deschid, cum am arătat mai sus, și pentru motivele arătate, de cât chiar în ziua adițiunei de hereditate, și când sunt *ex die* se întârziésă deschiderea chiar până la sosirea termenului și acesta chiar în interesul legatarului. Motivele sunt în adevăr: 1° ca să nu se stingă înainte de a începe de a fi exercitate prin trecerea lapsului stingerii acestor drepturi prin neusă; 2° pentru că înainte de a începe să potă fi exercitate, și termenul marqueasă începerea exercițiului lor, după hotărârea testatorului, de giaba se deschid, căci aceste drepturi, cum am arătat mai sus, nu se pot concipi fără exercițiu, ele de și drepturi, de și *jura*, totuși *potius in facto quam in jure consistunt*. Dacă legatul este condițional, atunci *dies legati cedit* la împlinirea condițiunei. În adevăr condițiunea suspendă și existența dreptului, nu numai exigibilitatea lui. Și ună dreptă incertă nu se pôte fixa pe capul unui beneficiar mai nainte de a deveni cert. Acesta este mai cu sémă adevărat în materie de liberalități, care sunt făcute *intuitu personae* și care prin urmare nu pot trece pe capul heredelui beneficiarului fără să se opréscă în mod cert ună minută măcar pe capul beneficiarului pentru ochii și dragostea căruia au fost făcute. De aceia, ori care ar fi natura dreptului care formésă obiectul legatului condițional, el nu se deschide de câtă la împlinirea condițiunei. Și acesta nu numai cândă condițiunea este casuală, când nu depinde de puterea legatarului de a o împlini, dară chiar cândă este potestativă, adică cândă este în puterea legatarului de a o împlini: căci

și atunci n'are de cât s'o împlinescă, și să se deschidă dreptul său care atârnă de el, de a se deschide sau nu : căci testatorul a voit ca el, iar nu altul, și prin urmare nu heredele lui, să o împlinescă.

§ 3. „Dacă însă condițiunea este din acelea pe care pre-torul le remite, dreptul la legat se deschide îndată.“

„§ 4. Totu asemenea și cându condițiunea este imposi-bilă, căci atunci legatul este considerat ca puru.“ — § 5.

„Totu asemenea este și cându condițiunea este din acelea care nu stă în puterea legatarului de a împedica realizarea lor, ci a heredelui său a persónei în favórea căria s'a ordonat ca heredele să execute condițiunea. În tóte aceste casuri, dreptul la legat se deschide, căci condițiunea este considerată ca implinită : de exemplu *daca testatorul îmi-a pus îndatorirea să dau heredelui de ce, și heredele nu vrea să î primescă. Sau -daca mi s'a legat subt condițiunea ca să iau de nevastă pe Seia, și ea nu vrea să se căsătorescă cu mine, iarășî trebuie să decidem că dreptul la legat se deschide, căci nu stă în puterea mea de a împedica împlinirea condițiunei, ci stă în puterea altuia de a împedica realizarea ei.*“ — „§ 6. La aceleași termene, adică în aceleași rate, se va presta legatul heredelui, la care se presta legatarului însuși.“

Cându condițiunea nu atârnă numai de potestatea legatarului, ci și a heredelui său a unei terții persóne, atunci ea e considerată ca implinită în momentul ce legatarul oferă a executa partea ce i incumbă lui din obligațiunea ce face obiectul condiției. Textul țice că dreptul la legat se deschide, fără să spuie în modu precis cându, în momentul morții testatorului, ca de dreptu comunu, sau în momentul cându devine certu că legatarul oferă a face tot ce atârnă de el spre îndeplinirea condițiunei. În modul cum sunt arangiate soluțiunile date în diferitele casuri prevădute de la paragraful 2 până la paragraful 5 alu legii nóstre, aru părea că dreptul la legat se des-

chide la mórtea testatorului. Căci paragraful 5 vine după paragrafele 4 și 3, în care se prevede cazul remiterii condițiunei de pretor și cazul condițiunei imposibile, considerate ca nescrise, în care, de sigur, *dies legati cedit morte testatoris*. Dar, cred, că nu trebuie să decidem așa în cazul nostru. Căci dacă în cazul când condițiunea este pură potestativă, nu depinde adică de cât de legatar, de a o îndeplini, totuși *dies legati cedit* la împlinirea condițiunei, apoi cu atât mai multă euvântă când condițiunea nu depinde numai de legatar, ci și de o terțiã persoană, herede sau altul, nu pôte să se deschidă dreptul la legat, la mórtea testatorului, ci cel, mai euvânt în momentul când legatarul este dispus a face, întru ce-l privește, ce trebuie spre îndeplinirea condițiunei. Totuși cea ce vrea să dicã textul este că nu depinde de terțiã persoană, herede sau altul, care trebuie să coopere la îndeplinirea condițiunei, ca prin stânjinirea sa să întârșiese deschiderea dreptului la legat, să amâne *dies legati cedentis*. Atât și nimic mai mult. Nu găsesc interpretarea acésta în nici un interpret al dreptului roman. E atât de vast dreptul roman, în cât pôte să fi rămas și au rămas multe din părțile sale neexplorate. Este mai mult de cât în centrul Africe. Și mai rămâne încă mult de lucru și de ilustrare pentru mulți romaniști. E un câmp încă larg pentru investigare și raționament.

Dacă legatul constă în prestațiuni la termene fixe, mensuale sau anuale, și dacă legatarul care trăia încă la deschiderea dreptului la legat a început a primi de la herede din prestațiuni, heredele va fi obligat a continua prestațiunile succesoriului legatarului la aceleași termene și în aceleași cantități în care le servea legatarului.

§ 7. „Dacă în momentul deschiderii dreptului la legat, legatarul este *alieni juris*: legatul va fi datorit aceloră sub a căroră putere se află supus.

Și de aceia dacă legatul a fost puru, și legatarul a devenit liberu după ziua în care s'a deschis dreptul la legat, va rămânea legatul la stăpân. Daru dacă s'a legat unu dreptu de usufructu, de și legatarul a devenit *sui juris* după mórtea testatorului, însă înainte de adițiunea de hereditate, elu câștigă legatul pentru sineși.

Dies cedens are influență și pentru a determina persoana beneficiarului. De aceia dacă legatarul era *alieni juris* în momentul confecțiunei testamentului, de exemplu servu al lui Titius, dacă în momentul în care *dies cedit*, elu este totu sub stăpânirea lui Titius, totu Titius va profita de legat; dacă atunci se află trecut sub puterea lui Gaius, Gaius va profita de legat; dacă atunci e liberu, însuși elu va profita de legat. Dacă devine liberu după *dies cedens*, nu 'i va folosi întru nimic, totu stăpânul ce avea la *dies cedens* va profita de legat. De aceia dacă legatul este puru și din acelea care se deschid la mórtea testatorului, dacă legatarul este sub puterea dominicale a lui Titius, Titius va profita de legat, măcar că până la adițiunea de hereditate a devenit liberu. Dacă însă legatul este din acele a căror *dies cedit* la adițiunea de hereditate, de exemplu dacă este unu legat de usufructu, atunci, fiind că la adițiunea de hereditate legatarul este *sui juris*, elu însuși va profita de legat.

6. Paulu, Cartea 3, Comentariu asupra Scrierilor lui Sabinus.

„Ceia ce s'a legat puru, dacă în urmă s'a revocat sub condițiune, este considerat ca legat sub condițiune.“

Testatorul a ȕis: *Do lego fundum Cornelianum Gaius*, și pe urmă în același testamentu, sau într'unu codicilul conformatu prin testamentu, a ȕis: *Non do, non lego fundum Cornelianum Gaius, si navis ex Asia non venerit*. Este cam cum ar fi ȕis *ab initio*: *Do lego Gaius fundum Cornelianum Gaius si navis*

ex Asia venerit. Cu alte cuvinte revocarea sub condițiune a unui legatū purū equivalésă cu un legatū făcutū *ab initio* sub condițiunea contrariă, adică este ca cum amū avea de la începutū unū legatū condiționalū. Prin urmare *dies legati cedit* la împlinirea condițiunei contrariă condițiunei revocării.

§ 1. „Darū daca legatul este suspendatū dintr’o causă exterióră, iar nu din cauza testamentului: măcar că legatarul móre înainte de împlinirea condițiunei, vomū decide însă că e transmisū legatul moștenitorului său: De exemplu daca bărbatul a legatū unū lucru dotal unū streinū, iar soției o sumă óre-care de bani în locul lucrului dotalū; și apoi pe cândū femeia delibera relativū la alegerea dotei (adică daca trebue să céră lucrul dotalū sau suma legată) va fi murit legatariul, și femeia în urmă va fi alesū suma legată: s’a decisū că legatul trece la herede: Și acésta s’a răspunsū și de Julianū: căci în asemenea casū legatul este mai multū afectatū de o întârziere în execuțiune, de câtū de o condițiune propriū disă.—§ 2. Diua deschiderii dreptului la legatele coprinse în codicile este întocmai ca la legatele coprinse în testamentū.“

În adevărū codicilul confirmat prin testamentū este considerat în dreptul clasicū ca unū apendice alū testamentului. Iar în legislațiunea lui Justinian este considerat astfelū și codicilul neconfirmatū prin testamentū. Prin urmare e natural că dreptul la legatū coprinsū în codicilū să se deschidă în acelașū timpū în care se deschide legatul coprinsū în testamentū. Acésta n’avea trebuință să fie spusū, se subînțelegea de sine.

7. *Ulpianū, Cartea 20, Comentariū asupra Scrierilor lui Sabinus.*

„Adițiunea heredelui face întârziere la cererea legatului, nu la deschiderea dreptului la legatū.—§ 1 Prin urmare, fie că este instituitū purū, și face adițiune mai târziu, fie că este instituitū sub condițiune, și

din cauza condițiunei este împedatū de a face adițiune : legatarul este sigurū. — § 2. Darū și daca heredele instituitū nu este încă născutū, saū este in mânele inamicilorū, asemenea nu va fi vătămatū intru nimicū legatarul : din causă că ziua dreptului la legatū a sositū (căci adică dreptul la legatū s'a deschisū).“

Deschiderea dreptului la legatū este independentă de modalitățile apuse la instituțiune. De aceia instituțiunea pōte fi condițională, daca legatul este purū și simplu, elū se deschide la mōrtea testatorului, și este transmisibilū heredelui legatarului, măcar că legatarul a murit înainte implinirei condițiunei instituțiunei. Și daca testatorul a ȓisū: *Gaius heres esto, si Gaius heres non erit, Seius esto, do lego Primo fundum Cornelianum*, și pe când Gaius delibera mōre Primus, și apoi repudiasă moștenirea și acceptă Seius substituitul moștenirea, măcar că în definitivū dreptul lui Seius nu era deschisū la mōrtea legatarului, totuși legatul s'a fixatū pe capul legatarului la mōrtea heredelui, căci este purū și simplu, și heredele legatarului va putea reclama legatul de la substituitū. Și chiar daca legatul este purū în sarcina unui substituitū pupilarū, și legatarul mōre înainte morȓii pupilului, legatul după opiniunea care a prevalutū trece la moștenitorul legatarului. S'ar putea crede că nu căci s'ar putea ȓice că în definitivū substituitul pupilarū este heredele pupilului, și dreptul la moștenirea pupilului nu se deschide de cât la mōrtea aceuia despre a cărui succesiune este vorba, și că legatul este o sarcină impusă asupra moștenirei pupilului, deci, ca și instituțiunea heredelui pupilului, nu se pōte deschide de câtū la mōrtea pupilului. Darū, fiindū că testamentul tatălui este acela care coprinde și instituțiunea și substituțiunea vulgară și cea pupilară, fiind că hereditatea pupilului este unū anexū alū heredităȓii tatălui, dreptul la legate se deschide la deschiderea heredităȓii tatălui, adică la mōrtea ta-

tălu, cum o decide și Paulu în legea 1 a titlului nostru.

„§ 3. Prin urmare vomu decide, că de și legatul s'a lăsatu în sarcina unui substituitu: pe câtu timpu instituitul deliberă, de va muri legatarul nu va pierde nimicū, dacă după mórtea lui heredele instituit va repudia, căci el va transmite la heredele seū acțiunea pentru reclamarea legatului.—§ 4. Totu așa se va întâmpla și dacă legatul s'a pusū în sarcina unui substituitu pupilarū: căci și în cazul acesta legatarul va transmite legatul heredelui seū.—§ 5. Se póte însă discuta în cazul următoru: Testatorul a ăisū: *Filiul meu să fie moștenitorū, dacă nu va fi moștenitorū sau dacă va muri impuberū, Titius să fie moștenitorū și să dea în acestu din urmă casu o sută lui Seius*. Se póte discuta dacă murindū Seius, trăindū încă pupilul, va transfera legatul heredelui seū, ca cum condițiunea, care era subînțelėsă, ar fi fost pusă în modu expresu? Și e de preferatū a decide că legatul trece la moștenitorul legatarului.“

§ 6. Acestu paragrafū ilu vomu transeri mai înteu în latinește, căci redacțiua lui dă locu la dificultăți. Eacă textul după edițiunea Galisset: „Interdum aditio heredis legatis moram facit: ut pote *si forte servo manumisso, vel ei, cui servus legatus est, et ideo servo aliquid legatum sit*: nam servo legati relictis ante aditam hereditatem dies non cedit.“ Eacă traducțiunea literală: „Câte o dată adițiunea heredelui aduce întârziere legatelor: de exemplu *dacă s'a legatū ceva unui servu manumisū, sau s'a legatū ceva aceluia, cui s'a legatū servul, și prin urmare servului*: căci ăia legatului lăsatu servului nu se deschide înainte adițiunei heredității.“ Lăsatu așa textul nu însemnėsă nimicū, în vorbele tipărite cu litere mari. Eacă care ar fi sensul. Primus testator instituește pe Secundus herede, și apoi légă lui Gaius pe servul Stichus și totu lui (cui îi a legatū servul) îi légă ceva (de exemplu

dece aurei) și prin urmare servului îi lĂgă ceva. Dacă
 îi lĂgă lui Gaius, nu'i lĂgă prin urmare lui Stichus,
 dacă îi lĂgă lui Stichus, nu'i lĂgă lui Gaius, afară
 numai dacă jurisconsultul a voitĂ a Ăice cĂ testato-
 rul a voit sĂ lege și lui Gaius ceva independent de
 servul Stichus și lui Stichus ceva deosebit de ce a
 legatĂ lui Gaius, darĂ atunci *ideo* ar fi inexact, cĂci
 nu ar fi nici unĂ prin urmare, atunci ar trebui in-
 locĂ de *ideo*, sĂ citimĂ *eidem*, cum propune Cujas
 sĂ citimĂ dacă n'amĂ face de cĂt acĂstĂ corecturĂ
 (Cujas, *Note și scholii asupra InstituțiunelorĂ lui Ju-*
stinianĂ, edițiunea citatĂ, TomĂ II, finele colĂnei 946
 și inceputul colĂnei 947). Și atunci ar fi curiosĂ, cĂci
 amĂ avea douĂ legate a cĂror *dies cedat morte tes-*
tatoris, legatul fĂcutĂ lui Gaius avĂnd de object pe
 servul Stichus, și legatul fĂcutĂ totĂ lui Gaius de
 exemplu de dece, și numai unĂ legatĂ a cĂruĂ *dies*
cedat adita hereditate, legatul fĂcutĂ lui Stichus de
 alĂi dece (distinctĂ de ceĂ legatĂ lui Gaius). Și atunci
 ar fi curiosĂ ca jurisconsultul sĂ vorbĂscĂ de legate
 a cĂror deschidere sĂ se intĂrĂdiese din cauza adițiunei
 hereditĂĂii, și in exemplul al duoilea numai unul sĂ
 fie intĂrĂdiat și cele-l'alte douĂ nu. Cujas aiurea este
 de pĂrere a se face o corecțiune mai complectĂ (*Ob-*
servațiunii și Emendațiunii, Cartea XVIII, capĂ
 16, edițiunea citatĂ, TomĂ I, colĂna 809) și a se citi:
vel si cui servus legatus est et eidem servo aliquid
legatum sit. Dar atunci textul ar insemna totĂ ce
 insemnĂsĂ numai cu corecțiunea de susĂ, cĂci juris-
 consultul ar fi presupusĂ, cĂ se face mai intĂiĂ unĂ
 legatĂ de servul Stichus cuĂ-va, de exemplu lui
 Gaius, și apoi acestĂ Gaius (*vel si cui servus legatus*
aliquid legatum sit) se lĂgă ceva, de exemplu dece,
 și apoi aceluiasĂ servĂ Stichus se lĂgă ceva de exemplu
 alĂi dece (*et eidem servo aliquid legatum sit*). CĂci
 nu putemĂ Ăice, citind astfelĂ, cĂ jurisconsultul a voit
 a Ăice cĂ se lĂgă numai servului legatĂ, cĂci atunci ar

fi scrisă: *vel servo legato intuitu ejus cui servus legatus est, aliquid legatum sit*. De aceea corecțiunea cea mai bună mi se pare coregându numai pe *ideo*, și citind în locu de *ideo, eidem*. Sau dacă este vorba de a presupune că numai servului legatū i se lēgă ceva, iar nu și legatarului servului, atunci e mai corectū a face o corecțiune și mai radicală și a citi: *vel servo legato aliquid legatum sit*. Hulot în traducțiunea sa francesă nu corege nimicū în edițiunea Galisset darū traduce astfelū: *său dacă testatorul a legatū unū sclavū cuiva, în intențiunea căruī (legatarū) a legatū ceva aceluiași sclavū*, elū traduce *ideo* prin *în considerațiunea*. Aci traducerea e forțată, căci a dice că a lega servului legatarului, este totū una cu a lega legatarului servului este și inexactū în dreptū, și a face și o traducere prea forțată. Preferū darū simpla corecțiune cu simpla schimbare a lui *ideo* în *eidem*.

De ce acum legatul făcutū servului legatū lui Gaius *cedit edita hereditate*, și nu *morte testatoris*, ca și legatul care are de objectū pe servū. Căci numai la adițiunea de hereditate se pōte și care este acela care va profita de legatul făcutū servului, a căria personalitate joacă mare rolū, căci ellū plimbă legatul pe capul lui, *cum eo ambulat legatum*, și care servū pōte să facă să profite de legatū, însuși pe Gaius cui este legatū (dacă testatorul nu a alienat pe servū), sau altuia (dacă până la mōrte testatorul a alienat pe servū lui Seius) sau pe însuși elū servul, (dacă testatorul a manumisū pe Stichus între vii în urma confecțiunei testamentului) sau altui stăpānū de exemplu lui Mevius, dacă Gaius (ignorāndū existența legatului făcutū servului care era coprins într'unū codicilū descoperitū în urma testamentului) va fi alienatū pe servū lui Mevius, sau iarăși chiar servului, dacă Gaius în aceeași ignoranță a manumisū pe servū după mōrtea testatorului, darū înainte de adițiunea de hereditate. Numai la adițiune se va și, se va vedea, va deveni evidentū tōte aces-

tea, cum dice Gaius, cu expresiunile sale energice și expresive: *legati autem servo relicto dies non cedit ante aditam hereditatem, quia nec ante scire possumus, servo forte manumisso, an domino, vel cui domino legatum adquiratur: expectanda igitur aditio, quae hoc patefaciat* (Cujas, *Observațiuni*, cartea XXV, capitolul 39, ediția citată, Tomă I, colóna 1151).

În paragraful nostru 6, jurisconsultul prevede și specia în care testatorul a legat un servă prin testamentul său libertatea unui servă, și acestui servă astfel manumisă prin chiar testamentul său, prin urmare în forma legatului *per vindicationem*, îi a legat ceva. În cazul acesta atât *dies legati libertatis*, cât și *dies legati relicti servo cui libertas directo legata est, cedit adita hereditate*. Mai întâi dreptul la legatul de libertate se deschide la adăugarea de hereditate. În adevăr ar fi inutil să se deschidă înainte, de oare ce legatul *libertatis* nu este transmisibil, căci el e eminent personal, personal nu numai căci nu e din acele drepturi patrimoniale care nu sunt transmisibile, dar personal chiar în sensul de drept nepatrimonial, de unicament aferent persoanei, de și indirect pōte să producă și avantaje pecuniare. Prin urmare el nu e interes să se deschidă înaintea posibilității exercițiului său, adică înainte de a fi sigur că testamentul va produce efect, ceia ce nu se realizează de cât când avem un herede sigur, adică în momentul adăugării de hereditate. De aceea legatul făcut servului căruia i s'a legat libertatea nu se deschide de cât tot în momentul deschiderii dreptului la libertate, adică la adăugarea de hereditate, căci de s'ar deschide înainte, ar găsi pe servă aparținând heredelui, și prin urmare ar profita heredelui care nu ar putea în același timp să fie și herede și debitorul său detentor de legat al altuia.

8. Acelaşu, Cartea 24, Comentariu asupra Scrierilor lui Sabinus.

Căci de ore-ce dreptul la legatul de libertate nu se deschide înainte de adiţiunea heredităţii, s'a părut equitabil că nici dreptul la legatul făcut servului manumisă să nu se deschidă înaintea adiţiunei de hereditate; altmintrelea acestu legatu ar fi devenitu nul, dacă dreptul la densus s'ar fi deschis înainte deschiderii dreptului de libertate al legatarului. Ceia ce se întâmplă în cazul în care se leagă servului puru, iar libertatea i se légă lui subt condiţiune, şi condiţiunea se găseşte încă în suspensiune la adiţiunea heredităţii.

9. Acelaşu, Cartea 21, Comentariu asupra Scrierilor lui Sabinus.

Dacă s'a legatu unu dreptu de habitaţiune unu *filiusfamilias* sau unu servu, sunt de părere că legatul nu'lu câştigă stăpănu sau tatăl, dacă fiul sau servul va muri înainte adiţiunei heredităţii: căci, de ore-ce acestu dreptu este alipitu persoanei, cu dreptu se dice că legatul relativu la elu nu se deschide înainte adiţiunei heredităţii.

Paraphrasă. Habitaţiunea este unu dreptu personal. Elu se stinge cu persoana habitatorului. Elu este atât de personalu, în câtu cându este făcutu unei persoane *alieni juris*, de şi în realitate nu profită ea, de şi în realitate în majoritatea casurilor va profita stăpănu sau tatăl subt a căruia putere se află legatarul, daru fiind că legatarul plimbă în acestu casu legatul din persoană în persoană, dacă este alienatu sau datu în adopţiune înainte de mórtea testatorului, sau dacă devine *sui juris*, până atunci, profită elu însuşi de legatu, de aceia se ia în consideraţiune persoana proprieă a fiului său sau a servului de atunci. Fragmentele Vaticanului, § 57, decidu că în asemenea casu usufructul, şi tot așa trebuie să dicem şi de usuşi de habitaţiune, se stinge la mórtea fiului sau a servului, iar nu a stăpănuului. Ca aplicaţiune a acestui

principiū daca dreptul de habitațiune s'a legatū unui servū saū unui *filiusfamilias*, din cauza inherentei persoanei acestuia, elū nu pōte începe daca celū cărui este făcut legatul mōre înainte de a se deschide dreptul la legatū, adicā înainte de adițiune de hereditate, căci n'are pe capul cui să începā. Și legatul de usufructū, de usū, de habitațiune, se deschide la adițiunea heredității, căci elū *in facto potius quam in jure consistit*, elū nu se pōte concepe fără exercițiū, apoi până la adițiune de hereditate nici unū dreptū cuprinsū în testamentū nu se pōte exercita. Și cândū este să pōtā începe a fi exercitatū, titularul seū, servul saū filiul, este mortū, elū devine darū caducū. Și nu se pōte dice că totū stăpānul saū tatāl profitā și cândū e legatū servului saū fiului. căci cum am disū aci, personalitatea servului jōcā rolū importantū. Iacă atâtea doveđi între altele că servulū la Romāni nu este absolut unū lucru, ca animalele, ci este uā personā chiar juridicamente vorbindū.

10. *Acelașiū, Cartea 23, Comentariū asupra scrierilorū lui Sabinus.*

Cândū se face unū legatū de prestațiune anuală pentru mai mulți ani, este constantū că nu avem unū singur legatū, ci mai multe legate.

11. *Julianū, Cartea 37 a Digestelorū.*

Și puțin importā daca s'a legatū pe fie-care anū, în timpū de mai mulți ani, câte o sumă ore-care de aurei, saū că s'a legatū pentru anul d'ântēiū o mie de aurei, pentru anul d'alū douilea unū servū, pentru anul d'alū treilea o cātine ore-care de grāū.

12. *Ulpianū, cartea 23, Comentariū asupra scrierilorū lui Sabinus.*

Dreptul la acestū legatū nu se deschide uā dată pentru tot legatul, ci pentru fie care anū separatū.

§ 1. S'a întreatū daca dreptul se deschide la începutul saū la finitul fie-cărui anū? Și Labeon, și Sabinus, și Celsus, și Julianū au decisū că în tōte ca-

surile în care se lasă legate de prestațiunii anuale, deschiderea dreptului la fie-care prestațiune anuală are loc la începutul fie-cărui an.

§ 2. De unde conchide Juliană, că dacă ună asemenea legatū este făcutū unui servū, și servul devine liberū după anul înteiū său al douilea, din acelū momentū (alū câștigării libertății) va profita însuși servul, devenitū liberū, de dreptū.

§ 3. Asemenea Celsus scrie, și Juliană îl aprobă, că dreptul la acestū legatū se deschide în ziua morții testatorului, nu în ziua adiițiunei heredității, și că dacă din întâmplare hereditatea va fi acceptată după trecere de mai mulți ani, se vorū datori legatarului prestațiunile tuturilor anilorū trecuți de la mórtea testatorului.

§ 4. Darū și dacă testatorul va fi legatū *quotannis*, adică pe fie-care anū, pentru câți ani va trăi legatarul, și în cazul acesta vomū avea în vedere începutul fie-cărui anū pentru deschiderea dreptului la legatū, afară numai dacă testatorul împărțindū astfel prestațiunile, n'a înțelesū să favorisese pe herede, iar nu pe legatarū, voindū a înlesni plata heredelui (căci atunci se va putea dice că ziua deschiderii dreptului fie-căria prestațiunii din legatū va fi ziua sfârșitului anului).

§ 5. Dacă s'a legatū ceva pentru habitațiune sau pentru învățatură, sau anual, sau pe câți ani va trăi legatarul, se înțelege că prestațiunile anuale sunt datorite anualū la termenele la care sunt datorite chiriile ce plătește legatarul pentru habitațiune, sau honorariile ce prestésă elū pentru învățatură.

§ 6. În cele după urmă Pomponiū scrie că totū una este ori că testatorul a disū făcendū legatul că légă pe fie-care anū, sau pentru câți ani, va trăi legatarul, sau pe fie-care lună, sau pe câte luni va trăi legatarul. Și eū mă unescū cu părerea lui Pompo-

nus. Prin consecvență totu așa trebuie să decidem dacă testatorul a legat *anual* atâția aurei.

§. 7. Dacă unu servu în genere este legat cuiva și legatarul va muri înainte de a vindica legatul, el transferă legatul heredelui său.

§ 8. Dacă s'a legat lui Titius ast-felū : Iti legu servul ce va alege Seius, și Seius va muri după ce va fi făcut alegerea, Titius va putea să revendice servul alesu, acțiunea fiindu'i lui o dată câștigată prin alegere.

13 Pomponiū, *Cartea 6, Comentariū asupra Scrierilor lui Sabinus*

Legatul făcutu ast-felū : Daū legu cutăruia, fie că se va fi făcutu fie că nu se va fi făcutu cutare lucru, nu este transmisibilu heredelui de câtu dacă în viața legatarului se va fi întâmplatu unul din cele două casuri : căci cauza în virtutea căria se datorește trebuie în tot-d'auna să precēdă, iar nu se va datori în orice casu legatul, fiind că este siguru că unu din două casuri se va întâmpla. Căci și legatul făcutu ast-felū : *herede al meu dă cutăruia cându vei muri*, este siguru că e datoritu ; și cu toate acestea nu trece la heredele legatarului, dacă legatarul mōre în viața heredelui

14. Ulpianū, *Cartea 24, Comentariū asupra Scrierilor lui Sabinus.*

„Dacă s'a legat cuiva usufructul unui lucru, sau de ce, după cum va alege legatarul, pentru deschiderea dreptului la legat vomu avea în vedere și mōrtea testatorului, și adițiunea de hereditate, mōrtea testatorului pentru de ce, și adițiunea de hereditate pentru usufructu. Căci de și dreptul de a alege este alu legatarului, cu toate acestea nu este încă locu la alegere, de ore-ce presupunemū saū că testatorul nu este încă mortu, saū că de și este mortu, nu s'a făcutu încă adițiune de hereditate.“

§ 1. „De aceia întrēbă Julianū, dacă legatarul mōre după mōrtea testatorului, dacă se transferă heredelui

legatul de dece? Și în cartea trei-deci și șapte a Digestelor scrie că se poate dice că e transferat legatul de dece. Julianu aduce în susținerea părerii sale argumentul următoru : În cazul în care testatorul a legat ast-felū : Legu Seiei dece, sau daca va naște, fondul cūtare, și Seia mōre după testatoru darū înainte de a naște, ea va transmite legatul de dece heredelū sēū, dice Julianu (și aci este unū casū analogū).“

Testatorul institue pe Primus moștenitorū și lēgā lui Gaius dece sau usufructul fondului Cornelianū, pe care dintr'ēnsele va alege legatarul. Mōre Gaius înaintea adițiunei heredității, dar după mōrtea testatorului. Questiuinea este daca heredele va putea cere dece, căci electiunea nu se poate face de cât după ce ambele legate se deschidū, și legatul usufructului nu se deschide de cât la adițiunea de hereditate, și atunci legatarul fiind mort, legatul de usufructū a devenit caducū. Cu tōte acestea cu drept cuvēntū respunde jurisconsultul că daca legatarul nu mai are optiunea, căci ca să alēgā trebuia să se deschidā și legatul de usufructū, care însă nu s'a deschisū căci a devenit caducū, acesta nu va să dicā că heredele legatarului nu va putea cere dece, căci ceia ce a perdut legatarul e alegerea, daca era mai avantajos usufructul. Dar acesta nu va să dicā că s'a stinsū legatul pentru dece.

Papinianū însă în legea 25, principium, acelașu titlu, decide contrariul : „Cum *illud aut illud* legetur, enumeratio plurium rerum disjunctivo modo comprehensā, plura legata non facit. Nec aliud probari poterit, si pure fundum alterum, vel alterum sub conditione legaverit : nam pendente conditione, non erit electio : nec si moriatur, ad heredem transisse legatum videbitur.—Când se lēgā *cutare sau cutare lucrū*, enunerațiunea mai multor lucruri în modū alternativū nu face ca să fie mai multe legate. Și nu

se p^ote decide altmintrelea în cazul în care un^u fond^u s'a legat pur^u sa^u altul sub condi^{ti}une : căci în timpul pendent^ei condi^{ti}unei nu este elec^{ti}une : și nici dacă va muri legatarul (*pendente conditione*) nu va transmite legatul heredelui s^eu. "

Aci pozitiv^u Papinian^u decide că în cas^u de legat alternativ^u, dacă legatarul m^ore înainte de *dies cedit* al ambelor legate, legatarul nu transmite nimic heredelui. Căci, dice Papinian, nu sunt mai multe legate pentru că sunt mai multe obiecte în legat^u, căci ele sunt datorite alternativ^u, aici nu e de cât un^u singur^u legat, legatul de elec^{ti}une între cele două lucruri; care elec^{ti}une nu se p^ote face de cât când^u se va deschide dreptul la legat pentru ambele obiecte. și pentru legatul pur^u și pentru legatul condi^{ti}onal. Cu alte cuvinte Papinian consideră acest legat ca un legat de op^{ti}une, ca când testatorul ar fi zis^u *do lego Gaius optionem equi*. Dacă Gaius m^ore mai înainte de a face op^{ti}unea, legatul se stinge, op^{ti}unea nu trece la moștenitor^u (§ 23 *De legatis* din Instit. lui Justinian).

Dar se înșeală marele Papinian. Alta e legatul un^u lucru în genere din care are facultate de a alege legatarul, el nu p^ote avea de cât un obiect, acela pe care îl va alege legatarul, și prin urmare se înțelege că dacă legatarul căruia singur s'a legat op^{ti}unea nu va alege, legatul să se stingă. Și alta e legatul alternativ^u av^{ând} de obiect două lucruri d'între care să al^egă legatarul. Aci, să ne ierte Paninian, sunt două lucruri în legat, iar nu unul, două lucruri determinate din care p^ote să al^egă legatarul, două lucruri nu din acelaș^u gen^u, două lucruri determinate și distincte, și precum un lucru p^ote peri și cel-l'alt să rămăie debit, ca în t^ote obliga^{ti}ile alternative, asemenea dreptul relativ^u la unul p^ote să subsiste, cu t^ote că dreptul relativ^u la altul p^ote să se stingă. Și să nu ni se obiecte că este un singur^u legat, e un legat cu două obiecte datorite în deosebite moduri, nu elec^{ti}unea face obiectul legatului, ci unul din lu-

cruri pe care îl va alege legatarul. Și dacă alegerea nu mai poate să fie pentru că saū unul din lucruri a perit, saū legatul relativū la el a devenit caducū, această nu împedecă ca legatul relativū la cel-l'alt, singur rēmas datorit, să se fi născut, să trăiască, și să fie executabil. De aceea Ulpian avea dreptate, iar nu Papinian. Cujas caută să împace pe Ulpian cu Papinian. Elū dice: Ulpian nu putea decide altmintrelea. Legatul usufructuāri nu se putea naște înaintea adițiunei de hereditate, a murit legatarul înainte, nu s'a născut. El nu putea începe pe capul heredeluī legataruluī, căci e unū legat personal care se stinge cu mórtea titularuluī seū. Prin urmare de óre-ce legatul de usufruct nu se putea naște de cât trăind legatarul la deschiderea lui, la adițiunea de hereditate, de óre-ce elū nu putea fi început și exercitat de heredele lui, căci usufructul nu e transmisibil heredeluī usufructuaruluī, rezultă de aci că nu s'a născut nici se putea naște, și prin urmare rămāne singurū legatul de deces născut și transmisibil heredeluī usufructuaruluī, electiunea nu s'a născut, și a murit prin neputința nașterii legatuluī de usufruct. Pe când legatul fonduluī făcut sub condițiune se putea naște efectivū, cu efect și posibil a fi exercitat de heredele legataruluī, căci nu e un legat al unuī obiect, intransmisibil de fel heredeluī beneficiaruluī, decī el putēndu-se naște, trebuia să se aștepte nașterea lui, ca să se pótă face electiunea între el, ne născut dar posibil de născut căci era posibil de exercitat de către heredele beneficiaruluī, și între cel născut deja, dar născut neviabil din causa electiunei. Tótă această argumentațiā pótă să fie fórte ingeniosă, fórte subtilă, și ne-am dat osteneala de a o pune mai în relief, căci nu este destul de în relief pusă de Cujas, dar e o pură subtilitate. În adevērū, legatul condițional al fonduluī datorit subt alternativă, dacă nu s'a născut, dar se putea naște *vivo legatario*. Tot așa și legatul de usufruct

datorit în mod alternativ dacă nu s'a născut, dar se putea naște *vivo legatario*, și dacă se năștea, era să fie exercitat cât e natura lui, cât e durata naturală a usufructului. Și dacă legatarul se simțea slab la adițiunea de hereditate, ca să nu se păcălescă putea alege de ce. Ce face acésta, cum un legat de două obiecte, din care unul se stinge din o causă óre-care, sau nu se póte naște din o causă óre-care, să nu subsiste asupra celui-l'alt, sau să nu se nască din causa celui-l'alt. Nu, evident că Ulpian și Papinian erau de păreri deosebite. Voet nici nu vede posibilitate de îndoială. El dice: Papinian nu dice că legatul relativ la lucrul legat puru s'a stinsu, s'a stinsu electiunea, nu legatul, legatul subsistă cum dice și Ulpian. Să ne ierte Voet. Papinian dice claru că legatul întregu se stinge, că nu trece la herede, nu dice că nu trece electiunea, ci legatul, prin urmare nici lucrul legat puru nu e datorit. Voet nu vede dificultatea, Cujas o vede și o subtilisésă. Dificultatea există, și nu póte fi nici neglesă, nici subtilisată. Și nu póte fi rațional resolută de cât admitënd diversitatea de păreri între Papinian și Ulpian. (Compară Cujas, *Comentariul* asupra acesteï legi, în volumul 4 al edițiunei citate, colónele 1310—1316, și Voet *Comentarius ad Pandectas*, edițiunea din Paris din 1829, în 4 volume, volumul III, paginile 538 și 539.)

§ 3. „Si dies legati cesserit, deinde legatarius in jus alienum pervenit: ipsi potius debetur legatum, in cuius ipse jus parvenit, transeunt enim cum eo, quae ei debebantur; sed, si sub conditione fuerit legatum, non transit, sed expectabit conditionem: eique acquiretur, cuius juris erit conditionis existentis tempore; quod si sui juris fuerit eo tempore, sibi potius acquiret.—Dacă ziua deschiderii legatului sosește, și apoi legatarul cade sub puterea altuia, legatul va aparține de preferență aceluia sub a cărui putere a cădut, căci împreună cu cel cădut trecu la

celu sub care a cădut și tôte drepturile datorite lui; dar, daca legatul a fost făcut subt condițiune, se va câștiga pentru acela subt a căruia putere legatarul va fi in momentul împlinirii condițiunii; iar daca legatarul in acelü momentü va fi *sui juris*, pentru elü de preferență legatul va fi câștigat.

Eacă specia. Primus institue moștenitor pe Secundus și légă fondul Cornelian lui Tertius. Móre Primus, se deschide dreptul la legat la mórtea lui in favoera lui Tertius. După aceia Tertius cade sub puterea paternă, prin adrogațiune de exemplu, a lui Quartus. Impreună cu tötă averea lui, dreptul la legat ne executat încă de și născut in momentul *diei cessionis* pe capul lui Tertius, trece pe capul lui Quartus adrogatorul. El va putea intenta acțiunea *ex testamento*, sau revendicarea pentru a cere legatul, căci, cum dice Ulpian, tötă averea legatarului împreună cu legatul datorit lui trece asupra aceluia subt a căruia putere trece legatarul. Daca însă legatul a fost făcut subt condițiune, și, in momentul împlinirii condițiunii, legatarul se află cădut subt putere paternă, legatul va fi cerut de exercitatorul puterii paterne; daca in momentul împlinirii condițiunii, legatarul va fi *sui juris*, legatul va fi cerut de elü, fie că elü a fost tot-d'auna *sui juris*, din momentul confecțiunii testamentului până la împlinirea condițiunii, fie că in momentul facerii testamentului și chiar la mórtea testatorului era *sui juris*, in urma morții a devenit *alieni juris*, și in urmă inaintea împlinirii condițiunii, când *dies legati cedit* a redevenit *sui juris*. Daca din contră in momentul împlinirii condițiunii era *alieni juris*, legatul se va câștiga de cel ce'lü avea atunci subt puterea sa, și daca in urmă a eșit de subt puterea lui, legatul rămâne la fostul exercitator al puterii paterne, ca bine și definitiv câștigat. Celü câștigat inainte trece la câștigătorul puterii paterne ca tôte bunurile devenitului fiü de familiă. Pe când cel câștigat de *paterfamilias*,

rămâne la el, după ce *filiusfamilias* prin care s'a câștigat a redevenit *paterfamilias* prin eșire de sub putere paternă.

15. Ulpianū, *Cartea 5 a Disputațiunelorū.*

„Daca cine-va a lăsat unū fideicomisū unorū *filiū familias sub condițiunea că vor fi sui juris la mórtea tatălui lorū* ; și vorū fi devenit *sui juris* nu prin mórtea tatălui lorū, ci prin emancipațiune, nu e îndoială că fideicomisul le este datorit ; și că *dies* a acestui legat care trebuia *cedere* la mórtea tatălui lorū, *cessit* la emancipațiunea lorū.“

Primus a instituit pe Secundus moștenitor și l'a rugat să dea fondul Cornelian lui Tertijs și Quartus care se găsesc sub putere paternă, *daca la mórtea tatălui lor vor fi sui juris*. În adevăr se póte întâmpla ca tatăl lorū să i dea în adopțiune, și atunci să nu fie la mórtea tatălui lorū natural *sui juris*, ci sub puterea paternă a adoptatorului, și testatorul a voit ca ei să profite de hereditate, nu altul prin ei. Tatăl lorū natural ii a emancipat înainte de a muri, în cât ei sunt *sui juris* înainte de mórtea tatălui lorū natural, și în alt mod de cât prin mórtea tatălui lorū natural. Jurisconsultul se întreabă óre fideicomisul este datorit ? Nu se póte dice că condițiunea nu s'a împlinit, căci fideicomisarii aū devenit *sui juris* nu prin mórtea tatălui lor ci prin emancipațiune ? Nu, respunde cu drept cuvânt jurisconsultul, ceia ce a voit testatorul este ca fideicomisarii să profite ei de fideicomisū, iar nu altul prin ei; apoi de óre-ce sunt emancipați, ei vorū profita, și prin urmare daca după mórtea testatorului, tatălui lor ii va emancipa, *dies* al fideicomisului se va deschide în momentul emancipării, înainte de mórtea tatălui lorū, care este inutil să o mai așteptămū. Căci, cum dice Cujas, trebuie să ne uitămū aci la scopul testatorului, iar nu la modul cum se ajunge la acest scopū. Scopul a fost să fie fideicomisarii *sui juris*, ca să profite ei. Mo-

dul puțin importă că aū devenit *sui juris*, prin mórte saū emancipațiune.

16. Julianū, *Cartea 33 a Digestelorū.*

Principium.—„Cum ita legatum est, *Stichum*, vel quod ex *Pamphila* natum erit, heres meus dato: non ante dies legati ejus cedit, quam aliquid ex *Pamphila* natum erit, aut certum fuerit, nasci non posse.—Daca s'a legat in chipul următor: *Herede al meu dă pe Stichus saū ceia ce va naște Pamphila*: dreptul la acest legat nu se va deschide (*dies legati non cedit*) înainte ca să se fi născut ceva din *Pamphila*, saū să fi devenit certū că nu se mai póte naște nimic din ea.”

Primus institue moștenitor pe Secundus și 'i ordonă sub forma legatului *per damnationem* de a da lui Tertius servul Stichus saū servul ce se va naște din Pamphila. Eacă un legatū alternativū care are ca obiect unū lucru certū existent și altul fiitor. Când se deschide dreptul la legat? Jurisconsultul Julian ȃice: la nașterea Pamphilei saū la lepădarea ei. Prin urmare consecuența ar fi că daca înainte de nașterea saū lepădarea Pamphilei ar muri Tertius, legatul s'ar stinge, căci legatarul ar muri înaintea deschiderii dreptului la legat, înainte de *dies cessionis legati*, și că moștenitorul lui Tertius nu va putea cere pe Stichus. Daca ar fi acésta părerea lui Julian, atunci el ar fi de părere contrariă cu părerea ce 'i pune în gură Ulpian în legea 14 § 1, în care Ulpian ȃice că el și cu Julian sunt de părere că daca s'a legat Seiei ȃece saū de va naște fondul cutare, și a murit înainte de a naște, legatul pentru fondū nu s'a născut, dar legatul pentru ȃece s'a născut la mórtea testatorului, și Seia il va transmite heredelui său care, daca nu va mai putea alege între fond și ȃece, va putea cere însă ȃece. Și să nu ni se ȃică că în legea 14 § 1 e vorba de unū legat alternativ cu electiunea pentru legatar, pe când în legea 16 principium e vorba de un

legat alternativ cu elecțiunea pentru herede, căci acesta nu poate influența întru nimic relativ la transmisibilitatea dreptului la legat heredelui legatarului. El nu crede că Julian se contradice, și sunt de părere împreună cu Voet că tot ce a voit să dică Julian este că trebuie să așteptăm până la nașterea sa, lepădarea Pamfilei ca să știm ce va fi datorit, că presupunând că legatarul e în viață, el nu poate dice heredelui dămii pe Stichus, căci heredele care are alegerea îi poate răspunde, așteptă să nască Pamfila, căci poate va naște unu servu care să'mi convie mai bine să'ți dau, și eș am alegerea. Dar acesta nu va să dică că dacă legatarul va muri înainte de naștere sa de lepădare, legatul se stinge și pentru Stichus. În asemenea casu se va întâmpla ceia ce se întâmplă când din două lucruri datorite sub alternativă, unul piere, obligația se reduce la celu-l'alt, pe care debitorul e dator să'l prestese, neputând dice că a fost privat de dreptul de a alege printr'acesta. Tot așa se va întâmpla și în casul în care Pamphila va lepăda, saș va muri înainte de a naște, atunci se verifică că obligația heredelui n'a avut de cât un obiect, pe Stichus care e datorit. Tot așa se va întâmpla și în casul în care legatarul va muri înainte de nașterea Pamphilei. Legatul pentru partul fiitor devine caduc. Elu nu mai are de obiect de cât pe Stichus, obiect certu și existentu, al căruia *dies* s'a deschis la mórtea legatarului care atunci era în viață. Heredele va fi dator a'lü da pe acesta. În adevëru nu numai Julian în textul nostru nu dice că dacă legatarul móre înaintea nașterii Pamphilei, legatul se stinge de tot, și heredele legatarului nu va putea cere nimic heredelui, dar, de ar dice acesta, ar fi contradicere cu ceia ce'i pune Ulpian în gură în legea 14 § 1, în care speța e absolut simillă, și acolo e alternativă și acolo alegerea e lăsată heredelui, și totuși, dacă înainte de împlinirea condiției lucrului legat sub

alternativă, legatarul móre, heredele e dator să dea cel-l'alt object legat purü de și face parte din alternativă. Cujas, de sigur, e de părere contrariă, căci elü nu vede deosebire de vedere între Papinian din legea 25; și Ulpian și Julian din legea 14 principium și § 1, și prin urmare nici între Papinian din legea 25 și Julian din legea 16 princ. (Veđi Voet, op. cit. T. III, pag. 539 și Cujas, op. cit. T. III, colónele 1110 și 1111 și T. IV, colóna 1312).

§ 1. „Daca legându-se unü servü, mai nainte de a se face adițiunea heredității aceluia care a legat servul, s'a legat de către altul aceluï servü unü dreptü de usufructü și se face adițiune mai înteiü a heredității aceluia care a legat usufructul: nu e nici unü cuvëntü ca să credemü că dreptul la legatul de usufruct se deschide înainte de a se face adițiunea și a heredității din care face parte servul legatü: de óre-ce pentru moment acéstă hereditate nu póte căștiga nimic, și de óre-ce daca va muri servul în intervalul celor douë adițiuni de hereditate legatul se stinge. De aceia făcându-se adițiune și a heredității din care face parte servul legat, usufructul va aparține aceluia cui s'a legat servul.“

§ 2. „Daca însă servul căruia s'a legat usufructul n'a fost și elü legatü, vomü decide că usufructul aparține heredității din care face parte servul, pentru cuvëntul că dreptul la legatul de usufructü nu s'a deschisü înainte de adițiunea acesteï heredități.“

Primus institue moștenitorü pe Gaius, și légă pe servul sëü Stichus lui Mevius. Secundus face și elü unü testamentü, institue moștenitorü pe Titius și légă usufructul fondului, sëü Cornelian lui Stichus. Móre mai înteiü Primus și, pe când deliberésă Mevius, móre și Secundus. Titius moștenitorul lui Secundus acceptă moștenirea lui Secundus pe când încă tot deliberă Gaius. E questiunea de a se ști daca legatul de usufruct făcut lui Stichus s'a deschis la adițiunea here-

dității lui Secundus, căci legatul de uzufruct se deschide la adățiunea heredității de către heredele defunctului care în testamentul său a făcut și instituțiunea și legatul de uzufruct. Jurisconsultul dice că nu, căci inutil s'ar deschide legatul de uzufruct, căci n'are cine să'lă exercite, și uzufructul constă mai mult în fapt de cât în drept, și s'ar putea stinge prin două ani de neusă, dacă s'ar deschide. De aceea se va aștepta să facă adățiune și Gaius a heredității lui Primus, pentru ca Mevius cui s'a legat servul Stichus, să pătă începe a exercita uzufructul ce s'a legat lui Stichus. Cu alte cuvinte cândă uzufructul este legat unui servă care face parte dintr'o hereditate jacentă, legatul de uzufruct nu se deschide la adățiunea de hereditate a testatorului care a legat uzufructul, ci la adățiunea de hereditate a testatorului din a cărui hereditate face parte servul legat.

A doua hypothesă. Primus institue moștenitor pe Gaius asupra averei sale din care face parte și servul Stichus. Secundus institue moștenitoră pe Titius și légă uzufructul fondului Cornelian lui Stichus. Titius face adățiune de hereditate înainte de Gaius. Legatul de uzufructă făcut lui Stichus, servul din hereditatea lui Primus, nu se va deschide de cât tocmai la adățiunea de hereditate a lui Primus, tot pentru cuvântul de mai susă, căci până la adățiunea de hereditate de către Gaius moștenitorul lui Primus, nu este încă herede pentru care să se căștigue dreptul de uzufruct, care este inutil a se deschide mai înainte de a putea fi exercitat, și de a exista ună stăpănă pentru care să pătă fi exercitat, și Gaius nu devine stăpănă al lui Stichus, de cât devenind herede, și nu devine herede de cât după ce face adățiune de hereditate.

17. Acelașă (Cartea 36 a Digestelor).

„Când se légă ceva unui servă legatū, dreptul la le-

gatul făcut servului nu se deschide la mórtea testatorului, ci la adiþiunea de hereditate: și de aceea regula catoniană nu împiedică ca legatul să fie datorit servului manumisă: căci și de ar muri testatorul imediat, n'ar concura asupra aceiași persoane și emolumentul legatului și obligaþiunea de a presta legatul. Este întocmai în acest casă ca în cazul în care instituindu-se fiul herede, s'a legat tatălui său, căci de și ar muri imediat testatorul, póte fiul emancipat să facă adiþiunea de hereditate și să datoréscă legatul tatălui."

Paraphrase. Primus institue moștenitor pe Secundus prin testamentul său din 1 Ianuarie, légă pe servul său Stichus lui Tertius și légă lui Stichus fondul Cornelian. Primus manumite pe Stichus la 1 Martie și móre la 1 Aprilie. La 1 Iunie heredele Secundus face adiþiunea heredităþii. Legatul este valabil, pentru că regula Catoniană nu se aplică, căci dreptul la legatul făcut servului se deschide la adiþiunea heredităþii, adică la 1 Iunie, epocă la care Stichus este liber, prin urmare Primus va datori fondul Cornelian lui Stichus omă liber, nu va concura pe capul său calitatea de creditor și de debitor. Așa ar fi fost dacă dreptul la legat s'ar deschide la mórtea testatorului, ceia ce se întâmplă când legatul e făcut servului, fără să fi fost servul legat altuia, căci atunci s'ar aplica regula Catoniană și s'ar considera testatorul ca mort la 1 Ianuarie, epocă când heredele Secundus ar fi proprietar al servului Stichus și prin urmare își ar datori lui legatul. În specia noastră chiar dacă Stichus n'ar fi manumisă de testator în urma confecþiunii testamentului, totuși legatul ar fi valabil, căci legatul deschidându-se la adiþiunea de hereditate, Stichus este al legatarului Tertius și prin urmare va câștiga pentru el Tertius fondul Cornelian.

În cazul nostru dice Julian se întâmplă ca în cazul în care Primus institue herede pe Secundus fiu sub

puterea paternă a lui Tertius și lăgă lui Tertius fondul Cornelian, căci nimic nu împedecă pe Tertius să emancipe pe Secundus înainte de a i da ordinu de a face adițiunea heredității, și atunci el, daca va accepta hereditatea, va căștiga hereditatea pentru el personă *sui juris*, și va putea datori fondul Cornelian tatălui său sub a căru putere paternă nu se mai afla în momentul adițiunei de hereditate.

Acésta o decide și Gaius în Instituțiunile sale, Comentariul II § 245 unde dice: „Vice-versa, este constant că se pôte face unu legat aceluia ce are sub puterea sa (paternă sau dominicală) pe heredele instituit. Afară numai că daca exercitatorul puterii va fi devenit herede prin adițiunea de hereditate a celui supus autorității sale, legatul se va stinge, căci nu pôte cine-va să și datorască sieși unu legat. Daca însă fiul va fi emancipatū, or servul va fi manumisū sau alienat, și va deveni elū însuși herede sau va face pe altul herede, legatul va fi datoritū.“

Acésta o mai decide și Justinianū în Instituțiunile sale, Cartea II § 33 în care dice: „Vice-versa instituindu-se herede servul altuia, nu e îndoială că se pôte valabil lega chiar și în mod necondițional stăpânului heredelui instituit. Căci și daca ar muri testatorul imediat după facerea testamentului, totuși dreptul la legat nu se deschide de sigur în favórea aceluia ce este herede, de óre-ce hereditatea este separată de legatū, și se pôte că prin acelu servū altul să devie moștenitor, daca înainte de a i se da ordinu de a face adițiune de hereditate, servul va fi alienat altuia, sau se pôte ca să fie manumisū și să devie atunci însuși herede: casurī în care legatul este valabilū.“

Nu este totū așa în cazul în care legatul se face aceluia ce se află sub puterea aceluia pe care îl instituimū herede.

În cazul acesta, Gaius, în Instituțiunile sale, Com.

II § 244, ne spune că questiunea era gravă controversată între jurişconsulţi. Servius Sulpicius era de părere că legatul era valabil în toate casele, dară că legatul se va stinge dacă în momentul în care se deschide dreptul la legat, legatarul se află tot sub puterea heredelui instituit. Şi prin urmare fie că legatul este pură şi legatarul va înceta de a mai fi sub puterea heredelui pe când testatorul este încă în viaţă, fie că legatul este condiţional şi eşirea de sub putere va avea loc înaintea de împlinirea condiţiunii, legatul va fi datorit. După cum vedem Servius Sulpicius nu ţine complită de regula Catoniană. Sabinus şi Cassius, din contră, ne spune Gaius, ţină complită de regula Catoniană şi de aceea distingă între legatul pură şi legatul condiţional. Dacă legatul este pură el este nulă, căci măcar că s'ar putea întâmpla ca în timpul vieţii testatorului legatarul să nu mai fie sub puterea heredelui, însă fiind că regula Catoniană decide că legatul care e nulă dacă testatorul móre imediat după facerea legatului, nulă rămâne, căci ar fi absurdă a decide altmintrelea, chiar dacă mai trăind testatorul s'ar putea să se întâmple ună eveniment care să'l facă valabil, de aceea, din cauza acestei regule Catoniane, legatul trebuie să fie considerat ca nulă *ab initio* şi ne susceptibil de a învia. Dacă însă legatul este condiţional, fiind că regula Catoniană nu se aplică la legatele condiţionale, şi fiind că dreptul la legatul condiţional se deschide la împlinirea condiţiunii, legatul este valabil *ab initio* şi îşi va produce efectul dacă până la împlinirea condiţiunii legatarul va înceta de a mai fi sub puterea instituitului. Proculianii din contră, ne spune Gaius, erau de părere că legatul este nulă în toate casele, şi dacă este pură şi dacă este condiţional, căci nu putemă datori nici pură nici condiţional acelaia ce este sub puterea noastră. Este curiosă că Proculianii care obicinuittă dau soluţiu-

nile cele mai raționale, cele mai equitabile, cele mai depărtate de rigórea și de strictetea principiilor, aci să fi datú o soluțiune și neequitabile și depărtată chiar de principiile cele mai stricte ale dreptului. În adevărú dreptul la legatul condițional se deschide la împlinirea condițiunei, prin urmare atunci se știe cine are să fie debitor, cine are să fie creditorú, și prin urmare dacă la acea epocă legatarul nu mai este sub puterea heredelui, heredele îi va putea fórté bine dátori legatul.

Opiniunea care a prevalut este opiniunea lui Sabinus și a lui Cassius, după cum acesta se constată din paragraful 32 alú Cărții a II a Instituțiunelor lui Justinian care se exprimă ast-fel : „*Esté questiune* dacă putemú lega servului heredelui. *Si este constant* că într'un mod purú nu se póte lega în mod valabil, și nu va fi de nici un folosú dacă legatarul va eși de sub puterea testatorului în timpul vieții sale, căci legatul care ar fi fost nulú, dacă testatorul ar fi murit îndată după facerea testamentului, nu trebuie să devie validú, pentru că testatorul a trăit mai mult timp după facerea testamentului. Iar legatul făcut sub condițiune este valabil, și el își va produce efectul, dacă legatarul nu va mai fi sub puterea heredelui, în momentul deschiderii dreptului la legat.“ Este de observat că Justinian după ce șice *este questiune*, apoi șice *este constant*. Acesta provine din cauză că partea primă a paragrafului, și expresiunea *quaeritur* a imprumutat'o din Gaius, iar vorba *constant* o spune de la sine, exprimând opiniunea ce prevalusse, ce era constantă în timpul său.

18. Acelașú, Cartea 37 a Digestelor.

„Acela căruia s'a legat sub condițiunea *când va avea copii*, dacă va muri lăsându pe soția sa însărcinată, este considerat că a murit cu condițiunea împlinită, și legatul va fi valabil : dacă bine înțeles se va naște în urmă unú postumú.“

Paraphrase. Primus institue moștenitor pe Secundus și lĂgă lui Tertius de ce mii sub condițiunea cĂ va avea copii. Legatul condițional se stinge, dacă legatarul mĂre înainte de Ăndepinirea condițiunei. Legatarul Tertius mĂre fĂrĂ sĂ aibĂ copii nĂscuți pĂnĂ la mĂrtea sa, dar lĂsĂnd pe soția ĂnsĂrcinată. S'ar putea decide, *stricto sensu*, cĂ a murit fĂrĂ sĂ ĂndepinĂnescĂ condițiunea. Dar din partea lui a fĂcut tot ce a putut spre Ăndepinirea condițiunei. De la elĂ ca tatĂ nu depinde de cĂt concepțiunea. El a conceput și apoi a murit. Restul nu mĂi atĂrnĂ de sine. Prin urmare din partea lui se pĂte dice cĂ a murit Ăndepinind condițiunea. DecĂ dacĂ dupĂ mĂrtea lui soția lui va naște un copil viĂ, dreptul la legat se deschide Ăn favĂrea heredelui lui Tertius, adicĂ a postumului, iar dacĂ acesta va fi exheredat Ăn favĂrea heredelui instituit de Tertius.

19. AcelașĂ, Cartea 70 a Digestelor.

„Dacă s'a legat fĂrĂ termenĂ ast-fel: Moștenitorule al meĂ, sĂ dai soției mele penum (adicĂ de mĂncare și de bĂnt), dar dacĂ nu'i vei da, sĂ'i dai o sutĂ. In specie e Ăn singur legat, legatul de o sutĂ, care se pĂte cere ĂndatĂ. AtĂta numĂi cĂ dacĂ heredele dĂ Ănainte de *litiscontestațiune* penus, e liberat de obligația de a da o sutĂ.“ In specie nu sunt douĂ legate, ci unul, legatul de o sutĂ. In cĂt acțiunea nu se pĂte face de cĂt pentru o sutĂ. Nu se pĂte cere prin acțiune penus. Se pĂte face ĂnsĂ somațiune de a se da penus, și dacĂ nu se va da, atunci se pĂte cere prin acțiune o sutĂ și numĂi o sutĂ, nu Ăn mod alternativ penus sau o sutĂ. Dar heredele e liber pĂnĂ la *litiscontestatio* chiar dupĂ punerea Ăn ĂntĂrziere sĂ dea penus, și atunci e liberat, magistratul nu va mĂi acorda legatarului acțiune pentru o sutĂ.

§ 1. „Dar dacĂ s'a scrisĂ ast-fel, *dacă nu vei da penus* pĂnĂ la calendele lunei cutĂrii, sĂ dai o sutĂ, iarĂși avemĂ unĂ singur legat, dar condițional. In ca-

sul acesta *penus* nu mai p^ote fi cerut nici măcar prin somațiune. Ci trebuie ca legatarul să aștepte termenul și dacă până la împlinirea lui heredele nu i va da benevol *penus*, atunci fără punere în întârziere de a i da *penus*, legatarul are dreptul a cere prin acțiune o sută, și heredele nu se mai p^ote libera până la litiscontestațiune dând *penus*; de îndată ce la împlinirea termenului *penus* nu a fost dat, acțiunea naște pentru o sută, și dacă la împlinirea termenului soția legatară e m^ortă, legatul se stinge, el nu trece la moștenitorul ei, căci în cazul acesta legatul e condițional, și legatul condițional se stinge dacă, la împlinirea condițiunei când se deschide dreptul la legat, legatarul e mort. În cazul precedent legatul e pur, prin urmare dreptul la legat se deschide la m^ortea testatorului. Și prin urmare dacă soția după ce va fi pusă în întârziere pe herede de a i da *penus*, va muri, moștenitorul ei va putea intenta acțiunea pentru o sută.

§ 2. „Când s'a pusă în sarcina unui legatar condițional un fideicomis, este ca când s'ar fi pusă un legat pur în sarcina unui herede instituit sub condițiune.” Adică legatul condițional în cazul înteiu nu face ca fideicomisul să nu fie pur, precum instituțiunea condițională în cazul al duoilea nu face ca legatul să nu fie pur. Prin urmare și fideicomisul în cazul înteiu și legatul în cazul al duoilea este transmisibil heredelui dacă fideicomisarul m^ore înainte îndeplinirei condițiunei legatului în cazul înteiu, dacă legatarul m^ore înainte îndeplinirei condițiunei instituțiunei în cazul al duoilea. Cu drept cuv^ont vorbește jurisconsultul în cazul înteiu de un *fideicomis* iar nu de un *legat* pur în sarcina legatarului condițional, căci legat nu se p^ote pune în sarcina unui legatar (Gaius, *Instituțiuni*, *Com. II § 271*).

§§ 3 și 4. „Dacă s'a legat debitorului ceia ce elu datorește sub condițiune, legatul este pur: prin urmare se va putea intenta imediat acțiune contra he-

redelui ca să procure liberațiune, și dacă legatarul móre înainte de îndeplinirea condițiunei dar după mórtea testatorului, el transmite acțiunea sa moștenitorului său — Tot așa trebuie să decidem dacă ceia ce debitorul meu îmi datorește sub condițiune voiú lega unei alte persóne, adică altuia de cât însuși debitorului meu“.

Primus face testament la 1 Ianuarie, institue moștenitorú pe Secundus și légă lui Tertius ceia ce Tertius îi datorește sub condițiune. Primus móre la 1 Februarie. Condițiunea se îndeplinește la 1 Iulie. Aci avemú unú legat de liberațiune. Măcar că datoria lui Tertius e condițională, legatul de liberațiune este purú. Prin urmare Tertius va putea îndată ce va muri Primus și va face Secundus adițiune să intente în contra lui *condictio ex testamento* și să'i cêră să'i facă acceptilațiune, și dacă se va întâmpla să mórá înainte de 1 Iulie, ziua împlinirei condițiunei dateriei sale, va transmite heredelui său dreptul de a cere lui Secundus să'i facă acceptilațiune. Căci de și datoria a căria liberațiune i s'a legat este condițională, legatul de liberațiune este purú și prin urmare dreptul la densus se deschide la mórtea testatorului înainte de legele caducare și în legislația lui Justinian, iar în systemul legilor caducare în orí care din zilele termenului de o sută de zile de la apertura tabulelor testamentului îi convine legatarului să se deschidă.

Tot așa se va întâmpla dacă Primus légă lui Quartus ceia ce Tertius îi datorește condițional. Dreptul la legat se va deschide iar la mórtea testatorului căci legatul este purú de și datoria este condițională. Prin urmare Quartus va putea îndată ce va face Secundus adițiune să cêră lui Secundus să'lú constitue procurator în *rem suam* spre a putea intenta acțiunea ce a moștenit de la testator în contra lui Tertius, sau dacă vrea să liberesse pe Tertius, să cêră de la Secundus să facă acceptilațiune lui Tertius. Și dacă Quar-

tus móre înainte de 1 Iulie, ziua împlinirei condițiunei datoriei lui Tertius, elú transmite heredeluí sêu dreptul de a cere de la Secundus saú sã'lú constituie *procurator in rem suam* spre a intenta în contra lui Tertius acțiunea ce a moștenit de la testator saú daca vrea sã liberesse pe Tertius sã cérã de la Secundus sã facã acceptilațiune lui Tertius.

20. Marcianú, *Cartea 6 a Instituțiunelor.*

„Daca cine-va a făcut unú legat cu fixațiune de unú numărú de aní, de exemplu daca a disú : *sã dea heredele meú lui Titius câte dece pe anú în termen de dece aní* : Julian în *Cartea 30 a Digestelorú* scrie cã este interesú a distinge daca legatul este făcut cu titlul de alimente, cãci atunci sunt mai multe legate și legatarul mortú în intervalul celor dece aní nu transmite heredeluí sêu legatele pe anii fiitorí ; saú daca testatorul a voit purú și simplu sã lege o sumã de o sutã pe care sã o diviđã pentru ușurínța heredeluí în dece prestațiuni de câte dece pe fie-care anú în termenú de dece aní : cãci atunci legatul este unicú, și daca legatarul móre în intervalul celor dece aní, elú transmite heredeluí sêu dreptul la prestațiunile anilor fiitorí. Și acéstã părere a lui Julian este dréptã.“

Primus testésã la 1 Ianuarie anul I de la Christosú, institue moștenitor pe Secundus și'lú osãndește sã dea câte dece aureí pe anú în termenú de dece aní lui Tertius. Primus móre la 1 Februarie. Secundus face adițiune de hereditate la 1 Martie. Tertius cere și obține de la Secundus cincí aní d'a rãndu câte 10 aureí. El móre la 1 Martie anul alú VI-lea de la Christos. Transmite elú saú nu heredeluí sêu Quartus dreptul de a cere pe cei cincí aní fiitorí câte dece aureí de la Secundus? Julianú și Marcianú decidú cù dreptú cuvèntú cã trebuie sã distingemú între cazul în care legatul este de alimente saú nu. Daca legatul este de alimente, adicã daca constã într'o pensiune

alimentară pe zece ani, atunci avem atâtea legate fie-care de câte zece, câți ani sunt și prin urmare vom aplica fie-cărui legat un *dies cedens* special. Deci fiind că legatarul nu mai trăește când se deschide dreptul la legatul de zece aurei pe anul al șeselea, legatul de zece aurei pe anul al șeselea se stinge, și tot așa și legatul de zece aurei pe anul al șeptelea, și cel pe al optulea, și cel pe al noulea, și cel pe al zecelea. Dacă însă nu rezultă expresă din testament că voința testatorului a fost de a face un legat de alimente, atunci se va considera legatul ca unic, se va considera ca cum s'ar fi legat expresă o sută de aurei plățibili în zece rate de câte zece aurei pe fie-care an. Atunci legatul fiind unic, și deschizându-se la mórtea testatorului, puțin importă că legatarul Tertius a murit înainte de exigibilitatea ultimei rate, ratele fiitoare nu vor fi mai puțin datorite heredului legatarului, în specie lui Quartus.

21. Paulū, *Cartea 2 asupra lui Vitellii*.

„Dacă nu s'a apusă nici un termen la legat, legatul aparține imediat legatarului, și el póte fi cerut imediat. Dacă s'a adăogat un termen câtă de lungă, dacă termenul este certă, de exemplu *la calendele lui Ianuarie a anului o sută*, dreptul la legat se deschide imediat, dar legatul nu póte fi cerut înainte de împlinirea termenului. Dacă s'a adăogat un termen incertă (de exemplu *când va fi puberă, când se va însura, când va intra în magistratură, atunci numai când va face cutare lucru*, lucru comodă de adăogat, de coprins în testament): câtă timp nu va sosi termenul său nu se va împlini condițiunea, dreptul la legatul nici nu se deschide, nici devine legatul exigibilă.“

§ 1. Dacă am legat lui Titius sub aceiași condițiune sub care te-am instituit pe tine moștenitor, Pomponius este de părere că dreptul la un asemenea legat se deschide ca și când legatul ar fi pură; căci

este certă, că, când va exista ună herede, legatul este datorit : și că legatele nu devinū incerte din cauza condițiunilor apuse instituțiunelor de herede : și că nu se deosebește mult ună asemenea legatū de legatul următorū : *Daca va fi herede, să dea.*“

Legatul pôte să fie purū și simplu, adică fără termenū și fără condițiune. Atunci dreptul la ună asemenea legat se deschide la mórtea testatorului și elū pôte fi cerut îndată ce se va fi făcut adițiune de hereditate. Legatul pôte să fie cu termenū certū. Atunci dreptul la legat se deschide la mórtea testatorului, dar elū nu pôte fi cerut de cât la împlinirea termenului, care puțin importă de se împlinește înainte saū după mórtea legatarului. Legatul pôte să fie cu termenū incertū, atunci legatul este considerat ca condițional, și dreptul la legat nu se deschide, și elū nu devine exigibil de cât la împlinirea termenului incertū, care ca legatul să nu devie caducū, trebuie să se împlinească înaintea morții legatarului. Când legatul este făcut sub condițiune, ca să fie adevărat considerat ca condițional, trebuie ca condițiunea să fie alta de cât aceia impusă instituțiunei. Căci de va fi aceeași, legatul este considerat ca purū. Căci evident chiar când legatul e purū, dacă nu e herede, nu e nici legatū, căci de instituția de herede depindū tóte cele-l'alte dispozițiuni testamentare. Dar de îndată ce este herede, puțin importă că instituția este condițională, dacă condiția se împlinește, avemū herede și prin urmare avēnd herede avemū imediat și legatarū. De aceia opoziția unei asemenea condițiuni nu face legatul condițional, ci elū e considerat ca purū, deci dreptul la elū se deschide la mórtea testatorului, și prin urmare dacă legatarul móre înainte de împlinirea condițiunei, elū transmite heredelui său dreptul la legat. Atât număi că heredele legatarului nu va putea cere legatul heredelui testamentar de cât dacă se va împlini condițiunea instituțiunei sale, și număi

după împlinirea acestei condițiuni. Este aprópe ca cum testatorul a dispus : Gaius herede al meu să dai de ce lui Seius, dacă vei fi herede. Aprópe nu întocmai. Căci, în cazul acesta din urmă, nefiind nici o condiție la instituție, dacă heredele are *jus capiendi* la mórtea testatorului, și vrea să facă adițiune, și face în realitate, legatul este datorit. Pe când dacă testatorul a pus o condiție óre-care instituțiunei, atunci măcar că heredele are *jus capiendi* la mórtea testatorului, măcar că vrea să facă adițiune de hereditate, dacă condiția cade în apă el nu póte fi herede, și prin urmare nici legatul nu este datorit. Dar nu e mai puțin adevărat că tot așa se întâmplă când condiția a fost apusă numai instituțiunei, fără să fie apusă și legatului.

22. Pomponiū, Cartea 5, asupra lui Quintus Mucius.

„Dacă s'a legat lui Titius pentru epoca când va împlini patru-spre-dece ani, și el va muri înainte de împlinirea acestei vârste, este adevărat că legatul nu trece la heredele său : căci acest legat conține în sine nu numai un termen, ci și o condițiune, condițiunea dacă legatarul se va face de patru-spre-dece ani : acela însă care nu mai există în viață, nu s'ar înțelege cum póte să mai ajungă la patru-spre-dece ani. Și puțin importă că s'a scris *daca va ajunge la patru-spre-dece ani*, sau *daca s'a scris când va ajunge la patru-spre-dece ani* : de óre-ce în cazul d'ântei prin condiție se arată timpul, iar în cazul d'alui duoilea prin timp se arată condiția : în amândouă casurile însă este aceeași condiție.“

Puțin importă că condițiunea este exprimată prin conjuncția și sau *cum*, căci termenul incert în materie de legate ține loc de condiție. Și de aceea când testatorul a legat cui va ceva dacă va ajunge sau când va ajunge la patru-spre-dece ani este același lucru :

în ambele cazuri dacă legatarul móre înainte de a îm-
plini patru-spre-dece ani, legatul devine caduc.

§ 1. „Unele condițiuni sunt chiar supervacue (de prisos). De exemplu dacă un testator a scris : *Titius fie moștenitor ; dacă Titius va primi hereditatea mea, să dea lui Mevius de ce*. Căci acea condițiune este considerată ca nescrisă, în cât legatul în ori-ce casă să trecă la moștenitorul lui Mevius, chiar dacă Mevius ar muri înaintea adității heredității. Totu așa trebuie să decidem și dacă testatorul a scris : *dacă Titius va primi hereditatea mea, să dea în termen de o sută de zile lui Mevius de ce*. Căci acest legat este cu termen și nu sub condițiune : în adevăr trebuie să aprobăm decisiunea lui Labeon care dice că acel legat trece la moștenitor care este sigur că este datorit în casă de adțiune de hereditate.“

Unele condițiuni au numai aparența unor condițiuni fără să fie în realitate condițiuni. Cum este legatul următor : Gaius fi moștenitor, și dacă vei face adțiune de hereditate să dai de ce lui Mevius. Legatul în casul acesta este pur, căci e evident că dacă nu avem moștenitor, nu avem nici legatar, iar pe de altă parte este sigur că dacă avem moștenitor, avem și legatar. Prin urmare chiar dacă legatarul va muri înaintea adității heredității, el va transmite legatul heredului său.

Și tot așa trebuie să decidem chiar dacă s'a dat un termen heredului de la adțiune pentru a presta legatul. Condițiunea este considerată ca nescrisă, și legatul e numai cu termen, prin urmare dreptul la legat se deschide la mórtea testatorului ; și chiar dacă legatarul móre înainte adității heredității sau împlinirii termenului, el totuși transmite heredului său dreptul la legat.

§ 2. „Cu tóte acestea dacă instituesc două heredi, și fac un legat cui-va în sarcina ambilor heredi sub condițiunea ca unul din ei măcar să facă adțiune de

hereditate : condițiunea nu va fi de prisosă, ci va produce efect pentru porțiunea coheredelui; iar pentru el acceptantul va fi de prisosă : și lucrurile se petrecă ca cum ar fi fost singur instituit și legatul s'ar fi pusă în sarcina lui."

Primus institue moștenitoră pe Secundus și pe Tertius și lăgă în sarcina ambilor heređi lui Quartus de ce sub condițiunea că unul din ei să facă adățiune de hereditate. Elă dice : Secundus et Tertius heredes sunt et dent Quarto decem și alter ex eis adeat hereditatem meam. Condițiunea este valabilă pentru jumătate. Căci dacă unul din heređi de exemplu Secundus face adățiune, de și celălalt repudiasă, totuși Secundus va da de ce lui Quartus, ca cum ar fi singur instituit și legatul pur în sarcina sa. În adevăr dacă n'ar exista condiția, fiind că *damnatio partes facit*, și accrescământul are locă *sine onere*, Secundus n'ar datori de cât cincă lui Quartus; în cât condiția e eficace, căci din cauza condiției Tertius va fi dator a da suma întregă, adică de ce lui Quartus. Așa dar pentru cincă legatul e condițional și prin urmăre legatarul trebuie să fie viu în momentul adățiunei, altmintrelea pentru cincă legatul se va stinge și nu va trece la herecele legatarului.

23 Ulpiană, Cartea 4, asupra legăi Julia și Papia.

"Dacă s'a legată câte atăta pe ană în decursă de mai mulți ani, fără îndoială se va examina condițiunea legatarului în fie-care ană, ca să se vedă dacă are în fie-care ană *jus capiendi*. Și dacă legatul s'a făcut la servul mai mul. or stăpăni, se va examina în privința lui *jus capiendi* persóna fie-căruia stăpăni "

Când se lega o sumă ore-care că titlul de alimente pe fie-care ană, de exemplu când testatorul a đisă : Herede al meă fii condamnat a da cu titlul de alimente câte de ce aură pe ană, în timpă de de ce ani, avemă atătea legate căți ani sunt. Prin urmăre *jus*

capiendi al legatarului trebuie examinat în fie-care an, în cât dacă va muri, sau va deveni pelerin în decursul celor zece ani, legatul pe ani fiitori devine caduc. Tot acesta o decide și Paulu în legea 11 *De annuis legatis vel fideicommissis* (XXXIII, 1), și tot acesta am vădit că a decis-o și Marcianu în legea 20 a titlului nostru. Și acesta trebuie decisu cu temperamentul admisu în aceeași lege 20, adică trebuie să vedem dacă intenția testatorului n'a fost să lege o sumă plătabilă în rate în mai mulți ani spre facilitatea heredelui, căci atunci avem unu singuru legat, după cum decide acelașu Ulpian în legea 12 § 4 tot a titlului nostru. Asemenea când s'a făcut unu legatu servului a mai mulți stăpâni, trebuie examinate *factio testamenti* și *jus capiendi* față cu fie-care stăpân. Cu alte cuvinte legatul se împarte în atâtea legate câți stăpâni avem.

24. Paulu, *Cartea 6, asupra legii Julia și Papia*.

„Dacă heredele este condamnat să dea *penus* sau fondul cutare, și de nu va da să dea zece: eu am învățat că trebuie să decidem că *penus este legat* și că legatul de *penus* este transferit în *legat de zece*, dacă heredele nu vrea să dea *penus*: și că banii atunci încep să fie datorii, când somat fiind heredele să dea *penus* seü *fondul*, nu va da nici pe unul: și că dacă în interval va muri legatarul, heredelui legatarului nu se datorește de cât fondul. Căci când a ăisut testatorul: *Publicius să dea cutare fondul*, legatul este perfect. Și când a ăisut: *Și de nul va da să dea o sută*, legatul fondului este considerat revocat sub condițiune în acelă casu, în care casu începe să fie darorită o sută: a căru legatu de o sută condițiunea neîndeplinindu-se în viața legatarului, fiind că poște legatarul nu a somat pe herede să dea fondul, se întâmplă că revocarea nu a avut locu, și că prin urmare legatul fondului dură.—§ 1. Este evident că dacă s'a legat ast-

fel : *Daca nu va da penus să dea de ce* : trebuie să dicem că *penus* nu face obiectul legatului. “

Primus testésă la 1 Ianuarie, în modul următor : *Secundus fii moștenitor și dă soției mele penus său fondul Cornelian, iar de nu i veți da, dă i de ce aurei.* *Penus* său fondul facă parte din legat, dar nu sunt de cât *in praestatione* iar nu și *in petitione*, adică heredele are facultatea de a da *penus* său fondul, dar legatarul nu poate cere, nu poate intenta acțiune de cât pentru de ce. Elă tot ce poate face este să somese pe herede să dea *penus* său fondul ca să lă potă pune în întârziere și dacă nu va da, să intente acțiune pentru de ce. Și dacă legatarul móre înainte de a fi intentat acțiune, dar după ce a făcut somațiune, heredele instituit nu mai poate da heredelu legatarului de cât fondul. Căci *penus* nu se poate da de cât soției. Dacă vrea să i dea fondul îi dă, dacă nu, heredele legatarului va avea dreptul să i cêră prin acțiune de ce.

Asemenea și dacă testatorul a ăisă : Herede al meu, dă fondul Cornelian lui Titius, iar de nu i l veți da, dă i o sută, legatarul are dreptul a soma pe herede să i dea fondul, dar nu i l poate cere prin acțiune, și de nu i l va da poate cere prin acțiune o sută. Și fiind că legatul n are de obiect de cât o sută, căci numai o sută sunt în *petitione*, chiar dacă legatarul móre înainte de a i fi dat heredele fondul său de a fi cerut el o sută, legatul este transmisă heredelu legatarului care poate soma pe heredele instituit să i dea fondul, și de nu i l va da, poate cere prin acțiune o sută. — Dacă testatorul a ăisă numai atât : Herede dacă nu veți da soției mele *penus*, dă i de ce, în cazul acesta, legatarul n are dreptul nici măcar să somese pe herede să i dea *penus*, ci poate fără nici o punere în întârziere să cêră prin acțiune de ce de la herede.

De acéstă lege trebuie să apropiămă ceia ce amă ăisă asupra legii 20 din titlu nostru.

25. Papiniană, Cartea 18 a *Questiunilor*.

„Când se légă cutare saũ cutare lucru, enumerarea a mai multor lucruri în mod disjunctivũ (alternativũ cum ñie modernii), nu face ca sã fie mai multe legate. Şi nu se pôte decide altmintrelea. chiar dacã din cele douë lucruri, unul a fost legat purũ, iar celũ-l'alt subt condiþiune, de exemplu daca s'a ñisũ: *Herede al meũ fi osãndit sã dai lui Gaius fondul Cornelian purũ saũ fondul Sempronian de se va întorçe corabia din Asia.* Cãci în timpul pendentii condiþiuneĩ, nu e locũ la elecþiune şĩ, daca legatarul móre înainte de indeplinirea condiþiuneĩ, nu trece legatul la moştenitorul seũ.“

Când douë lucruri aũ fost legate în mod conjunctivũ saũ cumulativũ avem douë legate fie-care considerat ca conþinând unũ lucru drept obiect. De exemplu când testatorul a ñisũ: *Herede al meũ dã lui Gaius servul Stichus şĩ servul Pamphilus.* Prin urmare daca servul Stichus a fost legat purũ şĩ Pamphilus condiþional, şĩ móre legatarul *pendente conditione*, fiind cã din cele douë legate fie-care are *dies cedens* al seũ propriũ, legatarul va transmite heredelui seũ legatul pentru Stichus, şĩ nu se va stinge de cãt legatul pentru Pamphilus.

Nu este tot aşa când douë obiecte sunt legate în mod alternativ, de exemplu când testatorul a ñisũ: *Daũ legũ servul Stichus saũ de se va întorçe corabia din Asia pe Pamphilus.* În cazul acesta avemũ unũ singurũ legat. Elecþiune nu este posibilã pãnã nu se va indeplini condiþiunea, este întãrðiat şĩ *dies cedens*, relativũ la Stichus, *dies cedens* şĩ pentru Stichus şĩ pentru Pamphilus nu va avea locũ de cãt la implinirea condiþiuneĩ, şĩ prin urmare, de va muri legatarul înainte, se stinge cu desãvãrsire legatul, cãci legatul era unicũ, avea de obiect pe Stichus saũ pe Pamphilus, pe unul din ei pe care ilũ va alege heredele, şĩ elũ nu putea alege de cãt când şĩ Pamphilus începea sã fie datorit alternativũ, adicã la implinirea condiþiuneĩ.

Totü așa se întâmplă și când s'a legat ast-fel: legü pe Stichus saü ce va naște Arethusa. Până la nașterea Arethusei nu e loc la elecțiune. Și daca legatarul móre înainte de nașterea Arethusei, Arethusa fiind însă în viață, se stinge legatul cu desăvârșire. Dacă însă Arethusa móre fără a naște înainte de legatarü, atunci legatul s'a redus numai la Stichus, și Stichus fiind datorit purü, și *dies cedens* al lui fiind deja trecut, căci elü a avut loc la mórtea testatorului, póte legatarul muri în pace, el va transmite dreptul la legatü pentru Stichus heredelui sëü.

Este contradicțiã între acest casü și celü prevëdüt de Ulpian în principiul și paragraful 1 al legii 14 al titlului nostru, pe care am explicat'o deja, în care jurisconsultul ñice că daca s'a legat usufructul saü ñece la alegerea legatarului, și móre usufructuarul înainte de adițiunea hereditãii, adicã înainte de *dies cedens* al legatului de usufruct, legatul de ñece subsistã și trece la heredele legatarului, căci usufructul, stingându-se cu mórtea usufructuarului, elü s'a stins înainte de a începe, și prin urmare se verificã că asupra unuia din obiecte legatul nici nu a putut să începã, prin urmare legatul nu a avut de cât unü obiect, ñece, și *dies cedens* se urcã în mod retroactivü la mórtea testatorului, când s'ar fi deschis legatul de ñece daca nu ar fi fost alternativü, daca nu s'ar fi legat *ab initio* de cât ñece (Veđi Cujas, Com. acestei legi în Com. asupra Cãrții XVIII a Questiunelor lui Papinian, ediția citatã, T. IV, colónele 1310—1316). Cum am arëtat comentând principiul și paragraful 1 al legii 14, Cujas cautã să conciliese pé Papinian în legea 25 cu Ulpian în legea 14, dar conciliarea e mai mult subtilã de cât seriósã. E de preferat a decide că Papinian și Ulpian erau de pãrerii contrarii, și că, cum am arëtat deja, comentându legea 14, opiniunea lui Ulpian este preferabilã opiniunei lui Papinianü.

§ 1. „*Herede al meü fiü condemnat să daü lui*

Titius ceia ce'mă datorește Seius: dacă Seius a fost unŭ pupilŭ care s'a împrumutat și a primit banii fără autorisația tutorelui său și a profitat de această sumă, după Florentina, și n'a profitat de această sumă după Vulgata (Florentina dice *locupletior factus est*, Vulgata *nec locuplitor factus est*), dacă testatorul s'a referit la present, fiind că Seius nu datorește nimic, legatul este nulŭ; dar dacă prin vorba *debitum* a înțelesŭ obligațiunea naturală (a pupilului) și fiitorea plată (ce benevolŭ pôte va face pupilul); iar nu la dreptul lui Titius de a cere de o cam dată, ca cum ar fi inserată în legatŭ o condițiune tacită, ca cum testatorul ar fi disŭ: *herede al meŭ dă lui Titius ceia ce 'ți va plăti Seius*, (atunci legatul este valabil); este ca și când testatorul a legat ceia ce se va naște din Arethusa, sau fructele ce va produce cutare fondŭ. Și nu va fi nimic contrariŭ, adică nu se va stinge legatul, dacă legatarul ar muri înainte ca Arethusa să nască, ca fructele să se fi produs, ca ex pupilul să fi plătit banii împrumutați: căci heredele legatarului va avea acțiune pentru a cere banii: căci dreptul la legatul căruia nu i se ascrie expresŭ o condițiune, cu tôte că elŭ e supusŭ la o condițiã tacită (extrinsecă de testament), s'a deschisŭ.

Primus testésă la 1 Ianuarie, institue moștenitor pe Secundus și légă lui Titius ceia ce'i datorește Seius. Seius este unŭ pupilŭ care s'a împrumutat de la Primus fără autorisația tutorului său, obligația sa dar e nulă civiliter. Ea este însă valabilă naturaliter, după Cujas dacă împrumutul a profitat pupilului, după cea măi mare parte din interpreți chiar dacă nu i a profitat. După Cujas atât înainte de Antonin cel Piŭ, cât și după elŭ, obligația rezultândŭ din împrumut a pupilului neautorizat, care n'a profitat din împrumut, e nulă chiar naturaliter, dacă a profitat e valabilă naturalier, de la Antonin cel Piŭ e valabilă civiliter. Și de aceia Cujas șterge pe *nec*, și dice că Papinian vor-

bește de legislația anterioară lui Antonin cel Piu. Dar e curios ca Papinian care trăește după Antonin cel Piu, să vorbească de o legislația ce nu mai era în vigoare în timpul său. Și de aceea obligația din împrumut trebuie considerată ca naturală și, dacă a rezultat profit, ca civile; ca să fie naturale, trebuie dar să nu fi rezultat profit, prin urmare *nec* e la locul său și trebuie preferată *lectiunea vulgata lectiuneii florentine*. Este dar mai rațional a decide că cel puțin în timpul lui Papinian obligația pupilului neautorizat, care n'a profitat din împrumut, e valabilă naturaliter, și prin urmare ori-ce obligația, chiar rezultândă din stipulațiune, a pupilului neautorizat e valabilă naturaliter independent de ori-ce profit. Ori cum ar fi eacă specia. Pupilul în queștiă e obligat numai naturaliter. Și testatorul a legat lui Titius ceia ce Seius pupilul îi datorește. Dacă testatorul a înțeles că i' lăgă o obligația civilă, dreptul adică de a cere *prin condictio ex testamento* de la heredele său să'lă constituie *procurator in rem suam* spre a cere de la Seius baniă luați de el împrumut de la testator, legatul e nulă, căci n'are obiect. Dar dacă, și aceasta se va presuma până la probă contrariă (de și textul nu o spune, dar trebuie subînțelesă), testatorul s'a gândit la obligația naturală și a voit să dăcă că lăgă lui Titius ceia ce Seius va plăti benevol heredelui său, legatul este valabil. Elă conține o condiția tacită, condiția că Seius va plăti. E ca legatul a ceia ce se va naște din Arthusă, a fructelor ce va produce fondul Cornelian, tôte legate care în dreptul clasic se puteau face *per damnationem*. Tôte aceste legate, măcar că aă o condiție intrinsecă, nu sunt considerate ca condiționale, căci numai condițiile exprese, apuse de testator, facă ca legatele să fie condiționale. Prin urmare chiar dacă Titius va muri înainte de a plăti Seius, și Seius va plăti în urmă heredelui, heredele legatarului va avea acțiune contra heredelui instituit, spre a i' cere ceia ce

a primit de la Seius. Tot așa și dacă Arethusa va naște după mórtea legatarului, dacă fructele fondului Cornelian se vor percepe după mórtea legatarului, heredele legatarului va putea cere prin *condictio ex testamento* de la heredele testatorului partul Arethusei, fructele fondului Cornelian.

26. Acelașu, *Cartea 9 a Răspunsurilor.*

„Vreau să se dea fratelui meu Firmiū Heliodorū cinzeci din venitul moșielor mele pe anul fiitor: din cauza acēstor vorbe ¹⁾ nu se socotește că s'a adăogat vre-o condițiune, ci unū timpū pentru plata banilor : am răspunsū că dacă la termenul plății banilor, nu se vor percepe fructe, se va aștepta fertilitatea anului alū duoilea.“

Papinian este consultat asupra speței următoare. Un testatorū a dispusū prin testamentul său ast-fel : *Vreau ca heredele meu să dea cinzeci din venitul moșielor mele pe anul fiitor.* Papinian răspunde mai întâiū că aci avemū unū fideicomisū, iar nu un legat, expresiunea *volo* fiind una din acele cu care se obișnuia a se servi testatorii în facerea fideicomiselor, și nefiind întrebuintate de testator nici una din formulele legatului *per damnationem*. Fiind dar vorba de unū fideicomisū, iar nu de unū legat *per damnationem*, elū se va interpreta conform equității. De unde consequența, și acesta este al duoilea răspunsū al lui Papinian, că dacă anul întēiū va fi sterilū, fiind că din venitul anului a ȃisū testatorul să plătescă heredele, se va amāna plata la perceperea fructelor din anul următor. Al treilea răspunsū este că aci avemū un legat cu termen certū, iar nu cu condițiune, nu e ca cum testatorul ar fi ȃisū : Vreau ca heredele

¹⁾ Cu drept cuvânt Cujas în loc de *postea* corege și citește *propterea* (*subînțeleș verba*), căci altmintrelea textul nu ar avea nici un sens. Cujas este autorizat a o face din cauză că jurisconsultul în paragraful 1 se exprimă în acelașu modū, ȃicēnd : *propter haec verba*. (Cujas, edit. cit. tom. IV, col. 2450).

meu să dea cindeci dacă moșiile mele vor da venituri anul fiitor, vor produce fructe anul fiitor. De aceea, vor produce, nu vor produce, obligația de a da subsistă, e amănată numai pe anul roditor fiitor, dacă anul înteiu nu va fi roditor. De unde asemenea consecvența că dacă legatarul va muri înaintea perceperii fructelor, el transmite dreptul său la fideicomisul heredelui său, căci dreptul la fideicomisul cu termen cert, și dreptul la legatul cu termen cert, se deschide la moartea testatorului.

§ 1. „Când testatorul a voit ca heredi să dea unui copil crescut de el o sută, care bani să fie puși cu dobândă la a nume persoană, *pentru care să primescă alumnul dobânda de o treime la sută pe lună, (ceia ce face patru la sută pe an), până la etatea de douăzeci și cinci de ani, și la această etate și capitalul* : și copilul a murit înainte de douăzeci și cinci de ani. Eu am răspuns că fideicomisul este transmisul heredelui copilului : căci ceea ce apare că a voit testatorul este a fixa o certă etate pentru plățirea capitalului, iar nu a insera o condițiune în fideicomisul. Și că de orice heredele fideicomisarului nu poate cere însuși banii de la acela la care au fost dați cu dobândă, din cauza *expresiunilor următoare, cuprinse în fideicomisul, și acel capital va îngrijii împrumutătorul ca să se dea copilului după împlinirea etății sus menționată, ci heredele fideicomisarului va cere fideicomisul de la heredi testatorului, care au trebuit să stipulese de la dănsul că vor da banii, fără însă să i ceară și fidejutori, de orice testatorul s'a încredut în el.*”

Primus testă ast-fel: *Voiu ca heredi mei Secundus și Tertius să dea alumnului meu o sută de aurei, pe care să i puie cu dobândă la Titius de patru la sută pe an, pe care dobândă s'o dea pe fiecare an alumnului până la etatea de douăzeci și cinci de ani, la care etate să i dea și ca-*

pitalul, pentru care va îngriji Titius ca să i se dea după împlinirea acestei etăți. Consultat asupra acestei specii Papinian, a răspuns că în specie, din cauza expresiunii *voluisset*, este un fideicomis, iar nu un legat *per damnationem*, că fideicomisul este cu termen cert, iar nu cu condițiune, căci testatorul a declarat că se va da dobândă pentru o sută de aurei înainte de două-zeci și cinci de ani pe fie-care an alumnului, apoi obiectul unei sume datorite sub condițiune nu produce dobândă, că prin urmare dreptul la capital a trecut la moștenitorul alumnului, că acest moștenitor nu va putea cere el însuși capitalul de la Titius, ci de la Secundus și Tertius, că Secundus și Tertius au trebuit să dea cu dobândă de 4% pe an acestu capital de o sută de aurei la Titius, de la care ei au trebuit să stipulese restituțiunea la etatea de două-zeci și cinci de ani sau la mórtea alumnului, fără însă să i cêră și fidejutori, căci testatorul nu a cerut'o și, de óre-ce l'a alesu însuși elu, rezultă că a avut încredere în elu, că în adevêr Titius nu e obligat a da capitalul heredelu alumnului, căci testatorul n'a dis acêsta în fideicomis, ci numai că *Titius va îngriji ca să se dea capitalul alumnului după ce va împlini două-zeci și cinci de ani.* Apoi a îngriji să se dea nu va să șică a da. Elu, cum obrervă Cujas asupra acestei legi, nu e ținut de fideicomis față cu alumnul. Nu sunt ținuti de fideicomis față cu alumnul de cât heredi testatorulu Secundus și Tertius la care numai are dreptul alumnul și moștenitoaul sêu să se adresese spre a cere execuțiunea fideicomisulu, (Veđi Cujas, edit. cit., IV, colónele 2452 și 2453).

§ 2. „Tatăl a voit ca din fructele bunurilor pe care le a legat soției sale să dea soția pe lângă patrimoniul ce i a lăsat copilulu sêu (instituindu'l herede) câte atât pe fie-care an, pe lângă întreținerea copilulu pe care a pus'o tot, în sarcina soției sale, și *acêsta până când copilul va împlini etatea de două-zeci și cinci de ani* :

apare din testamentă că în cazul de față nu sunt mai multe fideicomise, ci numai unul împărțit în mai multe rate, și de aceea dacă fiul va muri înainte de două-șeci și cinci de ani, elă transmite heredelui său fideicomisul pentru restul timpului : însă banii nu vor putea fi ceruți la începutul fie-cărui-a-nă de óre-ce-testatorul a voit ca soția să i plătescă pe fie-care ană din fructele bunurilor legate ei : de altmintrelea dacă testatorul ar fi destinat prestațiunile anuale pentru alimente, lipsind persóna pentru care s'aú destinat alimentele, cauza prestațiunei este considerată ca stinsă.“

Primus a testat ast-fel : *Instituescú moștenitor pe fiul meú Gaius. Dar legú soției mele Primus fondul Cornelian și fondul Sempronian din ale căror venituri voiú ca soția mea pe lângă întreținerea fiului meú pe care o puiú în sarcina sa, să mă dea pe fie-care ană până la împlinirea etăței sale de două-șeci și cinci ani câte șeci aurei. Gaius móre înainte de etatea de două-șeci și cinci de ani. Papinian consultat asupra acestei specie răspunde : In specie este unú fideicomisú din cauza expresiunilor *voluit și mandavit*. Sunt două fideicomise unul de întreținere care se stinge cu viața lui Gaius. Celú-alt unicú împărțit în mai multe rate anuale pentru facilitatea soției fiduciare. Prin urmare dreptul la acel fideicomisú s'a deschis la mórtea fideicomisarului Gaius care a putut să mórá în urmă, fără ca restul prestațiunilor pe anii fiitori până la epoca în care ar fi împlinit Gaius două-șeci și cinci de ani să se stingă. Dovadă că este un singur fideicomisú, iar nu mai multe este că suma de șeci aurei pe ană e obligată soția să i dea lui Gaius peste întreținerea lui Gaius, adică nu e vorba aci de 10 aurei pentru alimente, căci soția e datóre pe d'asupra să întreție adică să procure alimente lui Gaius. Este unú fideicomisú fracționat în atâtea rate de câte 10 aurei, câți ani sunt de la mórtea testatorului până la împlinirea de două-*

deci și cinci ani de către Gaius. Și fiind că prestațiunile anuale trebuiesc date din fructele fondurilor legate soției, rezultă că soția e datore a numera de ce aurei, nu la începutul fie-cărui an, ci după percepțiunea fructelor. Trebuie să apropiăm ceia ce dăcem asupra acestui paragraf al legii 26 de ceia ce amă dăsu asupra legii 20 din titlul nostru.

27. *Scevola, Cartea 3 a Răspunsurilor.*

Primus institue pe Titius, care se află sub puterea paternă a lui Seius, pentru jumătate din hereditate sub condițiunea ca să facă adițiune de hereditate când va fi liberat de sub puterea paternă a lui Seius. institue pe Gaius pentru altă jumătate din hereditate și 'lă rogă să lase pe Titius să preleve cu titlu de prelegat său de prefideicomisă fondul Cornelian. Gaius face adițiune de hereditate. Titius nu, căci nu s'a liberat de sub puterea paternă. Questione daca Seius, tatăl lui Titius, pôte cere de la Gaius jumătate din fondul Cornelian, adică partea ce'i incumbă lui a da din obiectul lăsat prin fideicomisă, partea ce apasă asupra părții sale hereditare, se întrăbă, adică jurisconsultul daca dreptul la fideicomisă s'a deschisă. Și răspunde Papinian că fiind că fideicomisul a fost lăsat pură lui Titius, de și instituțiunea sa este condițională, va putea tatăl să cëră de la Gaius jumătate din fondul Cornelian."

Dificultatea provine din acăsta că instituția este condițională, adică Titius n'are dreptul să facă adițiune de hereditate, de cât când și daca s'a liberat de sub puterea paternă. Și s'ar putea crede că testatorul ar fi voit ca și legatul să'i aparție tot fiului și să profite lui ca și hereditatea, că prin urmare ca și fideicomisul e afectat implicit de condițiune. Și jurisconsultul răspunde nu, daca (ceia ce e in specie) condițiunea de a fi liberat n'a fost apusă expresă și la fideicomisă, ea nu va fi subînțelăsă, prin urmare dreptul la fideicomisă s'a deschisă la mórtea testatorului, și

de îndată ce vomă avea un herede, pe Gaius, nimic nu împedecă pe tatăl lui Titius, pe Seius, să cêră jumătate din fideicomisă, care incumbă lui Gaius, rămăind că, dacă Titius va fi în urmă liberat de subț puterea paternă, să facă adițiune de hereditate și să ia în partea sa hereditariă și cea-l'altă jumătate din obiectul fideicomisului, în specie din fondul Cornelian. Dar ceia ce nu se întrebă jurisconsultul, este ce se va face cu jumătatea din foudul Cornelian ce va presta Gaius lui Seius, în cazul în care în urmă Titius fiind liberat de subț puterea paternă prin emancipațiã, va face adițiune de hereditate, va trebui tatăl s'o restituie lui? Răspundă eă că nu, căci de ôre-ce, în momentul deschiderii dreptului la acea jumătate, Titius era *alieni juris*, persóna care beneficiașă de fideicomisă este acela subț a cui putere paternă era atunci. Acesta este unul din efectele lui *dies cedens*.

§ 1. „A legat dece denari pe lună (cu titlu de alimente) servilor sêi manumiși: este întrebare, de ôre-ce servii, din cauza absențiï hereșilor, aă obținut libertatea în virtutea senatusconsultului, din ce momentă li se datorescă alimentele? A răspunsă, după cele expuse, alimentele lē sunt datorite din momentul în care aă început să fie liberi.“

Primus însărcinēsă prin fideicomisă pe hereșii sêi să manumită pe servii sêi Stichus și Pamphilus și să le dea câte dece denari pe lună pensiune alimentară. Hereșii saă se ascundă ca să nu manumită saă sunt absenți. Două senatusconsulte unul Rabiriană și alțul Dasumiană s'aă ocupat de aceste casuri, senatusconsultul Rabirian decide că ei vor fi liberi de dreptă în cazul în care hereșii se ascundă ca să nu'i manumită, Senatusconsultul Dasumiană decide că ei vor fi liberi de dreptă în cazul în care hereșii sunt absenți în virtutea unei juste cause. Nică unul din aceste senatusconsulte nu vrea ca saă din rea voință saă din causă de forță majoră, cum e absența pentru justă

causă, libertatea servilor să sufere întârziere, și de aceea de îndată ce servii vor constata sau ascunderea sau absența pentru justă cauză a hereșilor, ei vor putea să facă să fie declarați liberi prin decretul magistratului. Ei bine, e natural ca din acest moment ei să aibă dreptul a cere să li se plătească și pensiunea alimentară lunară. Cum vor ajunge ei la această plată? Prin mijlocul de drept comun al misiunii în posesiunea bunurilor testatorului. Ei vor cere de la magistrat să i puie în posesiunea unei porțiuni de bunuri suficiente a căror valoare să le garanteze capitalul tutulor prestațiunilor alimentare. De sigur că aceasta va face pe hereșii care se ascundă să iasă la lumină și să își execute obligațiunile. Cât pentru hereșii absenți pentru justă cauză, ei la întorcere vor putea să facă a se revoca această *missio in possessionem bonorum heredum*, dacă ea nu a apucat să fie transformată în *dominium* de către magistrat.

28. Acelașu, Cartea 4 a Răspunsurilor.

„S'a legat unu *fundus instructus*. Se întreba cum trebuie să fie elu prestat legatarului de către herede? Cum era la mórtea testatorului, cum era în ziua facerii codicilelor prin care a fost legat, sau cum era în momentul intentării acțiunei? A răspunsu: cum era în momentul lui *dies legati cedens*, în momentul deschiderii dreptului la legat.“

Prin *fundus instructus* se înțelege unu fondu garnisit cu toate instrumentele aratori, cu toate vitele necesarii exploatării lui și cu toți servii rustici prepuși pentru aceasta de către stăpânul fondului.

Unu fondu ast-fel garnisit a fost legat, de la confecția testamentului sau a codicilelor prin care a fost făcut legatul, fondul a putut să fie garnisit și mai mult, sau mai desgarnisit de către testator. Toate aceste augmentări sau scăderi privesc pe legataru, care va lua fondul în starea în care se găsea în momentul morții testatorului, care este momentul obienuit în care

dies legati cedit. Dar daca legatul a fost făcut sub condițiune, care s'a îndeplinit după mórtea testatorului, și în acest interval heredele în deplină cunoștință a legatului a făcut adăogiri sau scăderi nu cu dol, ci de bună credință, după principiul de mai sus, căci Scevola nu distinge. aceste adăogiri sau scăderi privesc pe legatară; Scevola în adevăr nu distinge între adăogirile și scăderile făcute de testator și cele făcute de herede, între *dies cedens* al legatului pur și *dies cedens* al legatului condițional, ci decide în mod general și absolut că va fi datorit fondul cum era *instructus* în ziua lui *dies cedens*.

29. Valens, *Cartea 1 a Fideicomiselor*.

„Te rog herede al meu, să dai o dată (quandoque) lui Titius de ce: Heredele va datori în orî-ce casă de ce, dar când, este îndoială: ore în momentul în care va putea și se va fi deschisă dreptul la legat și i se va fi cerut.“

Testatorul a ținut: *herede al meu, te rog să dai o dată de ce lui Titius*. Se întreabă când devine legatul exigibil. Și juriscensultul răspunde că e îndoială, fără să spue când. Să răspundem noi: De sigur nu înainte de *dies cedens*, nici înainte de a i se cere? Dar putea-va fideicomisarul să ceară îndată cu *dies cedens*? Nu, ci la cea d'ântei înlesnire a heredelui, și înlesnirea e o questiune de fapt lăsată la aprecierea magistratului judecător al fideicomisului al cărui oficiu e largu ca și al judecătorului ordinar în acțiunile *bonae fidei* sau *in factum*.

30. Labeon, *Cartea a 3-a a Operelor postume, prescurtate de Javolenus*.

„Ceia ce s'a legat pupilei pentru momentul când se va mărita: daca ea s'a măritat mai nainte de a fi nubilă, legatul nu i se va datori de cât din momentul în care va deveni nubilă: căci înainte de nubilitate nu e căsătorie valabilă.“

În adevăr este rațional a decide că testatorul a

înțelesu o căsătorie valabilă, iar nu o uniune de fapt, și să știe că în dreptul roman *nenubilia* e considerată că trăește în concubinată până la nubilitate, din care moment numai concubinatul se transformă în *justae nuptiae*.

31. Scevola, Cartea 14 a Digestelor.

„Soției instituite herede pentru a șese parte din hereditate i s'a substituit și s'a pusă în sarcina herediilor săi dea dote și alte câte-va lucruri cu titlul de fideicomisă pentru căsul și sub condițiunea că ea nu va fi herede: după mórtea bărbatului ei, și înainte de îndeplinirea condițiunei și de a face adițiune de hereditate, soția móre. Se întreabă dacă dreptul la fideicomisă s'a deschisă, de óre-ce a murit, și dacă fideicomisul e datorit herediilor ei? Am răspunsă că da, dacă soția a murit înainte de aface adițiune de hereditate.“

Indoiala este din causă că se pôte dice că femeia murind înainte de a se pronunța, a murit înaintea condițiunei fideicomisului, și prin urmare a murit înainte de *dies cedens*, și deci nu mai pôte transmite fideicomisul herediilor săi. S'a decisă cu drept cuvânt că de óre-ce ea a murit după testatoru, și înainte de a face adițiune, ea nu mai pôte face adițiune, prin urmare nu mai pôte fi moștenitoare, prin urmare condițiunea substitutiunei s'a împlinit, prin urmare și condițiunea fideicomisului, prin urmare că ea are dreptul a transmite herediilor săi dreptul la fideicomisă.

După ce am expusă theoria lui *dies cedens* și lui *dies veniens* să explicăm acum paragrafele 17, 18, 19 și 20 din Instituțiunile lui Justinian.

§ 17. „Dacă cine-va a legat serve cu copii loră, chiar dacă servele voră fi muritū, copii loră continuă de a face parte din legatū (adică legatul nu s'a stinsă în privința loră). Totū așa este dacă s'a legatū servi *ordinarii* cu *vicarii* loră: pôte să móră *ordinarii* și totuși *vicarii* continuă de a face parte din legatū. Din contră, dacă s'a legatū unū servū împreună cu

peculiul său, murindă servul, sau manumițându-se, sau alienându-se, se stinge și legatul în privința peculiului. Asemenea este și dacă s'a legat un fond *instructus* sau cum *instrumento*: căci alienându-se fondul, și legatul relativă la *instrumentum* se stinge.“

§ 18. „Dacă s'a legat o turmă și după acăsta ea s'a redusă la o singură oie, ceia ce a rămasă din turmă (prin urmare și oia singură) pôte fi vindicată. Legându-se însă o turmă, și oile care se adaugă la turmă după facerea testamentului, țice Juliană că sunt coprinse în legat. Căci turmă este un corpă formată de mai multe capete distincte și distante, precum o casă este un corpă compusă din mai multe pietre coherente.“

§ 19. „Legându-se o casă, și colónele și marmorele care se adaugă la dănsa după facerea testamentului, țicemă că sunt coprinse în legat.“

§ 20. „Dacă s'a legat ună peculă, fără îndoială ori-ce se adaugă sau se scade din peculă în timpul vieții testatorului, este spre câștigul sau spre paguba legatarului. Dacă însă servul va fi câștigat ceva după mórtea testatorului, dar înainte adățiunei heredității, Juliană țice că dacă peculă a fost legată chiar servului manumisă, totă ce s'a câștigată înainte adățiunei heredității, aparține legatarului, căci legatul peculiului făcăt servului manumisă se deschide în momentul adățiunii heredității; dară dacă peculă a fostă legată unui streină, adquisițiunile dintre mórtea testatorului și adățiunea heredității nu făcă parte din legată afară numai dacă ele nu sunt de cătă produsul lucrurilor chiar coprinse în peculă. Peculă însă dacă nu este legată expresă servului manumisă nu e datorită lui: cu tóte că dacă stăpânul său îl va fi manumisă între vii, e destul ca stăpânul să nu îl ia (adică să'lă lase să plece cu elă), ca să fie ală servului manumisă, și așa aă decisă printr'ună rescriptă Impărații Septimă Severă și Antonină Ca-

racalla. Aceiași Impărați au decisu prin rescriptu, că peculiu fiindu legatu servului manumisu, nu este consideratu testatorul că i a lăsatu și dreptul de a cere banii ce a cheltuit servul în socoteala stăpânului. Aceiași Impărații au mai decisu prin rescriptu că trebuie consideratu peculiu ca legatu servului manumisului, cându testatorul a ordonat. ca servul să fie liberu după ce va fi datu socotelă de administrațiunea sa și va plăti ce va mai fi rămasu datoru din valorile coprinse în peculiu.“

Ce se întâmplă daca s'au legatu mai multe lucruri împreună, din care unele depindă până la unu gradū mai micu sau mai mare de altele, de exemplu o servă cu partul din pânțece, sau chiar cu copiii săi deja născuți, cum *suīs natis*, unu servu cu servii coprinși în peculiu sēu, adică unu servu *ordinarius* cu servii *vicarii* coprinși în peculiu sēu, o moșie cu totu ce servă spre exploatarea ei, cu boii, caii, instrumentele aratorii aflate pe dēnsa și care servea proprietarului moșiei spre exploatarea ei, ceia ce la Romani se numea *instrumentum*, adică ceia ce servea ca instrumentu pentru exploatare, unu servu cu peculiu sēu, adică cu parte din averea stăpânului sēu încredințată de către stăpânū servului spre a o administra și face să prospere. Dacă raționésă cine-va fără prevenția, în servă și copii ei din pânțece sau deja născuți, în servul ordinariu și în servii săi vicarii, în moșia și în instrumentele atașate spre exploatarea ei, vicțuitore sau nu, în servu și peculiu ce administră, ori trebuie să vadă unu principalu și unu accesoriu, ori obiecte distincte ale legatului, *serva* obiectu distinctu de copii ei, servul ordinariu distinctu de servii vicarii, moșia distinctă de instrumentele alipite spre exploatare, servul distinctu de peculiu încredințat lui. Prin urmare după cum s'ar fi vedut unu principal și unu accesoriu, sau obiecte distincte de și în ore-care relația de dependență, ar fi trebuit să se decidă că sortea principa-

lului influe asupra sortii accesoriului, sau că, obiectele fiind distincte, sortea unora nu influe asupra celorlalte cu totă dependența până la ore-care punctu ce ar exista între unele și altele. Așa ar fi fost rațional, dacă s'ar fi raționat fără prevenția. Cu toate acestea jurisconșulții romani în această privință s'au avârlit în distincțiuni subtile. Și au decisu că în unele casuri trebuie să considerăm unele obiecte ca accesorii ale altora principale, iar în alte casuri obiectele toate distincte, de și ore-cum dependente unele de altele. Și așa au decisu că în cazul legatului servei cu partul său cu copii, serva și partul său copii formésă obiecte distincte, asemenea în cazul legatului servului ordinariu cu servii vicarii din peculiuul său, servii vicarii formésă obiecte distincte de servul ordinaru, pe cându în cazul legatului fondului cu instrumentele, fondul formésă principalul și instrumentele accesoriul fatal al fondului, în cazul legatului servului cu peculiuul său, asemenea peculiuul formésă accesoriul fatal alu servului. Mărturisescu că distincțiunea este subtilă, și de aceea ea nu a fost urmată de toți jurisconșulții. Așa de exemplu, Celsus, în legea 61 D., *De legatis* I (XXX), spune că în cazul legatului unei serve cu ce se va naște din ea, de va muri serva, nu se va datori legatarului partul ei, ceia ce s'a născut din ea. Celsus combate această părere și Paulu în legea 62 este de părerea lui Celsus, adică că legatul subsistă asupra partului. Servius încă asimila acestu casu cu cazul legatului servului și al peculiuului, cu cazul legatului fondului cu instrumentele sale, și probabil elu decidea totu așa și în cazul legatului servului ordinariu cu vicarii săi, adică considera în toate aceste patru casuri obiectele dependente ca accesorii și ca stingându-se legatul asupra lor, dacă obiectul de care depindea s'a stinsu. Decisiunea putea să nu fie rațională dar era logică. Pe de altă parte Paulu care admite că sunt legate obiecte distincte în cazul legatului servei cu partul ei sau cu

copii ei deja născuți, ordinariului cu vicariul, iar că în cazul legatului servului cu pecuniul, pecuniul trebuie considerat ca accesoriu al servului care dispăre din legat măcar că subsistă în natură dacă servul mōre, este manumisă sau alienat, adică este stinsă sau revocat ca obiectă legat, subtilisēsă însă în cazul legatului fondului și al instrumentelor, decidēnd că dacă testatorul a ȃisū cā lēgā fondul cu instrumentele, instrumentele sunt accesoriul fondului, dar cānd a ȃisū cā lēgā *fondul și instrumentele* sau *fundus instructus* adică fondul investit cu instrumentele, fondul instrumentat, în cazul acesta instrumentele sunt distinctă legate de fond, și prin urmare nu depinde sortea lor de sortea fondului. În adevărul Paulū în legea 5 D., *De instructo vel instrumento legato* (Cartea XXX II, titlu 6), corege opiniunea lui Labeon care pune pe aceiași linie legatul fondului *cum instrumento*, fondului *et instrumentum* și fondului *instructus*, și decide că în cazul d'ântēiū instrumentul este accesoriul fondului, iar în ultimele cāsuri nu. Mărturisescū că Paul subtiliseasă, căci nu vēdū nici o deosebire posibilă în intențiunea presumată a testatorului între *fundus cum instrumento* și *fundus et instrumentum*, încă mai puțin între *fundus cum instrumento* și *fundus instructus*, în care epitetul de *instructus* mi se pare mai alipit de *fundus*, pentru că instrumentul ast-felū exprimat să fie considerat ca accesoriu al fundului. De aceia încă o dată declarū că e substilitate în aceste distincțiuni. Și că după mine în câte patru hypothese trebuia să se decidă totū într'unū felū, și dacă ași fi eu să decidū, așū decide că în câte patru intențiunea presumată a testatorului trebuie interpretată că a fostū ca deosebitele lucruri să fie considerate ca distincte, și că sōrtea unora să nu depindă de sortea celor-l'alte. Cu tōte acestea opiniunea care a prevalut a fostū a lui Labeon și Celsus, care distingeau și decideau în cazul legatului ancejiei cu

partul său cu copii născuți și în cazul legatului servului ordinariu cu vicarii, că obiectele sunt distincte, și că prin urmare móră ancila, partul său copii sunt valabil reclamați de legataru, móră ordinariulu, vicarii nu sunt măi puțin ai legatarulu, iar în cazul legatului servului cu peculiu decidea că murind servul său fiind elu manumisă sau alienat, se stinge legatul și asupra peculiuului, asemenea în cazul legatului fondului *cum instrumento*, sau al fondului *et instrumentum* sau al fondului *instructus*, alienându-se fondul, se stinge, în câte trei formele de legat, și legatul asupra instrumentelor. Și această opinie este consacrată și de Justinianu. Bine înțelesu este așa în aceste două din urmă casuri dacă obiectul care este considerat ca principal se stinge între confecțiunea testamentului și mórtea testatorulu, adică dacă móre servul înaintea morții testatorulu sau este manumisă sau alienat de testator, dacă fondul este alienat de testatoru, dacă adică obiectul ce este considerat ca principal se stinge *ante diem legati cedentem*, care, în hypotesele două ultime, ca și în cele două d'ântăiu, este în systemul vechiuului dreptu anterior legilor caducare și în systemul lui Justinian momentul morții testatorulu. Căci dacă obiectul considerat ca principal se stinge în urmă, atunci și în cele două din urmă hypotese ca și în cele două d'ântăiu, obiectele dependente sunt ale legatarulu, căci prin deschiderea dreptulu la legat s'a determinat substanța legatulu, obiectele coprinse în legat, din care de aci înainte numai e accesoriu nici principalu, ci tóte sunt totu d'unu felu, tóte sunt ale legatarulu, și dacă unele pieru, iar cele-l'alte rămănu, cele ce rămănu rămănu ale lui, căci s'a'u fixat, a'u intrat în patrimoniul lui.

Ce se va întâmpla în cazul legatulu unei turme, în cazul legatulu *gregis ovium*? Ce se va întâmpla dacă turma s'a redus la o óie, și acesta înaintea lui

dies legati cedens, adică înainte morții testatorului, căci toate oile minus una din turmă au murit? Pomponiū, în legea 71 (Cartea VII, titlu 4) *Quibus modis usufructus vel usus amittitur*, presupunând că s'a legat nu plina proprietate a unei turme, ci usufructul unei turme, decide că dacă se va fi redusă turma la un număr foarte mic de capete (între confecțiunea testamentului și *dies legati cedens*), legatul se stinge cu desăvârșire. El însă decide contrariul când e vorba de legatul plinei proprietății a turmei. Atunci dacă în intervalul facerii testamentului și a morții testatorului (*dies legati cedens*), turma se micșorează astfel în cât nu rămâne chiar de cât un cap de animal, totuși animalul este datorit. Vinnius își dă osteneala să explice diversitatea soluțiunei în cele două cazuri, după Bachovius. Mărturisesc că explicațiunea sa mi se pare trasă de pâr. Ori cum ar fi, în cazul legatului proprietății turmei, Pomponius, și opiniunea lui a fost admisă și de ceilalți jurisconsulți, și confirmată de Justinian, legatul nu se stinge măcar că n'a rămas de cât o oie, și o oie nu poate constitui o turmă, căci dice Vinnius celă ce lăgă o turmă este considerat că lăgă toate capetele din acea turmă. Rațiunea nu mi se pare grozavă. Căci dacă este așa, apoi și când lăgă cineva usufructul asupra unei turme, trebuie considerat că lăgă usufructul asupra fiecărui din capetele de animale cuprinse în turmă. Și iarăși dacă este așa, apoi dacă testatorul mai adaugă oi la turmă, fiind că pe acestea nu le a legat, ele nu trebuie cuprinse în legat, și totuși textele decid că sunt cuprinse. După mine opiniunea lui Pomponius este nerațională. O turmă nu e o oie, și prin urmare turma fiind redusă la o oie, trebuie a se decide că legatul s'a stins. Dar, de ore-ce opiniunea lui Pomponiū, aprobată de ceilalți jurisconsulți și de Justinian, este nerațională, s'o reducem cel puțin, cum se dice în matema-

tice, la cea mai simplă expresiune, și să nu o aplicăm de cât strictu. Apoi și Pomponiū și Justinianū vorbescū de *deminutum gregem*, de *grex qui ad unam ovem pervenerit*. Aceste expresiuni proprii se referă la disparițiunea, la reducerea prin casū fortuitū saū de forță majoră prin mórte. Decī daca reducerea la o óie va resulta din faptul testatorului, care a alienat tóte oile, ne mai păstrându de câtū una saū fórte puține, în câtū să nu póta constitui o turmă, trébuie să vedemū în acestū faptū alū lui o revocare a legatului, și atunci nici ce a mai rămasū din turmă nu póte fi reclamatū de legatarū. Bine înțeles că daca diminuțiunile aū avut locū după *dies legati cedens*, și turma s'a redus prin mórte numai la una, nici îndoială nu póte încăpea că rațional acea óie rămâne a legatarului. De alienațiune nu póte fi vorba căci heredele nu póte după *dies legati cedens* să facă prin faptul seū să se stingă saū să reducă legatul (argumentū din § 16 alū titlului nostru). Daca în locū de diminuțiunii se va fi produsū adăogiri la turmă, ele aparținū legatarului fie că ele provinū din produsul turmei, adică din miei saū mielele născute, fie că provinū din adăugirile făcute de testatorū, daca adică aceste adăugiri aū avut loc înainte de *dies legati cedens*, adică înainte de mórtea testatorului. Dacă însă adăugirile s'aū produsū după *dies legati cedens*, de s'aū produs natural prin naștere de miei saū miele, ele aparținū totū legatarului, daca însă saū produsū prin faptul heredelui care ignora de exemplu existența legatului, ele nu profită legatarului, ci rămânū proprietatea heredelui (argumentū a pari din paragraful 20 alū titlului nostru).

Asemenea daca s'a legatū o casă, colónele saū alte adăugări făcute de testator aparținū legatarului, cele făcute de herede vorū putea fi luate de herede, afară daca nu vor fi încorporate cu casa, căci atunci în virtutea principiului: *omne quod inaedificatur solo*

cedit, voră aparține prin analogie legatarului care însă va datori despăgubire heredelui, după distincțiunile prevădute în privința acésta de jurisconsultii romani.

Ce se va întâmpla în cazul legatului unui peculiu, nu a servului cu peculiu, ci a unui peculiu incredințat în viață de stăpânul servului său? În privința acésta trebuie să facem mai multe distincțiuni.

Peculiu se numește averea ce incredințesă stăpânul servului său, sau *paterfamilias* fiului *familias*, care să fie considerat ca un patrimoniu distinct de averea cea-laltă a stăpânului sau a ascendentului. Acestă peculiu pôte deveni creditor sau debitor. Pôte de exemplul servul să imprumute bani pentru exploatarea peculiului, sau în operațiunile ce face pentru exploatarea peculiului să facă credit la persoanele cărora vinde lucruri din acestă peculiu. În adevăr în administrațiunea acestui peculiu, servul are ca mai largă putere, pôte vinde și cumpăra, numai daruri nu pôte face. Acestă peculiu pôte să devie debitor și creditor și al stăpânului. Servul pôte să aibă trebuință de bani în exploatarea acestui peculiu, și în loc să-i imprumute de la strein să-i imprumute de la stăpânul său care nu înțelege dândă acești bani să augmentese peculiu. Pôte asemenea stăpânul să aibă trebuință de bani, și în loc să-i imprumute de aiurea să-i imprumute de la servul care să-i dea din peculiu, fără să înțelegă cu acésta să diminueze stăpânul peculiu servului; în cazul acesta stăpânul devine debitor al peculiului, iar peculiu creditor al stăpânului. Se pôte întâmpla ca servului căruia îi a constituit stăpânul un peculiu, stăpânul să-i incredințese și administrațiunea restului averii sale, pe care s'o conserve în propriu ca a lui, și pe care să nu vrea să o amestece în peculiu. Stăpânul are dreptul de a retrage ori cândă peculiu servului. Pôte asemenea să retragă parte din valorile lui. Cândă îl retrage de

totu, servul e datoru sa dea socoteala de administratiunea lui. Si daca servul in interesul peculiului a contractat obligatiuni catre streini, stapanul e tinut, dar numai in limitele peculiului, catre streini de aceste obligatiuni. Stapanul pote darui servului peculiu, manumitandu'l intre vii, de exemplu *vindicta* sau *censu*. Pote atunci sa 'i 'lu daruiasca expresu sau tacitu, de exemplu lasandu'lu sa plece din casa lui, ridicand valorile coprinse in peculiu. Pote manumitandu' pe servu prin testamentu sa 'i lege peculiu, daru atunci legatul trebuie sa fie expresu, caci nu pote sa fie dedusu din simplu legatu de libertate si stapanul e mortu cand se deschide dreptul la legatul de libertate, adica la aditiunea de hereditate, ca din purtarea lui sa se pota interpreta vointa lui de a lasa peculiu servului. Vointa insa a stapanului de a lasa prin testamentu peculiu servului, pote sa fie manifestata si in modu directu si in modu indirectu, daru totu expresu si limpede. In locu ca stapanul testatoru sa dica: *Stichus liber esto, do lego Stichus peculium*, pote sa dica: *Stichus liber esto rationibus redditus et ex peculio reliqua inferrat*, adica Stichus sa fie liberu, sa dea socotela de administratiunea averii mele proprii heredelui meu, si de va remanea datoru ceva, de va remanea vre unu reliquat u de platitu, sa'lu plateasca cu din peculiu se u. Atunci se subintelege ca ce mai remanea din peculiu este considerat ca legatu servului. Caci daca nu ar fi intelesu sa 'i lege peculiu, nu era trebuinta sa dica ca din peculiu sa plateasca reliquatul, caci totu peculiu, in cazul in care nu e legat altuia sau servului manumis u, este al u heredelui. Acesta din urma formula este aprobat a in modu specialu printr'unu rescript u al u Impera ilor Septimu Severu si Antoninu Caracalla.

In privinta legatului peculiului, trebuie sa distingem u daca el u a fost u legatu unui streinu, sau inusu servului caruia i s'a legatu si libertatea.

Daca a fost legatū unui streinū, de exemplu daca testatorul a ȃisū : *Primus heres esto, do lego peculium Stichī Gaio*, atunci adăogămintele saū scăderile operate la peculiu înaintea de mórtea testatorului, fie că ele provinū din casū fortuitū, saū din produsul natural al lucrurilor coprinse în peculiu, saū din opera testatorului, tóte profită saū prejudiciasă pe legatarū cāci este constant că consistența legatului se determină în momentul lui *dies legati cedens*, care în speciă este, conformū dreptului comunū, în momentul morții testatorului și prin urmare peculiu, așa cum este redusū saū augmentatū, parvine cum e la mórtea testatorului în patrimoniul legatarului, redus din întâmplare saū augmentat *ex rebus peculiaribus*, augmentat de către testatore saū restrânsū, revocatū în parte de testatorū. Daca însă reducerile saū augmentările sunt posteriore morții testatorului adică lui *dies legati cedens*, trebuie să distingem pentru reduceri daca sunt opera întâmplării saū a heredelui, reducerile care sunt opera întâmplării vatămă pe legatarū, cāci ca proprietarū ce a devenitū în momentul morții, pierderile sunt pentru elū, *res perit domino*, reducerile care sunt opera heredelui care ignora póte existența legatului (cāci peculiu a fost legatū printr'unū codicilū posteriorū, iar instituțiunea lui este cuprinsă într'unū testamentū anterior, descoperit înaintea codicilului), nu'lū privescū pe legatarū, heredele care le-a operat chiar inconscientū trebuie să restabiléscă peculiu cum era la mórtea testatorului, saū în natură saū prin equivalentă valóre; asemenea augmentările daca sunt rezultatul sporului natural alū lucrurilor din peculiu, daca provinū *ex rebus peculiaribus*, ca consecvență naturală aparținū legatarului, daca ele însă provinū *aliunde*, daca de exemplu, servul făcut, prin operațiuni comerciale habile, să se îndoiască peculiu, atunci totū acelū sporū provenitū din pura industrie, habilitate a servului administratorū alū pecu-

liului, aparțină heredelui, căci el nu a putut lucra pentru legatarul său căruia nu era, nici pentru el, căci peculiu nu i a fost legat, ci pentru herede al cărui era el servul, care nu a fost legat lui Gaius împreună cu peculiu. Dacă însă peculiu a fost legat însuși servului căruia i s'a legat în același timp libertatea prin testament, atunci fiind ca și *dies legati libertatis* și *dies legati peculii manumissio relicti*, cedit în momentul adițiunii heredității, când prin urmare atunci se determină consistența legatului peculiuului, toate sporurile provenite între moartea testatorului și adițiunea heredității atât *ex rebus peculiaribus* cât și din industria, habilitatea și speculațiile servului în exploatarea peculiuului profită servului. Cât pentru pierderi, dacă ele provin prin casă fortuită, ele sunt suportate de legatar, căci nu sunt faptul heredelui, cele rezultând din faptul heredelui, se poate discuta dacă vațămă sau nu pe legatar, dacă herede este dator să restabilească peculiu cum era la moartea testatorului, dacă adică adițiunea heredității având loc ea operă cu efect retroactiv nu numai pentru herede, ci și pentru legatar, efect retroactiv la moartea testatorului, ca în casă de legat condițional, când condițiunea împlinindu-se se consideră ca împlinită cu efect retroactiv la moartea testatorului sau dacă aceste scăderi sunt suportate de legatar al cărui legat se deschide la adițiunea heredității, când atunci se determină și consistența legatului. Texte nu cunosc care să se pronunțe pentru acestă casă. Eu sunt de părere că fiind că aceste scăderi nu pot fi de cât imputabile heredelui, nu pot fi de cât faptul vițiat de culpă al heredelui, el trebuie să restabilească peculiu, căci ce drept avea el de a se atinge de peculiu care făcea parte din hereditate, până nu era încă moștenitor prin adițiune, s'a amestecat în lucru strein, căci până la adițiune el nu are drept de a se atinge de moștenire, care

este destinată heredelui *ab intestat* în casă de repudiare, și atunci s'a atinsă de lucru strein. Dacă s'a legat servul peculiului împreună cu libertatea, poate servul să ceară heredelui stăpânului testator ceia ce el a cheltuit în interesul stăpânului din banii peculiului? S'ar fi putut crede că da, căci peculiul este creditor al stăpânului, și astă dă servul este proprietar al peculiului. Dar s'a decisă cu dreptă cuvântă că nu, că servul nu va avea nici o *petitio*, nici o acțiune pentru a cere de la herede continuator al persoanei stăpânului restituirea acestor sume, că nu trebuie să fie presupusă stăpânul că 'i-a legat și acestă dreptă, că el trebuie considerat că îi a legată peculiul în starea naturală, în care este față cu el; a interpreta altmintrea, ar fi a lărgi fără probă quantul liberalității, și destul că servul primește în dar și libertatea și peculiul, ar fi prea împovărător să i se mai restituiească ce a cheltuit din peculiul pentru stăpân, peculiul care în definitiv era tot al stăpânului. Este aci o queștiune de interpretare a voinței testatorului: *Inter patronum et libertum res non sunt amare tractandae*. Acestă interpretare este anume sancționată printr'ună rescriptă ală împăraților Septimă Severă și Antonină Caracalla. Dară subsistă măcar o obligațiune naturală a heredelui continuator al persoanei juridice a stăpânului de a restitui servului această sumă? Pellat o crede, după cum ne o spunea la cursul său în anul 1858. Căci, dice el, Impărații dică *non videtur relictum ut petitionem habeat*, atât, dreptă de acțiune nu există, atât, deci atât lipsește, apoi dacă atât lipsește, restul, adică obligațiunea naturală, subsistă.

§ 21. „Se potă lega atât lucrurile corporale cât și cele incorporale: și de aceia testatorul poate lega unei alte persoane ceia ce i datorește cine-va și atunci heredele va fi obligat să prestese acțiunile sale legatarului; afară numai dacă testatorul va fi cerut banii în viață, căci într'acest casă legatul se stinge. Ase-

menea este valabilă și legatul făcut în termenii următoare: *Herede al meu fi condamnat să reconstruești casa cutăruia, sau: Herede al meu fi condamnat să plătești datoriile cutăruia.*“

Nu numai lucrurile corporale, dar și cele incorporale pot face obiectul unui legat, și chiar faptele și abstențiunile, bine înțeles sub condițiunea naturală ca lucrurile corporale să fie în comerț, ca faptele să obstențiunile să fie morale și conforme ordinii publice.

Romani, și de la densă terminologia întrebuintată de ei a trecut și la celelalte popoare, numea lucrurile corporale, lucrurile care cad sub simțurile noastre, și special sub simțul tactului, care aveau un corp, de exemplu moșiele, casele, animalele, servi, bani, și altele. Numeau lucrurile incorporale acelea ce nu cad sub simțuri, și care nu se concipă de cât cu mintea, de exemplu usufructul, uzul, habitațiunea, servituțile prediale, creanțele, hereditatea. În adevăr nu se poate concipi dreptul de usufruct de cât cu mintea. El este dreptul de a usa și de a percepe fructele lucrului, și de a dispune de el. Asemenea și când sunt creditor al fondului Cornelian, fondul Cornelian nu potă dice că e al meu, este al debitorului meu. Și acesta este atât de adevărat, că lă potă da altuia, în locu d'a m'ă da mie, și acesta atunci va deveni proprietar al lui, și va putea dice că e al lui, iar eu nu voi putea atunci cere de la el de cât valoarea lucrului, adică bani, nu lucrul și, dacă va fi insolubil, nu mă voi alege nici cu atât. Alta ar fi dacă ar fi proprietate, căci de și lucrul ar eși din întâmplare din mâna mea fără voia mea, îl potă lua de unde lă voi găsi, atât e adevărat că e al meu și numai al meu. E adevărat că dacă debitorul execută obligația și m'ă va da lucrul, atunci lucrul este al meu, dar atunci s'a stinsă dreptul meu de creanță și s'a născut în locu unu dreptu de pro-

prietate, care norocire că s'a născut, căci putea să nu se nască. Dar în orî-ce casă, chiar dacă e probabil că se va naște, nu e sigură și pentru moment, până nu s'a născut, până nu s'a stinsă creanța și s'a născut dreptul de proprietate, eu nu sunt proprietar, lucrul nu este al meu, eu am un drept numai, dreptul de a mă adresa la proprietarul lucrului care s'a obligat să mi'lă dea, spre a i'lă cere. Care încă o dată nu e totu una cu lucrul. Totu asemenea și pentru hereditate cum am arătat mai sus. De aceia numai dreptul de proprietate se confundă cu lucru, și de aceia în locu să dică am dreptul de proprietate asupra cutărui lucru, dică cutare lucru este al meu, pomenesc numai de lucru, căci se subînțelege că pomenind numai de lucru, nu pôte fi vorbă ca dreptu asupra lui de cât de dreptul de proprietate, căci numai elu absorbă lucru. Și de aceea și vice-versă se întrebunțesă dreptul în locu de lucru. Așa în locu să dică am dreptul de proprietate asupra unei case, potu dice nu numai am o casă, daru vice-versa am o *proprietate*, luând proprietatea care este un drept, dreptu lucru care este obiectul proprietății. Adineorea designam dreptul prin lucru, acum designu lucru prin drept. Și de aceia terminologia romană: Servul Stichus este al meu, în locu de am dreptul de proprietate asupra servului Stichus. Terminologia care a trecut și în cele-l'alte legislațiuni ale celor-l'alte popore, pentru că este rațională, comodă și practică. Din contră cându vrea să exprimă că am asupra unui lucru un drept ce nu absorbă lucru, trebuie să mă servu cu expresiunea care designă dreptul, ca să nu fie neînțelegere. Cum potu de exemplu când n'am asupra unui lucru de cât dreptul de uzufructu, adică de a usa de elu și de a i lua fructele, să dică că lucrul este al meu, căci dacă este al meu nu e al altuia, și deci altul nu are amestec asupra lui, ci numai eu; apoi nu e așa. căci are și altul amestec, este nudul proprietar, care are

și singur are, dreptul de a dispune de lucru și de a lua productele extraordinare ale lui. Prin urmare dreptul de uzufruct nu se concipe de cât cu mintea. E adevărat că după ce am perceput fructele, aceste fructe sunt lucruri corporale, dar atunci ele nu mai fac parte din uzufruct, prin faptul percepțiunii lor dreptul de uzufruct, adică dreptul de a le percepe s'a stins și s'a transformat, după ce le am perceput, în drept de proprietate asupra lor, care sunt lucruri ce au un corp ce se pot atinge. Asemenea este și dreptul de trecere. Asemenea și dreptul de creanță. Sunt creditor de exemplu al fondului Cornelian datorit de Titius. Nu am fondul, am dreptul de a cere fondul, pe cât sunt creditor. Fondul pe cât sunt creditor este al lui Titius. Pentru el este un lucru corporal, pentru mine dreptul de a cere să mi'l transfere în proprietatea mea, este un lucru incorporeal, un drept care nu se concipe de cât cu mintea. Este adevărat că după ce mi l'o da, atunci eu am un lucru corporal. Dar atunci nu mai sunt creditor, am încetat de a mai fi și am devenit proprietar al unui lucru ce cade sub simțuri. Din executarea obligațiunii rezultă transformarea dreptului meu de creanță în drept de proprietate asupra unui lucru corporal. Din cenușa dreptului meu de creanță, stins prin exercițiul său, se naște un lucru corporal în patrimoniul meu. Asemenea și hereditatea. Căci hereditatea este un complex de drepturi asupra universalității unui patrimoniu, complex în care se găsesc lucruri corporale asupra cărora sunt proprietar, drepturi de creanță, de uzufruct, de servituți prediale. Ei bine, acest complex întreg este ceva care nu se concipe de cât cu mintea. Căci numai cu mintea putem concipi o masă de drepturi coprinsă într'o universalitate, într'un patrimoniu ce ni se deferă noă sa de lege sa de testator. De și în această masă sunt și lucruri corpo-

rale, dar patrimoniul întregu în care intră și lucruri corporale nu e ceva ce se poate atinge, ideă numai ne putem face de elu, de universalitatea și varietatea drepturilor coprinse în elu.

Darū se poate objectă că și lucrurile corporale, sub punctul de vedere juridicū, cândū dicū că sunt ale mele, nu înțelegū altū ceva de cât că amū dreptul de proprietate asupra lorū. Apoi și dreptul de proprietate este totū unū dreptū, dreptul de a se servi, de a percepe fructele și productele extraordinare ale lucrului și de a dispune de elū într'unū modū definitivū și nerepetibilū. Ei bine, suma tutulor acestorū drepturi care constituie ceia ce numimū dreptul de proprietate nu se poate concepe de cât iar cu mîntea, nu e ceva care se atinge, de exemplu dreptul de a dispune e ceva ideal, după ce am dispusū, numai există lucrul pentru mine, numai sunt proprietarū asupra lui, lucrul a devenit alū altuia. S'a stinsū lucrul pentru mine, poate să mai existe în natură, darū pentru mine s'a stinsū, căci numai este alū meu. Se poate chiar ca dispuind de lucru să se stingă de totū, cum este în cazul în care dispuim în modū definitivū de o butelie de vinū a mea, bând'o, prin dispozițiune, prin consumațiune a disparut chiar lucru din natură.

Așa este, objectiunea este exactă. Dar dacă Romaniū aū numit dreptul de proprietate asupra lucrurilor, impropriū lucru corporal, este că proprietarul are unū dreptū absolut și exclusiv asupra lui, în cât în mânele lui dreptul se confundă cu lucrul, ilū absorbē, ca să dicū astū-felū, și dreptul absorbindū lucru, se poate laa dreptū lucru; cele-l'alte drepturi asupra lucrurilor, drepturi reale sau de creanță, neabsorbindū lucrurile asupra cărora pōrtă precum și complexul de drepturi variū asupra masei unū patrimoniū, care se numește hereditate, nefiind unū lucru sau mai multe lucruri distincte, ei o sumă de drepturi asupra unū patrimoniū în care pōtū fi și lucruri corporale: de

aceia dăcū dreptul de proprietate asupra lucrurilor s'a numitū lucrurī corporale, pe când cele-l'alte drepturī asupra lucrurilor și hereditatea s'aū numit lucrurī incorporale, adică care n'aū corpū, care nu se potū atinge, care nu aū posibilitate de concipere de cât în inteligența, în mintea nōstră.

Potū lega nu numai dreptul de proprietate asupra unui lucru, darū și dreptul de usufructū, de usū saū de habitatiune, o servitute predială rustică saū urbană, adică nu numai unū lucru corporalū, ci și lucrurī incorporale. Potū dīce: *Do lego fundum Cornelianum Gaiō*. Potū dīce asemenea: *Do lego jus utendi fruendi fundo Corneliano Gaiō*. *Do lego jus itineris, actus, viae per fundum Cornelianum Gaiō*. Ca lucru incorporalū potū lega și unū dreptū de creanță. Și acēsta este specia prevēdută în paragraful 21. Amū să iaū în virtutea unei stipulațiunii dēce mīi de sesterțī de la Seius. Instituescū moștenitorū pe Mevius. Pociū lega dreptul meū de creanță ce amū în contra lui Seius, lui Gaius. Pociū dīce: *Maeui heres esto, do, lego Gaiō decem millia sestertium*¹⁾ *quos mihi Seius ex stipulatu debet* (Mevie fi moștenitorū, daū, legū lui Gaius cele dēce mīi de sesterțī ce'mī datorresco Seius din stipulațiune). Cum are să se execute acestū legatū? Dacă unū asemenea legatū s'ar face în timpū modernī, creanța testatorului ar trece direct pe capul legatarului, care ar putea cere cei dēce mīi de la debitorul testatorului, și testamentul ar fi proba transmisiunei creanței. La Romani însă nu era așa. Proprietatea și drepturile reale se puteaū transmite directū pe capul legatarului, dacă legatul era făcutū

¹⁾ Observați contractiunea, *sestertium*, în locū de *sestertiorum*. Observați modul romanū de a se exprima. Francesul dīce: dix mille francs, dix mille sesterces. Latinul dīce nu: decem millia sestertios, ci decem millia sestertiorum saū sestertium prin contractiune, nu dēce mīi sesterțī, ci dēce mīi de sesterțī, ca și Românul. De acela, cum tot-d'auna amū observatū, limba romānescă e mai aprōpe de limba latină, de cât tōte limbele neolatine, și chiar de câtū limba italianescă.

per vindicationem. Căci legatul *per vindicationem* era un mod direct de transmitere a drepturilor reale. Cătu pentru dreptul de creanță nu era așa. Creanța era inherentă persoanei creditorului, obligațiunea inherentă persoanei debitorului. Era raportul atât de personal, în cătu *stricto sensu* se putea dice că era lipit de pielea lor, nedeslipibil de ei. Și a trebuit o ficțiune ca să se pōtă declara trecută creanța pe capul heredelui testamentarū saū ab intestatū, obligațiunea pe capul heredelui testamentarū saū *ab intestat*. A trebuit să se dice că heredele nu e o persoană nouă, ei aceeași persoană cu defunctul, care fizicamente pōte să fie distinsă de elū, dar care juridicamente este totū elū, care e o continuare a persoanei lui (cum am dice în modū trivialū douē corpuri plisice într'o singură piele juridică), că prin urmare creanța și obligațiunea nu se mută, căci persoană este aceeași juridicamente. Darū afară de acestū casū, realitatea își lua imperiul, și prin urmare creanța era indelebile pe capul persoanei creditorului. Decī acesta nu putea propriū disū să cedese creanța. Căci era intransmisibilă. Necesitatea însă practică a făcut să se găsescă unū expedient, unū mijlocū deturnat de cessione. Eacă în ce consista elū. Creditorul care voia să cedese creanța sa altuia, se făcea că'i dă mandatū, și da în realitate mandatū aceluia ca să urmărească în numele seū alū mandantului pe debitorū, obțineă condamnățiune, incasa suma datorită de la debitorū. Darū pe cândū în mandatul seriosū mandatarul era obligatū prin acțiunea *mandati directa* să restituie creditorului mandant ceia ce luase de la debitorū, căci mandatul în regulă generală e în interesul mandantului, aci mandatarul era dispensatū de a da socotélă și de a restitui, mandatul era unū mandatū in *rem nu mandantis* ci in *rem propriam et solam mandatarii*, aceasta era ceia ce se numea *mandatum* saū *procuratio in rem suam*, iar asemenea mandatarū se nu-

mea procurator in *rem suam*. In specia noastră în care testatorul legase lui Gaius cei 4000 mii de sesterți ce avea să ia de la Seius, totu așa se petrecea lucrurile. Creanța trecea pe capul heredelui Mevius care singur era continuatorul persoanei juridice a testatorului creditor. Dar Mevius era ținut, din cauza legatului, să constituie *procurator in rem suam* pe Gaius spre a urmări pe Seius. Dacă o făcea, legatul era executat benevolamente. Dacă nu, atunci legatarul avea *condictio ex testamento* spre a cere de la moștenitoru totu interesul ce avea elu ca să i se dea acestu mandat; apoi interesul era de a avea 4000 mii de sesterți, judecătorul dar acțiunei condamna pe moștenitoru către legataru la 4000 mii de sesterți. Acésta era starea lucrurilor din dreptul clasicu puru. Inșă, *utilitatis causa*, pentru înlesnirea practică, s'a admisu că în lipsă de o asemenea procurațiune expresă, și tocmăi pentru ca să se evite consecvențele unei asemenea nedări de procurațiune, legatarul va putea, în virtutea unei procurațiuni, unui mandat presupus datu, subînțeleșu, să intente acțiunile defunctului trecute la herede, nu directe, ci utile. Acésta s'a admisu tocmăi în Bassul Imperiu printr'o constituțiune a Imperațiilor Dioclețianu și Maximianu din anul 293, care formésă legea 18 C., *De legatis* (VI, 38).

Dacă inșă testatorul a încasat creanța legată în urma confecțiunei testamentului, elu e considerat că a revocatü legatul, și de aceia legatul se stinge. Va putea inșă legatarul să probese că testatorul n'a avut intențiune să revöce legatul, căci daca a cerut banii, cauza a fost că avea nevoie de bani, în casul acesta legatarul va putea cere ca heredele să'i plătescă suma ce avea să ia testatorul de la fostul său debitor. Număi daca testatorul a făcut acceptilațiune debitorului său legatul s'a stinsu în modu certu și definitivu.

Legatul pöte avea de obiect și unü faptü. Testatorul a pututu dice: *Herede al meü fi condemnat a*

construi casa lui Titius. In cazul acesta heredele e dator, dacă casa lui Titius e vechiă, să o dărâme și să'i o reconstruiască din nou. In casu contrariu prin *condictio ex testamento* legatarul va putea face ca heredele să fie condamnat a'i plăti suma cât ar costa reconstruirea casei.

Testatorul mai pôte dice: *Herede al meu fi condamnat a plăti datoriile lui Titius.* In cazul acesta heredele e dator a se duce și a plăti tôte datoriile lui Titius, și dacă nu o face Titius are dreptul prin *condictio ex testamento* să facă ca heredele să fie condamnat să'i plătescă totalul sumelor ce el datorește în drépta și în stânga pentru că cu aceste sume personal el Titius să pôtă acuita pe creditorii săi.

§ 22. „Dacă s'a legatū unū servū saū unū altū lucru *în genere*, dreptul de a alege este alū legatarului, afară numai dacă testatorul nu va fi decisū expresū altmintrelea.“

De acestū textū trebuie să apropiămū paragraful 14 alū titlului XXIV alū Regulilor lui Ulpianū: „Legându-se opțiunea unū lucru óre-care *per vindicationem*, de exemplu când testatorul a đisū: *Optésă, alege unū servū*, dreptul de a alege este alū legatarului. Totū așa trebuie să decidemū și dacă opțiunea a fost dată într'unū modū tacitū, de exemplu ast-fel: *Daū legū unū servū lui Titius.* Dacă însă am đisū: *Herede al meu fi condamnat să daī unū servū*, dreptul de a alege pe care vrea să dea este alū heredelui.“

Precum și legea 37 *principium de legatis I (XXX)*, în caru Ulpian într'unū fragment extrasū din Cartea 21, asupra lui Sabinus, se exprimă ast-fel: „Legându-se unū lucru *în genere*, de exemplu *unū servū*, Gaius Cassius scrie că trebuie să observămū, că nu se pôte alege nicī celū mai bunū, nicī celū mai răū din genul legat. Acéstă părere este întărită și printr'unū rescriptū alū Impēratului nostru (Alexandru

Severū) și a divului Severū (Septimū Severū), care au decisū că legându-se unū servū, nu se pōte alege servul administrator alū afacerilor heredelui.“

Este deosebire între *genus* și *species*. Prin *species* se înțelege unū obiect determinat, de exemplu servul Stichus, fundul Cornelian. Prin *genus* se înțelege o grupă de lucruri de același felū mai multū sau mai puțin restrinsă, de exemplu *genul servū*. În cazul în care a fost legat unū lucru *în specie*, de exemplu servul Stichus, orī cum a fost legat el, *per vindicationem* or *per damnationem*, legatarul nu pōte cere de cât lucrul anume legat, pe servul Stichus, heredele nu pōte da de cât lucrul anume legat, pe servul Stichus. Cândū însă s'a legat *unū lucru în genere*, unū lucru făcând parte dintr'un *genū*, lucrurile nu se petrecū totū așa. E de observat mai întēiū că *genul* trebuie să fie determinat în cât legatul să presinte interesū pentru legatarū, căci dacă s'a legat *per damnationem*, de exemplu *unū animal*, heredele pōte da unū animal ôre-care, de exemplu o muscă, și atunci legatul este nul din causă de lipsă de interesū. Al duoilea când s'a legat unū lucru *în genere*, trebuie să observămū dacă legatul e făcut *per vindicationem*, sau *per damnationem*. Dacă legatul este făcut *per vindicationem*, el nu e valabil de cât cu condițiunea ca între lucrurile testatorului să fie mai multe lucruri din *genul* legat, căci altmintrelea testatorul n'a putut lega ceia ce nu avea, și în cazul acesta dreptul de a alege este al legatarului ca proprietar ce e, dar elū nu pōte alege pe celū mai bunū dintre lucrurile cuprinse în *genū*. Dacă însă legatul este făcut *per damnationem*, elū e valabil chiar dacă din *genul* legatū nu se află lucruri în patrimoniul testatorului, și atunci alegerea este a heredelui debitor, căci în casū de dubiū obligația se interpretă în favōrea debitorului, totuși heredele nu pōte alege celū mai rău lucru din *genul* legat. Cândū din contră obligațiunea rezultă dintr'unū

contract debitorul unui lucru *in genere* p \acute{o} te alege chiar cel \acute{u} mai prost dintre lucrurile coprinse *in gen \acute{u}* (l. 52 D., *Mandati vel contra*, XVII, 1). Deosebire *intre* legat \acute{s} i contract \acute{u} este c \acute{a} c \acute{i} *in* contract sie- \acute{s} i trebuie s \acute{a} ' \acute{s} i impute creditorul *daca* nu a precisat mai bine, pe c \acute{a} nd *in* testamente se *interpret \acute{a}* tot-d'auna mai larg \acute{u} voin \mathring{t} a testatorului, mai cu s \acute{e} m \acute{a} c \acute{a} legatarul creditor \acute{u} nu a luat parte la facerea testamentului. *In* legisla \mathring{t} iunea lui Justinian, alegerea este *in* tot-d'auna a legatarului, afar \acute{a} numai, *daca* testatorul n'a dispus alt-fel. Bine *int \acute{e} les \acute{u}* *ins \acute{a}* c \acute{a} , chiar *in* legisla \mathring{t} ia lui Justinian, alegerea nu p \acute{o} te s \acute{a} fie a legatarului, de c \acute{a} t c \acute{a} nd \acute{u} *in* patrimoniul testatorului se afl \acute{a} lucruri din cele coprinse *in* genul legat.

§ 23. „Legatul de op \mathring{t} iune, adic \acute{a} acela *in* care testatorul ordona ca legatarul s \acute{a} al \acute{e} g \acute{a} unul din servii s \acute{e} i sau din alte lucruri, coprindea *in* sine o condi \mathring{t} iune; \acute{s} i de aceea *daca* legatarul nu opta *in* via \mathring{t} a sa, nu transmitea legatul heredelui s \acute{e} u. *Ins \acute{a}* , *in* virtutea Constitu \mathring{t} iunei n \acute{o} stre, s'a adus \acute{u} \acute{s} ila ac \acute{e} sta ameliorare, \acute{s} i s'a dat voie heredelui legatarului s \acute{a} optese, chiar *daca* legatarul nu a f \acute{a} cut'o c \acute{a} t a tr \acute{a} it. \acute{S} i tract \acute{a} nd \acute{u} ac \acute{e} st \acute{a} materie cu mai mare b \acute{a} gare de s \acute{e} m \acute{a} , s'a mai ad \acute{o} gat \acute{s} i ac \acute{e} sta *in* Constitu \mathring{t} iunea n \acute{o} str \acute{a} adic \acute{a} , c \acute{a} fie-c \acute{a} s'a legat op \mathring{t} iunea la mai mul \mathring{t} i legatari, \acute{s} i nu se *int \acute{e} leg \acute{u}* asupra alegerii speciei, fie c \acute{a} op \mathring{t} iunea s'a legat unui singur legatar \acute{u} , dar acesta a murit f \acute{a} r \acute{a} a alege, \acute{s} i heredii s \acute{e} i nu se *int \acute{e} leg \acute{u}* asupra speciei, ca s \acute{a} nu se sting \acute{a} legatul, coia ce cea mai mare parte dintre juriconsul \mathring{t} i decideau lipsi \mathring{t} i de buna-voin \mathring{t} \acute{a} , am \acute{u} hot \acute{a} r \acute{a} t ca sortul s \acute{a} fie judec \acute{a} torul op \mathring{t} iunei, acela pe care l \acute{u} va designa sortul acela s \acute{a} al \acute{e} g \acute{a} .“

Eac \acute{a} acum \acute{s} i Constitu \mathring{t} ia la care face alusie Justinian *in* Institu \mathring{t} iunile sale. Ea este din anul 531 \acute{s} i form \acute{e} s \acute{a} legea 3 *in* Condi \mathring{c} \acute{a} , Cartea VI, titlu 43, *Despre regulele commune la legate \acute{s} i fideicomise, \acute{s} i despre desfiin \mathring{t} area tr \acute{a} miterii *in* posesiune. Vom \acute{u}*

traduce numai principiul și paragraful 1 din această lege.

„Dacă s'a legat la două sau trei sau mai mulți înși opțiunea unui servū sau a altui lucru, sau la unū singur legatar care înainte de a opta a murit lăsându mai mulți heređi : între cei vechi se discuta ce e de decisū în cazul în care legatarii originari sau heređii legatarului unicū se certaū și unul vrea să alégă unū lucru, altul altul? Am decisū că în asemenea casū fortuna să fie judecătorū, și sortul să decidă între altercanți : adică pe care din legatarī sau heređi il va hotări sortul acela să alégă și să ia lucru, iar celor-l'alți să le dea părțile lorū din valórea lucrului, adică a unū servū sau a unei serve mai mare de ęce anī dar fără meșteșugū valórea hotărându-se de noi lă douē-ęeci de solidi de aurū, a unū servū sau serve mai micī de ęce anī valórea hotărându-se de noi la ęce solidi : pentru cei cu meșteșugū până la trei-ęeci de solidi, afară de notari, medici și móșo pentru care valórea să fie de șeięeci de solidi. A eunucilor minori de ęce anī hotărāmū valórea până la trei-ęeci de solidi, a celor mai mari de ęce anī până la cinci-ęeci de solidi : a celor cu meșteșugū până la șapte-ęeci de solidi. Dar dacă cineva a lăsat opțiunea unū servū sau a altui lucru nu însuși persoanei legatarului, ci unū terțiū, de exemplu lui Titius, și Titius sau nu vrea sau nu póte să alégă, sau móre înainte de a alege, și în acest casū era indoială între cei vechi ce trebuie să se decidă : era indoială dacă legatul se stingea, sau trebuia alegerea să se defere unū judecător. Noi hotărāmū că dacă Titius va lăsa să trecă unū anū de când a fost somat să alégă, fără să facă alegerea, fie că nu vrea, fie că nu póte, fie că a murit în acest interval : dreptul de a alege să se defere însuși legatarului, cu condițiune însă ca să nu alégă unū servū de cea mai bună qua-

litate, ci de mediă valóre, ca să se impece și legatarul și heredele. “

Se numește legatú de opțiune acela în care testatorul dá facultatea legatarului de a alege unú lucru din mai multe de același genú ce sunt în patrimoniul testatorului. În legislația clasică acest legat nu putea fi făcut de cât *per vindicationem*, și legatarul putea alege pe orí care vrea din lucrurile de același genú coprinse în patrimoniul testatorului, chiar pe celú mai bunú, pe celú mai prețiosú. După cererea heredelui, unú termenú era fixat de magistrat legatarului în care elú trebuia să alegá; în întrul acestuí termen, heredele era obligat și ținut prin acțiunea *ad exhibendum* să exhibe tóte lucrurile coprinse în patrimoniul testatorului din genul legat, și dacă legatarul lăsa să trecă acest termen fără să se pronunțe, legatul se stingea (l. 10 *Ad exhibendum* X, 4). Dacă legatarul murea fără a alege chiar înainte de a se fixa termenul, saú înlăuntrul termenului fixat, legatul se stingea. Dacă opțiunea unuí lucru în genere era legată la mai multe persóne și legatarii nu se înțelegeaú asupra obiectului de alesú, asemenea după părerea celor mai mulți juriconsulți legatul de opțiune se stingea. Se putea întâmpla ca să se lege unú lucru în genere cu facultatea de a alege lăsatá nu legatarului, ci unuí terțiú. Dacă terțiul nu vrea saú nu putea să alegá saú murea înainte de a alege, dreptul legatarului se stingea după părerea celor mai mulți juriconsulți. Justinian a modificat acéstă stare de lucruri. Elú a decisú că legatul de opțiune nu se stinge prin mórtea legatarului cáruia s'a lăsat opțiunea, nici prin neînțelegerea legatarilor cárorá s'a lăsat opțiunea, că dreptul de a alege trece la moștenitorul saú moștenitoriú legatarului, că dacă moștenitoriú legatarului saú legatarii originari nu se înțelegú, se va trage la sorti și numele aceluia ce va eși din urmă va determina cine trebuie să facá ale-

gereă și să ia lucrul, și acesta va fi obligat să dea celor-l'alți valoarea în bani a părții fie-căruia din lucru. Pentru estimățiunea servilor, Justinian fixésă unū tarif, când fixū, quand cu maximum, după etatea, calitatea și meșteșugul servului. În cazul în care s'a lăsat opțiunea însuși legatarului, sau legatarilor și ei se înțelegū, precum și când legatarul a murit și a lăsat mai mulți heredi care se înțelegū, legatarul sau legatarii originari sau heredi potū alege din genū obiectul celū mai bunū, celū mai prețiosū. Justinian pe de altă parte a decisū că dacă s'a legat opțiunea unū lucru în genere a căruia alegere însă să fie încredințată unū terțiū, dacă acesta nu se pronunță, fie că nu vrea, fie că nu pōte, fie că a murit înainte de a se pronunța, legatul nu se stinge, dar se transformă óre-cum într'unū legat de lucru în genere, cu dreptul pentru legatarū de a alege însă nu lucrul cel mai prețiosū, ci unū lucru de o mediă estimățiune. Accarias, *Précis de droit romain*, 4e edition, T. II p. 1062, emite asupra Constituției lui Justinian o interpretare falsă. Elū țice că în legislația lui Justinian alegerea nu pōte purta de cât asupra unū lucru de mediă valōre. Așa e, dar nu în tōte casurile, cum are aerul s'ō spue Accarias, ci numai în cazul în care alegerea a fost lăsată unū terțiū și acesta nu vrea sau nu pōte să se pronunțe sau a murit înainte de a se pronunța; atunci numai alegerea transferată fiind la legatarū, acesta nu pōte alege de cât unū lucru de mediă estimățiune. În cazul însă în care electiunea a fost lăsată legatarului sau legatarilor mai mulți originari, sau legatarul unic originar a murit și a lăsat mai mulți heredi, legatarul unic pōte alege obiectul cel mai bunū, legatarii multipli originari sau heredi când se înțelegū potū alege obiectul cel mai bunū, căci nimic în Constituția lui Justinian nu se vede care să denote că în privința dreptului de a alege lucrul

cel mai bun, în aceste cazuri, s'a făcut vre-o restricțiã, s'a derogat la vechiul dreptul clasic.

Legatul pöte sã aibã de obiectü. nu numai unul sau mai multe obiecte determinate, ci și o fracțiune ali-quotã din patrimoniul defunctului, atunci elü se numește *legatü partiãrã*. Legatarul partiãrã sãmãnã în multe puncte cu heredele instituit pentru o parte din hereditate. Formula institutiiei de herede pro parte este de exemplu : *Gaius heres esto ex triente*. Formula legatului partiãr care se numește *partitio* este : *Do lego Gaio trientem ex bonis meis*, sau : *heres meus cum Gaio hereditatem meam partito, dividito*, când legatul partiãrã are de obiectü jumătate din hereditate (Ulpian, *Regule*, titlu XXIV § 25). Așa legatarul partiãrã ca și heredele pro parte ia o porțiune alipitã din tóte bunurile defunctului, din lucrurile corporale, din creanțe, din datorii. La începutü heredele singurü susțineã sarcina cultului privatü (*sacra privata*) cãci singurü continuã persóna defunctului. Mai în urmã însã legatarul partiãrã a început sã contribuie și elü la *sacra privata* în proporțiunea părții din bunurile defunctului lãsate lui. Mai târziu, în timpul lui Cicerone, de exemplu, legatarul partiãrã cãruia i se lãsa lui singurü o porțiune mai mare sau egalã cu părțile tuturilor hereșilor întrețineã singurü *sacrele private* (Ciceron, *De legibus*, II, 19 și 20). Causa introducerii legatului partiãrã a fost tocmai pentru a se evita *sacrele private*. Mai târziu însã cândü legatarulü partiãrã fu și elü supusü la contribuțiã pentru *sacrele private*, și în urmã, când legatarul partiãrã alü unui legat întrecea sau egalã în porțiune porțiunile lãsate hereșilor instituiți, fu constrãnsü sã susție singur *sacrele private*, și apoi și mai târziu cândü se introduse în dreptü fideicommi-sele, și prin urmare fideicommissul de hereditate care avea mare asemãnare cu legatul partiãrã și în fine când *sacrele private* cãdurã în desuetudine, legatul

partiară cădu și el în desuetudine. Dară câtă timpă a fost în vigore, și elă era în vigore încă în timpul clasică, probă fragmente din scrierile lui Paulă și Ulpiană, cum sunt legea 21 D., *De legatis* I (XXX) și 22 § 1, D., *Ad Senatusconsultum Trebellianum* XXXVI, 1, existaă între dănsul și instituția de herede *pro parte* mai multe deosibiri, între care cele principale eraă cele următore: 1° Dreptul legatarului partiară se stingea ca al or-cărui legatar prin repudiarea heredității de către instituți pe cândă ună herede partiară n'are să se témă de repudiarea cohereșilor săi, din contră dreptul său va crește și în virtutea regulei: *Nemo paganus partim testatus partim intestatus decedere potest*, elă va lua întrăga hereditate. 2° Era controversă dacă legatarul partiară e coproprietară cu heredele asupra lucrurilor corporale: Proculianii susțineau că da, Sabinianii că nu, că heredele are săi dea numai estimățiunea părții sale; Pomponius că dacă lucrurile sunt comodă partagiabile în natură legatarul partiară pôte cere împărțirea loră, dacă nu numai estimățiunea părții sale; Gaius care era Sabinian, adopta părerea Proculianilor (Gaius, *Instituțiuni*, Com. II § 254 și Pomponius legea 25 § 2 D., *De legatis* I). Dar chiar în opiniunea Proculianilor pentru împărțirea lucrurilor corporale legatarul partiară nu avea acțiunea *familiae herescundae*, ci acțiunea *communi dividundo*. 3° Heredele partiară ia partea sa din hereditate cu fructele din momentul morții testatorului, în virtutea principiului *fructus augent hereditatem*, pe când legatarul partiară le ia numai din momentul punerii în întârziere a heredelui ca săi predea legatul [Paul I. 23 D., *De legatis* I (XXX)]. 4° Creanțele și datoriele trecă pentru parte pe capul heredelui partiară, ele nu trecă pe capul legatarului partiară, ci remănu asupra heredelui, care încheiă cu legatarul partiară *stipulațiunile partis et pro parte* prin care heredele promite ca fidejutor legatarului partiară

restituția părții sale aferente din ceia ce va fi încasat din creanțele hereditare și stipulă în sensul invers de la dănsul plata a părții sale constitutive din ceia ce el și heredele va plăti creditorilor hereditari (Gaius, II §§ 254 și 557). 5° Heredele partiară are dreptul a reține quarta Falcidiă din legatele de care e împovărat, legatarul partiară nu are dreptul a reține quarta Pegasiană din fideicomisele puse în sarcina lui (Ulpien legea 25 § 5 D *Ad Senatusconsultum Trebellianum*, XXXVI, 1).

Nu se poate face legat pentru unei persoane incerte. Prin persoană incertă se înțelege aceia despre care testatorul nu și poate face o idee precisă.

În adevărul liberalitatea este făcută în vederea persoanei și prin urmare era rațional ca testatorul să nu potă face o liberalitate de cât unei persoane despre care și putea face o idee precisă.

Pentru donațiuni *mortis causa* sau între vii, acesta nici că putea face îndoială, căci în ele donatarul era o parte care trebuia să figure în actul constituind donațiunea împreună cu donatorul.

În testamente, acte unilaterale. s'a putut crede că fiind că testatorul nu tractează nici cu heredele, nici cu legatarul, el ar fi putut face o liberalitate unei persoane incerte. Rațiunea însă și bunul simț s'a opus.

Exemple isbitore de persoane incerte sunt: Acela care va veni mai întâiu la înmormântarea mea; acela care va da pe fiica sa în căsătorie fiului meu; acela care se va căsători cu fiica mea. În aceste exemple, și altele de felul acesta, nici îndoială nu poate fi că testatorul nu și poate închipui a priori cine are să fie persoana gratificată.

În cât este mirare cum citim în Dalloz că în timpurile moderne, parcă bunul simț n'ar fi al tuturilor timpurilor și al tuturilor locurilor, ar fi valabile liberalitatea testamentară făcută în termenii următori:

„Je donne à celui qui épousera ma fille.“ (Veđi Dalloz, Verbo *Dispositions entre vifs et testamentaires*, paragrafă 332). Dalloz spune că ar fi autori care decidă ast-fel, fără să citească însă pe nici unul. Dacă Dalloz va fi înțelesă rău pe acei autori, atât mai bine pentru el. Dacă din contră ceea ce afirmă Dalloz ar fi exact, atât mai rău pentru creerii acelor autori. Rămăia însă constant că în dreptul Roman, și tot așa trebuie să fie și în dreptul modernă, nu se pôte face o liberalitate unei persoane incerte în sensul de mai sus. Dacă însă persoana incertă e luată dintr'ună grupă certă, fiind că atunci, până la óre-care punct, se pôte dice că testatorul a putut óre-cum să și facă o idee óre-cum precisă, liberalitatea este valabilă, de exemplu în cazul următor: Heredele meu să dea de ce mi de sesterți aceleia dintre actualii mei cognați care va veni mai înteu la înmormântarea mea. Eu nu așu admite nici o asemenea liberalitate, căci întâmplarea iar nu afectia pôte să facă pe acel cognată să vie mai înteu la înmormântarea mea. (Gaius *Instituțiuni*, Comm. II §§ 238 și 239). La începută însă se putea face fideicomise unei persoane incerte. Dar de la Adrian încolo, prohibițiunea există și pentru fideicomise. Adrian în un mod rațional a întinsă prohibițiunea de la instituțiuni de herede și legate și la fideicomise (Gaius, *Instit.* Comm. II § 287).

Și nici militarii, cu tóte favorurile de care se bucură în timpul imperiului, nu scăpău de acestă incapacitate. Cu tóte acestea, dacă un legat sau un fideicomisă ar fi fost plătit din eróre unei persoane incerte, celă ce lă executase nu putea repeta. Totă pentru acelașu cuvântă, și încă prin a fortiori, nu se putea numi tutor *o personă incertă* (Gaius, C. II § 240).

Și nici în legislațiunea lui Justinian nu se putea face o liberalitate prin testament, a fortiori prin donațiune, unei persoane incerte în sensul arătat mai susă.

Și legea unică în *Condică De incertis personis*:

(Cartea VI titlu 48) nu este contrariă acestei idei. Această Constituție nu ne a parvenit, dar atât din referința la dēnsa a paragrafelor 26 și 27 din *Instit.* lui Justinian Cartea II, titlu 20, cât și din analiza ce ne dau interpreții Photius și Balsamon despre dēnsa, rezultă că ea nu se referea la persoanele incerte, în sensul de mai sus, ci la *postumus alienus* și la alte persoane despre care vom vorbi mai la vale.

Ca aplicațiune a regulii ei nu se pōte nici institui herede, nici face legatū unei persoane incerte și s'a decisū în cele d'ântēiū timpuri ale legislațiunei romane că nu se pōte nici institui nici face legatū unei persoane nenăscute încă, de și concepute. Darū mai în urmă în timpul Republicei s'a admisū posibilitatea instituirei de herede și a facerii de legatū a postumilor *sui*, adică a copiilor concepuți care dacă ar fi născuți în momentul facerii testamentului ar fi sub puterea paternă imediată a testatorului adică ar fi *heredes sui*, și acēsta relativū la instituirea de heredo ca să previe ruptura testamentului iar în materie de legate din cauza regulii că putem lega tutulor persōnelor cu care avemū *factio testamenti*. Și atunci a început a se formula regula *infans conceptus pro nato habetur quoties de ejus commodis agitur*, regulă care a avut, după cum vedem, o aplicațiune fōrte restrânsă căci nu se aplică de cât la *postum sui*. Postumilor sui a fortiori se putea face fideicomise. În opozițiune cu *postumi sui* erau *postumi alieni*, care erau toți aceia care concepuți numai în momentul confecțiunei testamentului se nășteaū în urmă fie înainte de mōrtea fie după mōrtea testatorului, fie aceștia din operele unui străinū, fie chiar al unui cognat al testatorului, fie chiar a unui cognat al sēū, fie chiar al unui fiū al sēū eșit de sub puterea sa paternă în momentul concepțiunei nepotului. Aceștia în dreptul clasic nu puteaū fi nici instituiți heredi, nici nu li se putea lega. Fideicomise însă li s'a putut lăsa de la August până

la Hadrian care printr'un Senatusconsult a asimilat și în privința acésta fideicomisele cu legatele (Gaius Com. II § 287). Pretorul însă permise să fie instituiți heredi într'unu testament făcut în formele dreptului pretorian acordându-le *bonorum posesiunea secundum tabulas*. Însă de sigur acésta bonorum posesiune a trebuit să fie *sine re*, căci altmintrelea n'ar mai fi avut nici unu sensu Senatusconsultul lui Hadrian. Ce folosu în adevăru că nu li se putea lăsa sub forma fideicomisului, dacă li se putea lăsa sub forma instituirei pretoriane *bonorum possessiunea secundum tabulas*. Tocmai mai târziu, târziu de tot, a trebuit să începă acésta *bonorum possessiune* să fie *cum re*, și atunci Justinian n'a avut de cât unu pasu a face spre a decide cum decide prin paragraful 28 din Instituțiunile sale, Cartea II titlu 20, că *postumul alienus* pôte fi instituit herede (confundând dreptul civil cu dreptul pretorian) și priimi și legate și fideicomise (§ 27), după cum acésta a trebuit elu s'o decidă prin legea unică în Condiță *De incertis personis*, despre care am vorbit mai susu. Și de atunci încolo regula: *infans conceptus pro nato habetur quoties de ejus commodis agitur* a început să aibă o aplicațiune și mai mare, care se apropie de sfera de aplicațiune a acesteia regule în dreptul modernu.

Justinian în paragraful 28 sus-menționat, ne spune că *postumul alienus* pôte fi instituit herede, *nisi in utero ejus sit quae jure nostro uxor esse non potest*. Ce însemnă, acésta restricțiune? Ea însemnă numai atât că nu putem institui herede pe unu copil adulterinū sau incestuosu cu a căruī mumă nu ne putemu căsători, iar nu că nu putemu institui herede pe copilul conceput de altul cu uă personă pe care noi nu o putem lua de nevastă, căci e deja măritată sau cognată sau afină cu noi în gradū prohibitū.

Regula este că nu putemu lega de cât persónelor cu care avemu facțiune de testamentu, adică pe care le putemu institui heredi. Ca aplicațiune a acesteia re-

guli nu putemă lega persónelor incerte în sensul adevărat nici postumilor alieni, pentru că pe dênsele nu le putemă institui heređi (Justinian, Instituțiunii Cartea II, tit. XX § 24). Prin excepțiune sunt persóne pe care nu le putemă institui și cărora cu tóte acestea putemă lega. Așa de exemplu municipiele, cetățile nu pot fi instituite heređi de cât de către libertiții loră, și acésta ca aplicațiune a regulii că nu putemă institui heređi persónele incerte; ele sunt considerate ca persóne incerte. Așa le consideră Ulpian în Regulele sale, titlu XXII § 5. Este aci o idee exagerată, ele nu sunt persóne incerte în adevăratul sensă al cuvântului. Causa incapacității loră e cu totul alta. E o questiune de ordine publică. Heređii sunt continuatoriți persónei juridice a defunctului, ei continuă sacrele private. Acésta nu póte fi oficiul de cât a unor persóne physice. De aceia incapacitatea loră nu merge până a nu li se permite a li se face legate. Și de aceia Nerva și după elă Adrian le a declarat capabile de a priimi legate (Ulpian, Regule, titlu XXIV § 28). A fortiori ele potă priimi fideicomise. În regulă generală nu putemă pentru acelașă cuvânt institui heređi templele deilor. Prin excepțiune ună Senatusconsult a ridicat prohibițiunea pentru unele temple a unor deți, de exemplu pentru templul lui Ioe Tarpeiul (după stânca tarpeiă), lui Apolon din Didyme, lui Marte din Gallia, Minervei din Ilion, lui Hercule din Gades, Dianei din Ephesă etc., după cum ne spune Ulpian în Regulele sale, titlu XXII § 6. A fortiori acestor temple se potă face legate și încă a fortiori fideicomise. Cu alte cuvinte la Romani nu era destul ca o persónă morală să aibă caracterul de *universitas juris*, recunoscută printr'o lege, ună Senatusconsult saă o Constituțiune imperială, ci încă să mai aibă acordată prin ună act al puterii legiuitoare și capacitatea de a priimi liberalități tēstamentare. Pentru cele-l'alte corporațiunii, pen-

tru colegie de exemplu, era destul ca ele prin unŭ act legislativŭ să fi fost investite cu caracterul de persoane juridice, de *universitates juris*, pentru ca să pŭtă priimi legate (Paul legea 20 D., *De rebus dubiis* (XXXIV, 5). Totuși însă ca să pŭtă fi instituite heređi, colegiele trebuia, chiar dacă erau autorizate, dacă aveaŭ caracterul de *universitates juris*, să fie ca și templele investite în mod special de puterea legiuitoare cu capacitatea de a fi instituite heređi. Veđi Dioclețian și Maximian legea 8 C., *De hereditibus instituendis* (VI) 24).

În legislația însă bizantină, cetățile potŭ priimi și heredități și legate și fideicomise încă din timpul Împăratului Leon (Constituțiune din anul 469 care formésă legea 12 în *Condica* lui Justinian *De hereditibus instituendis et quae personae heredes institui non possunt*, VI, 24), și Justinian permise printr'o constituțiune, care formésă legea 26 C., *De sacrosantis ecclesiis et de rebus et privilegiis earum*, I, 2, Bisericelor a fi instituite heređi, și a fortiori de a priimi legate și fideicomise, și și dă osteneala de a determina prin această Constituțiune când cineva institue herede pe Isus Christosŭ, saŭ pe arhangeli, saŭ pe vr'unŭ martirŭ, la care biserică trebuie să se afectese liberalitatea testamentară.

La modernă tŭte persoanele morale, cu condițiune ca să fie autorizate de a funcționa ca persoane morale, adică cu condițiune de a fi investite cu caracterul de *universitates juris*, potŭ prin această chiar să primescă fie donațiuni între vii, fie legate. Și lucru curiosŭ autorizarea de a constitui o persoană morală, nu mai emană ca la Romani de la puterea legiuitoare, ci de la simpla putere executivă.

Însă cu tŭtă această capacitate generală de a primi, persoană morală trebuie să fie pe d'asupra în mod special autorizată de a priimi liberalitatea în questiune

fie între vii, fie testamentară, și această autorizare emană iar de la puterea executivă.

Fiind dară că și caracterul de persoană morală și autorizarea specială de a primi liberalitatea emană tot de la puterea executivă, lucrurile se apropie óre-cum de cea ce se petrecea la Romanii. Deosebirea însă este că la Romanii în legislația clasică capacitatea de a primi heredități era mai restrânsă de cât aceea de a primi legate. Ală duoilea capacitatea de a primi ca și caracterul de persoană juridică erau concesate de puterea legiuitoare, iar nu de cea executivă. Al treilea o persoană morală capabilă o dată de a primi cutare genă de liberalitate, investită adică cu această capacitate, nu mai avea trebuință de o autorizare specială pentru liberalitatea în questiune. Deosebirea însă este și mai isbitoare între legislația modernă și dreptul roman byzantin. Căci în dreptul roman byzantin cetățile și templele chreștine potă primi liberalități fără a nune autorizare, mai cu sémă templele chreștine nici nu aveaă trebuință de autorizare ca să constitue persoane morale; simpla lor sfințire, târnosire cum se dice astădi, le da căracterul de persoane morale, capabile de a primi liberalități, pe când din contră în legislația modernă, Condica Napoleon sau Alexandru Ión I, de exemplu, persoană morală trebuie să fie investită mai înteiă cu caracterul de *universitas juris*, și apoi pe d'asupra să fie și autorizată în mod special a primi liberalitatea de care este gratificată. Compară articolele 910 și 927 din Condica Napoleon cu articolele 811 și 817 din Condica Alexandru Ión I. Din redacțiunea articolelor sus-menționate rezultă că la noi ca și la Francesi, nu se póte face o liberalitate testamentară *ad opus pium in futurum creandum*, adică nu se póte lega pentru crearea unui hospiciu în fiitoră chiar sub condițiunea de a fi autorizat a funcționa ca persoană morală. Liberalitățile făcute în fiitor după investitură vor fi valabile, dar cele

făcute înainte unei persoane morale de creat în fiitor sunt nule. De aceea Curtea de Casație a violat legea în procesul d'între Ión Kalenderu și moștenitorii Oteteleşianu, declarând valabilă liberalitatea testamentară făcută de I. Oteteleşianu, pentru o școlă de creat. E adevărat că Curtea de Casație a eludat dificultatea declarând pe I. Kalenderu legatar universal, când el nu avea în nici un casu vocație la nici o părțică din averea lui Oteteleşianu, ci era numai o persoană interpusă ca să maschese persoana morală, școlă, încă neCreată, și ca să eludese nulitatea liberalității, dar nu e mai puțin adevărat că, or cât s'a ascuns după degete Curtea de Casație, ea nu a violat mai puțin legea, și că decisiunea sa constituie o decisiune *ad hominem*, un simplu act de favoare. La Romani însă în legislațiunea byzantină questiunea se poate discuta dacă se poate lega *ad opus in futurum creaturum*.

O instituțiune de herede ca și un legat, ca și un fideicomis se poate face unui serv sau unui *filiusfamilias* cu condițiune ca testatorul să aibă *factio testamenti* cu exercitatorul puterii dominicale sau paterne.

O instituțiune de herede sau un legat se poate face servului unei heredități jacente cu condițiune ca testatorul să aibă *factio testamenti* cu defunctul din a cărui hereditate face parte servul (Instituțiunile lui Justinian, Cartea II titlul 14 *De heredibus instituendis* și Ulpian legea 116 § 3 D., *De legatis* I, 30). În adevăr hereditatea jacentă represintă persoana defunctului, *vicem personae defuncti sustinet, personae defuncti vice fungitur*, cum dicu aceste texte. Prin hereditate jacentă (*hereditas jacens*) se înțelege hereditatea neacceptată încă (*nondum adita*). După stricteța principiilor, această hereditate ne având încă stăpân, căci cel vechiu este mort, cel nou nu se știe cine va fi, căci nu se știe de va accepta hereditatea cel chămat mai întâi ca moștenitor, sau altul după dën-

sul, n'ar putea câștiga nimic în timpul jacentei, în cât în acest interval unu servu hereditariu n'ar putea nici cumpăra nici stipula, nici fi instituit herede nici să i se facă unu legat. Tóte aceste acte ar fi nule, căci servul nu are altă capacitate de cât aceia pe care o împrumută de la stăpânul său. În interesul însă al posibilității de a câștiga în interval s'a decisu că hereditatea jacentă represintă pe defunct, că adică până se va face adițiune de hereditate, defunctul nu e încă mort, e considerat că trăește încă. De aceia cu condițiune ca acest defunct să fi putut fi instituit, servul heredității jacente póte fi și elu instituit, i se póte face unu legat. Bine înțelesu acéstă hereditate, acest legat nu se va consolida în mod definitivu de cât prin adițiunea heredității saú prin acceptațiunea legatului făcut de servu după ordinul heredelui care va accepta moștenirea.

Presupuiud acum unu legat de usufruct făcut servului unei heredități jacente, dreptul la acest legat, după cum știmu, se va deschide în momentul adițiunei heredității testatorului, iar nu în momentul morții sale, pentru ca să nu se întâmple că usufructul să se stingă prin neusú în intervalul de la mórtea testatorului, până la adițiunea heredității sale. *Quid juris* însă daca în momentul adițiunei heredității testatorului care a făcut legatul de usufruct, hereditatea din care face parte servul cărui s'a făcut legatul de usufruct nu este încă priimită? Acest legat, cum am șisú, a fost valabil făcut. Dar iarăși ca să nu se stingă prin neusú usufructul, deschiderea dreptului la acest legat va fi întârziată până la adițiunea heredității din care face parte servul legataru. Cu alte cuvinte daca în momentul adițiunei heredității testatorului care a legat usufructul hereditatea din care face parte servul a fost deja priimită, *dies legati usufructus cedit adita hereditatis testatoris*, daca nu, *adita hereditate servi hereditarii*, în momentul adică a adițiunei heredității din care face

parte servul legatară al usufructului (Ulpian legea unică § 2 D., *Quando dies ususfructus legati cedit*, VII, 3).

Erórea asupra numelui heredelui instituit saú al legatarului nu infirmă liberalitatea, căci *numele sunt inventate spre determinarea persónelor*, care pot fi determinate și altmintrelea. Așa de exemplu dacă am ȕisú : instituescú herede pe Gaius fiul fiului meú Titius saú legú fondul Cornelian lui Seius fiul amicului meú Mevius, instituirea de herede și legatul vor fi valabile, de și pe fiul lui Titius nu'l chiamă Gaius, ci Sempronius, dacă Titius n'are alt fiú, de și pe fiul lui Mevius nu'l chiamă Seius, ci Cornelius, dacă Mevius n'are alt fiú (Justinian, Instituțiuni, Cartea II, titlul 20, § 29).

Totú pentru acelașú cuvânt *falsa indicațiune* a obiectului legatului nu infirmă legatul, dacă nu e îndoială de altmintrelea asupra obiectului legat. Cum ȕice paragraful 30 din titlul nostru în Instituțiuni, *falsa demonstratio non nocet legato*. Așa de exemplu amú ȕisú : *Do lego Gaio servum Stichum quem a Seio emi*, legatul este valabil dacă nu am de cât unú singurú servú pe care însă il am cumpărat de la Titius și numai din eróre, ne maí aducendu'mí bine aminte, amú ȕisú că l'am cumpărat de la Seius.

Cu atât maí mult cuvânt *falsa causa nu infirmă legatul*; cum ȕice paragraful 31 din titlul nostru, *falsa causa non nocet legati*. Așa de exemplu am ȕisú : Daú legú fondul Cornelian lui Titius pentru că mi-a gerat afacerile mele, și se adeverește după mórtea mea că nu a gerat nici o afacere d'a mea, căci, cum ȕice Papinianú, *ratio legandi legato non cohaeret*, motivul determinant nu face parte integrantă din legat. Cu tóte acesteá totú Papinian adaugă, că acésta este așa *ipso jure*, că acésta este presumpțiunea, dar că va fi permisú moștenitorului să dovedéscă pe calea excepțiunei *doli mali* pe care o va face să se însere în acțiunea legatarului, că altmintrelea, adică dacă ar fi știut tes-

tatorul că nu 'i a gerat afacerile, nu 'i ar fi făcut liberalitatea, și, în asemenea casă, judecătorul de fapt apreciator al excepțiunei va putea să respingă acțiunea legatarului (Papinian legea 72 § 6 *De conditionibus et demonstrationibus* XXXV, 1). De altminterlea, cum adaugă Justinian la finele paragrafului 31, dacă testatorul vrea ca legatul să fie valabil numai dacă cauza ce indică este reală, n'are de cât să formuleze cauza în mod condițional, în loc să dică *quia*, să dică *si*, în loc să dică *quia negotia mea gessit*, să dică *si negotia mea gesserit*, și atunci legatul chiar *stricto jure* nu va fi valabil de cât dacă legatarul va dovedi că în adevăr a gerat afacerile testatorului, cu alte cuvinte heredele nu va avea în asemenea casă să cêră inserțiunea excepțiunei *doli mali* și nu va avea el să facă proba neexistenței cauzei, ci din contră legatarul va avea nevoie să probeze existența cauzei.

Instituțiunea de herede era considerată în dreptul roman din cele d'ânteu timpuri ca începutul și fundamentul întregului testament, *caput et fundamentum totius testamenti*. De aceia nu se putea înțelege ca cineva să testese fără să facă o instituțiune de herede, nu se putea ca cineva să dispue de averea sa prin testament, până ce mai înteu și numai după ce mai înteu făcea o instituțiune de herede. Nu se putea înțelege ca prin testament să transmită cineva averea sa, de cât având un continuator al persoanei sale juridice, care se numea *heres* de la *herus* (adică înlocuitorul vechiului stăpân, defunctul), adică *dominus*, de unde și la Germani *herr*, și în sarcina acestuia numai să puie deosebite liberalități sub formă de legate. De aceia nu numai că nici un testament nu era valabil *ab initio, justum*, de cât dacă coprindea o instituțiune de herede, dar ori-ce altă dispozițiune testamentară era considerată ca nulă, ca neavenită, ca nescrisă, iar dacă dispozițiunea era scrisă înainte

de instituțiunea de herede, testamentul era considerat că începea de la instituțiunea de herede, tot ce era intr'ensul înainte era considerat ca neexistent. „Ante heredis institutionem legari non potest, quoniam vis ac potestas testamenti ab heredis institutione incipit. — Inainte de instituțiunea de herede nu se pôte lega, căci tăria și puterea testamentului începe de la instituțiunea de herede.“ dice Ulpian în Regulele sale, titlul XXIV § 15. Și Sabinianii erau atât de riguroși în aplicarea acestui principiu, în cât consideraū ca nulă și chiar *dațiunea de tutor* făcută înainte de instituțiunea de herede. Numai Proculianii mai dulci permiteau ca *datio tutoris* să se facă înainte, pentru că printr'ensa nu se dispune de nimic din patrimoniū, *quod nihil ex hereditate erogatur tutoris datione*. Așa în adevărū decide Gaius în *Instituțiunile sale*, Com. II §§ 229, 230 și 231. „*Ante heredis institutionem inutiliter legatur, scilicet quia testamenta vim ex institutione accipiunt, et ob id velut caput et fundamentum intelligitur totius testamenti heredis institutio. — Pariratione nec libertas ante heredis institutionem dari potest. — Nostri praeceptores nec tutorem eo loco dari posse existimant: sed Labeo et Proculus tutorem posse dari (putant) quod nihil ex hereditate erogatur tutoris datione.*—Inaintea instituțiunei de herede nu se pôte lega într'un mod valabil, pentru că adică testamentele și priimescū tăria lorū din instituțiunea de herede, și din causa acésta instituțiunea de herede este óre-cum considerată ca începutul (capul) și fundamentul întregului testament.—Și pentru acelașū cuvântū nici libertatea nu se pôte da înainte instituțiunei de herede.—Preceptorii noștrii sunt chiar de părere că nici măcar unū tutore nu se pôte da prin testament înainte instituțiunei de herede: darū Labeon și Proculus sunt de părere că se pôte, căci prin dațiunea de tutore nu se dispune, nu se ia ni-

mic din hereditate." Prin excepțiune fideicomisul, care s'a introdus tocmai în scopul supresiunii cător-va rigori de drept, între altele, nu era supusă la această rigóre. Cum ne spune Ulpian, în Regulele sale titlu XXV § 8, elü putea să fie făcut înaintea instituțiunei de herede. Cât pentru legate, numai în timpul lui Justinian s'a admisă că ele se potü face înaintea instituțiunei de herede, care rămâne pe fiitor, ca necesariă pentru validitatea testamentului, care continuă de a fi *fundamentum totius testamenti*, darü care încetăsă de a mai fi *caput*, inceputul testamentului. Tocmai în legislația modernă, sub inspirația dreptului consuetudinal, care declară chiar că omul nu pöte face moștenitor, că această este opera numai a lui Dumnezeu, adică că nu putem avea de cât heređi de sânge, *ab intestat*, că chiar ceia ce altă dată se numea herede instituit nu mai pöte fi pe fiitor de cât unü legatar universal, numai sub inspirația dreptului consuetudinal francesü, după care cum spune Loysel în scrierea sa *Institutes coutumiers de France*: Dieu seul peut faire des heritiers, l'homme ne peut faire que des legataires, s'a admis prin a fortiori atât în vechiul drept francesü cât și în celü modernü, că instituția de herede nu mai servește nici de fundament testamentului, că testatorul nu mai are nevoie chiar de a face unü legatar universal, cu tóte că acestuia îi dá câte o dată *sesina* (adică posesiunea legală de drept a moștenirei), ei eă pöte prin testament să dispue în mod valabil distribuind tötă averea sa sub forma legatelor particulare.

Ce se întâmpla în legislațiunea clasică Romană când unü legat era făcut între douë instituțiuni?

Daca legatul era făcut *per vindicationem*, atünci elü nu era valabilü de cât în proporțiunea vocațiunei la hereditate și împärtășirei în hereditate a heredelui după care venea legatul, faciă cu heredele care venea după legat legatul era nulü, și, prin ur-

mare, fiind că față cu el obiectul era considerat ca nelegat, și el moștenea pentru partea sa din hereditate obiectul legat, în proporțiune cu această parte legatul era nul, (Paul, Sentențe, Cartea III, titlul 6 § 2). Acesta are locu cându cei doi heređi instituiți vinu ambii la moștenire. Daru daca vine numai unul, atunci în virtutea principiului accrescământului, și în virtutea principiului că *nemo paganus partim testatus partim intestatus decedere potest*, atunci fiind că heredele care vine e considerat ca singurū herede asupra întregii averi, daca cel ce vine e cel în urma instituțiunei căruia e făcut legatul, legatul este valabil integralu; daca însă cel ce vine e cel înaintea instituțiunei căruia e făcut legatul, legatul este nul în total.

Daca legatul este făcut *per damnationem*, atunci daca ambii heređi vinu la moștenire, legatul este valabil pentru totu, ilu va datori heredele în urma căruia vine legatul, căci măcar că parte din obiectul legat a fost luat *jure hereditario* de heredele înaintea căruia a fost făcut legatul, nu e mai puțin adevărat că heredele *per damnationem obligat*, e datorat a procura nu numai jumătatea sa ci și jumătatea coheredelui, căci *per damnationem* poate unū herede fi obligat a procura și lucrul altuia. Daca însă din cei doi heređi unul numai vine la hereditate, dacă este acela în urma căruia vine legatul, este evident că atunci a fortiori el e obligat a presta legatul întreg. Dacă însă este cel înaintea căruia a fost făcut legatul care vine la moștenire, atunci legatul este nulū (Paul, Sentențe, paragraful sus-citat). Acesta este adevărata interpretare care trebuie să se dea, în combinațiune cu principiile generale ale dreptului, paragrafului din Sentențele lui Paul.

În legislația lui Justinian, numai rămâne îndoială, că legatul între două instituțiuni este valabil integralu, dacă chiar celū după cele două instituțiuni este valabil, cum nu încapă cea mai mică îndoială.

Unu legatū pōte fi făcut purū. Elū pōte fi făcut și cu termenū, adică cu unū *dies ex quo*, dacă este făcut *per damnationem*, cum de exemplu, legatul: *Damnas esto dare fundum Cornelianum ex calendis Ianuariis anni tertii post mortem meam*. Până atunci heredele va lua fructele fondului Cornelian. Dar dacă un asemenea legat a fost făcut *per vindicationem*, de exemplu dacă testatorul a ȃisū: *Do lego fundum Cornelianum Gaio ex calendis Ianuariis anni tertii post mortem meam*, fiind-că prin efectul legatului *per vindicationem* nu pōte proprietatea obiectului legat să repause în definitiv nici unū moment pe capul heredelui, termenul *dies ex quo* va fi considerat ca nescrisū. Căt pentru *dies ad quem*, el nu pōte fi apusū nici în legatul *per vindicationem*, nici în cel *per damnationem*, căci proprietatea la Romani nu putea fi transferită *ad tempus*. Odată cine-va proprietar, era definitiv proprietar.

Unū legat pōte să fie făcut și sub condițiune. Se numește *conditio* unū eveniment viitor și incertū de la care depinde nașterea, existența unū dreptū.

Evenimentul trebuie să fie viitor. În adevăr, dacă evenimentul este trecut, măcar că cel ce appune condițiunea nu'lū cunoște, elū nu constituie o *conditio*, lumea cea-l-altă il pōte cunoște, și așia la cunoștința unora, pōte a celor mai mulți, dreptul există de sigur, saū de sigur nu există. De exemplu, ast-fel este condițiunea ȃin instituțiunea: Gaius să fie moștenitor dacă *Titius a fost consul*. Se poate ca eū să nu știū dacă Titius a fost consul, dar consultând fastele consulare, se pōte ști dacă a fost saū nu, și ast-fel e cert de acum dacă a fost saū nu, și prin urmare e cert de acum, dacă a fost, că Titius e moștenitor, dacă nu a fost, că Titius nu este moștenitor.

Nu e destul ca evenimentul să fie viitor, ci trebuie să fie și incertū. Așia de exemplu *Gaius fie moștenitor* dacă Titius va muri, saū când Titius va

muri, nu este o instituțiune sub condițiune, ci cu termen incert, căci se știe de sigur că Titius va muri, de și nu a murit încă, de și în viitor va muri, ceea-ce nu se știe încă de acum, ceea-ce este incert, este cându va muri.

Distincțiunea între condiții și termene incerte nu are interesu la dispozițiunile testamentare, unde termenele incerte sunt asimilate condițiunilor, ci numai în materie de dispozițiuni între vii.

Putem cita ca exemplu de condițiune propriu zisă, condițiunea obicnuit găsită în textele de dreptu Romanu: *ae se va întorče corabia din Asia*. Evenimentul este viitor, căci corabia a plecat din portu dar nu s'a întors încă din Asia. Evenimentul este incert, căci nu se știe de se va întorče corabia din Asia, pôte fi sfărîmată la ducere sau la întorcere de vre-o furtună.

Condițiunea este de mai multe feluri: pozitivă sau negativă. Exemplul de mai susu este o condițiune pozitivă. Putem cita ca condiție negativă: *Iti legu casa Corneliană dacă nu va perde Titius procesul ce are în contra lui Seius, căci nu atárnă de la elu și nu e sigur prin urmăre de 'lă va câștiga, atárnă și de la aprecierea judecătorulu, căci câte procese drepte se pierdă cu tôte acestea. Sau iti legu casa Corneliană dacă nu vei lua pe Seia în căsătorie.*

Condițiunea poate fi *suspensivă* sau *resolutoriă*. Condițiunea suspensivă este aceea de la care atárnă nașterea dreptulu, condițiunea resolutoriă este aceea de la care atárnă stingerea dreptulu. *Iti legu casa Corneliană dacă se va întorče corabia din Asia, este o condițiune suspensivă. Iti legu casa Corneliană, dar dacă voiū perde procesul, nu'ți mai legu casa Corneliană, este unū legatū cu condițiune resolutoriă. Condițiunea resolutoriă equivaléză cu o condițiune suspensivă contrariă. În exemplul de mai susu e ca*

cum așii fi ășii: Iți legă casa Corneliană de voiă căștiga procesul.

Condițiunea pöte fi casuală sau potestativă. Casuală este cândă depinde de un eveniment care nu atărnă de puterea nimului sau cândă atărnă de voința, de putința altuia iar nu a beneficiarului dreptului, căci puterea altuia nu depinde de puterea și voința lui, și este pentru dănsul ceva tot așa de eventual ca și un eveniment care nu depinde de puterea nimului. Așia de exemplu: Legă casa Corneliană lui Gaius dacă se va întörce corabia din Asia (condiția casuală absolută) sau dacă Titius îi va da pe fiica sa în căsătoria (condiție casuală care depinde de puterea și voința altuia). Condițiunea este potestativă, și ea se măi numește și facultativă, când atărnă unicamente de putința, de voința beneficiarului: Iți legă, de exemplu, casa Corneliană dacă te vei însura.

Töte condițiile de măi susă sunt valabile și trebuescă îndeplinite pentru ca dreptul să se nască, dară, o dată îndeplinite, ele aă efectă retroactivă în materie de acte între vii la momentul facerii actului, în materie de acte *mortis causa* la mörtea testatorului. Dacă nu se îndeplinescă, este ca cum actul, ca cum dispozițiunea nu ar fi fost făcută.

În materie de acte între vii și cu titlu onerosă, adică care conțină între părți ună schimb de valori, condițiunea se îndeplinește valabil și după mörtea părților contractante. În materie însă de liberalități, fie între vii, fie testamentari, condiția se pöte îndeplini cu efectă după mörtea donatorului sau testatorului, dar nu se pöte îndeplini cu efectă după mörtea beneficiarului; dacă beneficiarul möre înainte îndeplinirei condițiunei (și tot așa este și pentru termenul incertă), liberalitatea devine *caducă*, adică cade în apă și se innecă, e cum nu ar fi fost de locă făcută.

O condițiune măi pöte fi posibilă sau imposibilă. O condițiune este imposibilă, când este pentru tötä

lumea absolut imposibilă de executat. De aceia pe cât timp se poate interpreta o condiție ca posibilă de executat pentru cine-va, ea nu e imposibilă, ci posibilă, de și dificil de executat. Îți legă casa Corneliană de veș atinge cerul cu degetul, sau de te vei duce din Roma în Syracusa în două ore, este o condiție imposibilă. Îți legă casa Corneliană dacă vei trece înnotul marea Adriatică sau Tyrrheniană, de și poate pentru tine e lucrul imposibil, căci nu știi să înnoți de loc, sau nu știi să înnoți bine, este o condiție însă posibilă, căci sunt oameni care pot face această traversare înnotul.

O condiție poate fi morală sau imorală. Condițiunea imorală este aceia pe care bunele moravuri nu permită a se îndeplini. Acum o condiție imorală în regulă generală este și ilicită, căci în regulă generală legea definește faptele imorale. Dar vice-versa se poate întâmpla ca o condiție să fie licită fără să fie morală, sau morală fără să fie licită. Condițiunea imorală și ilicită în acelașu timp este de exemplu cea următoare: Dacă vei omori pe Titius. Imorală, dar licită: dacă nu te vei căsători. Ilicită dar morală: dacă vei abjura cultul zeilor păgani și te vei creștina. O asemenea condiție era ilicită înainte de Constantin, și cu deosebire sub primii Impărați Romani, și cu toate acestea foarte morală.

O condiție poate să fie conformă sau contrarie ordinii publice: De exemplu îți legă casa Corneliană, dacă vei reuși să faci a se declassa cutare loc sau cutare edificiu care face parte d'între lucrurile publice sau *universitatis*.

Condițiunea imposibilă, imorală, ilicită sau contrară ordinii publice este nulă. Si fiind-că așa a voit părțile ca de la ea să depindă nașterea dreptului, rațional ea, fiind nulă, și prin urmare nefiind permisă de natură, legi, morală să se împlinescă, urmăzând într'o legislațiune rațională ca dreptul să nu se potă naște,

adică ca nulitatea condițiunei să atragă nulitatea, inexistența dreptului. Cu toate acestea nu toate legislațiile au decisu în acestu modu conform bunului simțu.

În dreptul romanu, în timpii primitivi, probabilu, dacă nu de desiguru, căci nu avem documente în această privință, pe când cultul ȃeilor privați *gentiles* și al ȃeilor lari era strictu observatu, și pe când se socotea ca o nenorocire, ca acest cult să nu fie făcut, căci se credea atunci că lipsa de alu face atrăgea prăpădirea ginteï, Romanii neapărat că țineau rigurosu ca nu cum-va acest cult să nu se opere, și de aceia când o familie amenința să se stingă din cauză de lipsă de copii de sexu bărbătescu, căci fetele căsătorindu-se *confarreatis nuptiis* cădeau în familia bărbatului lor și prin urmare nu numai că nu mai puteau participa, necum continua cultul ȃeilor ginteï natale, ea se prenoia prin adopțiuni, prin care adoptatul intra în familia adoptatorului și continua cultul ginteï sale, sau prin instituțiuni de hereți, prin care heredele instituit continua cultul ȃeilor privați și al larilor testatorului. Ecă pentru ce Romanul ținea neapărat să mōră cu testament. Mai este de adăugat că ei țineau, și din altă considerațiune, nu atât de principală, diñ considerațiune că legile civile care defereau succesiunea ab intestat nu urmau în privința acēsta afecțiunea presumată, căci copii emancipați și dați în adopțiune nu moștenēu pe tatăl lor naturalu, căci frații și surorile emancipate sau date în adopțiune nu moșteneau pe frații sau surorile lor eșiți din aceiași căsătorie legitimă cu dēnșii, căci tatăl și muma nu moșteneau pe copii lor, căci copii nu moșteneau pe muma lor legitimă, afară numai când ea cădea în *manu mariti*, căci atunci o moșteneau loco *sororis*. Așa în cât și pentru această cauză pe lungă cea d'intăiu, dar mai cu sēmă pentru cea d'intăiu, Romanul ținea foarte mult să lase unu herede testamentarū. Apoi dacă condițiunea era imposibilă, sau ilicită, sau imorală, sau

contrariă ordinei publice, ea era nulă, și dacă nulitatea ei ar fi atrasă, cum era rațional, nulitatea instituției, defunctul ar fi murit fără herede instituit. Ca să móră cu herede instituit, s'a inventat că condițiunea trebuie să fie ștersă, și instituția considerată ca pură și simplă. Și ca să se coloreze cu un pretext de rațiune acésta, s'a dis că cine știe dacă testatorul ar putea să se scóle din mormént, póte ar fi dat o tál-măcire posibilă, licită, morală, conformă ordinei publice condițiunei. Dar acesta era unú pretext, unú *color*, cum diceau Romanii. Adevérul este aiurea, cum am arătat. Și fiind-că nu se putea fără logică, ca instituțiunea cu asemenea condițiune să fie valabilă și considerată pură, iar legatul coprinsú în acelașú testament să fie tractat altmintrelea, de și legatul putea să cadă, fără să'i pesé atât testatorului, căci el avénd unú herede instituit, avea cine să'i cultive deii gintei și larii strămoșești, s'a decisú că și în legate condițiunea nulă trebuie considerată ca nescrisă.

Mai târđiú însă când pretorul, ceia ce elú făcuse deja din timpul Republicei, introdusese ordinea cognaților, când elú rescindase capitis deminutiunea copiilor emancipați sau dați în adopțiune, când îi chiamă pe copii la moștenirea tatălui, alături cu copiii neemancipați, cândú îi chema la succesiunea fraților lor neemancipați ca cognați, în alú treilea ordine, dacă defunctul n'avea frați neemancipați, când chema tot în acéstă a treia ordine pe tată la succesiunea fiului său, pe mumă la succesiunea fiului său, pe copil la succesiunea mumei sale, cândú în contact cu Grecii Romanii au ajuns să se adape de principiile filosofiei stoice și socratice care propoveduia unitatea de dumneđeú, și nemurirea sufletului, când aceste doctrine noi omoriseră în sufletele Romanilor credința în necesitatea cultului deilor penați și ai larii, când scriitorii îi luaú chiar în derisiune pe acești deii penați, evident că necesitatea manținerii cu ori-ce preț a

instituțiunei de herede a început să slăbească, evident că ștergerea condițiunei nulle a început să nu mai fie considerată ca indispensabile, evident că rațiunea anulării instituțiunei și a legatului a început să sară în ochi, și de aceia încă din cele d'ânteiu timpuri ale Imperiului, toți jurisconsultii din școala Proculiană au început să decidă că condițiunea nulă din cauza imposibilităței ei physice, legale sau morale atrage nulitatea instituțiunei și a legatului, întocmai ca în actele între vii, întocmai ca în obligațiuni și chiar în acte gratuite, destul să fie între vii, pentru care chiar Sabinianii nu au hesitat de a declara totul nul. Acésta a devenit atât de evident, mai cu sémă când mai târziu prin Senatusconsultele Tertulianu și Orphidianu, celu d'ânteiu din timpul lui Hadrianu, celu d'alu douilea din timpul lui Marcu-Aureliu, s'au chîămat muma și copii în modu reciproc la sucesiune, muma în ordinea a doua, în lipsă de copii, de nepoți, de tată sau de frați consanguini ai defunctului la sucesiunea acestuia, iar copii la sucesiunea mumiî în ordinea ânteiu cu preferință a fraților și surorilor defunctei și a celor-l'alți agnați ai ei. De aceia Gaius, cu tôte că este Sabinianu, declară nerațională opiniunea profesorilor săi și se raliază la a Proculianilor, după care nulitatea condițiunei atrage nulitatea dreptului care nu se pôte naște, fie elu dreptu de creanță resulându dintr'unu raport de dreptu onerosu, fie elu o liberalitate resulând dintr'ua donațiune între vii sau pentru causă de mörte, fie elu chiar unu legatu de libertate, unu fideicomisă sau unu legatu ordinaru, fie elu chiar o instituțiune de herede. Acésta resultă în mod evident din paragraful 98 alu Comentariului I al Instituțiunelor lui Gaius. Comisarii lui Justinianu, neintelligenți, cu tôte că în timpul său, încă mai multu nu mai exista nici unu restu măcar din motivele antice, religia păgână făcuse locu religiei chreștine, Anastasiu chîămasse deja pe frații și surorile eman-

cipate alături cu cei nemanicipați la succesiunea fratelui său surorii neemancipate, succesiunile ab intestate se apropiaseră în mod aproape complet de afecțiunea presumată a mortului, aș copiat însă în moduri stupide în Instituțiuni, și în Pandecte, opiniunea Sabiniană, aș redactat paragraful 11 din titlul XIX din Cartea III în Instituțiuni, aș inserat în Pandecte fragmente din scrierile lui Marcian și Modestin din care aș făcut legile 14 și 27 *De conditionibus institutionum*, titlul 7, Cartea XXVIII. Instituțiunile lui Gaius se pierduseră. Nu se mai cunoștea din ele de cât fragmente mutilate și alterate, inserate în Breviarul lui Alaric sau în Pandecte. Controversa între Proculiani și Sabiniani nu mai fu cunoscută. Critica Sabinianului Gaius a opiniunii maiestrilor săi era ignorată. Lumea modernă, înarmată de dreptul roman, pe care îl credea *ratio scripta*, care și este în mare parte, a admis servilul teoria romană. Pentru Franța, aș mai fost și cauze particulare. O lege revoluționară din 5/17 Septembrie 1791, voind să aplice noile legi, edictate în spiritul nou politic, a declarat nule toate clausele puse sub formă de condițiune în liberalități prin care se căuta a se depărta, a se abate cetățenii de la aplicarea nouilor legi de interes public. Vechiul spirit religios și vechile prejudecăți dominau încă pe mulți din cetățenii. Legiitorul revoluționar voind să făgăduie pe cetățenii după noul său mod de a vedea, a declarat nule clausele, condițiunile prin care se căuta a se abate de la legile cele noi. Așa legile noi doreau și voiau ca clasele să se încuscrească, ca credințele religioase să fie egale, prejudețele și credințele religioase vechi tindeau la separarea claselor, la persecuțiunea confesiunilor religioase necatolice, protestante, calvine etc. De aceea adesea se vedea în testamente și în donațiuni între vii liberalități lăsate sub condiția că beneficiarul se va însura cu o catolică, că

nu se va însura cu o roturieră. Legiuitorul revoluționar, dorind să stărpescă ast-fel de eresuri, a crezut de cuviință să declare nule aceste condițiuni, și le-a declarat nescrise, ca să nu fie tentat beneficiarul de a le executa spre a nu pierde liberalitatea. Legiuitorul revoluționar n'a declarat acesta de cât pentru condițiunile ilicite, n'a întinsu principiul Sabini- nilor de la testamente la donațiuni între vii de cât pentru condițiile ilicite. Legiuitorul condiceii Napoleon, fără nici un cuvintă, căci prejudețele de clasă și superstițiile religioase se mai slăbiseră în decursul perioadei republicane de la 1791 până la 1803 (când a fost făcută legea relativă la donațiunile între vii și testamente), a mantinut theoria legii din 1791 și a întins'o prin art. 900 și la condițiunile imposibile, decidendă că: „Dans toute disposition (bine înțeleasă à titre gratuit) entre vifs ou testamentaire, les conditions impossibles, celles qui seront contraires aux lois ou aux mœurs, seront réputées non écrites.“ De aceea această dispozițiune irațională, neexplicabilă, contrariă bunului simțu, rațiunei, ne autorisată măcar nici de ideii ca ale Romanilor, nici de prejudețe de temută ca a doua și după vechia monarhiă francesă, a fost criticată amară de cea mai mare parte din juriscon- sultii cei mai mari ai Franciei. Așia Marcadé, asupra aces- tui articolu dice: „Vous reconnaissez que, quoiqu'il fasse, l'heritier ou le legataire ou le donataire, ne peut toucher le ciel du doigt ni tuer son frere, parce- que le meurtre est une chose impossible pour un honnete homme, et expose en outre le meurtrier a être tué lui même ou à souffrir une autre peine pres- que aussi grave. Votre disposition revient donc à dire que vous ne lui donnez ni votre hérédité, ni tel objet à titre de legs particulier ou de donation entre vifs. Aussi devait-on supprimer non seulement l'ex- tension de 1791, mais aussi l'idée elle même, pour placer les testaments comme les donations, sous l'em-

pire des vrais principes, d'après lesquels la condition nulle faisant un tout indivisible avec la disposition doit annuler la disposition elle même, que ce soit une créance a titre onéreux, une liberalité entre vifs ou une liberalité testamentaire. Il en devait être d'autant plus ainsi dans la législation française, où l'hérédité ab intestat calquée sur l'affection presumée du défunt est le droit commun et vue avec plus de faveur que l'hérédité testamentaire." De aceeași părere sunt și Aubry și Rau, mai cu seamă în ceea-ce privește extensiunea soluțiunei de la dispozițiunile testamentare la donațiunile între vii (Aubry și Rau, edițiunea 4-a, (T. VII, § 692, nota 1), și cea mai mare parte din autori și profesori de la Facultățile de dreptu din Franca, între care pociu cita pe Vallette la cursul său. De aceea și redactorii condiceii civile noi, în Consiliul de Stat, Bosianu, Crețescu și alții, cea mai mare parte din ei școlari ai Facultăței de dreptu din Paris, unde se critica-aspru dispozițiunea articolului 900 din Condica Napoleon, au ștersu art. 900 din Condica civilă nouă, au ștersu dispozițiunea anormală, exorbitantă, stupidă, și, ca cum nu ar fi fost destul acésta, au adăugat la articolul 6 din Condica Napoleon care la noi a devenit articolul 5 : „Ou ne peut déroger par des *conventions particulières* aux lois qui intéressent l'ordre public et les bonnes mœurs," vorbele său *dispozițiuni*, evident spre a visa *dispozițiunile* omului care nu sunt convențiuni, adică dispozițiunile unilaterale testamentare. Totuși Curtea de Casațiune printr'o decisiune a sa, No. 125 din 24 Martie 1884, a decisu contrariul. Acésta decisiune este plină de heresii, 1-a *heresie* : nu e necesar a se spune că condiția ilicită, sau clausa care e pusă ca condițiune, ceea-ce e tot una, atrage nulitatea actului, căci ceea-ce e ilicitu e nulū, și daca dispoziția e făcută sub condiția nulă, or se execută

condiția, ceea-ce este imposibil, căci condiția e ilicită, prin urmare nulă, or nu se execută, și atunci dispoziția care nu e făcută de cât sub această condiție, care atârnă de dânsa, e nulă, 2-a *heresie*. Dacă art. 803 vorbește de substituțiuni care sunt nule, acésta nu va să dică că numai substituțiile sunt nule în materie de testamente, cu tôte că condiția din testamentul lui Vernescu face chiar ea legaturile să aibă caracterul de substituțiuni. 3-a *heresie*. Art. 5 din Codul civil vorbește nu numai de convențiuni, ci și de dispozițiuni, adică de acte unilaterale, prin urmare Curtea șterge vorba dispozițiuni în mod arbitrar. 4-a *heresie*. Supresiunea art. 900 din Codul civil francesū, adică a unei dispozițiuni stupide, face să se revie la dreptul comunū, iar nu la reinvierea stupidității într'un mod tacitū, căci stupidităților numai când sunt exprese trebuie să te închină și atunci chiar cu desgust și cu regret, în virtutea principiului; *stupidā lex sed lex*. Totuși, d. Degre, în locū să combată acésta nenorocită decisiune, sau s'o lase în uitare, s'a încercat, cu ôre-care opintélă de știință, fără nici o eficacitate, să o puie în vedere, prin două articole, publicate în jurnalul *Dreptul*, unul din 1884 și altul din 1890. Argumentele d-lui Degre sunt prin anticipația combătute prin ceea-ce amū disū mai susū.

În Condica Caragia, nu rămâne nici cea mai mică indoială că faciă cu lipsa unei dispozițiuni exprese, care să declare nescrise condițiile imposibile, ilicite, imorale, contrarie ordinei publice în donațiuni sau cel puțin în dispozițiuni testamentare, ele trebuie să aibă de efect, conform bunului simțū, de a anula întregū raportul juridicū. Mai cu sémă când pentru tocmeli avemū art. 4 al Capit. I alū Părții III care declară tocmelile ilicite și imorale fără tăria. Dreptul roman nu pôte fi invocat ca sorginte pentru întroducerea unei dispozițiuni neraționale, mai cu sémă când în dreptul roman era controversă, și când din

două dispozițiuni una greșită, cea pentru testamente, și cea-l-altă bună, cea pentru tocmeli, cea greșită nu a fost copiată nici din Instituțiile lui Justinian, nici din Pandecte, nici din Basilice, nici din Harmenopolu, iar cea bună a fost copiată în condica Caragia.

În legislațiunea Moldovei care a precedat Codul civil actual comun ambelor țări surori, în Condica Calimachū, s'a urmat întocmai erementele romane justiniane: contractele, fie onerose, fie gratuite, sunt nule când sunt afectate de asemenea condițiuni. (Pentru contractele onerose, veđi art. 1200, iar pentru donațiuni, veđi art. 1266, care declară aplicabile la donațiuni regulile de la contractele onerose); iar în dispozițiile testamentare, instituțiuni de herede saū legate, asemenea condițiuni sunt considerate ca nescrise, (după cum rezultă din combinarea articolelor 873, 883, 1194 și 1198). În legislația austriacă, nu este tocmai așa: dispozițiunea testamentară sub condițiune suspensivă imposibilă e nulă, nulitatea condiției anulează liberalitatea testamentară, (art. 698), numai condițiunea ilicită la dispozițiile testamentare este considerată ca nescrisă. (Veđi același art. 698). Pentru donațiunile între vii nu se află nici unū articolū, dar ele fiind tocmeli, în regula generală trebuie tratate după regulile de la tocmeli în genere, și mai cu sēmă când ștergerea condițiunei nule dintre convențiune chiar gratuită este și mai absurdă de cât dintr'o dispozițiune testamentară, și prin urmare trebuie să decidemū că donațiunile ca și contractele onerose afectate de o condițiune imposibile, ilicită saū imorale, sunt cu desăvîrșire nule (art. 898).

Instituțiunea de herede este nulă dacă este făcută, sub condiția expresă manifestată c'o va voi altulū, căci atunci atárnă instituțiunea nu de voința testatorulū și a heredelulū ci de a unei terții persōne, și testamentul trebuie să și primescă puterea din voința testatorulū iar nu din a altuia. De aceea instituția:

si Titius voluerit Sempronius heres esto, ca și instituțiunea: *Heredes sunt quos Titius voluerit* sunt nule (Gaius l. 32 principium și Pomponius l. 68 D., *De heredibus instituendis*, XXVIII, 5). Tot asemenea și legatul făcut sub o asemenea condițiune. Așa de exemplu legatul: *Titio decem do și Mevius voluerit* este nulă (Modestină l. 52 D. *De conditionibus et demonstrationibus*, XXXV, 1). Ulpiană însă pare că celă puțin pentru legat elă îl declară valabilă (l. 46 § 2 D., *De fideicommissariis libertatibus*, XI, 5 și l. 1 principium D., *De legatis* 2, XXXI). Interpreții însă nu sunt de acordă în acestă privință. Divergența între Ulpiană și cei-ălți jurisconsulți în materia legatului este admisă de Cujas, *Observatiuni*, Cartea II c. 2, de C. Bufnoir, *Theorie de la Condition*, paginile 196 — 201, și o împărtășescă și eă. Iar Savigny, *Systemă*, Tomă III § 117 nota 1 și Demangeat, *Cours élémentaire de droit romain*, 3-e edition, Tom. I, pagina 834, între alții, caută să impece pe Ulpiană cu Modestină, dicendă că tot ce a voit să dică Ulpiană este că dacă vrea cineva să scape de nulitatea legatului făcend sub condiția *si alius voluerit* n'are de căt s'ă exprime condiția sub forma execuțiunei unui fapt ușor de executat de terțiă, în căt să echivale cu *si voluerit*, de exemplu să dică *si in Capitolium ascenderit*, lucru fôrte ușor pentru terțiă. În adevără condițiunea *si in Capitolium ascenderit Titius, Gaius heres esto*, sau *Gaio do lego* lasă și instituțiunea și legatul valabil. Cu alte cuvinte testatorul pôte să facă să depindă dispozițiunea sa, instituție de herede ori legat, de pura voință a altuia, numai să nu o spuie în mod direct și pe față. De aci dictonul formulat: *Expressa nocent, non expressa non nocent* (Pomponius l. 68 D., *De heredibus instituendis*, XXVIII, 5, Modestină l. 52 D., *De conditionibus et demonstrationibus*, XXXV, 1, Ulpiană l. 46 § 2 D., *De fideicommissariis libertatibus* XL.

5 și l. 1, principium D., *De legatis* 2, XXXI). Concilierea însă mi se pare trasă de pěrũ și divergința mi se pare neîndoiósă.

Legatul ca și instituțiunea de herede pôte fi făcută sub o condițiune negativă potestativă din partea beneficiarului, de exemplu : *Capiat Gaius fundum Cornelianum si in Capitolium non ascenderit, si Stichum non manumiserit*. În asemenea casũ, interpretatũ *ad litteram* legatul nu s'ar putea executa de cât la mórtea legatarului, căci n'ar fi sigur că legatarul n'a îndeplinit, *nu a contravenit* condițiunei, nu s'a ureat în Capitol, nu a manumisũ pe Stichus, de cât când nu o mai pôte face, adică la mórtea sã, în cât în realitate nu s'ar executa legatul de cât în favórea heredelui legatarului. Ceia ce ar fi în contra intențiunei reale a testatorului care a avut în vedere persóna legatarului, iar nu a heredelui sœũ la care nu numai nu s'a gândit, dar pe care pôte nici nu l'a cunoscut. Saũ ar fi trebuit să anulãmũ legatul ca făcut în realitate unei persóne incerte. De aceea, spre a ajunge cât mai mult a îndeplini adevérata voință a testatorului, unũ juriconsult, celebrul *Quintus Mucius Scaevola* a propus, și opiniunea lui a devenit doctrinã în dreptũ, ca legatul să se execute imediat, adică dupã adițiunea de hereditate, cu condițiune ca legatarul să dea o cautiune, adică să promită și să facã să promită alături cu el și un fidejutor, că dacă va contraveni condițiunei, va restitui heredelui ceia ce a primit de la dœnsul drept executare a legatului. Acesta este ceia ce se numește celebra *cautiune Mucianã*. Papinianũ ne vorbește de dœnsa, între alte texte, în legea 73 D., *De conditionibus et demonstrationibus*, XXXV, 1, în care ñice : „Titio fundus, si in Asiam non venerit,.. legatus est : *cum in omnibus conditionibus quae morte legatariorum finiuntur, receptum est ut Muciana cautio interponatur* : heres cautionem a Titio accepit et fundum ei dedit....—S'a legat lui Titius unũ

fondū de nu va veni în Asia : de ore ce în tôte legatele a căror condițiune nu se împlinește de cât la mórtea legatarilor, s'a admisū să se dea cautiunea Muciană : heredele a primit cautiune de la Titius și îi a dat fondul...“ Ulpian asemenea în legea 7 principium, acelașu titlu.

Legatul făcut *cum heres morietur* este valabil. Dar este considerat ca condițional, căci nu se știe dacă legatarul va supraviețui heredelui, adică va trăi până la mórtea heredelui, cum ne țice fôrte bine Papinian în legea 79 § 1 D., *De condit. et demonstrationibus*. Asemenea legatul făcut *cum legatarius morietur* este valabil și este considerat ca purū, cum țice acelașu Papinian în legea 79 princ. *cod. tit.* Este valabil căci legatarul murind se va simți cu legatul pe capū în cât în realitate nu se pôte țice că legatul începe pe capul heredelui legatarului, adică este făcut unei persoane incerte căci daca nu tot-d'auna dar adese ori unū omū se simte că móre și când móre. Elū este considerat ca purū, iar nu ca condițional, căci nu se pôte să nu móră, cum țice Papinian în l. 79 principium, *non conditione, sed mora suspenditur: non potest enim conditio non existere*. Este în adevăr suspendat de unū termen incertū, dar acestū termenū incertū nu e în specie asimilat cu o condițiune, căci e sigur că se va îndeplini în timpul vieții legatarului, căci momentul morții este ultimul moment al vieții legatarului, cum țice pe de altă parte fôrte bine Gaius în paragraful 232 Comentariul al II-lea al Instituțiunelor sale.

Legatul însă făcut *pridie quam heres moriatur* este nulū, căci nu se pôte cunoște prețuia morții cuiva de cât după ce a murit, și prin urmare nu heredele, ci heredele heredelui va ști acest moment, heredele darū nu se va simți începând să fie obligat, căci el nu va ști că a doua ți are să móră, și legatul fiind o sarcină asupra heredelui, căci lui a voit s'o puie testatorul, nu pôte să fie valabil, căci el nu simte când se naște

acéstă sarcină pe capul lui. Gaius o decide acéstă în același paragraf 232 sus-menționat. Dar cu drept cuvânt adaugă, *quod non pretiosa ratione receptum videtur*. În adevăr dacă nu simte când începe să fie obligat, pentru că nu știe nici simte care e prețuia morții sale, dar când móre simte că móre, și atunci simte că a început deja legatul să apese pe capul său, și prin urmare nu e exact că legatul începe să-l simtă că apasă pe capul său pentru prima oră heredele heredelui. Tot pentru un pretext de aceeași natură de subtilitate se declară nul în dreptul clasic legatul făcut *pridie quam legatarius moriatur*, cum ne spune Justinian în paragraful 35 titlul *De legatis* în Instituțiunii, căci legatarul neștiind, nesimțind prețuia morții sale, nu știe, nu simte începând legatul pe capul său, ci numai heredele legatarului simte acéstă, căci numai el știe care a fost prețuia morții legatarului, adică ar fi făcut unei persoane incerte, ceia ce nu se poate. Și aci subtilitate, căci legatarul simțind când móre, simte atunci că deja de ieri a început legatul în favoarea sa pe capul său și prin urmare simte murind că e legatar deja de ieri și transmite heredelui său legatul deja început pe capul său. De aceea cu drept cuvânt Justinian a declarat valabil, după cum ne o spune în paragraful 35 sus-menționat, atât legatul făcut *pridie quam heres moriatur* cât și legatul făcut *pridie quam ipse legatarius moriatur*.

Legatul făcut *post mortem heredis*, adică *quum heres mortuus erit* era a fortiori nul în dreptul clasic, cum ne o spune Gaius în paragraful 232 sus-menționat, și aci cu drept cuvânt, căci e adevărat că aci heredele nu se poate simți murind ținut de legat. Tot pentru asemenea cuvânt era nul și legatul făcut *post mortem legatarii*, *id est cum ipse legatarius mortuus erit*, căci legatarul murind, nu simte începând legatul în favoarea sa pe capul său, este dar făcut unei persoane incerte. Justinian însă

a declarat valabile și aceste două legate (§ 35 susmenționat), dar aci numai prin asimilarea legatelor cu fideicomisele, căci fideicomisul făcut în asemenea moduri era valabil, cum ne o spune Gaius, în Comentariul II § 269 din Instituțiunile sale, care este cu drept cuvânt restituit astfel : „Nam ecce per fideicommissum etiam post mortem heredis relinqui potest ; cum alioquin legatum post mortem heredis inutile sit.“ Și de sigur pentru același motiv trebuia și fideicomisul *post mortem fideicommissarii* să fi fost valabil chiar în dreptul clasic.

Legatul ca ori ce liberalitate trebuie să fie inspirat de purul și unicul sentiment de afecțiune pentru gratificat, iar nu de sentimentul de răutate către persoana în sarcina căria să pune liberalitatea. De aceea legatul impusă unui herede dacă va face sau nu va face ceva, pentru ca să 'lă pedepsescă dacă va face ceia ce nu 'i place testatorului să facă, sau nu va face ceia ce i ar place testatorului să facă, este nulă. Unu asemenea legat se numește *poenae nomine*, adică pusă ca pedepsă în sarcina heredelui care nu împlinește dorința impusă sub formă de condiția de către testator. De exemplu : *Gaius heres esto et damnas esto dare Mevio fundum Cornelianum și filiam tuam filio meo in matrimonio non collocaveris*, sau vice-versa *si collocaveris*, sau și *Stichum non alienaveris* sau vice-versa *alienaveris*. În toate aceste cazuri legatul este făcut lui Mevius nu din pură dragoste către Mevius ci mai mult ca pedepsă pentru că heredele nu va da pe fiia sa în căsătoria fiului testatorului, cum i-ar place lui, sau îi va da-o, ceia ce nu 'i place, sau nu va aliena pe Stichus, ceia ce ar vrea el, sau îl va aliena, ceia ce 'i-ar displace. Asemenea legat era considerat ca nulă. Gaius îl taxesă astfel și arată lucru ca constant. (Instituțiuni Com. II § 235). Adese ori era însă greu de decisă dacă testatorul a procedat din spirit de pedepsă, sau dacă a voit puru și simplu a impune o condițiune lega-

tarului, fără nici o intenție de pedepsire a heredelui. Când spiritul de pedepsire era constant, legatul era nul. Când nu răsărea în mod vedit, presupțiunea era că era în specie un legat pură condițional care era valabil. Questiunea de a se ști dacă era pură condițiune sau pedepsă era lăsată la aprecierea judecatorului care impunea proba existenței pedepsei heredelui care avea interesul să scape de sarcina de a presta legatul. Vezi Marcianul legea 2 D., *De his quae poenae causa relinquuntur* (XXXIV, 6) care dice: „Poenam a conditione voluntas testatoris separat: et (an) poena, an conditio, an translatio sit, ex voluntate defuncti apparet, idque divi Severus et Antoninus rescripserunt.—Voința testatorului deosebește pedepsă de condițiune: și dacă e pedepsă, sau condițiune, sau translațiune, acesta rezultă din voința defunctului, și acesta a decis-o astfel printr'unu rescriptu Impărații Septimiu Severu și Antoninu Caracalla“.

Justinian declară legatul *poenae nomine* ca valabil, consideră pedepsă ca o simplă condiție pe care numai dacă nu o va îndeplini heredele, va fi obligat a presta legatul. Testatorul a dorit ca heredele să dea pe fiia sa în căsătoria fiului său, de nu o va da, va presta legatul și așa mai încolo.

Numai dacă condiția impusă heredelui este ilicită sau imorală, heredele e liberat de dânsa, și prin urmare și de sarcina dării legatului, și acesta ca să nu fie tentat să îndeplinească condiția ca să scape de sarcina legatului. De exemplu: *Gaius heres esto et damnas esto dare Mevio fundum Cornelianum si Titium non occideris*. Ca să nu fie tentat a omori pe Titius spre a scăpa de a da fondul Cornelian lui Mevius, legatul este nul, în cât Gaius va fi liberat de sarcina de a da legatul, fără să aibe trebuința a comite omorul. În același sens se decidea deja în timpul clasicu ca și în timpul lui Justinian, că con-

dițiunea ilicită sau imorală impusă legatarului este considerată ca nescrisă, așa în cât legatarul să nu fie tentat ca să ia legatul să comită faptele imoral, ci să ia legatul în orî-ce casă fără să fie expus la tentațiunea spre a 'l avea de a comite faptele imoral (Veđi Justinian § 36 *De legatis* și legea unică în condică *De his quae pœnae nomine...* VI, 41).

Decisiunea lui Justinian care declară legatul *poenae nomine* valabil în principiu mi se pare nerațională. Era mai bună decisiunea din timpul clasică care lăsa questiunea la aprecierea judecătorului, la apreciațiunea lui dacă testatorul a fost inspirat din pură sentimentul de pedepsire a heredelui, sau dacă a voit din contră a 'i impune o simplă condițiune, mai cu sémă că presumpțiunea era pentru simpla condițiune. Justinian dacă a decisă altmintrelea este numai pentru că judecătorii din timpul său erau proști și nu erau capabili de a distinge. Legiuitorul modern nu face mare onore judecătorilor din timpul său când admite tacitamente soluțiunea justinianeă. Tot așa de nerațională este, după cum am arătat, ștergerea condițiunei ilicite sau immorale din liberalitățile testamentare.

Cândă testatorul face ună al doilea testament valabil, toate dispozițiunile coprinse în testamentul întâi cadă, testamentul fiind considerat ca revocat în întregime sa.

Se pôte însă întâmpla ca cineva să nu facă ună al doilea testament, și să revoce numai parte din dispozițiunile sale. Acesta se pôte întâmpla și pentru instituțiunile de herede și pentru legate și pentru fideicomise.

Revocarea însă ca să fie valabilă *ipso jure* cel puțin pentru instituțiune de herede și legat, se cere să fie făcută în termeni solemnă, precisamente contrarii aceloră ce a întrebuintat testatorul pentru făcerea instituțiunei sau legatului. Pentru revocarea instituțiunei se mai cere ca ea să fie făcută în acelașu

testament, pentru revocarea legatului ea se p \acute{o} te face și în același testament și într'un \acute{u} codicil \acute{u} posterior confirmat de testamentul anterior. Iar c \acute{a} t pentru fideicomis \acute{u} revocarea se p \acute{o} te face și *vala ipso jure* și *non contrariis verbis, sed aliis quibuscumque verbis*, și într'un \acute{u} codicil \acute{u} posterior neconfirmat prin testament. De exemplu testatorul a \acute{d} is \acute{u} : *Gaius et Seius heredes sunt*. P \acute{o} te \acute{d} ice în urm \acute{a} *Gaius heres non esto*. În cazul acesta va veni numai Seius la moștenire.

De exemplu testatorul a \acute{d} is \acute{u} : *Do lego fundum Cornelianum Gai*. P \acute{o} te \acute{d} ice în același testament mai jos s \acute{a} u într'un \acute{u} codicil posterior confirmat prin testament : *Non do, non lego fundum Cornelianum Gai*. S \acute{a} u testatorul a \acute{d} is \acute{u} : *Damnus esto heres meus reficere domum Seii*. P \acute{o} te \acute{d} ice în urm \acute{a} : *Non damnus esto heres meus reficere domum Seii*.

De exemplu testatorul a \acute{d} is \acute{u} : *Fideicomitto tibi heres meus ut manumitas Stichum*. Și apoi s \acute{a} u în același testament s \acute{a} u într'un codicil posterior confirmat s \acute{a} u neconfirmat prin testament p \acute{o} te \acute{d} ice : *Cupio heres meus ut non manumittas Stichum*.

Ve \acute{d} i Ulpian Fragmente, titlu XXVI § 29.

Daca revocarea legatului nu era f \acute{a} cut \acute{a} *contrariis verbis*, ea era valabil \acute{a} *exceptionis ope* (argument tras \acute{u} din ceia ce \acute{d} ice Gaius în *Instituțiunile sale*, Comentariul II § 198).

În legislațiunea lui Justinian ceia ce se decidea în legislați \acute{a} clasic \acute{a} pentru fideicomise se aplic \acute{a} și la legate, adic \acute{a} legatul ca și fideicomisul se p \acute{o} te revoca valabil și *ipso jure* at \acute{a} t *aliis verbis* c \acute{a} t și printr'un codicil neconfirmat prin testament. (Justinian *Instituțiuni*, Cartea II, titlu 21, principium). Num \acute{a} i instituțiunea de herede a r \acute{e} mas s \acute{a} nu p \acute{o} t \acute{a} fi revoc \acute{a} t \acute{a} de c \acute{a} t prin același testament, de și nu neap \acute{a} rat *contrariis verbis*, dar tot *verbis solemnibus* : de exemplu testatorul a \acute{d} is \acute{u} , *Gaius et Seius heredes sunt*, p \acute{o} te

dice mai jos în același testament său : *Gaius heres non esto* sau cu alte vorbe, dar tot solemne, *Gaius heredem non esse jubeo*.

Revocarea legatelor se numește *ademptio legatorum*. În locu de *ademptio legati*, testatorul pôte face o *translatio legati*. În regulă generală *translatio legati* conține în sine o *ademptio*.

Jurisconsultul Paulu în legea 6 principium D., *De adimendis et transferendis legatis* (XXXIV, 4) ne spune că translațiunea unui legat se pôte face în patru deosebite moduri: 1° Sau *a persona in personam*, adică transferând obiectul legat după capul unui legatar pe capul altuia. De exemplu *Fundum Cornelianum quem Titio dedi legavi, Seio do lego*. În cazul acesta avemu revocare a legatului făcut lui Titius și un nou legat de același obiect făcut lui Seius. 2° *Ab herede qui jussus est dare in alio herede qui det*, de pe capul unui herede însărcinat pe capul altui herede care să fie însărcinat a da. De exemplu: *Fundum Cornelianum quem Primum damnavi dare, Secundus damnas esto dare*. 3° Sau o translațiune *a re in rem*. De exemplu: *Vice fundi Corneliani quem Gaio dedi legavi, do lego ei fundum Sempronianum*. 4° Sau *cum pure datum est, transfertur sub conditione*. În cazul acesta avemu o apposițiune de modalitate. De exemplu: *Fundum Cornelianum quem pure Gaio legavi, lego ei si navis ex Asia venerit*. Justinian nu ne vorbește de cât de *translatio a persona in personam*. În legislația clasică translațiunea ea și adempțiunea nu putea fi făcută de cât *contrariis verbis* și în același testament sau într'unu codicil confirmat de testament. În legislațiunea lui Justinian pôte fi făcută *et aliis verbis* și chiar într'un codicil neconfirmat prin testament (Justinian, *Instituțiuni*, titlul deja citat § 1). Când translațiunea este făcută *a persona in personam*, dacă legatul făcut celei d'ânteiu persóne era afectat

de o modalitate, această modalitate, fără să fie expresiv apusă în translațiune, este considerată ca apusă și liberalității făcută celui d'alui douilea persóne (Papinian, l. 24 Dig. *eod tit.*). În privința această este deosebire între *translațiunea legatelor* și *novațiunea obligațiunelor*.

În legislațiunea clasică *ademptio* ca și *translatio legati* făcute *poenae nomine* erau nule, în legislațiunea lui Justinian sunt valabile (Justinian Instituțiuni Cartea II, titlu 20 § 36).

Legea celor XII Tabule dispunea ast-fel : „*Uti quis legassit super pecunia tutelave suae rei ita jus esto.*— Cum va dispune cineva asupra averii și protecțiunei averei sale, așa să fie și în dreptu.”

Prin această testatorul avea o latitudine absolută de a dispune de averea sa or-cum ar voi, prin urmare putea să sleiască tot patrimoniul său de legate, lăsând heredelui numai vanul nume de herede, după cum ne spune Gaius în Com. II § 224.

§ 224. „*Sed olim quidem licebat totum patrimonium legatis atque libertatibus erogare, nec quidquam heredi relinquere, praeterquam inane nomen heredis; idque lege XII tabularum permittere videbatur, qua cavetur, ut quod quisque de re sua testatus esset, id ratum haberetur, his verbis: Uti legassit suae rei, ita jus esto. Quare qui scripti heredes erant, ab hereditate se abstinebant; et idcirco plerique intestati moriebantur.*— O dată însă era permisă a slei totu patrimoniul său prin legate și dări de libertate, și a nu lăsa heredelui nimic altceva de câtu vanul nume de herede; și această părea permisă de legea celor XII table, prin care este prevădută că ori ce va testa cineva relativu la averea sa, să aibă putere, chiar în acești termenii: *Cum va legiui cineva asupra averii sale, așa să fie în dreptu.* De aceia heredi instituiți se abțineau de la hereditate; și de aceia cei mai mulți mureauă intestați.”

Acésta producea un îndoit inconvenient: pe de o parte heredele era redusă la rolul de simplu liquidator de moştenire, şi de aceea el nu avea interesă să accepte moştenirea, o repudia şi testatorul murea intestat, iar pe de alta o păţeau şi legatarii; căci nefiind herede, cădeau şi toate legatele. De aceea era un interesă major şi pentru herede ca să nu rămăe cu nimic sau aproape cu nimic, şi pentru testator ca să nu móră intestat, şi pentru legatari ca să nu piardă şi ei totul, să se limitese facultatea de a testa a testatorului, să i se limitese dreptul său de a face legate. Legiutorul roman a simţit încă de timpuriu nevoia de a găsi ună mişloc, pentru a preveni acest rău, de a limita facultatea de a dispune a testatorului. Celu d'ânteu mişloc găsit şi întrebuintat a fost acela inventat de legea *Furia testamentaria*, plebiscit din anul 571 de la fondarea Romei (acésta este data sa probabilă), care a decisă că testatorul nu va putea lăsa cu titlu de legat sau de donaţiune pentru causă de mórte unei persoane mai mult de o mie de aşi, afară numai daca era ună cognat privilegiat ¹⁾. Acésta lege avea un îndoit inconvenient. Pe de o parte lipsea pe testator de facultatea de a lăsa cuiva ună legat mai mare de o mie de aşi, măcar că averea sa trecea peste mai multe milioane. Al duoilea ea nu şî ajungea scopul, căci testatorul n'avea de cât să împartă totă averea sa în atâtea legate câte mi de aşi avea, şi totuşi heredelui să nu i rămăie nimic (Gaius, Com. II § 225).

„Itaque lata est lex Furia, qua, exceptis personis quibusdam, caeteris plus mille assibus legatorum nomine mortisve causa capere permissum non est; sed et haec lex non perfecit quod voluit;

¹⁾ Cognati privilegiati sunt mai aceiaşi care după legile caducare se bucură de *solidi capacitas*, adică de dreptul de a beneficia de integralitatea liberalităţilor *mortis causa*, măcar că erau celibi sau orbi (lipsiţi de copii). Veđi *Fragmentele vaticane* § 301.

qui enim verbi gratia quinque millium aeris patrimonium habebat, poterat quinque hominibus singulis milenos asses legando totum patrimonium erogare.—De aceia s'a votat legea Furia, prin care nu este permisă de câtă unor anume persóne exceptate să primescă cu titlu de legat saŭ de donațiune pentru causă de mórte mai mult de o mie de ași : dar nici acéstă lege nu și-a ajunsă scópul pe care l'a avut în vedere ; căci acela care de exemplu avea unŭ patrimoniu de cincă miŭ de ași putea legându la cincă persóne fie-căria câte o mie să sleiască întregŭ patrimoniul seŭ legându. De aceia peste curând legiutorul roman căută alt remediŭ. În anul 585 legea Voconia decise că testatorul nu póte lăsa cu titlu de legat saŭ de donațiune *mortis causa* mai mult de cât revine heredeluŭ. Acéstă lege nu se referă de cât la testatoriŭ *censi* adică a căror avere este de cel puțin o sută miŭ de ași (Ciceron, *Secunda actiune în contra lui Verres*, I No. 43). Dar nici acéstă lege nu fu mai fericită în ajungerea scopuluŭ ce visase. În adevărŭ testatorul n'avea de cât să facă legate multe, fie-care de valóre mică, și să institue moștenitor pe cineva pentru o fracțiune fórte mică a căria valóre să nu întrécă valórea obiectuluŭ fie-cărui legatar, dar care să nu merite să determine pe moștenitor a face adițiune de hereditate. Așa de exemplu un testator care are o sută de miŭ de ași, institue un moștenitor pentru a suta parte din moștenire și face nouă-deci și nouă de legate, fie-care de câte o mie de ași. Moștenitorul căruia i va reveni numai o mie de ași, nu va avea intereseŭ pentru atât de puțin din o avere de 100000 de ași să accepte moștenirea (Gaius Com. II § 226).

§ 226. „*Ideo postea lata est lex Voconia, qua cautum est ne cui plus legatorum nomine mortisve causa capere liceret quam heredes caperent: ex qua lege plane quidem aliquid utique heredes ha-*

bere videbantur, sed tamen fere vitium simile nascebatur; nam in multas legatariorum personas distributo patrimonio poterat adeo heredi minimum relinquere (testator), ut non expediat heredi hujus lucri gratia totius hereditatis onera sustinere.—De aceea în urmă s'a votat legea Voconia, prin care s'a prevădut ca să nu fie permisă cuiva să primescă cu titlu de legat saŭ de donațiune pentru cauză de mórte, mai mult de cât ar lua heredele: prin această lege este evident că în ori-ce casŭ se părea că heredele va avea să ia ceva; totuși însă și ea producea unŭ inconvenient analogŭ, căci n'avea testatorul de cât să distribue patrimoniul său pe capul a unui mare număr de legatari, și să nu lase heredelui de cât o parte atât de mică din hereditate în cât să nu 'i vie la socotélă pentru unŭ folosŭ atât de neînsemnat să ia răspunderea sarcineler heredității. " De aceea a trebuit legiuitorul Roman să se gândescă la un alt remediu mai eficace. Acest remediu aprópe de tot eficace a fost inventat cam târziu, peste trecere de mai bine de unŭ secolŭ de la legea Voconia, de către legea Falcidia, tocmai în anul 714. Până atunci însă părțile remediaŭ la această stare de lucruri prin transacțiuni. Nevoia învăță pe omŭ și în lipsă de prevedere a legiuitorului. Heredele amenința pe legatari cu repudiarea, și atunci legatarii transigeau cu heredele, conveneau cu dânsul să 'i abandone o porțiune suficientă din moștenire, reducând de bună voie legatele lorŭ, spre a avea interesŭ heredele a face adițiunea moștenirei. De la legea Falcidia aceste transacțiuni deveniră inutile în majoritatea casurilor. Căci această lege decise că nici o dată valórea tutulor legatelorŭ nu va putea trece peste trei quarturi din valórea întregi moșteniri, declarând *ipso jure* legatele reduse la quotitatea necesară pentru ca heredele să aibe unŭ quartŭ din hereditate. (Gaius Com. II § 227).

§ 227. „*Lata est itaque lex Falcidia, qua cautum*

est ne plus legare liceat quam dodrantem, itaque necesse est ut heres quartam partem hereditatis habeat, et hoc nunc jure utimur.—De aceea a fost votată legea Falcidia, prin care s'a prevădut ca să nu pôta nimenea lega mai mult de trei quarturi din averea sa: prin urmare este neapărat ca heredele să aibă a patra parte din hereditate: și acêsta este legea care se urmêsă actualmente în practică“.

Acêstă reducțiune se operă asupra fie-cărui legat, iar nu asupra legatelor celor după urmă. Tôte sunt reduse în aceiași proporțiune, Așa de exemplu dacă testatorul are un patrimoniu de 100000 de ași, partea hereditară fiind de 25000 ași, heredele va reduce fie-care legat în aceiași proporțiã ast-fel în cât să 'și perfacă o valóre de 25000 ași. Dacă de exemplu a instituit herede pe Primus, a legat lui Gaius fondul Cornelian care face 40000 de ași și lui Soius fondul Sempronian care face tot 40000 de ași, fiind că lui nu 'i rămâne de cât 20000 ași și 'i mai trebuie 5000 pentru perfacerea quarței falcidie, va reduce din fie-care legat a șeai-spre-șecea parte adică câte 2500 lei din valórea fie-cărui, pentru ca din valorile amândurora să aibe 5000 care cu 20000 să 'i perfacă suma de 25000 lei. Paulú ne dă textul acestei legi într'un fragmentú din Comentariul sêu (compusú din o singurã carte) asupra legii Falcidia care formêsă legea 1 principium Cartea XXXV, titlul 2. „*Qui cives romani sunt, qui eorum post hanc legem rogatam testamentum facere volet, ut eam pecuniam easque res quibusque dare, legare volet, jus potestasque esto, ut hoc legē sequenti licebit. - Quicumque civis romanus post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique civi romano pecuniam jure publico dare, legare volet, jus potestasque esto: dum ita detur legatum, ne minus, quam quartam partem hereditatis, eo testamento heredes capiant: eis, quibus quid ita datum, legatumve*

erit, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto: isque heres, qui eam pecuniam dare jussus damnatus erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est. — D'între cetățeni romani, acela care va vrea să facă testament în urma acestei legi, să aibe drept și putere să dea, să lege cui-va voi averea sa, lucrurile sale, conformu cu dispozițiunea următoare a legii. Ori-ce cetățenu romanu va face testament în urma acestei legi, să aibe drept și putere să dea, să lege, ori-căru cetățianu romanu cât va voi din averea sa conform dreptulu publicu, cu condiție ca să rămăie și hereșilor a patra parte din hereditate: în astu-felū de casu, fie-care ce va primi ca legat să și 'lū ia fără nici o pagubă, și hereșele în sarcina căruia se vor fi pusū legatele făcute în acéstă limită, să fie obligat să le execute“.

Calculul legii Falcidiū se face în momentul morții testatorulu. Trebuia să se determine un moment pentru a face aplicațiunea acestei legi, pentru a vedea daca legatele trecū saū nu peste trei quarturi din averea testatorulu, și cu câtū trecū, și prin urmare întru cât trebunscū reduce. Care trebuia să fie acelu moment? Elū nu putea fi de cât saū momentul morții testatorulu, saū momentul adițiunei heredității. Nu s'a putut alege acest din urmă moment, căci elū este prea mobilū, depinde de graba saū de întârșierea ce va pune hereșele spre a face adițiune. Nu putea să depindă sôrtea legatarilor de acésta, nu putea și nu trebuia sôrtea lorū să fie lăsată în mâna hereșelu. Nu rămănea dar alt moment de cât momentul morții testatorulu, moment care nu atărnă de niminea, ci de la natură, moment în care în acelașu timpū se deschide obicinuit dreptul la legate, căci în regulă generală *dies legatorum cedit morte testatoris*. Din cauza acésta se pôte întâmpla ca, până în cele după urmă, adică până în fapt se va face calculul, care în faptū nu se pôte efectua de cât după adițiunea de

hereditate, se p \acute{o} t \acute{e} int \acute{a} mpla, dic \acute{u} , ca sa \acute{u} heredele s \acute{a} profite \acute{s} i legatarul s \acute{a} p \acute{a} gubesc \acute{a} , ceia ce se va int \acute{a} mpla daca bunurile hereditare vor cre \acute{s} te in val \acute{o} re, sa \acute{u} vice-versa heredele s \acute{a} p \acute{a} gubesc \acute{a} \acute{s} i legatarul s \acute{a} profite, daca se va int \acute{a} mpla ca bunurile hereditare s \acute{a} scad \acute{a} in val \acute{o} re. S \acute{a} presupunem \acute{u} in adev \acute{e} r \acute{u} c \acute{a} testatorul a l \acute{a} sat pe Primus mo \acute{s} tenitor, pe Secundus legatar \acute{u} al fondul \acute{u} Cornelian \acute{s} i o avere de 100000 sestert \acute{i} , in care intr \acute{a} \acute{s} i fondul Cornelian, care la m \acute{o} rtea sa valeas \acute{a} \acute{s} epte-deci \acute{s} i cinci mi \acute{i} de sestert \acute{i} . Fiind c \acute{a} calculul Falcidiei se face la m \acute{o} rtea testatorului, \acute{s} i la acest moment fondul Cornelian legat equival \acute{e} s \acute{a} tocmai cu trei quartur \acute{i} din val \acute{o} rea heredit \acute{a} ti \acute{i} , legatarul nu va suferi nici o reduci \acute{u} ne. Dar daca se va int \acute{a} mpla ca acest fond \acute{u} intre m \acute{o} rtea testatorului \acute{s} i adici \acute{u} ne s \acute{a} se urce la 100000 sestert \acute{i} , atunc \acute{i} legatarul in realitate va lua mai mult de c \acute{a} t trei quartur \acute{i} din avere, c \acute{a} c \acute{i} averea val \acute{a} nd la adici \acute{u} ne 125000 sestert \acute{i} , el lu \acute{a} nd fondul Cornelian ia in realitate patru cincimi din hereditate. \acute{S} i iar \acute{a} și daca se va int \acute{a} mpla ca restul averi \acute{i} peste fondul Cornelian s \acute{a} se compue de servi hereditari \acute{s} i de o cas \acute{a} , care servi s \acute{a} m \acute{o} r \acute{a} \acute{s} i care cas \acute{a} s \acute{a} ard \acute{a} \acute{s} i s \acute{a} nu mai r \acute{e} -m \acute{a} e de c \acute{a} t locul care s \acute{a} nu fac \acute{a} la adici \acute{u} ne de c \acute{a} t 10000 de sestert \acute{i} , atunc \acute{i} se va int \acute{a} mpla iar \acute{a} și c \acute{a} legatarul va lua, chiar daca fondul Cornelian nu ar face la adici \acute{u} ne de c \acute{a} t tot 75000 sestert \acute{i} , mai mult de trei p \acute{a} trimi, el va lua $\frac{75000}{85000}$ sa \acute{u} $\frac{75}{85}$, adic \acute{a} mai mult de $\frac{7}{8}$ din hereditate; adic \acute{a} \acute{s} i in cazul acesta legatarul va profita \acute{s} i heredele va perde. Daca ins \acute{a} presupunem \acute{u} c \acute{a} fondul Cornelian are constructi \acute{u} ni pe el, \acute{s} i vii \acute{a} , constructi \acute{e} le vor arde \acute{s} i via va degera, \acute{s} i de unde vala 75000 la m \acute{o} rtea testatorului, numai val \acute{e} s \acute{a} la adici \acute{u} nea de hereditate de c \acute{a} t 50000, atunc \acute{i} heredele va profita \acute{s} i legatarul va pierde, c \acute{a} c \acute{i} heredele va lua val \acute{o} re de 25000 sestert \acute{i} , pe c \acute{a} nd legatarul nu va lua de c \acute{a} t val \acute{o} re de 50000 sestert \acute{i} adic \acute{a} nu-

mai $\frac{2}{3}$, iar nu $\frac{3}{4}$ din avere. Dacă de la mörte până ce să facă adițiune scadü atât de mult bunurile hereditare, în cât să vadă heredele că nu'î rămâne a patra parte din valörea averii hereditare, n'are de cât să nu facă adițiune, și să siléscă pe legatari să transigă cu elü oferindu'î din averea hereditară atât cât să'î vie la socotélă să facă adițiune. Töte acestea resultă între alte texte din paragraful 2, titlul nostru din Instituțiunile lui Justinian, extrasü din legea 73, principium *Ad legem Falcidiam* (XXXV, 2) în Pandecte, și din legea 30 §§ 2, 3, 4 și 5 D., *eod. tit.* Vomü traduce paragraful 2 din Instituțiuni.

„Quantitatea patrimoniului la care se refera calculul legii Falcidie, se considera în momentul morții testatorului. De aceea, de exemplu, dacă acel care are în bunurile sale valori de o sută de aurei, va lega o sută de aurei, nu folosește nimic legatarilor, dacă între momentul morții și adițiunea heredității se va fi adăogat la hereditate din acquisițiunile servilor hereditari, din partul ancilelor hereditare, din präsila animalelor coprinse în turmele hereditare, atât de mult în câtü deducându-se integral legatele de o sută de aurei, totuși să rămäie o pătrime heredelui din valorile hereditare: ci totuși trebuie să se deducă o pătrime din legate. Vice-versa dacă cineva a legat șapte-zeci și cinci, și între mörtea testatorului și adițiunea heredității aü descrescut întru atât bunurile hereditare (de exemplu din causă de incendie, naufragie sau mörte de servi hereditari) în cât să nu măi rămäie substanță de cât de șapte-zeci și cinci de aurei, sau chiar și măi puțin, legatele se vor presta integralemente. Și acesta nu póte să fie spre daună heredelui, care e liberü a nu face adițiunea heredității, ca să aibă nevoie legatarii să transigă cu heredele și să'î lase și lui o parte din bunurile hereditare, pentru ca nu cumva destituit fiind de efectü testamentul să nu se expuie a nu lua nimicü.“

Accarias merge și mai departe și susține cu drept cuvânt că se poate întâmpla ca heredele să plătescă legatele *de suo*, adică din buzunarul său, nu din valorile hereditare. El susține că acesta s'ar putea întâmpla în cazul în care lucrurile hereditare ar suferi după adițiune deteriorațiuni importante. Să presupunem de exemplu că în momentul morții succesiunea se compune de fondul Cornelian care face 75000 sestertii și de herghelii de cai, cireți de boi, turme de oi cari facu alți 85000 sestertii, în care casu dacă s'a legat legatarului fondul Cornelian și 45000 sestertii *per damnationem*, și dacă la adițiune averea este în përu și face tot atât, iar după adițiune și până la executarea legatului moru tôte vitele, totuși heredele trebuie să i plătescă legatarului 45000 sestertii, căci 45000 cu 75000 facu 120000 adică $\frac{3}{4}$ din $75000 + 85000 = 160000$.

În adevëru numai în legatul *per vindicationem* și *per praeceptionem*, legatarul este proprietaru și prin urmare în virtutea principiului că *res perit domino*, riscurile sunt pentru elu. În legatul *per damnationem* legatarul este unu creditor, și cându creanța sa n'are de obiect unu lucru certu, ci bani sau alte lucruri fungibile, fiind că lucrurile fungibile nu se stingu nici o dată, sunt ca genurile *et genera non pereunt*, creanța sa nu se va stinge prin împrejurarea că au perit lucruri din hereditate, heredele făcënd adițiune a primit obligațiunea impusă lui de testator, care nu se poate stinge de cât ca ori-ce altă obligațiune prin modurile proprii de stingere a obligațiunelor. Acesta rezultă din legea 30 §§ 3 și 5 D., *Ad legem Falcidiam* în Pandecte sus-citată. Eacă ce dice jurisconsultul Marcianu în aceste paragrafe ale legii 30 extrasă din Cartea 8 a Comentariului său asupra *Fideicomiselor*: „Este exact însă numai la lucrurile fungibile, adică a căror valöre constă în ponderare, numërare sau mësurare că ori-ce pagubă se va întâmpla în urmă (a-

dică după mórtea testatorului, prin urmare a fortiori după adiþiune) nu se va scádea nimic legatarului din porþiunea ce i s'ar cuveni, fiind socotélã de estimaþiunea bunurilor în momentul morþii.—Cât pentru lucrurile incerte, adicã pentru lucrurile *în genere* trebuie sã facemú o distincþiune: daca testatorul a legat unú lucru incertú, adicã unú lucru *în genere* de luat dintre lucrurile sale, de exemplu *argintul ce va alege* (legatarul), și va pieri tot argintul testatorului fãrã culpa heredelui, nu va lua nimic legatarul. Daca însă s'a legat purú și simplu o cãtãþime óre-care de libre de argintú: de și în urmã va pieri tot argintul testatorului, după reducþiunea quartei Falcidie, se va da legatarului porþiunea acelei cantitãþi care era în bunurile testatorului în momentul morþii: *și perde-rile ce se vor întâmpla în urma morþii nu vor avea nici unú efect întru diminuirea acelei quan-titãþi.*"

Ca sã aplicãmú reducþia legii Falcidia, trebuie sã constituimú mãi înteiú activul brutú, și din acésta sã deducemú pasivul, pentru ca sã aflãmú activul netú, asupra cãruia se calculésã quarta.

Activul se compune nu numai din lucrurile corp-orale ale testatorului, ci și din creanþele ce avea elú în contra deosebitelor persóne și chiar în contra he-redelui instituit.

Creanþele se computã după valórea lor nominalã, daca sunt pure și în contra a debitorí solvabilí. Daca creanþa este în contra unui debitorú insolvabilú, daca consimte a plãti ceva și a remãnea debitorú pentru restú, se comptésã ceia ce s'a plãtit și restul creanþei se vinde și preþul iarãși se comptésã în activú. Acésta decide Ulpianú în legea 82 *titlu nostru*. Dar acésta se va întâmpla fórte rarú. Cãci rar se va întâmpla ca debitorul insolvabil sã plãtéscã un acompt și sã consimtã a remãnea debitorú pentru rest. În regulã generalã el orí nu va plãti nimic, și atunci se va

vinde creanța și ce se va putea obține pe ea se va computa în activă, sau va transige pentru o sumă mai mică pe care o va plăti-o drept întreaga datorie, și atunci se va computa acea sumă în activă. Dacă creanța este cu termen, se va deduce dobânda până la termen, și restul se va computa în activă. Dacă creanța este condițională sunt mai multe sisteme. Systemul practic este de a o computa pentru valoarea sa venală, după cum ne spune Gaius în legea 73 § 1 *titlu nostru* sau de a o computa pentru valoarea sa nominală, și atunci legatarul va promite dând și fidejutor heredelui că-i va restitui unu quartu din această creanță dacă condițiunea nu se va realiza, sau de a nu o computa de loc, și atunci heredele va promite dând și fidejutor că va plăti unu quartu din această creanță dacă condițiunea se va îndeplini (Gaius aceeași lege 73 § 1). Dacă creanța este coreală atunci dacă coreul este *socius*, se va computa creanța pentru partea defunctului în societate, dacă din contra creanța coreală este pură, fiind că nu se știe în mâna cui va plăti debitorul, în mâna heredelui sau celui-l'alt coreu, nici cine din corei va apuca înainte întru urmărirea debitorului, se va aștepta până la plata benevolă sau urmărire, pentru moment reducția nu se va opera; ea va fi *suspensă* (Ulpian, l. 62 din *titlu nostru*).

Se comptesă și creanța pe care testatorul o avea contra heredelui instituit, căci măcar că ea se stinge în urma adițiunei prin confusiune, totuși el neplătind suna ce datora defunctului se inavuțește cu valoarea ei, valoare care-i provine tot din cauza instituțiunei (Paulu legea 1 § 18 *titlu nostru* în Pandecte).

Din activul brutu ast-fel constituit se scade pasivul adică mai înteiu quantul tutulor datoriilor ce avea defunctul către deosebite persoane și chiar aceia pe care o avea către heredele instituit, căci cu totă confusiunea, nu e mai puțin adevărat că din cauza instituțiunei

valórea acestei datorii rămâne în hereditate, și e injust ca ea să fie computată heredelui ca activă netă, când în realitate nu e averea defunctului, ci a lui. Datoriile pure se scad integral. Cele cu termen, după ce se va deduce dobânda, se scade din activul brut numai restul. Cât pentru creanța condițională, or se scade valoarea ei venală, or se scade quantum ei integral și heredele promite legatarului dându-i și fidejutor că dacă condițiunea nu se va realiza îi va plăti unu quartu din quantum acestei datorii, or nu se scade de loc, și legatarul promite heredelui dându-i și fidejutor că dacă condițiunea se va implini, îi va plăti heredelui unu quartu din quantum acestei datorii (Gaius l. 73 § 1 din titlu nostru în Pandecte). Dacă datoria e coreală, atunci dacă defunctul era *socius*, datoria se va scădea pentru partea defunctului în societate, iar dacă defunctul nu era *socius*, scăderea va fi suspensă până se va vedea pe cine urmărește creditorul pe herede său pe celălalt coreu (Ulpian legea 62 princ. titlu nostru în Pandecte).

Se mai scad și impensele funerării, și valoarea serviciilor manumiși directu său prin fideicomis, căci libertatea fiind indivisibilă și meritând favoare s'au declarat după opiniunea care a prevalut legatele și fideicomisele de libertate valabile integralu. Legea Furia Caninia punând o limită manumisiunelor testamentare, pericolul absorpțiunei întregului patrimoniu prin asemenea manumisiuni era înlăturat. În urma însă abolirei legii Furia Caninia de către Justinian, prin manumisiuni putea cineva să sleiască întregu patrimoniul său. Se mai scad căci nu sunt atinse de legea Falcidia și darurile făcute deilor după cum ne spune Paul în Sentențele sale, Cartea IV titlu 3 § 3: „Legea Falcidia (aplicabilă legatelor, precum și Senatusconsultul Pegasianu (aplicabilu fideicomiselor) a voit ca după ce se va deduce datoriile testatorului și darurile făcute de elu deilor fie prin legate, fie

prin fideicomise, a patra parte din hereditate să aparție heredelui." Se mai scadă apoi, căci nu se atingă de legea Falcidia, și lucrurile mobile ce a cumpărat bărbatul pentru femeia sa și pe care le-a destinat pentru usul său. Fie că ele sunt considerate ca dăruite între vii de către bărbat, și donațiunea de asemenea obiecte e valabilă, și ca donațiune între vii nu se compută în patrimoniul testatorului, fie că ele îi sunt legate expresă prin testament și atunci ele nu sunt reductibile, ci se deducă din averea mortului (Marcellus l. 81 § 1 *titlu nostru* în Pandecte).

După toate aceste deducțiuni avem activul net al heredității, asupra căruia se operă reducțiunea, și din care heredele ia a patra parte. El ia această parte în calitate de herede și nu e constrâns a computa într'ênsa nici ceia ce va fi primit ca donatară între vii (acesta merge de sine), nici ca donatară *mortis causa*, nici ca legatară, nici ca fideicomisară, afară numai că în aceste din urmă trei calități liberalitățile lui are să fie supuse reducțiunii, nu în cazul în care e singur moștenitor, căci atunci n'are în favoarea cui să se opere reducțiunea, căci tot el ar profita de ea, ci în cazul în care mai este alt herede, care pentru partea din legat său din fideicomis și îl incumbă lui a presta heredelui va reține quarta. Să presupunem de exemplu că hereditatea valésă netă 100000 sesterti, că testatorul a instituit heredi pe Primus și pe Secundus, că a legat lui Primus 20000, și lui Gaius 80000. Primus își datorește sie din legat 10000 și 10000 i se datoresc de Secundus. Din acești 10000 va reduce $\frac{1}{4}$, adică 2500, și va lua dar Primus ca legatară în total 17500, iar ca moștenitori vor lua din legatul de 80000 Gaius $\frac{3}{4}$ adică 60000, iar 20000 se vor lua în virtutea Falcidiei de Primus 10000 și de Secundus 10000. Așa în cât se va împărți averea astfel: Primus 27500, Secundus 12500, Gaius 60000. Dacă din contră ar fi să se com-

pute legatul în quarta sa, elă n'ar mai lua nimic ca herede, căci legatul ar trece peste 12500 ce i s'ar cuveni ca herede, și atunci legatul de 80000 s'ar reduce numai în favoarea lui Secundus, care ar lua 12500 ca quartă, adică ca $\frac{1}{4}$ din jumătatea întregii averi adică din 50000, iar restul de 67500 până la 80000 l'ar lua legatarul Gaius. Acesta rezultă din legile 74 și 91 din titlul nostru în Pandecte. E adevărat că textul nu dice că coheredele are dreptul a reține quarta și din legatul heredelui legatar său precipitar, dar acesta se subînțelege, căci altmintrelea în speciă dacă Primus ar lua patru-deci de mii, or s'ar reduce prea mult din legatul lui Gaius ca să i rămâie quarta întregă din jumătatea moștenirii adică 12500 lui Secundus, și n'ar lua Gaius de cât 57500, și ar fi injustă ca reducția să nu se opere de cât asupra legatului lui, or atunci n'ar mai avea Secundus de cât 10000, ceia ce nu se pôte căci atunci n'ar mai avea Secundus $\frac{1}{4}$ din jumătatea moștenirii adică din 50000.

Reducțiunea legii Falcidia nu are loc în testamententele militarilor. (Impăratul Alexandru Severu, constituțiune din anul 227 care formésă în Condiacă legea 7 titlul *Ad legem Falcidiam*, VI, 50).

Tôte legatele se reduc în mod proporțională. Scapă însă de reducția mai întâiu legatul dotei făcut de bărbat soției sale, căci cum dice prea bine jurisconsultul Marcellus în legea 80 § 1 titlu nostru în Pandecte soția ia averea sa propriă, iar nu ceva de dară. Asemenea nu este supusă reducțiunei legatul dispensat anume de reducțiune de către testatoră, după cum o spune Ulpiană în legea 64 titlu nostru în Pandecte; însă în asemenea casă legatele cele-l'alte vor suferi o reducția mai mare, pentru ca în ori-ce casă heredele să sibă o pătrime din tătă averea. Asemenea nu sunt supuse reducțiunei legatele de lucruri indivisibile, cum e legatul usului unui lucru, sau unei servituti prediale, sau legatul *operis*. Insă în acestă casă pentru ca heredele să nu sufere pagubă, legatarul

e dator să'i plătească a patra parte din valoarea obiectului legat, fără de care heredele va putea respinge acțiunea legatarului prin excepțiunea *doli mali*. Acesta o spune în mod expresu jurisconsultul Marcellus în legea 80 § 1 titlu nostru :

„Unele legate nu sunt susceptibile de divisiune : precum e legatul *viae* (dreptului de trecere pe o sosea), *itineris* (dreptului de trecere cu piciorul și călare), *actus* (dreptului de a trece cu caru) ; căci nimeni nu poate exercita o asemenea servitute pentru o parte. Dar și dacă heredele a fost condamnat să facă unui municipiu un *opus*, legatul este considerat ca indivisibil. Căci nu se poate considera că cineva a făcut un teatru, o baie sau un stadiu, când nu l'a terminat, adică când nu i a dat forma care nu o capătă de cât după terminare. Relativu la asemenea legate, chiar când sunt mai mulți heredi obligați, fiecare e ținut pentru totu. Dar se poate veni în ajutorul heredelui, permițându'i ca făcend estimatiunea să sosome pe legataru să'i plătească o parte din estimatiune. Și dacă nu plătește se poate defende în contra lui prin excepțiunea de dolu.“

Legea Falcidia operă *ipso jure*, de unde consecvența că heredele n'are trebuința de excepțiune pentru a se apăra în contra cererii exagerate a legatarului. Ba încă dacă acțiunea legatarului este o acțiune *stricti juris* sau o acțiune în revendicare, legatarul trebuie să facă el însuși reduțiunea, și să nu cêră de cât ceia ce i se cuvine exact, după facerea reduțiunii, altmintrelea comite plus petitiune și pierde totu procesul. (Gaius l. 73 § 5 titlu nostru în Pandecte, și § 3 titlu nostru din Instituțiunile lui Justinian extrasu în mare parte din fragmentul precedent al lui Gaius).

Cel ce din eróre a executat legatele fără să fi reținut quarta, fie-că erórea sa e de drept, adică ignora existența legii Falcidia, fie că erórea e de faptu, ignora

conținutul exact alu averii defunctului, fiind că a plătit indebitul, poate repeta, poate intenta condicțiunea *indebiti*. El trebuie însă să facă proba erorii în care a căzut. Altmintrelea e presupus că a executat de bună voie și cu plină știință voința testatorului, și nu poate repeta (l. 20 § 1 D., *De donatibus* XXXIX, 5). Dreptul pretorian a inventat chiar unu mijlocu în favoarea heredelu pentru a scăpa de necesitatea probei erorii. El poate făcând plata, și înainte de a o face, să stipulese de la legataru și de la fideicomisaru că acesta e obligat a'i da, că i va restitui tot ce se va întâmpla să i fi plătit mai mult (Ulpian l. 1 §§ 1 și 7 *Si cui plus quam per legem Falcidiam licuerit legatum esse dicitur*, XXXV, 3).

Până acum amu presupusu că este unu singuru herede instituitu.

Quid când sunt mai mulți hereți instituiți, și legatele puse în sarcina amândorura nu întrecu trei pătrimi din partea pentru care este instituit unul din hereți? Seius are o avere de o sută de mii de sesterti, institue hereți pe Primus și pe Secundus, și condamnă pe Primus să dea lui Gaius trei-deci de mii de sesterti, și pe Secundus să dea lui Mevius patru-deci de mii de sesterti. Legatele urcându-se la 70000 de sesterti adica la mai puțin de 75000 de sesterti, nu trecu peste $\frac{3}{4}$ din hereditate, daru legatul de patru-deci de mii de sesterti absorbă mai mult de $\frac{3}{4}$ din 50000, jumătatea din hereditate cuvenită lui Secundus, trece peste 37500 cu 12500 sesterti. La prima vedere s'ar părea că de ore-ce rămâne $\frac{1}{4}$ nedisposu prin legate, și de ore-ce nu e interesu ca Secundus să nu repudiese, căci de va repudia, partea lui va accreșce lui Primus și atunci Primus luând hereditatea întrăgă va plăti toate legatele în sumă de 70000 și tot îi va rămânea 30000 mai mult de cât ceia ce îi ar fi rămas dacă venea în concursu cu Secundus, nu se va aplica Falcidia. Atât mai rău pen-

tru Secundus daca ar repudia. Totuși însă de și pare că questiuinea a fost controversată, a prevalut (placuit) opiniunea ca reducțiunea să aibă loc, considerându-se împărțită hereditatea în atâtea heredități câți hereți sunt și dându-se prin urmăre fie-cărui herede dreptul de a aplica Falcidia la partea sa. Acésta o decide Gaius l. 74 D., titlu nostru și Justinian în paragraful 1 alu titlului nostru din Instituțiuni unde dice: „*Et quum quaesitum esset, duobus heredibus institutis, veluti Titio et Seio, si Titii pars aut tota exhausta sit legatis, aut supra modum onerata, a Seio vero aut nulla relicta sint legata, aut quae partem ejus duntaxat in partem dimidiam minuant, an, quia is quartam partem totius hereditatis aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quae ab eo relicta sunt, retinere liceret, placuit, ut quartam partem suae partis salvam habeat, posse retinere; etenim in singulis heredibus ratio legis Falcidiae ponenda est.*—Si fiind că fusese questiuinea, în casul în care s'aũ instituitũ duoĩ hereți, de exemplu Titius și Seius, și partea lui Titius saũ a fost sleitã prin legatele puse anume în sarcina lui, saũ încãrcatã peste mësura legii Falcidia, iar partea lui Seius nu a fost de locũ împovëratã cu legate, saũ împovëratã numai pentru jumëtatea valorii ei, daca, fiind că acesta din urmă are pãtrimea pãrții sale saũ și mai mult, Titius n'are dreptul de a reduce nimic din legatele puse în sarcina lui, a prevalut ca, pentru ca să pötã avea a patra parte din partea sa salvã, să aibã voie a reduce legatele puse în sarcina sa; cãci calculul legii Falcidia trebuie fãcut pentru fiecare herede deosebitũ.“ Motivul theoriceĩ care a prevalut a fost ca nu numai să avemũ unũ herede testamentarũ, darũ să se facã în acelașũ dreptate fie cãruia din hereți.

Ce se va întâmpla în casul în care din cei duoĩ instituiți numai unul vine la moștenire?

Se p^ot^e int^âmpla s^ă vie singur prin efectul accresc^ămentului, atunci trebuie s^ă distingem^ă; daca vine cel^u a c^ăruⁱ parte este inc^ărcat^ă peste m^ăsur^ă sau sleit^ă, o considerat ca cum ar fi fost instituit singur^u mo^ștenitor^u, prin urmare daca legatele care sleesc^u sau trec^u peste $\frac{3}{4}$ din partea sa nu trec^u peste $\frac{3}{4}$ din t^ot^ă mo^ștenirea, el^u nu va avea dreptul de a reduce nimic^u din legate, prin urmare legatariⁱ vor^u profita, intocmai cum profit^ă legatariⁱ c^ănd numai un^u vin^u din lipsa celor ce nu vin^u s^ă'^și ia legatele. Daca ins^ă vine cel^u a c^ăruⁱ parte nu este onerat^ă peste m^ăsur^ă de legate, ^{și} lipse^ște heredele cu partea sleit^ă sau extra impov^ărat^ă, atunci heredele care vine va avea dreptul s^ă reduc^ă partea cel^ui ce lipse^ște legatele ce o impov^ăros^ă ca cum ac^ăst^ă parte ar fi luat^ă de c^ătre heredele deficient^u. Cu alte cuvinte heredele ce vine va pl^ăti integral legatele impus^ă lui ^{și} va reduce legatele impuse heredel^ui deficient intocmai ^{și} in aceia^și propor^ția ca cum le ar fi dedus^ă acesta din urm^ă daca venea. Ac^ăst^ă o decide Gaius in legea 78 D., titlu nostru in Pandecte.

„Daca ins^ă dintre here^și unul lipse^ște ^{și} vine numai cel-l'alt singur^u la mo^ștenire, este intrebare daca calculul legii Falcidia se va face ca cum el singur *ab initio* ar fi fost singur^u institut mo^ștenitor^u, sau daca calculul se va face separat asupra p^ăr^ții fie-c^ăruia dintre here^și? ^Și a prevalut c^ă daca vine la mo^ștenire heredele cu partea sleit^ă de legate, legatariⁱ, s^ă fie ajutat^ă din partea deficientului: c^uc^ă ea nu este onerat^ă de legate: c^ăc^ă ^{și} legatele care r^ēm^ăn^u la herede a^u de efect^u ca legatariⁱ s^ă fie redus^ă mai pu^țin sau s^ă nu mai fie redus^ă de loc^u. Daca ins^ă lipse^ște de la mo^ștenire heredele cu partea sleit^ă, calculul legii Falcidia se oper^ă relativ^u la d^ēn^șa, ca cum ar apar^ține chiar aceuia insu^și care lipse^ște de la mo^ștenire (adic^ă cum s'ar opera reducerea daca ar fi in m^ăinile lui)“.

Ar fi fost consequent ca de ore-ce accrescământul se opera *sine onere*, heredele care ia partea sleită sau extra împovărată, să o ia fără să plătească nimic din legatele ce cadă asupra'i. Așia a trebuit să fie la început, după cum o spune Celsus în legea 29 §§ 1 și 2 D., *De legatis* 2 (XXXI) și Julian, legea 6, § 1 *eod. tit.* Dară, în urma unui rescriptă ală Impăraților Septimă Severă și Antonină Caracalla, s'a hotărât să se urmesse ca în cazul de substituțiune, heredele care vine prin accrescământ să fie considerat că vine ca substituit tacitamente celui care nu vine. Și Ulpiană în l. 61 § 1 supra citată care este extrasă din Cartea 18 a Comentariului său asupra legii Julia și Papia, după ce menționésă opiniunea lui Julian sus-enunțată, arată că în practică în timpul său se urmésă ca în casă de substituțiune, și acésta în urma și conformă rescriptului.

Se pôte întâmpla să vie singură ca substituit. De exemplu testatorul a ăisă: *Primus et Secundus heredes sunt; si Primus heres non erit, Secundus heres esto, si Secundus heres non erit, Primus heres esto.* Partea lui Primus e sleită de legate, a lui Secundus nă e încărcată peste măsură.

Daca vine Primus singură, ca instituit pentru partea lui, ca substituit pentru partea lui Secundus deficient, e considerat ca cum ar fi fost instituit singură moștenitor, prin urmare legatară profită, elă nu va avea dreptul de a reține quarta de cât asupra întregăi mase succesurale. Daca însă vine Secundus singură, ca instituit pentru partea lui, ca substituit pentru partea lui Primus, elă va reduce legatele ce împovărésă partea deficientului întocmai și în aceeași proporțiă ca acesta. Veđi Paulă legea 1 § 13 D., titlu nostru, 6.

„Ceia ce aparține ună herede din causă că este substituit coheredelui său, profită legatarilor. Acésta în adevără sémănă cu ună herede care pentru o parte

este instituit puru, iar pentru cea-l'altă parte sub condițiune. Daru legatele puse în sarcina sa, dacă este elu care repudiasă hereditatea nu se vor augmenta, dacă adică au fostu în modu nominativu impuse în sarcina sa, nu însă și dacă testatorul a disu ori cine *va fi heredele meu* să plătescă tôte legatele.“

Se pôte întâmpla să vie singuru, revendicând ca *pater* partea caducă a deficientulu. În casul acesta se petrece întocmai ca în casul precedent, admitându-se aceiași distincțiune (Paulu legea 1 § 14 D., titlu nostru) după Proculus și Julian a căror opiniune o aprobă și Paulu. După Celsus însă a căruia opiniune se dice că a fost aprobată și de Impēratul Antonin celu Piū într'o sentență ce a dat sub formă de decret într'unu procesu, trebuē să nu se facă distincțiunea, ci să se considere hereditatea o masă și să se execute legatele asupra-ei reducându-se la $\frac{3}{4}$ numai dacă tôte legatele trecu peste $\frac{3}{4}$, din masa întregă a heredității. Veđi aceiași lege 1 § 14 titlu nostru în Pandecte.

„Dacă partea coheredelu încă este sleită iar a mea întregă și voiū revendica-o, Cassius dice că ambele porțiuni trebuescū confundate: Proculus din contră. Julianu este de părerea lui Proculus: și părerea lorū mi se pare mai admisibilă. Totuși se dice că divul Antoninū ar fi judecat că ambele porțiuni trebuescū confundate întru computarea quartei legii Falcidie.“

Opiniunea însă care a prevalut este opiniunea majorității care admite aceiași distincțiune ca și în materie de accrescământ.

Prin Novela I, capu 2 § 2 (din anul 539) Justinian a decisu că pe fiitoru legea Falcidia nu se va mai aplica de cât în casul în care testatorul n'a exclusu expresu prin testamentul său aplicațiunea ei. În dreptul clasicu și chiar Justinianeu până la acéstă novelă, tot ce putea testatorul a face, era de a decide că

cutare legatū sau fideicomisū nu va fi supusū reducțiunei, dar nu a împedeca aplicațiunea quartei Falcidiū, care atunci opera în mod mai mare (așa în cât să rămăe heredelui salvă quarta din hereditate) asupra celor-l'alte legate și fideicomise. Pe fiitor pôte exclude complectamente aplicarea reducțiunei.

Prin constituțiunea sa din anul 531, care formésă legea 22 în Condiă *De jure deliberandi*, Cartea VI, titlu 30, prin paragraful 14 alū acestei constituțiuni, precum și prin aceiași novelă I, capū 2 §§ 1 și 2, dată opt ani în urmă, Justinian decide că heredele care nu a făcut inventar, sau nu a făcut inventar în timpū utilū (adică în termenul acordat de Justinian) este presumat că acceptă o hereditate solvabilă și în care legatele nu covârșescū peste trei pătrimi, prin urmare este obligat de a plăti datoriile *ultra vires successionis*, (cum le plătea înainte de aceste două constituțiuni în tôte casurile, adică chiar daca făcea inventarū) și a executa legatele în mod integral fără a reține quarta Falcidiei, ceia ce până la această constituțiune nu avea locū, căci heredele ori făcea ori nu făcea inventarū, avea dreptū la quartă, quarta chiar era considerată redusă *ipso jure* cum am arētat, și celū ce din cróre plătise fără să o reție avea pentru a repeta condițiunea *indebiti*.

La începutū erau fôrte puține similitudinī între donațiunii *mortis causa* și între legate.

Similitudinī erau :

1° Că și într'unele și într'altele dispunătorul, gratificatorul putea revoca *ad nutum*.

2° Că în ambele gratificatul trebuia să supraviețuiască gratificatorului, altmintrelea liberalitatea devenea caducă.

3° Și legatarii și fideicomisarii și donatarii *mortis causa* contribuiau împreună cu moștenitorii testamentari sau *ab intestat* la impositul de 5 la sută adică de o douădecime din hereditate asupra valorilor hereditare (Dionyssius Cassius, XLV, 25).

Diferințele erau numeroase :

1° Legea Furia testamentaria se aplica numai legatelor, iar nu și donațiunelor *mortis causa*;

2° Legea Voconia se aplica asemenea numai legatelor iar nu și donațiunelor *mortis causa*;

Aceste două legii însă au încetat de a se mai aplica, ca ineficace în urma legii Falcidia.

3° Acastă lege nu se aplica de cât legatelor. Senatusconsultul Pagasianu o aplică fideicomiselor, cuprinse în testamentu său în codicile confirmate prin testamentu (Gaius Inst. Com. II § 254). O constituțiune a Impăratului Antoninu celu Piu o întinse și la fideicomisele puse prin codicilu neconfirmatū în sarcina heredelu *ab intestat* (l. 18 princ. D., *Ad legem Falcidiam*). Și în fine o constituțiune a Impăratului Septimiu Severu o întinse și la donațiunile *mortis causa* (l. 5 C., *Ad legem Falcidiam*, VI, 50).

4° Legea Julia caducaria împedeca numai pe legatarii *coelibes* de a beneficia de liberalitățile făcute lorū și pe *orbi* de a beneficia de jumătate din ele. Senatusconsultul Pagasianu întinse incapacitatea și la fideicomisari (Gaius II § 286). Mai târziu însă unu Senatusconsultu întinse incapacitatea și la donatarii *mortis causa* (l. 35 princ. D., *De mortis causa donationibus* XXXIX, 6).

5° La începutu nu erau computeate *querelantelu* în quarta legitimă de cât ceia ce priimise cu titlu de herede său de legataru. Mai târziu i se compută și ceia ce priimise cu titlu de fideicomisaru. Apoi i se compută și ceia ce priimise cu titlu de donataru *mortis causa*.

6° Donațiunea între vii era supusă prin legea Cincia la ore-care limită. Donațiunea *mortis causa* ca și legatul nu erau supuse la asemenea limită.

7° Donațiunea între vii cându trece peste ore-care valoare, e supusă în legislațiunea Bassulu-Imperiū la insinuațiune, în legislațiunea lui Justinianu când trece

peste *trei sute de solidi de aur*, sumă pe care tot Justinian a fixat-o în urmă la *cinci sute de solidi de aur* (compară l. 34 cu legea 36 C., *De donationibus VIII*, 54). După Accarias și mare parte din interpreți a căror părere mi se pare cea adevărată, donațiunea *mortis causa* ca și legatul n'a fost nici o dată supusă insinuațiunei. După Savigny însă trebuie să facem o distincțiune: dacă donațiunea este făcută în vechia formă, adică tradițiunea, stipulațiunea și chiar simplul pact, insinuațiunea este necesară; dacă însă donatorul preferă pôte să se servescă de forma codicilului, adică să facă donațiunea înscrisă sau oral înaintea a cinci martori. Acesta este sensul ce dă Savigny constituțiunei lui Justinian din anul 533 care formésă legea 4 în Condică titlul *De donationibus mortis causa* (VIII, 47). Veđi Savigny, *Système de droit romain*, traducțiua Guenoux, 2-e édition, tom. IV p. 265 și următoarele. După mine însă este evident, la prima lectură a acestei Constituții, că ea nu face nici o distincțiua, și că Justinian decide că în toate casurile, donațiunea *mortis causa* trece sau peste 500 solidi, trebuie să fie făcută în fața a 5 martori, fără nici o formalitate suplimentară de insinuațiune.

8° Donațiunea *mortis causa* ca și legatul când creasă sau mărește insolvabilitatea este revocabilă, fără necesitatea conștiinței frandei din partea gratificatorului, cu toate că acesta este o regulă relativă la toate liberalitățile aplicabile, prin urmare și donațiunelor între vii, este aplicarea dictonului: *Nemo liberalis nissi liberatus*.

9° În toate casurile în care *bonorum possessiunea contra tabulas* face să cadă legatele, ea produce același efect și relativu la donațiunile *mortis causa*.

Totuși, cu toate aceste similitudini între donațiunile *mortis causa* și legate, tot au mai rămasu între ele deosebiri: Așia:

1° In vechiul dreptu clasicu Latinul Junianu nu putea priimi legate. Putea insa priimi fideicomise (Gaius C. II § 275). Si donatiuni *mortis causa*. Acesta deosebire a disparutu insa in legislatiunea lui Justinian unde nu mai avemu Latini Juniani.

2° Legatul *per vindicationem* e un mod special de *acquisitiune a proprietatii saii a unui desmembramentu a dreptului de proprietate*, pe cand donatiunea *mortis causa* e un motiv, o justa cauza de *acquisitiune*, care insa pentru a se realiza are trebuinta de o *mancipatiune*, de o *cesiune in jure* sau de *tradiiune*. In legislatiunea clasica chiar dreptul de *creanta* nu putea resulta in materie de legate de cat din forma speciala a *legatului per damnationem* pe cand in casu de donatiune *mortis causa* dreptul de *creanta* se constituie in forma generala a *stipulatiunii*. In legislatiunea lui Justinian insa, in parererea mea, in mod general donatiunea *mortis causa* spre a crea unu dreptu de *creanta* putea fi facuta inainte a cinci martori inserisu sau verbal ca ori-ce *codicilu* care de asemenea putea contine unu *legatu* sau unu *fideicomisu*. Cu deosebire insa ca pentru facerea donatiunii *mortis causa* prezenta a cinci martori era necesara in timpul lui Justinian, dupa cum rezulta din *constitutiunea* sa din anul 532 care formeasa legea 4 C., *De don. mortis causa*, in sensul in care am interpretat-o eu, pe cand din contra in legislatiunea lui Justinian pentru a face unu *fideicomisu* si chiar unu *legat* era destul unu *codicilu* chiar *neconfirmat* prin *testament*, si *codicilul* nu mai avea nevoie ca in timpul lui Theodosiu de cinci martori in privinta acesta (Vezi legea 8 § 3 C., *De codicillis* VI, 36) care este o *constitutiune* din anul 424), ei se putea face fara prezenta a nici unui martoru, si fi *probat* prin *deferirea juramentului decisoriu* de catre *fideicomisaru* *fiduciarului*, sau de catre *legataru* *heredelu* *ab in-*

testat cu condiția numai ca prealabilu fideicomisarul sau legatarul să fi prestat jurământul *de calumnia*, să fi jurat adică că procesul ce face nu este un proces de chicană, după cum acesta rezultă din legea 32 C. *De fideicommissis* (VI, 42), care este o constituția a lui Justinian din anul 531 ¹⁾ cu două ani înainte de Constituțiunea relativă la donațiunile pentru cauză de morțe.

3° Donatarul *mortis causa* poate conserva donațiunea de și a intentat querela și a perdut procesul. Pe când din contră legatarul care a pierdut procesul ce a intentat ca herede *querelans*, pierde legatul.

4° Donațiunea *mortis causa* nu se stinge ca legatul din cauză de lipsă a adițiunei heredelui testamentar căci nu presupune ca absolut necesară facearea de testament; prin urmare și când a fost făcut un testament, este indiferent pentru dânsa ca testamentul să producă efectul său să fie din contră *des-titutum*.

Ca apendice să vorbim despre câte-va măsuri fiscale în materie de heredități.

Cea d'ânteiă măsură fiscală introdusă în materie de heredități fu impositul de o două decime (5%) asupra valorilor hereditare, fie ele percepute de herede *ab intestat*, fie de herede testamentar, fie de herede fideicomisar, fie de *honorum possessor*, fie de legatar parțiar, fie de legatar singular, fie de fideicomisar singular, fie de donatar *mortis causa*. Ori cine lua o fracțiune oare-care sau un obiect oare-care din averea unui mort cu ori-ce titlu de liberalitate ar fi fost era dator să plătească fiscalul

¹⁾ De și această constituțiune nu poartă nici o dată, dar ea este probabil tot din anul 531 ca și constituțiunea inserată în legea precedentă 31, și care ca și aceasta este adresată totu lui Joanu, prefectul pretoriului.

5% din valoarea fracțiunii hereditare sau obiectului ce lua. Acestu impositu a fost stabilit de August prin una din multiplele sale legi Juliae, prin legea așa numită *Julia De vicesima hereditatum*. Ea a fost gravu combătută. August a avut mare dificultate ca s'o facă să fie votată și n'a isbutit de cât amenințându că va supune la imposit moșiele și casele. Acesta ne o spune Dionyssiū Cassiū (LV, 25). De acest imposit erau scutiți heredi *sui*. Și după cum ne relată Pliniū celū tēnēr. ¹⁾ în Panegyricul său asupra Impēratului Trajan numerile 37 până la 40, Nerva a scutit și pe mumă succedând copiilor ei, și vice-versa pe copii succedându mumei lorū, iar Trajan a întinsu scutirea făcută de tatăl său adoptivū și la succesiunile reciproce între moșū, moșă și nepotū, și între frați și surori. Acestă lege a cădūt în desuetudine. Justinian în legea 3 C., *De edicto divi Adriani tollendo*, VI, 33, constată căderea ei în desuetudine și își dă ostenela a o mai abroga și în modū expresū.

O altă măsură întrebuintată de fiscū fu aceea de a'si atribui în regulă generală tōte succesiunile sau liberalitățile de la care erau excluși cei chiamați la dēnsele din cauză de indignitate. E adevērat că câte o dată liberalitatea răpită nedemnulū nu era confiscată, ci atribuită aceluia care era însărcinat s'o pretese sau aceluia în detrimentul căruia era făcută, adică care ar fi avut-o dacă ea nu ar fi fost făcută, cum este de exemplu casul tutorulū numit prin testament de către un ascendent descendentulū său și care se scusă de la tutelă, care este declarat nedemnū de a beneficia de liberalitatea lăsată lui de testator prin acelașū testament, după cum ne o spune Ulpian în legea 4 § 3 D., *De his quae ut indignis auferuntur*. (Despre cele ce se răpescū ca la nește

¹⁾ Elū se numea C Plinius Caecilius, și se supranumea Junior în opozițiune cu unchiul său C. Plinius Secundus, disū și Major, membrii cei mai iluștrii ai gintei Plinia.

nedemnii de a beneficia de ele) XXXIV, 8. Dar în majoritatea casurilor succesiunea saü liberalitatea răpita nedemnulü (care și pörtă numirea de *eraptorium*, de la eripere, a răpi), se atribue fiscului. Așa se întâmpla în cazul Senatusconsultul Libanian, votat în timpul lui Augustü, prin care s'a decisü cã heredele chiãmat la moștenire, fie civilã, fie pretorianã, nu pöte nici face adițiune de hereditate, nici cere posesiunea înainte de a se fi constatat prin cercetare cu supünere la torturã a servilor defunctului a cãruï mörte este suspectã, este bãnuitã cã ar fi rezultatul unei crime, sub pedepsa pentru celü ce va fi fãcut adițiune saü va fi cerut *bonorum* posesiunea, înainte de a fi exclusü de la moștenire cã nedemnü și de a vedea moștenirea confiscatã ba încã de a fi și condamnat la o amendã de o sutã de mii de sestertii (Paulü *Sentente* Cartea III, titlu 5 *Ad Senatusconsultum Silanianum* §§ 1 și 10). Relativü la acest Senatusconsultü este consacrat și un titlu special în Pandecte care este titlul al 5-lea al cãrții XXIX). Așa se mai întâmpla cu acela care se însãrcina sã restituie unü fideicomisü unei persöne incapabile, unü *celibe* saü unü *orbis*. Ca sã elude legile caducare adesea un testator însãrcina verbal pe unü herede saü pe un legatarü sã predea ceva din hereditate unü *celibe* saü unü *orbis*. Acela care priimea o asemenea sãrcinã în fraudã legilor caducare, se declarã nedemnü de a reține quarta pegasianã, și ceia ce era însãrcinat a restitui și quarta lui erau confiscate precum și ceia ce ar fi putut revendica din hereditatea testatorului ca *pater*. Acësta era prevëduț și de legile caducare și de Senatusconsultul Pegasian. Totü așa se întâmplã dice Papinian într'unü fragment din Cartea XXXIII a Questiuanelor sale, care formesã legea 16 din titlu 9 a Cãrții XXXII, relativü la indigni, deja citatã, și pentru femeia condamnatã pentru *stuprum* care va fi fost instituitã herede de unü militar care a trãit

în contubernium cu dânsa după condamnare pentru *stuprum*, instituțiunea este nulă și hereditatea este confirmată. *Stuprum*, după legea Julia *De adulteriis* este atentarea la pudorea unui bărbat liber cu voia saă fără voia lui, la o văduvă onestă saă vergină fără voia ei saă cu voia ei. Când e fără voia, comite *stuprum* numai atentatorul și este pedepsit cu mórtea (Sentențele lui Paul Sentențe Cartea II, titlu 26 § 12). Când e cu voia, atunci amândoi sunt culpabili de *stuprum* și sunt condamnați dacă sunt persoane de condițiune onestă la confiscarea a jumătății bunurilor, dacă atentatorul este o persoană humilă atunci va fi pedepsit cu închisórea și relegațiunea într'o insulă. (Paul Sentențe Cartea II titlu 26 § 13 și Justinian Instituțiuni C. IV, titlu 23 § 4),

Cu alte cuvinte nu póte o femeia ingenuă de onestă condițiune văduvă saă vergină să aibă nici chiar relațiuni pasagere cu un bărbat. Nu póte trăi nici chiar în concubinată cu el. În ambele casuri comite *stuprum*. Relațiuni pasagere ca și conviețuire în concubinată nu póte avea o femeia de cât când este libertă saă o femeia ingenuă de condițiune humilă fără să comită *stuprum*. Dacă femeia este de aceea condițiune în cât póte avea relațiuni pasagere fără a comite *stuprum*, de exemplu este o libertă saă o ingenuă de condițiune humilă, dacă nu trăește din comerțul ce face cu corpul seă, dacă nu este o prostituită, atunci póte primi o liberalitate, fie între vii fie *mortis causă* de la persoana cu care a avut relațiuni. Acesta este sensul legii 5 D., *De donatiónibus*, Cartea XXXIX, titlu 5, în care vorba *meretrix* nu e luată în sensu de *prostituată*, ceia ce dovedește că această vorbă are două sensuri unul de femeia *ușurică*, fără să fie *prostituată*, sensul din legea noastră, și altul de femeia *prostituată* sensul din legea 3 principium *Si a parente quis manumissus sit* (XXXVII, 12) în care vorba *meretrix* este

luată ca sinonimă de *persona turpis*, ceia ce dovedește că *inhonesta persona* și *turpis persona* nu e tot una. În cazul în care femeia gratificată este o prostituată, o *meretrix* în sensul cel rău al cuvântului, o *fornicaria* cum o numește Cujas, înscrisă de edili între femeile publice cu tablă, care face comerț cu corpul său, cum țice Freund în dicționarul său, la vorba *meretrix* unde citează versul lui Ovidiu (*Stat meretrix certo cuivis mercabilis aere.* — Stă meretricea de vânzare către ori și cine pentru ună anume preț), sensu în care este luată vorba de către Paul în legea 3 princ., Cartea XXXVII, titlu 12, susu menționată, sinonimă de *persona turpis*, și de către Tryphoninū în legea 41 § 1 *De testamento militis*, XXIX, 1, în care elū vorbește de o liberalitate făcută prin testament unei femei turpe, în cazul acesta femeia nu pôte primi liberalitate de la acela la care s'a prostituțit, chiar dacă ar fi unū militar, dar liberalitatea făcută ei, nu e luată de fiscă, nu e confiscată, nu o țice nici Triphoninū, ci, după cum țice Paul în legea sus-menționată, profită de dēnsa persona care ar fi profitat de acea parte din hereditate dacă nu s'ar fi dispusū de dēnsa prin testament, în specia lui Paulū, profită ascendentul emancipator care ar fi moștenit universalitatea patrimoniului descendentului emancipat. Numai așa putemū concilia între dēnsa legea 14 D. Cartea XXXII, titlu 9, legea 5 D., L. XXXIX titlu 5, legea 3 principium D. Cartea XXXVII, titlu 12 și legea 41 § 1 D., Cartea XXIX, titlu, care altmintrelea ar părea că se contradicū și pe care le citează fără destulă atențā Accarias, și la care tōte nu a cugetat nici Cujas.

Câte o dată, cum observă în mod fōrte justū Accarias, casurile de indignitate, care se numescū propriū disū *ereptoria* sunt numite în mod impropriū *caduca*, cu care nu trebuescū confundate. *Caducul* este considerat ca cum n'ar fi dat gratificatului, de

aceia gratificatul e considerat strein^u de el^u, și prin urmare, dacă este o instituțiune care este isbită de caducitate, heredele este considerat ca strein^u de d^{en}sa, prin urmare dacă era creditor^u al defunctului creanța sa nu se stinge, căci nu se operă confusiune căci el^u în ceia ce 'l^u privește pe el^u este considerat ca cum n'ar fi fost instituit, pe când^u din contră cel depărtat ca nedemn^u e considerat ca cum a fost gratificat dar a perdut liberalitatea, și dacă este un^u herede, el^u este desinvestit^u de hereditate după ce a fost investit de ea prin acceptare, prin urmare după ce confusiunea s'a operat dacă era creditor al defunctului, și printr'o rigóre exagerată creanța sa nu este considerată ca reînviată, nu i se dă nici măcar o acțiune *utilis* relativ la ea (legea 8 D., *De his quae ut indignis...*). Sub cele-l'alte puncte de vedere, *ereptorium* s^{em}ănă cu *caducum*, constituie ca și d^{en}sul o acquisițiune *lege* și continuă în mână celui ce se folosește de d^{en}sa de a fi încărcat cu t^ote sarcinele de care a încărcat'o dispuitorul.

Justinian care a abolit *caducele*, a conservat intactă theoria clasică a *ereptoriilor*. (Veđi legea unică § 12 C., *De caducis tollendis*, Cartea VI, titlu 51, pe care am^u transcris'o și tradus'o în întregimea ei).

VERIFICAT
2017

